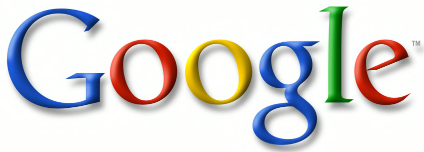

Google

Dietsche Warande

EN

Belfort

2de Jaar. — 1901.

DIETSCHE WARANDE

en

BELFORT

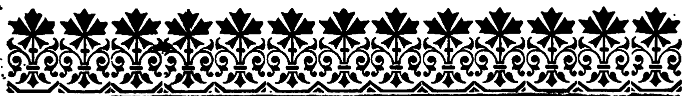

A. SIFFER,
uitgever te Gent.

H. COEBERGH,
Haarlem.

OVER SCHRIFTUURAANHALING.

HET ligt buiten mijne bedoeling eene volledige verhandeling te schrijven over het aangeduide onderwerp.

Evenmin wil ik breedvoerig handelen over de regelen, die den navorscher geleiden moeten in het opzoeken van de ware beteekenis der teksten.

Ik wil door het voorstellen van eenige voorbeelden doen uitschijnen, met hoeveel omzichtigheid men moet te werk gaan in het aanhalen van Schriftuurplaatsen; hoe men dikwijls, kost wat kost, in de H. Schriftuur een bewijs wil vinden om zekere stellingen te staven; hoe men hare woorden somtijds willekeurig eenen zin opdringt dien zij niet hebben, noch, alles ingezien, op de bedoelde plaats kunnen hebben.

De gelegenheidsoorzaak van de kwaal ligt voorzeker ten deele in onze gebrekkige Latijnsche overstelling, *de Vulgaat*.

Wij aanzien die vertaling niet als zoo gebrekkig dat er feilen in zouden voorkomen die inbreuk maken op geloofs- of zedenleer. Er valt nochtans niet te ontkennen dat de *Vulgaat*, op ettelijke plaatsen, den grondtekst niet getrouw teruggeeft, dat zij soms eene vertaling voorstelt die niet past in de omstaande rede, ja, die geenszins strookt met den samenhang, en zelfs dat er zinsneden in voorkomen aan

dewelke men, zonder met de woorden willekeurig om te springen, geen verstaanbaren zin kan geven. Zoo lezen wij soms in de nota's van den wereldberoemden Schriftuurverklaarder, Beelen, woorden als volgt : Wat de Latijnsche vertaler hier hebbe willen zeggen, kan ik volstrekt niet raden, of : waag ik niet te gissen.

Eene tweede gelegenheidsoorzaak tot verkeerd gebruik van teksten bij onze huidige kanselredenaars of zelfs theologanten, is te vinden in de gebrekkige en onnauwkeurige wijze op dewelke van oudsher verscheidene teksten zijn aangehaald, die van mond tot mond, van boek tot boek overgaan, zonder dat iemand zich afvraagt of het soms geene valsche munt is die in omloop geraakt is.

Maar *de ware oorzaak* vind ik in gebrek aan grondige en aanhoudende studie van het Woord Gods. Zoo dient men ons somtijds op als Schriftuurzin wat slechts eenvoudige toepassing is. BAINVEL, in *Etud. relig.*, t. 63, p. 363, zegt hierover :

« Mais faute de savoir ou de travail, on fait venir les textes à soi sans souci du contexte ou du sens original; on se félicite d'avoir tant bien que mal coulé son idée dans les mots de la Bible, et l'on nous donne pour parole de Dieu ce qui n'est qu'invention humaine et contrefaçon de l'ignorance ou de la paresse ».

Niet dat alle toepassing of *accommodatie* moet veroordeeld worden. De H. Schriftuur zelf (b. v. Brief aan de Romeinen, X. 18), de H. Kerk in hare bewonderenswaardige liturgie, de HH. Vaders en vele ascetische schrijvers geven er menig voorbeeld van, en dikwijls is die toepassing recht schoon, en geeft zij stof tot zeer stichtende en nuttige beschouwingen.

Daargelaten dat sommigen de goddelijke uitspraken zouden toepassen op eene wijze die volkomen strijdig is met den eerbied, dien wij hun verschuldigd zijn (*Conc. Trid.*, Sess. IV, decr. de edit. et usu SS. SS.), moet opgemerkt worden 1° dat toegepaste of geaccommodeerde teksten nooit kunnen dienen om

geloofs- of zedenleer te bewijzen, 2° dat men alleen toepassen mag tot nut en stichting, en 3° dat het uit te drukken denkbeeld zich niet al te veel mag verwijderen van dat in de Schriftuur uitgedrukt (1).

Om dit beter te verstaan, moet men eene dubbele toepassing onderscheiden :

1 Toepassing door uitbreiding (*per extensionem*).

2. Toepassing door zinspeling (*per allusionem*).

In het eerste geval neemt men de woorden die de H. Schriftuur van eenen persoon of eene zaak zegt *en men breidt ze uit* tot eenen persoon of eene zaak door den H. Geest niet bedoeld, op dewelke evenwel die woorden eenigszins kunnen toegepast worden. Voorbeelden heeft men in de gebeden der H. Kerk, die de woorden, welke de H. Schriftuur zegt van Noë, Moyses, Aaron, in het kerkelijk officie toepast op anderen en uitbreidt tot de HH. Belijders.

In het tweede geval is er geene gelijkenis tusschen zaken of personen, *maar enkel in de woorden* die, van de beteekenis welke zij op eene gegeven plaats hebben, beroofd, genomen worden om eene gansch verschillende zaak te beteekenen, zoodat er eenvoudige *woordspeling* is. Voorbeelden daarvan zijn : *Mirabilis Deus in sanctis suis,* hetgeen men op de Heiligen toepast (zie bladz. 17); ook nog : *cum*

(1) « Accommodatione etiam illi abuti dicendi sunt qui *rebus nimis disparibus et dissimilibus* ab ea quam expressit sacer scriptor, ejus verba adaptare et accommodare voluerint. Quam ob causam *singularis prudentia* opus est ei, qui *per allusionem* verbis scripturisticis utitur : qui enim hac accommodationis specie delectatur, *vix ac ne vix quidem scopulum illum evitabit*, atque facillime eveniet, ut gravissimum scandalum praebeat populo christiano. » Zoo spreekt de vermaarde *Cornely*, Introd. I, p. 548, en in nota, bladz. 549 voegt hij erbij : « Vix non blasphemum est, si SS. Cordis Jesu imagini subscribitur : Accedet homo ad *cor altum* et exaltabitur Deus. (Ps. LXIII. 8), aut si nova scholarum aedes verbis Salomonis celebratur : *sapientia aedificavit sibi domum.* Ex concionatorum quorumdam sermonibus non pauca ejusdem fere generis exempla colligi queunt. »

sancto sanctus eris etc., als het toegepast wordt op de goede of slechte gezelschappen (zie bladz. 12).

Dat de toepassing door uitbreiding verre boven de toepassing door zinspeling moet gesteld worden loopt in 't oog.

Hieruit blijkt dat de uitdrukking : *sensus accommodatitius*, niet al te wel gepast is, aangezien het *geen zin* is van het H. Schrift.

Er zijn eenige welbekende teksten die voornamelijk het voorwerp en het slachtoffer zijn geweest van de mishandelingen waarvan ik hierboven sprak. Daarom heb ik gemeend dat ik mijnen tijd niet nutteloos besteden zou met *eenige* dergelijke Schriftuurplaatsen links en rechts te oogsten en ze in een bundel, met eene kleine opheldering, den welwillenden lezer aan te bieden (1).

En men zegge niet dat dergelijke lezingen uitsluitelijk aan geestelijken moeten voorbehouden worden, en dat, bijgevolg, deze verhandeling beter in 't Latijn zou geschreven zijn.

De H. Schriftuur is het boek van allen.

Niet dat ik de wijze voorschriften der H. Kerk nopens 't lezen onzer goddelijke boeken afkeur, of niet goed vinde de voorzorgen door Haar genomen opdat het boek, waar wij de volmaaktheid èn den weg èn het leven moeten in vinden, ons geene gelegenheid tot bederf en afdwaling en dood worde : dat zij verre!

Maar, de leering daargelaten der Protestanten die houden staan dat eenieder het H. Schrift lezen *moet* als noodzakelijk middel ter zaligheid, ben ik van oordeel dat de katholieken de studie der god-

(1) Over de volkomen af te keuren handelwijze van dezen, die hunne citaten niet getrouw uitschrijven, maar den tekst verdraaien of de woorden veranderen om er, kost wat kost, een bewijs in te vinden, hoef ik niet te spreken. — Maar zulks gebeurt zeker niet? — Ja toch. Een voorbeeld ervan in het tweede deel dezer verhandeling.

delijke boeken al te veel verzuimen, en ik ben gelukkig mijne zienswijze te kunnen steunen op de getuigenis van Kardinaal Manning die « beweerde dat de katholieken de studie van het H. Schrift te zeer op den achtergrond schuiven. Hij verklaarde dit uit eene reactie tegen het Protestantisme, dat in het ander uiterste verviel. De ware moderne Kardinaal meende hier een der groote hinderpalen te zien aan den vooruitgang der Kerk in onze eeuw » (Dr POELS, *Critiek en Traditie, of de Bijbel voor de Roomschen,* bl. 32, nota).

Mochten de korte aanmerkingen, die ik hier laat volgen, *sommige teksten* die niet bewijzen wat men er in wil vinden, voor altijd als bewijzen verbannen uit verhandelingen over eene bepaalde stof; mochten ze sommige kanselredenaars aansporen om eenige valsche perels uit hunne verzameling te weren, en, *met zorg* hunne aanhalingen kiezende, *geestelijk onvervalscht voedsel* aan de geloovigen op te disschen (1); mochten ze eindelijk in allen den lust en 't verlangen verwekken om nauwer kennis te maken met de H. Schriftuur, en dikwijls in de mijn zelve te dalen, waaruit ik hun eenige kostbare gesteenten tracht op te delven.

I.

Teksten uit het Oud Testament.

Da mihi animas, cetera tolle tibi (Gen. XIV. 21).
Geef mij de zielen, en neem het overige voor u.

Men zegt dat sommige kanselredenaars op dien tekst schoone beschouwingen ten beste geven over de waarde der zielen, over den prijs dien O. H. er aan hecht en dien wij er aan hechten moeten, over den

(1) Rationabile sine dolo lac.... (I Petr. II. 2).

apostolischen iever, die aan anderen de goederen dezer aarde laat (*cetera tolle tibi*), en niets dan zielen vraagt, zielen zaligen (*da mihi animas*).

Spijtig dat die woorden in het H. Schrift die beteekenis niet bezitten. *Anima* beteekent hier, naar Hebreeuwsch spraakgebruik, *persoon :* geef mij *de mannen.*

Lees de voorafgaande geschiedenis Gen. XIV. De koning van Sodoma was, dank aan den moed van Abraham, in bezit hersteld van alles wat de vijand hem ontnomen had : krijgsgevangenen en buit. Uit dankbaarheid biedt hij aan Abraham al den buit (*cetera*), en vraagt alleenlijk voor zichzelf de mannen van zijn volk (*animas*), die als krijgsgevangenen door den vijand waren meêgenomen. — 't Woord *zielen* heeft hier dus de beteekenis die het heeft wanneer wij b. v. zeggen : eene stad van 20.000 *zielen.* — Ik zou hier evenwel *de toepassing door zinspeling* (zie hierboven bl. 7) niet durven veroordeelen.

Ideo non resurgent impii in judicio (Ps. I, 5).

Deze en dergelijke Schriftuurplaatsen, had ik in het oog wanneer ik in het voorwoord zegde dat de *Vulgaat* niet altijd den grondtekst getrouw overstelt. Van de waarheid afdwalen zou hij voorzeker die hier zou verstaan « daarom zullen de goddeloozen *niet verrijzen* ten oordeele », alsof de algemeenheid der verrijzenis wierde geloochend.

Inderdaad hier moest vertaald worden : de goddeloozen zullen niet *staan,* niet *bestand zijn* in het gerecht, voor het goddelijk gerecht (*causa stare,* waarvan het tegenovergestelde is, *causa cadere,* veroordeeld worden) : non stabunt = *causa cadent,* ze zullen veroordeeld worden. « Wat onze Latijnsche vertaler bij zijn *resurgere* gedacht hebbe, kan ik niet gissen » (BEELEN).

Quaeretur peccatum illius et non invenietur (Ps. IX, 15bis).

In de H. Maagd zou men vruchteloos de minste dadelijke zonde zoeken, evenmin de vlek der erfzonde: met andere woorden, zij heeft nooit de minste zonde bedreven, en is onbevlekt ontvangen.

Mag men dus de aangehaalde woorden op haar toepassen?

Geenszins; er is hier spraak van de goddeloozen: *Contere brachium peccatoris et maligni*: verbreek den arm der goddeloozen; *quaeretur*..., men zal zijne boosheid zoeken en niet meer vinden, of, naar 't Hebreeuwsch: *men zoeke zijne boosheid* (en) *vinde haar niet*, of liever: *zoek* (tot God), d. i. *straf* zijne boosheid, zoodat gij *hem* niet meer vindet, maar *hij* heel en gansch vernietigd weze.

Iedereen ziet dat het verschil en de afstand tusschen het gedacht van den Psalmist en het uit te drukken gedacht te groot is, opdat er zou mogen toepassing zijn, zelfs *door zinspeling* (bl. 7, 3°).

Diminutae sunt veritates a filiis hominum (Ps. XI, 2).

Op verschillende wijzen heeft men die woorden gebruikt of misbruikt zonder den waren zin te kennen, of ten minste zonder aan te duiden dat men eenvoudig toepast.

Sommigen hebben de woorden *a filiis hominum* verstaan als werkende oorzaak: *door* de kinderen der menschen, of door de boosheid van de kinderen der menschen, zijn de waarheden verminderd. Anderen verbinden ze met de voorgaande woorden: *defecit sanctus*, *quoniam*..., en verstaan ze zoo dat de heiligheid, de liefde, het christelijk leven verminderen wanneer de waarheid (*veritas*) afneemt, als 't geloof verflauwt. Nog anderen stellen over: de waarheden zijn verminderd *onder* de menschen.

De Psalmist vraagt hulp tegen de goddeloozen. *Salvum me fac, Domine,* help mij, o Heer, *quoniam defecit sanctus*, 't geen hyperbolisch, of bij vergrooting, gezegd is : *er zijn geen vromen meer* = er zijn *bijna* geen vromen meer, en ongeveer hetzelfde gedacht wordt in andere woorden herhaald : want de *getrouwen* (*veritates*) verdwijnen van onder de kinderen der menschen. *Veritates* immers beteekent dikwijls *fidelitates,* en dit is hier *abstract* gezegd voor 't *concreete* : *fideles;* die *veritates* die verminderd zijn, zijn hier *fideles,* dezulken op wie men zich verlaten kan.

Misschien mag men hier wel *toepassen bij zinspeling,* maar 'k zou aanraden te verstaan te geven dat het toepassing is, en zou den schijn niet willen hebben als wilde ik die woorden een valschen zin opdringen.

Cum sancto sanctus eris...., et cum perverso perverteris (Ps. XVII, 26-27).

Wie voelt zich niet getrokken om dien tekst aan te halen als er spraak is van den goeden invloed der goede en den verderfelijken invloed der kwade gezelschappen?

Wilt gij over die woorden en de manier van ze aan te halen het gevoelen kennen van den *H. Franciscus van Sales?*

Ik geef 't woord aan den bisschop van Belley : « Als men den natuurlijken en letterlijken zin had uitgelegd, dan stond hij (*Franciscus*) toe er het zedelijke uit te trekken en *toepassingen* te maken; nochtans wilde hij dat dit met *veel oordeel* zou geschieden en zonder den zin geweld aan te doen, hij noemde die *mismaakte spreekwijzen en zedenleeringen,* die gelijk zijn aan een klokkenspel, waaraan men doet zeggen al wat men begeert.

« Ziehier een voorbeeld van zijne nauwgezetheid in deze stof. Op zekeren dag, voor hem predikende, gebeurde het dat ik op het bederf der kwade gezelschappen deze woorden toepaste van den Profeet : *Gij zult goed zijn met de goeden en kwaad met de kwaden,* 't geen men nog al gemeenlijk zegt. Aanstonds zag ik dat hij ontevreden was, en toen ik daarna met hem alleen was, vroeg hij waarom ik aan die plaats eenen gewrongen zin had gegeven, dewijl ik wel wist dat deze de letterlijke niet was. Ik antwoordde dat ik dat *bij zinspeling* gedaan had. — Ik versta dit wel alzoo, hernam hij; maar gij moest ten minste zeggen dat dit de letterlijke zin niet is, want volgens de letter wordt dit verstaan *van God die goed is*, dat is bermhertig, *tegenover hen die goed zijn; maar kwaad is,* dat is streng, *tegenover de kwaden.* »

De Psalmist richt dus 't woord tot God, en geeft de algemeene reden van den bijstand Gods, die eeniegelijk vergeldt naar zijne werken.

Mentita est iniquitas sibi (Ps. XXVI, 12).

De boosheid heeft tegen zich zelve gelogen.

Zoo stelt de *Vulgaat* over, woordelijk naar het Grieksch, doch dit is de Schriftuurzin niet.

Er staat in 't Hebreeuwsch (1ste verslid) : Valsche getuigen zijn tegen mij opgestaan, *en* (tweede lid, de parallelvorm) *mannen die geweld ademen.* List en geweld komen te zamen tegen mij op.

In denzelfden psalm verstaat men ook soms verkeerd deze woorden : *Credo videre bona Domini in terra viventium,* 't geen de H. Kerk, als blijkt uit het Officie der overledenen, toepast op het *eeuwig leven* ('t land der levenden). — Vertaal zoo : Dit vertrouwe ik, dat ik het goede des Heeren nog zal genieten in 't land der levenden (*onder de levenden*), of volgens 't He-

breeuwsch waar men den *voorzin* heeft zonder den *nazin:* « Ware 't niet dat ik vertrouwde het door Jahve teruggeschonken geluk *hier nog op aarde* te zullen genieten... », volmaak zoo : sedert lang hadde ik den moed opgegeven. Hij geeft dus zijn betrouwen te kennen, dat God zijn leven tegen de aanslagen (list en geweld) zijner vijanden zal beschermen.

Oratio mea in sinu meo convertetur (Ps. XXXIV, 13).

Mijn gebed keerde weder in mijnen boezem.

Heeft men dat niet willen uitleggen in dezen zin dat een gebed gedaan voor een ander, wien het niet kan ten goede komen, tot ons als terugkeert en als terugvalt?

Men moet bekennen dat het gezegde duister is. In de omstaande rede zou het volgende goed passen : Ik bad met het hoofd gebogen op mijnen boezem, *zoodat mijn gebed als op mijnen boezem terugkeerde :* ik stortte *innige* gebeden voor hunne (mijner vijanden) genezing.

Iniquitates meae supergressae sunt caput meum (Ps. XXXVII, 5).

Mijne ongerechtigheden zijn mij boven het hoofd gestegen.

Die psalm, die begint met de woorden : *Domine, ne in furore tuo arguas me,* is een bid- en boetpsalm, waarin de spreker erkent dat zijne overtredingen de oorzaak zijn van zijn lijden, 't welk hij beschrijft.

Ongerechtigheden, staat hier, metonymisch, voor de *straffen* die de Psalmist door zijne ongerechtigheden zich op den hals heeft gehaald, en die straffen worden verbeeld als groote, *overweldigende wateren;* door die woorden, en deze die in 't zelfde vers volgen :

gelijk een zware last zijn ze mij zwaar geworden, geeft hij de zwaarte van zijn lijden te kennen. En hij gaat voort met eene dichterlijke beschrijving te geven van zijn smartelijken toestand, eene kastijding van zijne zonden (welke hij *zijne dwaasheid* noemt : a facie *insipientiae* meae; en wel te recht, want grooter dwaasheid bestaat er niet) : « *Mijne wonden verzweren en veretteren, ter oorzake van mijne dwaasheid. Ik ben ellendig en gansch neêrgebogen, droevig ga ik daarheen den ganschen dag; want mijne lendenen zijn vol bespotting...*, lumbi mei impleti sunt illusionibus. »

Deze laatste woorden las ik in een meditatieboek, onder het opschrift : « *il faut opposer à l'imagination une diversion paisible* »; er is spraak van de verstrooidheden in het gebed, en daar volgt : « Pour être distrait, on n'est pas coupable tant qu'on n'y donne ni occasion ni consentement. Job n'était pas moins saint quand la dissipation de ses pensées faisait le tourment de son cœur; non plus que David quand les *illusions de son imagination* venaient l'importuner : *lumbi mei...* » !!

David spreekt hier geenszins van *illusions de son imagination*, noch van zijne verstrooidheden in 't gebed, maar beschrijft op dichterlijke wijze, in beeldspraak, zijn lijden, de straf van zijne ongerechtigheden, zooals ik hierboven aanteekende.

Illusionibus mocht hier vertaald worden : *bespotting*. Mijne lenden zijn vol bespotting, zij zijn verzwakt, zij weigeren mij hare diensten, zij doen mijne schreden wankelen, en het is alsof zij gedurig den spot met mij dreven. Beter hadde de *Vulgaat* hier gezet, naar 't Hebreeuwsch : *adustione, inflammatione*, mijne lendenen zijn vol *brand, een heete koorts verteert mij* (BEELEN, passim ad h. l.).

In meditatione mea exardescet ignis (Ps. XXXVIII, 4).

Hoe dikwijls heeft men dien tekst niet hooren aanhalen ter gelegenheid van geestelijke afzonderingen, als er spraak is van de voordeelen der meditatie? In dien zin ook leest men hem bij schrijvers die over deze stof handelen.

De woorden immers, op hun eigen genomen, zeggen zoo schoon het *vuur der liefde* aangestookt door de meditatie. Nemen wij 't geen in den psalm voorafgaat en volgt, dan verandert heel de zaak.

De Psalmist maakte het voornemen niets te zeggen, *zijnen mond te breidelen*, ondanks de bespottingen der goddeloozen, hij hield zich stom, heel en gansch, maar zijn zwijgen was geene leniging voor zijne smart; zij werd er door verzwaard, en hij voegt er bij : « Mijn hart ontgloeide in mijn binnenste, *en een vuur* van verontwaardiging *ontbrandde bij mijne overdenking* », als ik dacht op *het onrecht,* dat mij door mijne vijanden werd aangedaan.

Hier is dus spraak van eene *overdenking*, die een bepaald en zooeven uitgedrukt voorwerp heeft, en van een *vuur,* dat heel iets anders is dan 't vuur der liefde.

Haalt men die woorden aan op de manier hierboven aangeduid, dat is eenvoudig *accommodatie.* Is het wettige toepassing...? De afstand tusschen den Schriftuurzin en het uit te drukken gedacht is immers zoo groot!

Abyssus abyssum invocat (Ps. XLI. 8).

De eene vloed roept den anderen op.

Die woorden heeft men op verschillende wijzen uitgelegd. Nu eens neemt men ze voor den afgrond onzer zwakheden *tegenover* den afgrond der goddelijke barmhartigheid. Dan weêrom, verder gaande, verstaat men door *invocat,* afsmeeken, alsof er gezegd ware dat de afgrond der menschelijke ellende de

oneindige goddelijke barmhartigheid *afsmeekt*. Eindelijk : men stort van den eenen afgrond in een anderen afgrond van zonden.

De Psalmist klaagt over zijne gedwongene afwezigheid uit 's Heeren heiligdom te Jerusalem : « Gelijk een hert naar waterbronnen smacht, zoo smacht mijne ziel naar U, o God ». Hij is in ballingschap in 't gebergte *Hermon*, op de toppen van den *Antilibanus* en *Mizar* (*Vulg.* a monte modico), in 't oord der bronnen van den Jordaan, en hoort daar het gedruisch der nederstroomende wateren; dit gaf gelegenheid tot de volgende beeldspraak : « *De eene vloed roept den anderen op,* bij het gedruisch uwer watervallen; al uwe hooge baren en uwe golven zijn over mij heen gestroomd ». Hier zooals dikwijls in de Psalmen, zijn wateren, golven en baren een zinnebeeld van zware verdrukkingen : *de eene ellende sleept de andere met zich.* — Ps. LXXXVII. 8 leest men dezelfde beeldspraak om groote wederwaardigheden te beteekenen : « *Zwaar drukt mij uwe verbolgenheid, en met al uwe baren hebt gij mij overstroomd.* »

Mirabilis Deus in sanctis suis (Ps. LXVII. 36).

Wie heeft dit niet hooren overstellen : « *God is wonderbaar in zijne Heiligen?* » De overstelling is niet nauwkeurig. BEELEN vertolkt : « Vreeselijk is God *in zijn heiligdom* » of van uit zijne heiligdommen. Er is spraak van 't heiligdom van Jerusalem of van de verschillende plaatsen waar de Ark berustte vooraleer zij ten laatste te Jerusalem geplaatst werd. Zoo ook : Laudate Dominum *in sanctis ejus* (Ps. CL. 1).

De *H. Kerk* past dien tekst toe op de Heiligen, maar beweert niet den Schriftuurzin weer te geven. Wil men die woorden opnemen, dat men zegge : De H. Kerk geeft te verstaan dat God wonderbaar is in

zijne Heiligen, maar niet : het H. Schrift zegt het. Dat kan doorgaan als eene *accommodatie*, maar niet als Schriftuurzin.

Respice in faciem Christi tui (Ps. LXXXIII. 9).

Werp uwe blikken op het aangezicht van uwen Gezalfde.

In het slot van eene welsprekende vastenpreek over het Lijden O. H., hoorde ik door eenen onzer groote (Fransche) kanselredenaars die woorden aanhalen, en als gebed tot God richten : werp uwe blikken op het aangezicht van uwen Christus, uwen gezalfde, die daar hangt aan het kruis, uit gehoorzaamheid en liefde vrijwillig zoenoffer onzer zonden.

De toepassing was schoon. — *De letterlijke zin* is niet van den Christus, den Messias, maar van den Psalmist zelven : *zie mij, uwen gezalfde, met genadige oogen aan,* breng mij uit mijn ballingschap naar Jerusalem en uw heiligdom terug.

De torrente in via bibet (Ps. CIX. 7).

Die woorden heb ik eens op eene verbazende wijze hooren aanhalen.

't Was in eene meditatie over het Lijden van Jesus. De Zaligmaker wordt geleid uit den Olijfhof, waar hij gevangen werd, over den Cedron stedewaarts, en daar, zegde men, valt hij neder in de waters van den Cedron, en dit moest gebeuren, want er staat geschreven : *de torrente in via bibet*, hij zal op den weg uit den stroom drinken!!!

Nu wat beteekenen die woorden?

Ps. CIX, *Dixit Dominus*..., is een prophetische psalm, betreffende den beloofden Messias, zijn geestelijk koninkrijk en eeuwig priesterschap. De Messias bestrijdt zijne vijanden, brengt hun eene bloedige

nederlaag toe (*judicabit in nationibus, implebit ruinas*), en na het slagveld met lijken bedekt te hebben, zal hij den vluchtenden vijand in allerijl najagen; hij zal niet naar zijne legertent terugkeeren om uit te rusten, maar zich vergenoegen met onder den weg (*in via*), terwijl hij zijne vijanden vervolgt, uit eene of andere beek (*de torrente*) een teug water te drinken (*bibet*), en, zoo verkwikt, het hoofd weder opheffen om zijne overwinning te gaan volmaken (*propterea exaltabit caput*).

Anima mea in manibus meis semper (Ps. CXVIII. 109).

Woordelijk moet dit overgesteld worden : *mijne ziel is steeds in mijne handen.*

Van daar schoone ascetische beschouwingen over de waakzame zorgvuldigheid nopens onze ziel (ze, als 't ware, op de hand te dragen), de noodzakelijkheid om ten volle ons zelven meester te zijn, ons te beteugelen, enz.

De woorden bevatten eene Hebreeuwsche spreekwijze; de zin is eenvoudig : *Mijn leven is steeds in gevaar*, en de Psalmist gaat voort : *uwe wet* nochtans vergeet ik niet; hetzelfde gedacht drukt hij uit in 't volgende vers : « Goddeloozen spanden mij *eenen strik*, maar ik dwaalde niet af van *uwe geboden* ».

Wil men dus die woorden gebruiken, men zegge bij voorbeeld : waken moeten wij, want, 't geen de Psalmist zegt van *zijn leven : Anima mea*,.., moeten we zeggen van onze ziel, die ook in gedurig gevaar verkeert.

Ten andere, die leering zien we voorgesteld in de schoone en welgekende woorden van den H. Petrus (I Petr. V. 8) : « Weest nuchter en waakt! want uw tegenstander, de duivel, gaat rond als een brullende leeuw, zoekende wien hij zal kunnen verslinden », en in herhaalde vermaningen tot waakzaamheid door onzen Zaligmaker in verschillende omstan-

digheden en in verschillende bewoordingen voorgedragen.

Septies enim cadet justus et resurget (Prov. XXIV. 16).

Vooreerst dient opgemerkt te worden dat de woorden « *in die* », in de aanhalingen dikwijls ingeschoven, in de Schriftuur vruchteloos op deze plaats gezocht worden.

Daarbij hier heeft de schrijver niet zoo zeer het vallen van den rechtvaardige, dan wel het opstaan in 't oog.

Eindelijk dient gezegd, dat van vallen in de zonde hier volstrekt niet gesproken wordt, maar van stoffelijk vallen, *van onheilen*.

Ziehier heel de citatie vv. 15 en 16 : « Leg geene lagen en zoek geene ongerechtigheid in het verblijf des rechtvaardigen, en verstoor zijne ruste niet; *want zevenmaal* (herhaaldelijk) *struikelt de rechtvaardige, en staat wederom op ;* maar de goddeloozen storten neêr in het onheil, *en staan niet wederom daaruit op.* »

Te vergeefs dus berokkent de goddelooze den vromen rechtvaardige eenig onheil; door de goddelijke hulp staat hij op; al viel hij *dikwijls* in 's goddeloozen strikken, Gods helpende hand is daar om hem op te richten. — « Septies cadet justus et resurget, id est, quotiescumque ceciderit, non peribit : quod non de iniquitatibus, sed de tribulationibus ad humilitatem perducentibus intelligi voluit » (Civ. D. XI. 36).

Door *uitbreiding* mogen die woorden op het vallen en opstaan in zedelijken zin *toegepast* worden; maar de aanhaling moet nauwkeurig zijn. Uit die woorden mag men, o. i., de katholieke leering, nopens de *zedelijke* onmogelijkheid om gedurende een *langen* tijd *alle* zonde van zwakheid te vermijden, *niet bewijzen.*

Mundum tradidit disputationi eorum (Eccle. III. 11).

« *Ook de wereld gaf hij over aan hun onderzoek,* zonder dat de mensch toch geheellijk zou kunnen uitvinden wat God gedaan heeft ».

De hier aangehaalde woorden verklaart CALMET als volgt : « Le Seigneur a livré le monde à la recherche et à la dispute des hommes; il se joue de leurs efforts, il leur cache ses secrets, il leur dérobe la connaissance de ses vues et de ses desseins ».

Heel wel, volgens 't Latijn en als accommodatie. Maar welk is de Schriftuurzin? Naar den grondtekst zouden wij zeggen : de eeuwigheid (in plaats van *mundum,* lees *perpetuitatem*) heeft hij in hunne herten (*verstanden*) gegeven, *daardoor dat* de mensch niet kan doordringen wat God gedaan heeft. Ingezien de onmogelijkheid Gods werken en raadsbesluiten te doordringen en te doorgronden, komt de mensch tot het beschouwen van 't *eeuwige* en *oneindige,* van God zelven : zoo, meen ik, moet die moeielijke Schriftuurplaats verstaan worden (Cfr. mijnen *Commentarius in Ecclesiasten*).

Et tamen nescit homo utrum amore an odio dignus sit (Eccle. IX. 1).

En nochtans weet de mensch niet of hij liefde of haat waardig is. Schrikverwekkende woorden! Hoe dikwijls ze zijn aangehaald om de katholieke leering nopens *de onzekerheid van den staat van gratie* te bewijzen, hoeft niet gezegd te worden.

Ziehier heel de Schriftuurplaats (VIII. 16-IX. 2) : « En toen ik mijn hart er toe zettede om wijsheid te kennen en om de afslooving te begrijpen die plaats heeft op aarde (er zijn menschen, wier oogen noch bij dag, noch bij nacht den slaap zien), toen verstond ik dat de mensch van geene der werken Gods, die onder de zon geschieden, de redenen kan uitvinden, en dat hoe meer hij zich vermoeit om er naar te

zoeken, hoe minder hij die zal vinden. Al mocht de wijze zeggen die te willen kennen, hij zal ze toch niet kunnen uitvinden. Op dit alles zettede ik mijn hart om het nauwkeurig te verstaan : *er zijn gerechtigen en deugdzamen en hunne werken zijn in Gods hand; en nochtans weet de mensch niet, of hij liefde of haat verdient;* maar alles blijft onzeker tot in de toekomst, *dewijl alles den rechtvaardige en den goddelooze eveneens wedervaart,* den goede en den kwade, den reine en den onreine, hem die offert en hem die versmaadt te offeren; de vrome is gelijk de zondaar, de meineedige gelijk hij die bezweert wat waarheid is ».

Velen geven aan de aangehaalde woorden dezen zin : *uit hetgeen den mensch op aarde overkomt* kan hij niet weten of hij al of niet Gode welbehagelijk zij, dat blijft voor hem onzeker, dewijl op aarde alles, voorspoed en tegenspoed, geluk of ongeluk, den rechtvaardige en den goddelooze eveneens wedervaart (BEELEN).

In die uitlegging neemt men dus die woorden niet, gelijk sommigen, als *absoluut* gezegd, maar ze zouden beteekenen dat men *uit eene bepaalde stof geen bewijs* kan trekken nopens den staat van gratie, m. a. w., die zoo zou redeneeren : iemand is gelukkig, dus deugdzaam; iemand is in tegenspoed, dus ondeugend, zondigt door drogrede.

Zelfs die beteekenis meenen wij aan die woorden te moeten ontkennen.

De schrijver heeft getracht het lot der menschen na te vorschen, en zegt dat het onmogelijk is er de innige reden van te vinden.

Een punt nochtans heeft hij bevonden : dat *het lot* van rechtvaardigen en nietdeugenden *dikwijls hier hetzelfde is,* dat de menschen om hunne godsvrucht of goddeloosheid *hier op aarde* niet op verschillende wijze bejegend worden; dat is Gods zaak, daar kan de mensch niets aan veranderen, maar God alleen, die *liefde en haat* d. i. 't aangename en onaangename,

voorspoed en tegenspoed den menschen voorbeschikt, en het schikken ervan buiten 's menschen bereik stelt.

Van de onmogelijkheid der kennis van den genadestaat is hier dus geen spraak.

De *zin* zou dus zijn : zijn toekomende lot hier op aarde kent de mensch niet; *omdat hij deugdzaam is, mag hij niet besluiten dat voorspoed hem zal te beurt vallen, en omdat iemand ondeugend is, volgt er niet dat hem tegenspoed zal treffen hier op aarde* : dit alles wordt niet door den mensch maar door God voorbeschikt. In 't Hebr. : *noch liefde, noch haat weet de mensch; alles is vóór Hem* (*Vulg.* : omnia in futurum servantur incerta).

Wil men die woorden inroepen als er spraak is van de onzekerheid van den staat van gratie, ik zou aanraden die *niet* te nemen *als bewijs;* men mag ze nochtans toepassen. Om dit te bewijzen name ik liever I Cor. IV. 4 : « Want ik ben mij zelven wel niets bewust, daardoor echter ben ik niet gerechtvaardigd; maar die mij beoordeelt is de Heer. »

Os quod mentitur, occidit animam (Sap. I. 11).

Een mond die liegt, doodt de ziel.

Is dat van eenvoudige leugentaal te verstaan? Neen.

Neem 't vers heel en gansch : *Wacht u dan voor het morren tegen God, dat geen nut doet* (litotes), dat u hoogst nadeelig is, *en onthoud uwe tong van lastertaal te spreken : want heimelijk gesprek*, godslasterlijke reden, in 't geheim gehouden tusschen gelijkelijk gezinden, *zal niet ledig uitgaan,* niet ongestraft blijven, *en een mond die liegt* (hetzelfde als heimelijk gesprek), die God beliegt, belastert, die godslasterlijke taal uitslaat, *doodt de ziel,* doet haar door die zonde den eeuwigen dood, de eeuwige verdoemenis aan (BEELEN).

Men ziet bijgevolg dat hier van eigenlijk liegen geen spraak is.

Er ontbreken overigens geene Schriftuurplaatsen die stof betreffende : eene *concordantie* kan hier dienstig zijn.

Sanabiles fecit nationes orbis terrarum (Sap. I, 14).

Dieu a fait les nations guérissables! Ziedaar eene vertaling die ongetwijfeld velen gehoord hebben. Laat ons aannemen dat de volkeren *sanabiles,* geneesbaar zijn; die woorden leeren dat niet. Wil men toepassen *door zinspeling, transeat.*

De schrijver wil toonen dat noch de dood, noch ziekten en kwalen het werk Gods zijn : dit alles komt uit de zonde. *Want om te zijn,* bij voortduring te bestaan, *heeft Hij alles geschapen, en heilzaam maakte hij de voortbrengselen der aarde* (sanabiles...), *en geen gif van verderf was daarin, en niet bestond er een rijk der onderwereld (des doods) op aarde* (eerst door de zonde begon de dood te heerschen).

Nationes beduidt hier niet de volkeren, maar de *voortbrengsels,* ofwel nog gansch het geschapene, en zou dan beantwoorden aan 't voorafgaande : *heeft hij alles geschapen.*

Sanabiles heeft hier een actieven zin; de Latijnsche taal heeft bijvoeglijke naamwoorden op *bilis* uitgaande, die een actieven zin hebben : zoo *horribilis terribilis, penetrabilis* (Hebr. IV. 12). De volgende woorden bevestigen dat : *geen gif van verderf was daarin,* geen *werkend element* van vernieling.

Algemeene zin: De mensch is door God onsterfelijk geschapen; eerst door de zonde begon het Rijk des doods; hadde de mensch de oorspronkelijke gerechtigheid bewaard, hij ware onsterfelijk (13). De natuurlijke oorzaken van dood en vernieling zou hij niet gehad hebben, en *alles zou meêgewerkt hebben*

om zijn bestaan te doen voortduren, veeleer dan om zijn leven te benemen.

Ut scivi quoniam aliter non possem esse continens nisi Deus det (Sap. VIII. 21).

Reeds nam de *H. Augustinus* het woord *continens* als synoniem van *castus,* alsof de Wijze zegde dat men zonder God niet zuiver, niet kuisch kan leven, 't geen ten andere zeer waar is. — Sedert dien grooten kerkleeraar hebben menige kanselredenaars die woorden in dien zin verstaan.

Ziehier heel het vers, waar de echte zin van *continens* in gegeven wordt, dat hier, uit den samenhang der rede, synoniem is van *compos :* « doch wetende dat ik harer niet anders konde *machtig* worden dan door eene gave Gods (en dit, weten van wien die gave komen moest, was alreeds wijsheid), zoo ging ik tot den Heer en bad hem en zeide uit geheel mijn hart... » Volgt het schoon en welgekend gebed.

En wat vraagt hij in dit gebed? De wijsheid; bijgevolg van haar zegt hij dat het eene gave Gods is (*continens* ejus, *nisi Deus det*).

Daarenboven de woorden die tusschen haakjes staan (*en dit, weten... was alreeds wijsheid*) leveren een nieuw bewijs dat er van de wijsheid en haar bezit spraak is.

Het Grieksche woord verwerpt geenszins den zin : *Machtig van* hetgeen men begeert, dus hier, der wijsheid. In dien zin heeft men dit woord (Eccli. VI. 28).

Ten slotte, wat hier van de wijsheid gezegd wordt, geldt ook voor de zuiverheid en onthouding : men mag dus die woorden *toepassen door uitbreiding;* maar die ze zou uitleggen *alsof ze gezegd waren* van de zuiverheid en onthouding, zou den bal misslaan.

Qui spernit modica, paulatim decidet (Eccli. XIX. 1).

Die het kleine versmaadt, gaat allengskens ten gronde.

Dikwijls roept men die woorden in als *bewijs* der leering dat men op zedelijk gebied in de kleinste punten getrouw moet zijn, om niet tot grooten val te komen. Eene groote waarheid voorzeker!

Nemen wij heel het vers : « Een arbeidsman, die zich in den drank verloopt zal niet rijk worden, en die het kleine... ».

't Is dus eene vermaning tegen dronkenschap; en het *kleine* (*modica*) is 't geringe loon van den dagelijkschen arbeid; die daarvan niets weet over te sparen, uit oorzake van zijnen drankzucht, *gaat allengskens ten gronde.* Ziedaar den zin uit het parallel.

Alhoewel die woorden uit den samenhang der rede, alleenlijk van het stoffelijke moeten verstaan worden, mogen zij nochtans toegepast worden op het zedelijke, en die toepassing zou ik durven voorstellen als een voorbeeld van *gezonde Schriftuur-accommodatie door uitbreiding.*

Cognovit bos possessorem suum, et asinus praesepe Domini sui (Is. I. 3).

Een os kent zijnen eigenaar, en een ezel de kribbe zijns heeren.

Van oudsher verbeeldt men eenen os en eenen ezel nevens de kribbe waar Onze Heer na zijne geboorte werd in nêergelegd. De oudst gekende afbeelding hiervan dagteekent van 't jaar 343 (cfr. mijne *Praelectiones in geographiam biblicam et Antiquitates Hebraicas*).

Mogen de hier aangehaalde woorden aanzien worden als eene voorzegging nopens dit punt?

Geenszins.

De Israëlieten worden, tot hunne grootere schande, door den propheet vergeleken met de domste lastdieren, als blijkt uit den volzin : « *Een os kent...; maar Israël kent mij niet, en mijn volk is verstandeloos.* »

De kribbe dus waar de propheet van spreekt, heeft niets gemeens met de kribbe waarin, volgens 't Evangelie, het kindeken Jesus door zijne Moeder werd neêrgelegd.

Die woorden, in betrek gesteld met Habac. III. 2 (volgens de oude *Itala*), hebben aanleiding gegeven tot het verbeelden van het kindeken Jesus in de kribbe liggende tusschen eenen os en eenen ezel.

Multiplicasti gentem, et non magnificasti laetitiam (Is. IX. 3).

Het volk hebt gij vermeerderd en de blijdschap niet vergroot.

Die woorden hoorde ik eens aanhalen in eene samenspraak waar er kwestie was van eenen Herder (pastor) die geroepen was tot eene grootere kudde, eene grootere parochie (*multiplicasti gentem*), waar hij, zooals het gaat, meer moeielijkheden en niet meer *blijdschap* ging tegenkomen (*non magnificasti laetitiam*).

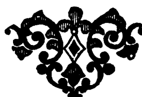
Was het niet schoon gezegd?

De woorden staan zoo letterlijk in den Latijnschen tekst, die hier getrouw den Massoretischen tekst overstelt; maar de Massoreten zelven geven eene *randlezing* : *lô* (*voor hem*), in de plaats te zetten van *lô'* (*niet*). En zoo zou men lezen : *Gij hebt voor hetzelve* (*voor hem, voor het volk*) de blijdschap groot gemaakt (*magnificare* = magnam facere), wat zeker allerbest in de omgeving past en de voorkeur verdient. De propheet spreekt zóó (vv. 2-4) : « Het volk dat in de duisternis wandelde heeft een groot

licht gezien; voor hen die in een oord van doodsschaduwe woonden is een licht opgegaan. Het volk hebt gij vermeerderd *en de blijdschap is niet* (1) *vergroot. Zij verblijden zich voor uw aanschijn,* zoo als men zich verblijdt in den oogst, zooals jubelen de overwinnaars, na gewonnen buit, wanneer zij het geroofde onder hen verdeelen. Want het juk zijner vracht en de roede zijns schouders en den stok zijns voortdrijvers hebt gij veroverd, gelijk op den dag van Madian. »

Gent C. VAN ONGEVAL,
(*Slot in afl. II.*) prof. in Sem. Gand.

(1) Lees : *voor hetzelve.*

SLACHTOFFERS VOOR TRANSVAAL.

(In Antwerpsche Spreekwijs.)

AT fokkedeert er beter dan oud en jong, dan grootmoeder en kleinkind?

Daar hadden de bewoners der Vaartplaats een levend voorbeeld van. Zij kenden allen elkander, juist als toen — voor jaren — de thans deftige Vaartplaats nog *de Vuile Rui* hiet. Dan liep daar midden door eene smerige gracht met bouwvallige kraamkens er neven, en de straat aan beide kanten was één modderpoel! Daar speelden vuile, ongekamde kinderen; daar stonden de appelkraamkens op schragen; de vrouwen zaten op de vensterrichels of op een kreupelen stoel hunne patatten te schillen of kousen te stoppen en van ieder huishouden werd op toer een wasch geslagen, zoodat er altijd blauwe dampen hingen te zweven en de reuk er juist niet aangenaam werd gestreeld. Op het einde der plaats stond de Poeiertoren met zijn afgebrokkelde muren. Daar spookte het, zegden velen; want daar waren er in oorlogstijd honderden vermoord.

Doch dat is in eenige jaren gansch veranderd. Een houten kiosk neemt de plaats in van den Poeiertoren; alle Zondagen komt eene muziekmaatschappij daar spelen. Huis na huis werd afgesmeten en herbouwd naar de mode, zoodat ze thans twee deftige rijen vormen van platte, vervelende gevels met eenvormige vensterramen en rechte kornissen.

En toch woont daar nog hetzelfde volksken, het wriemelend, wroetelend dagloonersvolksken, dat zoo moeilijk om wegjagen is, waar het eenmaal is samengeschoold. Nu huist het in kamers: beneden-, boven-, achter- of voorkamers; iedere woning gelijkend een bijenkorf.

Een huizeken echter was aan de afbrekerswoede ontsnapt. Diep in den grond zat het: men moest eene trede afstappen om van de straat in de woning te komen. Het had daarbij een heel laag deurken, een enkel raam, door ouderdom scheef getrokken, boven een zoldervensterken, dat zoo hoog mogelijk in de trappekens van het puntgeveltje schuilde.

Dat huizeken zag er uit als een klein verhakkeld kind in eene rij schoone dames, die er met verachting op neerblikken en er vies van zijn, al dringen ze er tegen aan om het uit den rang te krijgen. Het huizeken echter hield zijn stand.

Het was de woning van een oud, schuddebollend vrouwken, die iedereen Meuteltje noemde. Hare dochter, al vroeg weduw gebleven — gelukkig dat ze van hem af was! zegden de buren — huisde met haar en dan nog het eenig kind van die dochter, Fonsken.

Meuteltje had in den tijd nog al een schoon centje verdiend met « kantje steek » (1). Maar daar werd niets meer voor betaald: de rijke menschen kochten liever van die geweven katoenen bullen, die seffens kapot zijn... en daarbij, Meuteltjes toenemend schuddebollen, dat de mutsevleugels in voortdurende beweging hield, had het werk moeilijk gemaakt.

Meuteltje leefde op hare renten, zegden de kwatongen in de buurt, maar dat was heel en gaar mis: ze bezat geenen cent. Doch werk genoeg had ze met het huis schoon te houden en voor naad en kost zorgen.

(1) Het kautwerken bij middel van spelden op een kussen.

De dochter was zelden thuis : zij was broodwinner voor drij! Zij raapte koffieboonen uit en had het zoover gebracht, dat ze *kaptein* was geworden en eene heele ploeg jonge meisjes onder haar toezicht had. 't Was niet enkel een eerepostje, dat kapteinschap! Maar het bracht op en er is nogal wat noodig om drij monden open te houden. Al het geld bracht ze eerlijk thuis en Meuteltje stond voor het uitgeven.

Of ze dat nu geheel gewetensvol deed? 't Moet gezegd worden, dat Meuteltje voor kleinen Fons nog al gemakkelijk in haren zak schoot! Hij was ook zulk een fleemer! Hij kon zoo smeeken en bidden als hij iets verlangde.

« Toe, Meuteltje, toe! zeide hij. De anderen krijgen het ook! » En in zijne hazelnoten kijkers kwam dan een blik... zie! juist diezelfde blik van zijn grootvader, toen — och hoe lang geleden! — hij Meuteltje smeekte toch met hem te trouwen, « al ware 't maar om hem op den goeden weg te brengen! » — Fonsken kende zijn Meuteltje!

Hij was nu al tien jaar geworden en kon in boeken en gazetten alles lezen zonder eens te haperen. En hij verstond er al het fijn van. Hij had al moeten op stiel zijn, mits hij zijne Eerste Communie had gedaan; maar als zijne moeder daarvan sprak, zei Meuteltje :

« Laat het kind nog wat op school, hij is veel te slap om op stiel te gaan. Hij ziet weer zoo bleek en zijne oogskens staan zoo flauw... Wacht nog maar een jaarken! »

Meuteltje had zoo iets in haren zin van drukker worden en boekenmaken, zooiets wat beter dan de gewone stielen.

Nu gebeurde 't in dat jaar, dat er oorlog uitbrak. De Engelschen moesten Transvaal hebben, want er waren daar goudmijnen, die wel eenige duizenden menschenlevens weerd waren.

In gansch de wereld ging eene rilling door alle

eerlijke harten. Oud en jong, arm en rijk koos partij voor de Boeren.

Meuteltje en Fons konden 's nachts niet slapen als het « ginder » slecht ging.

Eerst wisten ze maar door rondloopen en vragen, rechts en links, hoe het stond en wat de dagbladen zegden; maar de bekoring werd hun al te groot.

Dagelijks, midden over de Vaartplaats, kwam een lange kerel met een toethoren en eene stem gelijk eene klok : Eerst toette hij, alsof de dooden moesten opstaan, en dan riep hij : « De Gazet van Antwerpen aan éénen cent! »

Daarop volgde « Nederlaag der Engelschen » of « 500 Boeren tegen 10 duizend Engelschen! » of « Gevecht aan de Modderrivier, Overwinning der Boeren! » enz., enz.

Hij nam, die lange vent, altijd den schijn aan van heel snel voort te moeten, opdat men 't nieuws elders ook te weten kome; maar van rechts en links werd hij tegengehouden : vrouwen, kinderen, allen stroomden toe met den éénen cent in de hand; van op de verdiepen, van uit de stegen en zijstraten, van overal waar menschen huisden liepen zij op hem toe.

En eer de kerel ooit het einde van de Vaartplaats bereikte, was de groote, grof lijnwaden gazettenzak, dien hij met een riem om den schouder slecht tillen kon, geheel uitgeplunderd, en het kleine lederen zakje aan de andere zijde barstte bijna van de centen.

Meuteltje en Fons zagen dat dagelijks na en ze spraken er geen woord over, ofschoon ze beiden 't zelfde dachten : Een cent per dag! Dat is geen spek voor onzen bek! Maar triestig dat het was, triestig!

Eindelijk kwam zekeren Zaterdag avond, die lange met nog grooter misbaar dan vroeger de Vaartplaats

overgestapt. « De Engelschen trekken de Modderrivier over! De Boeren achtervolgd! »

« Waar trekken zij over, vroeg Meuteltje. Over een water, zei Fons, zoo breed als de Schelde, waarachter de Boeren schuilden. »

« Zie! zegde Meuteltje — en hare mutsevleugels bewogen sneller dan ooit, — als de Heer dat Engelsch gespuis in den hemel laat, dan blijf ik er liever buiten! »

« Konden wij maar aan wat meer nieuws geraken, begon Fonsken, mistroostig. Ik ben alleen in de school die nooit van niets weet. De andere jongens hebben de Gazet of hooren al iets van hunne vaders of broeders, maar ik sta daar gelijk een uil, en zij hebben al gezegd dat ik met de Engelschen span, en dat is in 't geheel niet waar... »

En hij begon luidop te schreien.

« Zwijg, zei Meuteltje, houd uw kwaak! Wat is er met brullen te winnen? Een cent per dag, 't is wel zoo schrikkelijk niet, maar ieder cent is er toch één! En moest moeder het weten! »

« Wel, schil dan een patat minder voor ons getwêe! »

« Hoor maar! Hij zal eens wat zeggen! Of een patat 'nen heelen halven cent kostte! »

Ze dacht een tijd na en dan : « Ik weet wat anders. In plaats van een patat minder, zal 'k er een meer schillen; maar dan zullen we het met twee haringen stellen : een geheele voor moeder en voor ons een halve. Zoo houden we drij centjes over, dat is al voor drij dagen. »

« Och ja, Meuteltje-lief, riep Fons, en zijn verfrommeld gezichtje werd zoo hel en klaar als een zonneken. Och! ja, en de drij andere centen zult ge op wat anders uitsparen iedere week. »

En hij was zoo zot als een musch. Maar Meuteltje stond maar toe te peinzen :

« Dat zullen we zien, zei ze, dat zullen we zien! 'Ne mensch moet toch eten ook. »

Het was niet op haar eigen dat ze dacht, toen ze dat zegde.

't Was alweder op dat klein, mager pieperlingsken, dat neven haar stond te dansen van vreugd, op Fonsken.

Hij zag toch weer zoo wit sedert eenige dagen, zijne ooren waren zoo doorschijnend en stonden zoo ver van zijn hoofd. En zij hoorde hem soms hoesten en kreunen in den nacht, of woelen en wakker schieten onvoorziens. Aan hare dochter durfde ze niets zeggen : die kon zoo bitter uitschieten en vragen : Hebben wij 't nog niet erg genoeg? Moet gij *hem* nu gaan belezen en kwaden profeet spelen? 't Was niet, dat het mensch geen hart had voor haren jongen, neen! ze wou het enkel niet begrijpen, wat Meuteltje gedurig bedacht : Fonskens vader was uitgeteerd!

Met de twee haringen verliep het goed. Meuteltje zei dat ze van haren eet was, en de dochter geloofde het. Doch voor de drij andere centjes van die week kostte het last.

Gewoonlijk bestond het middagmaal uit de onmisbare patatten met zure saus en voor vijf centen afsnijsel. Die laatste lekkernij werd gehaald in de varkensbeenhouwerij en bood soms heel verrassende vondsten aan, daar, te midden van hespezwaar, vóór- en achtersnede van allerhande worst, al eens een fijn beetje lever of tong werd ontdekt. Het afsnijsel bracht veel op, daarom zag de beenhouwerin niet nauw.

Maar het verwonderde haar, Fonsken de eerste maal voor *vier* centen afsnijsel te hooren vragen.

« Voor vijf, wilt ge zeggen? »

« Neen, Madame, voor vier. »

« En de andere cent dan? gij hebt een vijfcentnikel in de hand. »

Fonsken werd rood tot in zijn haar.

« Die is, stamelde hij, die is voor de Gazet van Antwerpen! »

« Zoo, weet moeder dat? »

« Neen, maar Meuteltje. »

Dit laatste sprak hij luid en hard. Ze moest niet gaan denken, die beenhouwerin, dat hij wat achterhield om te snoepen. Dat had hij nog nooit gedaan.

En in plaats van het strenge : « Daar is geen gewicht voor, » dat hij anderen al eens had hooren toevoegen, kreeg hij niets te verduren dan haar scherpe blik. Maar onder die schijnbare scherpte lag een goed gevoelen. Ze woog wat minder doch haalde met haren lepel zoo wat het beste bijeen. Dát merkte Fonsken niet.

Moeder wel.

« Hebt gij er niet aangezeten? (1) vroeg ze. Dan wordt de beenhouwerin scherp in haar gewicht. »

En ze wikte het pakje op hare hand. Doch Meuteltje redde de zaak :

« Zie eens, zegde ze, wat fijne brokskens! »

En zoo werd moeder in de doekskens gedaan!

Het was nu volop Winter geworden.

Bij het kleine vetlampken 's avonds, tusschen vijf en zeven, brachten Meuteltje en haar kleinzoon hunne schoonste uren om. Zij zat dicht bij de stoof ineengehurkt met de voeten op den asschenbak, maar met het gelaat naar de tafel uitgestrekt en den blik gevestigd op den kleinen lezer, wiens beweeglijke trekken de lezing kracht bijzetten.

Soms moest hij al eens stilhouden, omdat hij van gramschap of verdriet de krop in de keel kreeg en dan zuchtte Meuteltje en zegde :

« 't Is of Onze Lieve Heer zich niets meer aantrekt van de wereld! »

Andermaal schoot hij recht en riep :

» Zie, Meuteltje, ware ik groot en geen kleine

(1) Van eetwaar gezegd : proeven.

jongen meer, ik trok naar Transvaal en ging meê-vechten. Waarom doen de mannen dat niet? Er zijn er zoovele die toch geen werk hebben! »

« Wel, jongen, zegde Meuteltje. Hoe dikwijls is dat al niet besproken in de Gazet zelve? De Koningen en Keizers willen niet, omdat ze bang zijn van den Engelschman, en de mindere mensch kan immers geen wapens koopen en zulke verre reis doen? »

« Ik zou er toch geraken, » bevestigde Fonsken, en hij steunde zijne ellebogen op zijne knieën en drukte zijn gelaat tusschen zijne twee gebalde vuisten.

Maar het gesprek liep altijd zoo kalm niet af. Ofschoon Meuteltje al de aanmoedigende beschouwingen der Gazet van Antwerpen aanhaalde, werd Fonsken dikwijls grammoedig en verklaarde, dat de zaken erger stonden dan de Gazet wel zeggen wilde. Hij ging immers dagelijks naar de uitstalling van den Engelschen Boekhandel de prenten van den oorlog zien, en daar scheen het heel anders, alsof de Boeren 't winnen zouden.

Hij ondervond in die dagen, dat hij geheel aan 't veranderen was. Hij meende geen kind meer te zijn, nu hij zich met dien oorlog bezig hield en 't gebeurde dikwijls, dat de jongens aan de deur vergeefs riepen :

« Fons, wij gaan sneeuwballen maken. Komt ge mêe? »

« Neen, voegde hij hun toe, ik heb geen tijd! »

Geen tijd! Zijne moeder had over eenige dagen ferm opgespeeld. Die kniezer! Daar zat hij heele uren te droomen! Waarom speelde hij niet? Dan kon hij maar op stiel gaan!

Maar als hij weg was, vroeg ze aan Meuteltje :

« Wat heeft hij toch? »

Grootmoeder wist het, maar ze zweeg. Indien ze sprak ware 't zeker gedaan met de Gazet! En zij, die al met Fonsken had afgesproken de nummers goed te bewaren onder zijnen stroozak, om later nog eens alles te kunnen herlezen!

« En waar haalt hij toch al dat nieuws van den oorlog? ging Fonskens moeder voort. 't Is of hij voor niets anders meer leeft. »

Weer zweeg Meuteltje.

« Gij moet op hem wat letten als ik niet thuis ben. In 't begin van den Winter vondt gij dat hij er slecht uitzag, en er was niets van; maar nu zie ik het des te beter. Hij moet spelen en loopen en meer eten. »

« Ja, hoor eens, zei Meuteltje, al haren moed samenvattend, 'k weet ik wel raad. Hij heeft al honderd keeren gezegd : Zoo ik een vlag had van Transvaal, ik riep al de jongens van den Rui bijeen en wij trokken alle Zondagen de stad door, en zongen het lied van Transvaal en zouden de groote menschen beschamen, omdat zij geen bloed in hun lijf hebben... En duurde het jaren, dan werden wij groot en trokken op naar ginder. »

Moeder lachtte hard op : « Ik zie hem al optrekken! Maar een vlag om mee rond te loopen... Hij valt nogal niet vies! »

En daar die woorden geene eigenlijke weigering bevatten, besloot Meuteltje maar voort te varen.

« Niet vies? Wat heb ik voor u niet moeten uitgeven, als ge nog klein waart en pottekens en pannekens vroegt om winkel te spelen! Hij mag immers ook wat hebben? Hij is een jongen en moet soldaat spelen. Koop hem een vlag! Of liever koop de stof maar, ik zal ze naaien. 't Moet oranje, blanje, bleu zijn, met eene groene streep erover. »

« Waar haalt ge dat altemaal? 'k Geloof dat gij met den jongen mêespant? »

« Wel ja, zei Meuteltje, oud en jong, dat verstaat malkander nog best! »

't Was op een Zondag, dat dit gesprek gehouden werd en toen Fonsken thuis kwam, stond Meuteltje in de koû voor de deur om hem tnieuws eerst aan te kondigen.

Hij kon het haast niet gelooven; maar na den middag zei zijn moeder :

« Kom, jongen, we gaan ons geld over den balk gooien! »

Hij werd bleek van aandoening, maar Meuteltje knikte glimlachend toe.

Dan gingen zij op weg : hij kroop dicht bij moeder en stak zijn armken onder den haren en ze voelde hoe dat mager, tenger stoksken trok en snokte van vreugd, en hoe die beenderige kneukeltjes in hare groote, grove, warme hand kwamen nestelen. — Er werd geen woord gezegd, maar gelukkiger menschen dan die twee gingen vast dien dag niet over de straat.

Van toen af begon er een leventje op de Vaartplaats. De moeders wisten er van te spreken; de stoofhaken verdwenen, de droogstokken, de blikken schelen van potten en pannen, al wat voor wapens of krijgsmuziek dienen kon...

't Was Maart geworden, de langere dagen waren het kindervolksken welkom. Wat gaf het, zoo het buitenshuis regende en sneeuwde! Daar was het toch beter dan in de opgepropte kamers, waar men zich niet kon rekken noch keeren, waar men zich bij de minste beweging aan de stoof verbrandde, of de lamp omstiet, of moeders pottenwerk brak. Vivat de vrije lucht en de breede straat. Buiten, jongens! buiten!

En nog eene aantrekkelijkheid te meer : oorlog! Fons van Meuteltje had heel de buurt afgeloopen met zijn Transvaalsch vlag en geroepen :

« Wie voor de boeren is, doe mêe! »

Of ze mêe deden! Hij had seffens een gansche stoet aanhangers. En dagelijks was het een exerceeren en een zingen! Fons leerde hun 't lied van Transvaal en weldra zouden ze gereed zijn voor den oorlog.

Ja maar... een ding ontbrak, en iets van gewicht :

de vijand! Tegen wie zouden de Boeren vechten? Er was geen Engelschman! Doch wacht wat! Geen vijand?

Waar blijven ze uit, de vijanden, als het iets of iemand goed gaat? — Fonsken moest niet lang op vijanden wachten. En helaas! die vijanden waren dan nog verraders!

Op den hoek der Vaartplaats, in een groot, nieuw huis, de herberg Sebastopol, woonde Flup de vechter, een jongen zoowat een jaar ouder dan Fons, en die zijn toenaam goed verdiend had. Hij was bij 't eerste woord het Boerenleger bijgetreden en maakte er veel opziens. Hij droeg een uniform met papieren afzetsels aan kraag en mouwen en wilde maar niet verstaan, wat Fons hem gedurig voorhield : dat de Boeren geen uniform dragen, dat dit tegen hunnen aard is.

Hij liet Fons maar zeggen, doch kwam voor de twintigste maal met eene andere bedenking voor den dag.

« Gij zijt het opperhoofd der Boeren, zei hij, gij zijt Kruger. Dat is goed; maar ge vergeet dat Kruger zelf nooit vecht, hij laat dat aan zijne generaals over. Doe gij dat ook. U zien ze niet, gij zijt te klein en te mager. Maar ik zou een goede generaal zijn : ik zou al uwe bevelen uitvoeren. »

Dat was Fonsken een steek in 't hart. Hij droeg de vlag en ging vooruit en dát zou hij moeten opgeven? Dat ziet ge van hier! En eene ware ruzie werd het.

« 't Is me de moeite weerd, zoo een stuk vlag, meende Flup. Als ik die moest dragen zou ik beschaamd zijn. Maar als ik mijne moeder eens vriendelijk aansprak, kreeg ik er eene drijmaal zoo groot! »

En hij had gelijk; als haar schuifken vol was, zag de herbergierster op geen schijfken.

Nog lang, op de trappen van de houten kiosk, waar de Boeren raad sloegen, duurde de woorden-

wisseling en 't was wonder dat het bij woorden bleef, want van overeenstemming was niet de minste spraak.

« Het blijft gelijk het gezegd is » schreeuwde Fons, veel te hard voor zijn fijn stemmeken, « Morgen, Zondag, om vier uren komt heel het leger bijeen en ik leid het de stad rond met muziek. Wilt ge niet mêegaan, dan blijft ge maar thuis. »

« Ah! Ah! lachte Flup, thuis blijven? Lees de Gazet van gisteren nog eens. Gij zult generaal Cronje zijn en ik Buller.

Fons werd bleek van verontwaardiging.

« Gij Buller? Een overlooper zoudt ge worden? een landverrader? »

Hij wist nog niet, arm Fonsken, dat de meeste menschen geene overtuiging hebben en niets kennen dan geld en eerbejag.

Meuteltje zat bij de stoof met hare tien lange knokkelige vingeren uitgestrekt, of ze daarin al de warmte vangen wilde. De gestoofde patatten stonden nog op tafel en de boterham met vet besmeerd lag er neven. Maar het lampeken brandde nog niet, al was moeder reeds thuis.

Zij was al tien maal opgestaan en gaan zien aan de deur, maar ze had geen woord gesproken en Meuteltje, al verging ze van angst, wilde ook niets zeggen.

Eindelijk klonk het :

« Zoo hij binnen vijf minuten niet hier is, haal ik hem! »

« Toe, laat hem maar afspreken voor morgen. Hij heeft al zoolang zijn hart gezet op dien stoet. Zij gaan heel de stad doorloopen en het lied van Transvaal zingen. »

« 'k Wou, dat ik nooit van Transvaal gehoord had! »

Daar ging de duur open. Fonsken trad binnen.

« Waar hebt ge zoolang gezeten? »

« Wel ginder, aan de kiosk! »

« Begin maar gauw te eten, gij hebt een gezicht als een hongerlijder. »

« Neen, ik eet niet, ik heb geen honger! »

« Wat zijn dat voor flauwe streken? »

Maar ze hield plotseling stil, de moeder. Zij was niet zeker, — het lampken brandde zoo flauw — maar haar dacht, dat ze twee groote tranen zag rollen.

« Toe, jongen, praamde Meuteltje, probeer maar eens. 't Is voor morgen; ge moet er kloek uitzien, weet ge? »

En ze stelde hem allerlei vragen, doch hij kon niet antwoorden. Hij had iets in zijne keel, zegde hij.

Later, als moeder naar het zolderkamerken was, waar ze alleen sliep, bleef hij bij Meuteltje beneden. Het lampken werd uitgedraaid en hij voegde zich dicht bij haar in het groote bed. Dan brak zijn gemoed los en hij vertelde haar alles. Lang, lang in den nacht werd daar gevezeld en geweend en getroost...

« Ja, zuchtte Meuteltje op 't eind. Die valsche Flup is zijn grootvader waard. Dat is ook zulke contraire vent. Zijn leven lang heeft hij mij getraiterd, omdat ik hem niet gewillen heb! Nu is hij kreupel en zit in een rolstoel, maar hij heeft het verdiend. »

De groote dag was daar. Fonsken was al wakker voor dag en dauw, maar hij hield zich stil om Meuteltje niet te wekken, die met haren mond open en hare oogen toe den slaap der braven genoot. Het woelde er anders in zijn binnenst! Hij zou vuur en vlam gespuwd hebben tegen Flup, den vechter.

Wie weet wat die valschaard van zin was? De Engelschman spelen, neen! dat zou hij niet doen, dat zou te erg zijn; maar stoornis wekken, en niet mêegaan, en anderen overhalen om den stoet te doen mislukken : dát wel!

Nu werd Fonsken ook gewaar dat hij keelpijn had. Hij zou er maar over zwijgen, anders kreeg hij nog ruzie van moeder, omdat hij gisteren zoo lang was buiten gebleven in koude en wind.

Maar als Meuteltje wakker werd en hij haar goeden morgen wenschte, werd zij al seffens gewaar dat hij heesch was.

« 't Zal wel overgaan, zei Fonsken, 't is maar een vorsch in mijne keel! »

Maar hoe hij ook kuchte en krochte, de vorsch wou er niet uit.

« Kom van de mis maar seffens terug thuis, zei Meuteltje, wij zullen goed stoken en dan is 't over te achtermiddag. »

Och! hoe bad hij in de kerk om zijne stem weer te krijgen, en zijne Boeren niet te moeten verlaten, en voor Flup, den vechter, niet te moeten onderdoen op dezen plechtigen dag.

« Houd u maar dicht bij de stoof, jongen, zei Meuteltje later, ik zal aan 't raam blijven en u alles vertellen wat er gebeurt. En eet maar een klontje kandijsuiker, dat is nog de oudste en de beste remedie. »

Maar Meuteltje was niet rechtzinnig. Zij wilde hem bij de stoof houden, juist omdat hij niet weten zou wat er gebeurde buiten. Uit den papierwinkel had ze daar juist Flup zien komen met een vijftal andere jongens. Zij schenen zeer opgewekt en droegen groote bladen van dat rood papier, waar men met vastenavond kronen en soldatenmutsen van maakt. Och Heer! Meuteltje had de dood in 't hart, maar ze zweeg toch. Juist, juist dezelfde traiter als zijn grootvader was die Flup!

Na den middag was het beter weer en Fonsken mocht uitgaan. Hoop en moed hadden hem genezen. Hij was niet meer heesch en zijn wezen was geheel veranderd. Zijne oogen blonken en een ongewone blos lag op zijn beweeglijk gelaat.

Zijne moeder was aankoopen gaan doen, dat

was haar zondagwerk, daar had ze geen tijd voor in de week. Zoodat Meuteltje alleen den afscheidsgroet mocht hooren van den held.

« Straks ziet ge ons voorbijtrekken, Meuteltje, wij komen eerst langs hier. Gij moogt uw namiddag uiltje wel vangen, hoort ge? Ons Transvaalsch lied zal u wel wakker maken. — En, nog iets! Zoo 't wat laat werd dezen avond, zorg dan dat moeder niet op zoek ga naar mij. Het is zoo schamelijk weggehaald te worden als men generaal is. »

« Ja, maar niet vechten, en ze zette een vinger, een bevenden vinger tot bedreiging, Flup is sterker dan gij! »

« Wees gerust, Meuteltje, wees gerust, lachte Fons, zijn hoofd opstekend, slimheid overwint sterkte, en ik ben de slimste van de twee! »

Nauw trok hij de deur toe, of uit de zijstraat kwamen hem drij getrouwen tegengeloopen.

« Weet ge 't al, Fons? »

« Neen, wat? »

« Flup heeft den heelen morgen rondgeloopen en heeft wel de helft van de mannen overgehaald om met hem mêe te doen. Hij heeft hun van alles beloofd: ieder een Engelsch vlagje op den hoed en papieren strepen op kraag en mouwen. 't Zal er stuiven, zegt hij. Tegen dat wij uittrekken, om 4 uren, valt hij ineens ons aan! »

« Is het dan toch waar, viel Fonsken uit, bleek wordend gelijk een doode. Ik kon het gisteren niet gelooven! »

Eene diepe neerslachtigheid overviel hem :

« En de anderen gaan zoo maar mêe met dien valschaard, al konden zij hem vroeger niet verdragen? Zij laten de Boeren en hunne vlag zoo maar in den steek... »

« Ja, klonk het antwoord, wat geven zij om de Boeren. Hij heeft schieters uitgedeeld, die zij zullen doen afspringen, en hij kocht eene trompet, die hij

zelf zal blazen. En dan krijgen ze nog centen, later, als het goed gelukt! »

« Wel, riep Fons, de vuisten ballend, het zal hun niet gelukken, wij zullen ze vóór zijn. Roept ze seffens bijeen, die met ons meegaan en wij trekken een uur vroeger uit dan het gezegd was. Vallen ze ons aan bij het terugkomen, dan komt het er niet op aan. Gauw, jongens! Loopt gij langs de Kanonstraat en de Bonte Mantelstraat en de Meistraat. Ik neem de Rui voor mij. Aan de kiosk vergaderen wij. Doch dat elk zijne wapens meebrenge : bezemstokken, tangen, stoofhaken, 't is altemaal goed! »

En 't werd nu een loopen en een spoeden :

« De stoet gaat uit om drij uren, een uur vroeger! Gauw mannen, spoedt u! Naar de kiosk! »

En ze kwamen op, talrijker dan Fonskens vertrouwden het vermoed hadden. — Zoo gaat het : overtuiging is dikwijls eene kwestie van tijd! Vele twijfelaars vergaten Flups schoone beloften en schaarden zich rond de Transvaalsche vlag. En als Fons met verachting over de verraders sprak, die om een vlagsken of een cent hun vaderland verloochenden, dan voelden menigen hun hart van verontwaardiging kloppen, die toch op het punt gestaan hadden mede verraders te worden. Op de hoogste trede van de kiosk, met de vierkleurige Transvaalsche vlag waaiend om hem heen stond nu Fons en ontstak hunnen moed door zijne eigene bezieling en overtuiging.

« Leven de Boeren, riepen zij, en leve generaal Fons! »

« En nu vooruit! » besloot de gevierde held. « Zijn wij niet talrijk, we zijn toch moedig en wij verachten den Engelschman! »

De stoet kwam in beweging en luid en juist klonk de eerste stroof :

Die vierkleur van ons dierbaar land
Die waai weer o'er Transvaal

En wee di Godvergeten hand
Wat dit weer neer wil haal!
Waai hoog nou in ons helder lug,
Transvaalse vrijheidsvlag
Ons vijande is weggevlug,
Nou blink 'n blij'er dag!

Fonsken zwaaide de vlag boven zijn hoofd en wendde zich, achteruitgaande, tot zijne troepen bij 't juublend woord :

Ons vijande is weggevlug. Nou blink 'n blij'er dag!

De zon was te voorschijn gekomen en Meuteltje stond voor haar deurken en monkelde :

« Ah! het loopt goed af! Geen Flup te zien. »

En haar blik volgde de vaandeldrager tot hij voor hare vochtige oogen met vlag en stoet in ééne schemering verdween.

Geen Flup te zien? Maar Flup was toch ziende. Achter de blinderkens in zijn moeders herberg zat hij te loeren en van razernij zijne vuisten te verknagen.

De vlaggeskens waren nog niet geplakt : de stijfsel stond maar juist op de stoof! En daarbij moest hij 't nazien dat velen, heel velen, die hij overgehaald had nu toch achter Fons liepen, zingende en hunne wapens zwaaiende!

En opdat hem geene teleurstelling gespaard blijve, kwam de stoet langs Sebastopol om.

« Halt! kreet Fons, de tweede stroof! »

En 't ging als met éene stem :

Met lage list haal Albion
Ons vlag verraadlik neer,
En doet toen net al wat hul kon
Dat ons hul vlag moes eer :
« Ons zou dat alles daarbij wen.
« 'n Telegraaf en spoor
« As ons die rooivlag wil erken » —
« Maar dit wou ons ni, hoor!

En toen de tonen verklonken, was Fonskens hart nog niet gestild :

« De derde ook, hier, stilstaande! »

En 't klonk nog luider en uitdagender :

Vier jaar lank het ons mooi gepraat.
Om weer ons land te krij;
Ons vraag jou, Brit, geen goed of kwaad;
Gaat weg en laat ons blij! »
Maar toen die Brit ons nog vererg,
Toen vat ons die geweer,
Ons was al lang genoeg geterg,
Nou kan ons tog niet meer.

Heel de bevolking van de Vaartplaats was bijeengestroomd rond Sebastopol. Met vreugde hadden zij den zang gehoord en allen waren fier en hadden wel mêe willen instemmen!

« Vivat onze Boeren! » klonk het uit de menigte. « Zijn me dat flinke zangers! En ze meenen het! »

Ja, dat bewees wel de wijze, waarop de vierde stroof werd uitgegalmd :

En met Gods hulp het ons de juk
Van England afgegooi;
Ons is weer vrij; geluk! geluk!
Nouw waai ons vlag weer mooi!
Dit het ons heldenbloed gekos,
Maar Engeland nog veul meer,
So het de Heer ons weer verlos
Ons geef hem al die eer!

En rom, teredom, dom dom, dom dom, sloeg het op de oude trommel van 't jaar dertig, in een voddenhuis ontdekt en buitgemaakt.

« Vooruit! » kreet Fonsken en de boeren trokken de stad in, gevolgd door de bewonderende blikken van ouden en jongen, van zusters en moeders.

En ondertusschen in Sebastopol lag Flup op

den grond te rollen en te stampen van woede en razernij. Zijn moeder moest hem zelfs met hoo(f)t en poot opnemen en binnen dragen uit schaamte voor de klanten.

Doch eens zijne woede gestild, dacht Flup aan wraak.

« Laat ze terugkomen, riep hij, laat ze terugkomen! Ze zullen weten waarom! »

En weer liep hij rond om zijne navolgers bijeen te zoeken. De moed was hun grootendeels ontgaan, en zij kwamen met lange beenen. Toch, als er onraad te stoken is vindt de duivel zijn volk! En dan, Flups grootvader, die in zijn stoel met rollekens in de herberg zat, kreeg spraak en rede weer, nu dat hij wist dat het Meuteltje's Fonsken was, die aan 't hoofd stond van de Boeren.

« Zoo'n pieperling! Als ge naar hem wijst, is hij dood! » sprak hij met zijne dikke tong.

Er werd nu haast gemaakt met het vlaggen plakken en de rest.

« Wij houden de wacht rond de kiosk : dat zal de Paardenberg zijn, besloot Flup. Aan iedere zijstraat zet ik spionnen op de loer en zoodra de Boeren verschijnen schieten wij toe en vermoorden ze! »

Zoo gezegd, zoo gedaan! Wel was het later geworden dan zij dachten en daarom waren de Engelschen ongeduldig. Het begon zelfs al te schemeren en nog bleven de Boeren uit. Maar neen, de kreet ging op : Daar zijn ze! Langs de Bonte Mantelstraat!

« Vooruit mannen! riep Flup, en ze achter beide hoeken der straat afgewacht. Doch stil nu, dat ze ons niet merken op voorhand! Juist op 't oogenblik dat ze de straat uitkomen, vallen we ze aan! Moed mannen! wij zijn sterk en frisch! zij zijn afgemat van het gaan en het zingen! »

Een slim bevelhebber, die Flup, eerder verraderlijk dan ridderlijk; maar wat geeft dat? Als men maar de bovenhand houdt.

Zooals 't voorzien was gebeurde 't. Het Boerenleger, uitgeput door den langen tocht, bereidde zich voor de laatste maal het zegelied aan te heffen, toen van rechts en links in de halve duisternis de vijand het onverhoeds overviel.

« Weg met de Boeren! » « Leven de Boeren! » klonk het woest dooreen, en een harrewar werd het, en een hotsen en botsen, een slagen en stooten! Luide kreten klonken en getier en geween tot, uit de naburige huizen, velen kwamen aangeloopen, die niet geerne hunnen vinger in 't spel staken. Doch menig moederhart beefde en schrikte.

« Cronje, Cronje, waar zijt ge, Cronje? riep Flup. Zijt ge vervaard en steekt ge u weg? »

« Neen! riep Fons, dat ben ik niet gewoon! » en hij vocht zijn weg tot bij den uitdager!

Maar op eens, hoe was het gekomen? Een sterrenregen zag hij en dan... niets meer, niets!

Meuteltje zat aan het groote bed en weende, weende! Daar lag haar Fonsken met het hoofd in bebloede doeken gewonden. Sedert gisteren, toen zijn moeder hem gaan oprapen was, midden uit dien hoop vechters, had hij zijn oogskens niet eens meer geopend. En toch sliep hij niet! Hij wierp zijn ziek hoofdeken van rechts naar links, balde zijne vuistjes, stampte en vocht zonder rust noch duur. En altijd opnieuw, met zijne heesche, gebroken stem, begon hij te zingen :

Ons is weer vrij : geluk, geluk!
Nu waai ons vlag weer mooi!

of doffer, haast onverstaanbaar :

Met lage lis haal Albion
Ons vlag verraadlijk nêer!

« Och, manneken, bad Meuteltje, hem met geweld

willende weerhouden. Och, manneken, slaap nu wat en zwijg, anders zult ge niet genezen. »

Nu kwam zijn moeder met den dokter.

« Wat geeft het, had zij gezegd, zoo ik mijn trouwring en al mijn kleergoed naar den berg moet dragen! »

De dokter naderde het bed en bleef bedenkelijk staan. Heel de zaak was hem uitgelegd geworden. Hij maakte het hoofdje los en onderzocht de wonde.

« Is het erg, als 't u belieft, mijnheer? » vroeg Meuteltje met bevende stem.

« De wond niet, neen, zei de dokter, maar... »

En hij maakte Fonskens hemdeken los en, het oor op de borst van den kleinen zieke gedrukt, bleef hij lang luisteren.

« Had hij geene valling? » vroeg hij.

« Ja, hij was heesch gisteren morgen, zegde de moeder met hare harde stem en haar donker oog bleef steil op 't gelaat van den dokter gevestigd.

Die verzon nog een oogenblik :

« Ik zou hem maar liever naar het kindergasthuis doen. Het is maar een stap van hier... »

« Neen, neen, dat niet, zegde de moeder. Ik moet hem zien als ik thuis kom van mijn werk. Ik wil hem 's nachts bewaken... »

« Is er geen hoop? » fluisterde Meuteltje langs de andere zijde den geneesheer toe.

« Niet veel » gaf hij haar stillekens ten antwoord.

In den morgend werd Fonsken wakker, toen Meuteltje alleen bij hem zat.

« Zijn de Boeren gewonnen? vroeg hij. En waar is mijne vlag, mijne Transvaalsche vlag! Zoek ze, Meuteltje, ik moet ze hebben? Gauw! zoek ze, zoek ze! »

Maar ze kon hem niet voldoen! En in zijne opge-

wondenheid begon hij te razen en te tieren, tot hij nêerviel, buiten kennis.

Meuteltje ging dan aan haar deurken staan en riep al de kinderen na, die ze zag :

« Och! zoek toch Fonskens vlag! Hij zal sterven zoo hij ze niet terugkrijgt! »

En in den namiddag werd ze al vroeg aangebracht, gansch verhakkeld en verscheurd. Maar Meuteltje waschte en naaide ze wat, zoodat Fonsken, als hij weer eens wakker werd, ze voor zich op het bed uitgespreid zag liggen.

Hij glimlachte zijn Meuteltje toe en wees op zijn borst :

« Dáár zit het, daar! »

En dan legde hij zijne hand op de vlag en fluisterde, zooveel hij kon :

« Altijd de mijne, altijd!... »

En dat woord was zijn laatste.

Twee dagen daarop werd hij begraven. Binnen in zijn doodkistje lag de vierkleur van Transvaal.

Nu werd zijn moeder al langer hoe grimmer en zij sprak Meuteltje, die maar toe weende, bijna niet meer aan. Zelfs des Zondags bleef ze niet thuis : ze kon het daar niet houden, zei ze. Dat was danig triestig voor Meuteltje, maar ze dacht er niet aan te klagen, tot ze op eens een groot nieuws vernam uit den mond van hare dochter zelve :

« Ik hertrouw! »

« Hertrouwen? Gij? » vroeg Meuteltje.

En toen ze geen antwoord kreeg :

« En hebt ge 't niet afgezworen? Hebt ge niet gezegd, toen uw eerste stierf : Hertrouwen doe ik nooit, al kon ik zwemmen in 't goud? »

« Ja, klonk het, hard en dof, dat heb ik gezegd en gemeend ook; maar toen had ik Fonsken nog en nu is hij dood. Wat kan het mij nog schelen, hoe ik vaar? Ik wil niet meer werken gelijk eene

beest, nu het niet meer voor hem is, en daarom trouw ik! »

Het ging al spoedig van der hand met het trouwen. En Meuteltje ging naar 't armgesticht. Maar ze waren daar niet lang met haar geplaagd. Eer het drij maanden verder was, stierf ze.

HILDA RAM.

HET DORPER LIED.

« ONS volk en zingt niet meer.

Het wiegelied is dood. Het lied is weg bij onze kinderen, bij onze jonkheid, bij ons werkvolk ».

Zoo of daaromtrent sprak onlangs pastor Hugo Verriest, in eene voordracht over *Het lied.*

Zijn woord kan waar zijn voor Zuid Vlaanderen, al den Scheldekant, waar de goede herder zijne kudde weidt en zijn volk van bij nagaat.

Voor ons in 't Brugsche, dat ware te veel gezeid : *ons volk zingt nog.* Aan 't werk op den akker, aan 't wieden op de stukken, aan 't getouw, aan 't kanten maken, op feest- en kermisdagen vooral, daar zingt het nog met luider kelen ; veel werkmenschen te lande dragen eenen geheelen voorraad liedjes in 't hoofd en zingen ze meermaals door den dag, om hunne eenzaamheid te verblijden.

Neen! 't lied en zal nog zoo licht niet uitsterven bij ons volk : 't zit veel te diep in zijnen innerlijken aard en wezen. 't Zit er zoo diep in, bij den Vlaming, dat hij zijnen zanglust overal meêdraagt en eeuwen door bewaren kan, zelfs in den vreemde. Zoo kan men nu nog in Engeland die steden en oorden onderscheiden waar onze wijkende stamgenooten over eeuwen hunne zaten vestigden. 't Is hun lied namelijk, hunne zingensveerdigheid die ze verraadt.

Zoo ten minste verzekerde ons een Vlaamsche priester, die lange jaren als zendeling in Engeland verbleef.

Ons volk zingt dus nog! Maar hoe?

Hier moeten wij Pastor Verriest gelijk geven : ons Volkslied is ellendig, onhebbelijk!

Nog altijd gelijk voor dezen is de marktzanger bij ons landevolk de leeraar in 't vak, de zangmeester gebleven. 't Schijnt ons zelfs dat zijn rijk in de laatste jaren is toegenomen : waar hij in vroeger tijden de kermisdagen afwachtte om zijne « kunst » te laten genieten, zien wij hem nu op gewone zondagen, omtrent onze kerkdeuren zijn arm tooneel opslaan : nog dromt en troppelt ons volk daar rond, en als de zanger met heesche keel zijn liedjen uitgeschreeuwd heeft en zijne waren aan den man wil brengen, onmiddellijk steken twintig handen uit om eerst bediènd te zijn.

Veertien dagen later zijn die zangen mondsgemeen geworden op onze dorpen : hoort men ievers zingen, 't zijn *de laatste nieuwe*, — de moord van de streke of een wanstaltig vrijerslied — die boven kraaien; het gaat er met diezelfde ellendige uitsprake, die eigenste neus- en keelklanken, gelijk het lied uit den mond van den « meester » gevallen is.

't Is in dien mageren voorraad dat ons landsche volk zijne leefte gaat putten, zijne behoefte moet voldoen naar zang en lied.

Weinig, zeer weinig liederen buiten deze van den marktzanger, hebben den weg tot onze dorpen gevonden. Twee zijn er mijns wetens, die daar geheel buiten vallen en die nochtans bij ons volk aanveerd en geern gezongen worden. 't Eerste is 't gekende lied van Antheunis :

Mijn Vlaand'en heb ik hartlijk lief,
Mijn Vlaand'ren bovenal!
Enz.

Eenvoudig, vatbaar en voor het volk verstaanbaar is het, en om die reden voorzeker gangbare munte geworden.

't Andere is *De Vlaamsche Leeuw*, die in deze laatste jaren zoo machtig toenam, dat hij voortaan zelfs te lande, het eigen-vaderlandsch, het nationaal lied van ons volk heeten mag. Het klinkt op alle volksvergaderingen, maar liefst en meest nog uit den mond van onze wassende jonkheid.
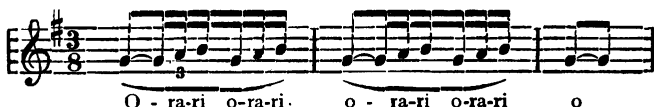
Buiten die twee liederen wordt er in onze streken weinig of niets gezongen dat, naar woord of zang, het hooren weerd is of eenige kunstweerde bezit.

't Doet toch! Wij hooren hier zoo dikwijls te zomertijde een deuntje klinken daar wij, uit gewoonte van het te hooren, te weinig op letten. 't Is de korte, tienmaal herhaalde zangreke van onze koeiherders in de weiden; dit is eene zachtslepende eigenaardige « melodie » die eenige gelijkenis heeft met het doedelend deuntje van de « Pifferari », aangeteekend bij Karel de Gheldere, in zijne *Landliederen*. Maar veel beter nog trekt het op een stuk van den Zwitserschen Kuhranz, in het voorspel van *Willem Tell* van Rossini:

Alzoo begint de Kuhranz :

Bij onze koeiers gaat het :

't Is dus, op twee noten naar, een en 't zelfde deuntje.

Zou dat samentreffen toevallig zijn? Of geldt het hier één zelfde lied, een weinig verloopen, uit over-

oude tijden? Het koeierslied wordt door onze koeiers van weide tot weide gekaatst; het kan aldus in eene gauwte dagreizen verre loopen, de gouwen door, misschien de landmarken over en alzoo tot in..... Zwitserland!

En zoo zouden de koeiers van Vlaanderen, hoe weinig zij het vermoeden, in gestadig kunstverwantschap leven met de *hirten* uit de Zwitsersche bergen!...

Dat eenvoudig deuntje overtreft voor mij omtrent geheel den liederenvoorraad van ons landevolk.

Op een volk dat zoo geern zingt gelijk het onze, kan het lied onder zedelijk opzicht grooten invloed hebben : 't loopt zoo gemakkelijk voort van mond tot mond, en 't overweldigt in weinige dagen een geheel geweste.

't Is machtig voor goed en kwaad.

De Socialisten, die wakker zijn, hebben 't gevat en zij maken hun nu het lied ten dienste om hun zaad te zaaien op onzen buiten. Zij zingen en leeren zingen en, laat het ons bekennen, daar zit kruim in, — kwade kruim in hunne zangen. Onze werklieden die naar stad gaan werken, komen den Zaterdagavond naar huis; zij hebben op 't werk het socialistenlied vernomen en zij zingen 't nu ook in 't naar huis komen, of 's Zondags onder 't volk.

Wie en heeft het al niet gehoord, het oproerig lied? 't Is kwaad ja! het botst tegen 't hoofd, maar 't klinkt anders schoon en helder als 't gewone dorper lied! en daarom, is 't te vreezen, zal het spijts zijnen kwaden kant komen boven te kraaien.

Ons Landbestuur schijnt daarmeê bekommerd en het deed in alle scholen vaderlandsche liederen leeren. 't Gedacht is goed, maar de keus was ellendig. Zoo is o. a. een « officiëele poëet » opgestaan om een gedicht te schoeien op 't lied van de *Brabançonne!*...

't Was een stout bestaan, op dien tarah! tarah! woorden te doen passen; ook is er een schamel kind van voortgekomen.

Ten bewijze laten wij hier den eersten aanhef volgen :

o Vaderland, o edel land der Belgen,
  Zoo machtig steeds door moed en werkzaamheid,
De wereld ziet verwonderd uwe telgen
  Aan 't hoofd van kunst, van handel, nijverheid.
De vrijheidszin giet licht op uwe wegen,
  En onbevreesd ziet gij de toekomst aan!
Gij mint uw Vorst, zijn liefde stroomt u tegen,
  Zijn hand geleidt u op uw gloriebaan.

Past dat eens op den zang toe en zegt mij of er middel is om alzoo ons volk te leeren zingen!...

Ook, onze jongens zijn daarmeê van school gekomen; zij hebben dat een paar dagen gezongen uit nieuwigheid, en nu ligt het vergeten en begraven voor goed, bij zooveel schoone dingen uit de officieële wereld.

Onze onderwijzers nochtans hebben 't beter vast. Nevens dien opgeleiden rimram leeren zij aan de kinders helmende deuntjes uit de jonge studentenwereld; en zoo hooren wij o. a. *Harba Lorifa, Klokke Roeland, Kent gij de streek* en andere in onze straten galmen.

Dat is goed voor later, als 't jong geslachte zal groot gegroeid zijn, maar voor ons hedendaagsche mindere volk is 't weinig gebaat : die liedjes dienen hem niet en wij hooren lijk vroeger het dorper lied op den buiten « floreeren ».

Hoe nu gedaan om het eigenlijke volk, om den minderen stand te leeren zingen, betamelijk en in hebbelijk woord?

't Is moeielijk voorzeker, maar zou de marktzan-

ger, die ons voor dezen zooveel kwaad deed, daartoe de geschikte man niet zijn?

't Geen hij bij ons volk verbrod heeft, zou hij weêrom kunnen goed maken. Hij toch is de meester, de leeraar op den buiten, die 't ongerijmdste kan goed en gangbaar maken. Die macht zou moeten benuttigd worden. Kon men den man zijnen armoedigen voorraad afnemen en hem deugdelijke, vrome, vaderlandsche ware in de handen steken, ons volkslied ware gewonnen.

Dit gedacht is verre van nieuw.

In den oud-hoogstudentenbond van West-Vlaanderen werd het menigmaal besproken, zooniet tot uitwerking gebracht. Op den Vlaamschen Landdag van Kortrijk, in 1899, heeft een knappe spreker in 't lange en in 't breede daarover gehandeld, voornamelijk met inzicht om ons volk te bereiden tot den aanstaanden grooten verjaardag van Groeninghe. Zijn woord vond grooten bijval, zijn besluit om daartoe hand aan 't werk te slaan onverwijld, werd met geestdrift begroet en zorgvuldig... bij de andere geleid waar het, is te vreezen, zal blijven rusten...

Wie neemt er eens dit werk in handen, voor goed?

Zou het Davidsfonds, dat machtig en bemiddeld is hetzelve niet aanpakken?

Er ware, om te beginnen, eenen keus te doen van liederen, die waarlijk passen voor het volk, die vatbaar en verstaanbaar zijn voor den minderen man en geschikt om hert en geest van ons landevolk te verheffen. Liederen, die 't vaderland bezingen, de Vlaamsche minne, de Vlaamsche leute, de spelen van ons volk, immers al wat meest tot zingen praamt.

Bestaan er zulke liederen genoeg? Misschien...

Liederen zijn er genoeg: 't zij oude, die hedendaagsch om hunne eigenaardige schoonheid zoo neerstig ontgraven en voor den dag gehaald worden; 't zij nieuwe, die met het nieuw leven in Vlaanderen, als uit den grond gerezen zijn. Doch 't is te weten tot hoeverre zij voor het volk kunnen dienen.

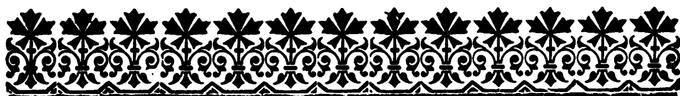
Maar, waren er geene genoeg voor handen, hoelang zou het moeten duren om ze te verwekken? Wilde 't Davidsfonds eenen oproep doen, eenen prijskamp uitschrijven, hoe lang zou men moeten wachten, om de handen vol te hebben, en om daaruit eenen bekwamen keus te kunnen doen? Eene geheele schare Vlaamsche meesters staan ten dienste van hun volk!

Dat hebben wij genoeg gezien als onze vriend Karel Heyndrickx, nog student zijnde te Leuven, zijn *Liederboek* voor studenten in 't leven riep. Al wie in Vlaanderen dichten of zingen kon, sprong den stouten, geestdriftigen jongen bij om zijn Vlaamsch en vaderlandsch reuzenwerk tot goed einde te brengen.

Zulk een goed werk kan hier wederom gesticht worden : ons volk van te lande moet uit zijne kunstarmoede opgeholpen, het ellendig dorper lied, ook het zedeloos en oproerig lied moeten zwijgen voor het beter, beschavend en veredelend lied, daar wij verlangend naar wachten.

H. PERSYN.

GELIJKHEID (1).

Moet de Staat de gelijkheid van goederen invoeren?

DAT de Staat of de gemeente niet alle goederen zelven moeten bezitten en collectivistisch besturen, dit zal iedereen, die een greintje gezond verstand heeft, gereedelijk met ons instemmen; maar wat menigeen tegen den kop stuit, is de ongelijkheid tusschen armen en rijken, ongelijkheid die zeer dikwijls niets gemeens heeft met de meerdere of mindere persoonlijke verdiensten. Immers, indien werkzaamheid en goede overleg machtige middelen zijn om in de wereld vooruit te komen, toch moeten wij bekennen dat het daar altijd niet mee te winnen is. Ziekte en onverdiende tegenspoed verijdelen de kloekste pogingen; sluwheid en bedrog nijpen den eerlijken man de keel toe. Aan sommigen valt door de geboorte of door gunstige omstandigheden alles in den schoot; niet zelden zijn zelfs de groote fortui-

(1) Hetgeen hier volgt, is een hoofdstuk van een boek dat eerlang zal verschijnen: *De Eigendom volgens het goddelijk* (of natuurlijk) *en volgens het menschelijk* (of positief) *recht.* Ik heb daarin voornamelijk onderzocht, hoe verre, in zake van eigendom, het onveranderlijk natuurrecht strekt, en in hoeverre de wetten op den eigendom veranderlijk en verbeterbaar zijn. Dit is, gelijk men ziet, de grondkwestie van heel de volkshuishoudkunde: het is het gewichtigste maar ook het moeilijkste vraagstuk. Ik heb getracht het zoo klaar mogelijk toe te lichten en reken dan ook op een gunstig onthaal, dat voor wetenschappelijke Vlaamsche werken zoo noodig is. F. D.

nen door hardvochtige afpersingen, onrechtveerdigen woeker, ja door echte dieverijen bijeen geschrapeld. En de arme, eerlijke zwoeger lijdt gebrek met vrouw en kinderen. Het werk, waar de rijken zich te hoog voor achten, aanziet hij als een weldaad, en toch kan hij er niet aangeraken om de schamele korst brood voor zijn gezin te verdienen.

Neen, er is niet meer deugd in de paleizen der grooten, dan in de hut van den arme. Er zijn goeden en slechten in alle standen; maar in 't algemeen kan het kleine volk zeer goed de vergelijking onderstaan met de hoogere klassen, zoowel op het stuk van werk- en spaarzaamheid, als op dit van zedelijkheid, onthechting, trouwheid, en waren adel van gevoelens. Zelfs in geestkracht en schranderheid staat de werkman niet ten achter, ofschoon ruwer van schors en min verfijnd door de opvoeding.

Waarom dan moet, bij gelijke verdiensten, de eene zooveel hebben en de andere zoo weinig? Kan de Staat, die de verdeeling der goederen door zijne wetten moet regelen en bewaken, niet zorgen voor eene billijker schikking van der menschen lot? Waarom die schreeuwende ongelijkheden niet effen gemaakt? — Zoo spreken oppervlakkige geesten en hunne taal betoovert er velen.

Werpen wij nogmaals eenen blik op de geschapenheid der menschen en leiden wij daaruit de inzichten af van de Natuur of liever van haren Maker.

Indien wij met de materialisten het bestaan der onsterfelijke ziel loochenden, dan zouden wij geene ware gelijkheid onder de menschen kunnen aannemen. Inderdaad, volgens de wijsgeeren van het nieuwe licht, stamt de mensch van het dier af en verschilt er slechts van door een hoogeren graad van ontwikkeling en volmaaktheid : de afstand, die volgens ons den mensch van het dier scheidt ter oorzake onzer geestelijke, eeuwiglevende ziel, valt in het materialisme weg. Het verschil tusschen een

ontwikkelden aap en een gewonen mensch is in dit stelsel nagenoeg hetzelfde als dat hetwelk bestaat tusschen dezen laatste en eenen man met buitengewone geest- en wilskracht.

Welnu, niemand onzer zal praktischer wijze erkennen dat het dier recht heeft op hetzelfde lot als wij. Zal de vurigste dierenbeschermer uitzinnig genoeg zijn om het voedsel dat hij zelf noodig heeft, uit enkele dierenliefde, met peerd of hond te deelen? Neen, maar hij zal zonder eenigen gewetensangst, als hij het geraadzaam oordeelt, zijne beesten dooden om zich met hun vleesch te voeden; in andere woorden: de ondergeschiktheid van het dier erkennende, zal hij het doen dienen tot zijn nut. Op dezelfde wijze mag, eens de onsterfelijke ziel weggecijferd, de meerdere man handelen met den mindere. De mensch, die door hoogere begaafdheden en krachten of enkel door de omstandigheden boven zijne medemenschen geplaatst is, kent volgens de god- en zielloochening geene andere wet dan zich zelven en mag dus al het overige aan zich zelven dienstbaar maken. De heidenen pasten die leer onverholen toe; zoo had b. v. de meester volle recht op dén persoon en het leven van zijnen slaaf. Indien onze moderne heidenen voor zulke Logica terugdeinzen, dan is het enkel omdat zij, zonder het te weten of te willen, onder den invloed staan van het christendom dat de slavernij heeft afgeschaft en nu nog zijne bestrijders dwingt de menschelijke weerdigheid ten minste met woorden te erkennen. *Met woorden,* zeg ik, want zoohaast zij eens volop meester zijn en hunnen natuurlijken aandrift kunnen vieren, dan spelen zij ook met het leven der menschen als met dit der dieren. Dit bleek in het Fransche schrikbewind en in de Commune, wier gruwelen nu nog door die felle menschenvrienden worden verheerlijkt. En waarom mochten, volgens hen, in de jaren 1793 menschen, ja kinderen vermoord worden, die persoonlijk zeker

niets misdreven hadden? — Omdat, zeggen zij, de vooruitgang van het menschdom dit eischte. In andere woorden, zij passen op de menschen de wet toe, volgens welke, in Darwin's theorie, eene meer ontwikkelde dierensoort de achterblijvers verdelgde. Ik weet wel dat de socialisten den mond vol hebben van solidariteit en vooruitgang van het heele menschdom, waaraan volgens hen ieder mensch moet medewerken omdat hij alleen door die algemeene welvaart zijn eigen geluk kan verzekeren. Dat heeten zij: het altruïsme verbinden met het egoïsme. Dat klinkt heel schoon, maar heeft slechts weerde zoolang het altruïsme in iemands oogen het geschikste middel is om tot de grootste som van geluk en genot te komen. Vindt hij integendeel dat het altruïsme het egoïsme in den weg staat en dat hij zich meer voldoening en glorie kan verschaffen met zich boven het overige van het menschdom te verheffen en zijne medemenschen te vertrappelen, dan kan men hem, altijd volgens het materialisme, geen ongelijk geven, indien hij zijne hoogere begaafdheden en gunstige omstandigheden daarvoor te baat neemt; immers hij is zijn eigen god en het genot dezer aarde is zijn laatste einde.

Bij de ziel- en godloochenaars berust de gelijkheid dan alleen op eene ijdele machtspreuk. Uit de bandelooze zucht naar genot, kan niets anders volgen dan dat de eene den andere zoekt te verdringen en te verpletteren.

Heel anders is het volgens de leer der christenen: wij zijn allen geschapen naar het beeld en de gelijkenis van God; dieren en lagere wezens bestaan voor ons; alle menschen hebben denzelfden oorsprong, dezelfde bestemming, dezelfde natuur, dezelfde behoeften. Door het redelijk gebruik der schepselen moeten wij allen opklimmen tot de ongestoorde vereeniging met onzen Schepper. Deze is ons aller Vader; en wij kunnen Hem niet beminnen noch

Hem behagen, indien wij ook niet zijne kinderen, onze broeders, beminnen en met Hem medewerken aan hun geluk. Alzoo (om de nieuwmodische spraak te gebruiken) is bij ons het altruïsme met het egoïsme verbonden in God; de liefde tot ons zelven en de liefde tot den naaste zijn de twee zijden van een gewelf, waar God de slotsteen van is. Neem God weg, en alles stort ineen.

Volgt daaruit nu de gelijkheid met betrek op de aardsche goederen?

Ja, in zooverre onze natuur die goederen noodig heeft om tot hare ontwikkeling te komen, om hier de taak te volbrengen door God ons opgelegd en zóó onze bestemming te bereiken.

Welnu, het is eene handtastelijke waarheid dat de mensch, zinnelijk en stoffelijk gelijk hij is door zijn lichaam, het stoffelijke gedurig noodig heeft om zijn menschelijk wezen te ontwikkelen en te bewaren. De mensch kan dus het einde, waartoe hij van God geschapen is, niet bereiken zonder het gebruik van stoffelijke goederen. De H. Thomas zegde reeds dat de mensch mag aanspraak maken op de uiterlijke goederen, « die hij noodig heeft tot oefening der deugd ».

En gelijk vele der uitspraken van dien wonderen Leeraar, heeft de jongere wetenschap die woorden ten volle bevestigd. Het is thans door de geleerden uitgemaakt dat onvoldoende voeding en slechte levensvoorwaarden niet alleen het lichaam ondermijnen en doen wegkwijnen, maar ook de geest- en wilskracht verslappen, den mensch onbekwaam maken om zich zelven te beheerschen en hem alzoo bereiden tot vele zedelijke ellenden. Het « mens sana in corpore sano » *klocke geest in klocke leest,* is dus doorgaans noodig tot beoefening der deugd. Voedzaam eten, gezonde woonst, behoorlijke kleeding, en dat alles zonder overspanning of aftobbing zijner krachten, en met eene zekere gerustheid in de toe-

komst, dit zijn zaken waar de mensch recht op heeft krachtens zijne natuur en zijne bestemming.

In dit opzicht moet er gelijkheid heerschen onder de menschen. « *In necessariis unitas* of *æqualitas* » zouden wij hier ook kunnen zeggen. Wat onze natuur vordert, is ons allen gelijkelijk verschuldigd.

Tegen voorgaande redeneering zou eene vrome ziel kunnen inbrengen: « genoegzaamheid aan aardsche goederen is niet noodig tot bereiking van des menschen bestemming. Integendeel, zij die armoede en gebrek met verduldigheid lijden, bekomen de schoonste kroon in den hemel! » —

Dit is waar, evenals er in het verblijf der gelukzaligen een bijzondere gloriekrans wordt geschonken aan degenen die sterven als martelaars; wat echter niet belet dat het grootelijks met de natuurwet strijdt, eenen christene om zijn geloof ter dood te brengen. De vervolger die iemand den marteldood doet ondergaan, weerstreeft en verijdelt, zooveel het in zijne macht is, den wil van God, die dezen mensch op aarde geplaatst heeft en er hem nog zou gelaten hebben, om Hem hier te loven en te dienen. Eveneens wordt de orde der natuur en de goddelijke schikking gekrenkt, wanneer de Maatschappij iemand zonder diens schuld aan gebrek laat sterven of langzaam wegkwijnen. Wel zal Gods liefde voor dien ongelukkige het kwaad in goed verkeeren en hem zijn lijden tot grooter glorie aanrekenen; van den kant der menschen bestaat niettemin het onrecht en de schennis der orde.

Eene andere opwerping kan komen, niet, gelijk de voorgaande, van eene godvruchtige ziel, maar van eenen voorstander der volslagen gelijkheid. Hij kan mij zeggen: « Wat gij vooruitzet is op verre na de gelijkheid niet. Wie toch zal beweren dat een werkman, al komt hij nog goed aan zijnen kost, al is hij goed gehuisvest, al kan hij zelfs dank aan verzekeringen tegen ziekte, tegen ongevallen, tegen

den ouden dag, dank ook aan een appeltje voor den dorst dat hij gespaard heeft, gerust de toekomst inblikken, wie zal houden staan dat die ieverige en zuinige man zoo mild met aardsche goederen bedeeld is als die kasteelheer die door zijne geërfde millioenen van alle werk en zorg ontslagen is? De ongelijkheid is al te schreeuwend. » —

In die opwerping ligt ongetwijfeld een deel waarheid, vermits het geenszins ons inzicht was de volslagen gelijkheid voor te staan, die eene uitzinnigheid en eene onmogelijkheid is. Maar, wanneer aan iedereen een menschenweerdig bestaan verzekerd is, dan is er gelijkheid onder de menschen in datgene wat tot de volmaking hunner natuur noodig is, en dat is genoeg. Zou er geene volkomen gelijkheid zijn wat betreft de aangenaamheid en het genot van 't leven, welke God in zijne goedheid uitdeelt gelijk Hem behaagt, niemand toch zou reden hebben om tegen zijn lot te morren. Maar zelfs wat dit genot aangaat, beweren wij, en de dagelijksche ondervinding bevestigt dit, dat de geringe man in de bovengezegde voorwaarden aan den schatrijke niets te benijden heeft.

Wel bezit die geldkoning misschien duizendmaal zooveel als die geringe arbeider, en in dit opzicht is er zeker eene groote ongelijkheid; maar de maat van het gebruikbare, van het genietbare voor elken mensch, is door de natuur zelve bepaald, en zij is nagenoeg dezelfde voor allen. Onze vatbaarheid voor genot is beperkt, en eens die vatbaarheid vervuld, kan de aanwezigheid van uitwendige goederen ons geene nieuwe voldoening verschaffen.

Hoe grooter noodwendigheid, hoe meer genot in haar te voldoen. Vermindert de noodwendigheid, dan verflauwt ook het genieten. Wat de behoeften der natuur te boven gaat, walgt. Men tracht zich dan nieuwe behoeften te scheppen, maar die gewoonlijk met meer ongemak en leed dan bevrediging en wellust gepaard gaan.

Daarom zeggen wij dat, van den oogenblik dat alle menschen in hunne ware behoeften kunnen voorzien, de echte gelijkheid onder de menschen heerscht. Alleenlijk waarschuwen wij nogmaals, het woord *behoeften* in geen te engen zin te verstaan, als zou hier alleenlijk het stillen van honger en dorst, het grove *buik vol* bedoeld worden. Neen, de mensch heeft ook behoefte aan verstandelijk en zedelijk genot, aan de stille vreugden des huisgezins, aan het hooger leven der ziel. Voor dit alles moet hem tijd en gelegenheid vergund worden. Daarom geen overdreven arbeidsuur, daarom de uitspanning en vooral de Zondagrust.

Kan de mensch dit alles verkrijgen, wat heeft de rijke dan nog meer? Laat zijne spijskamer geuren van allerlei kostbare gerechten, wat kan hij er meer van genieten dan de welstellende werkman, aan wien zijne vrouw niets anders voorzet dan een smakelijk stuk vleesch met aardappelen en groenten? Wie van beiden zal meest en smakelijkst eten? Tien tegen één dat het de werkman is. Daarbij heeft hij het vooruitzicht dat het den Zondag wat beter zal zijn en dat het ook al eens kermis wordt, daar het voor den verzadigden rijke nooit kermis worden kan.

Die waarheid : dat de natuur eene maat stelt aan hetgeen elk verbruiken kan, verliest Van der Velde uit het oog, wanneer hij in *Le socialisme en Belgique*, de vraag stelt : « Hoeveel kost aan de gemeenschap het onderhoud van een millioenbezitter, die hoegenaamd geen werk verricht — zoo zijn er — en die alle jaren 25,000 fr. opstrijkt van de inkomsten des volks? » —

Het antwoord is: « 25,000 fr. : de prijs van 10,000 daghuren tegen 2,50 fr. » —

Die rekening inderdaad is gauw gemaakt; maar men besluite daar niet uit dat de millionnair zooveel aan de gemeenschap kost of doet verliezen.

Immers die rentenier kan die 25,000 fr. niet

verteren of hij moet ze aan de gemeenschap uitruilen tegen allerhande ·diensten, spijzen en voorwerpen; en, datgene wat hij voor die 25,000 fr. in natuur terug ontvangt, is voor de gemeenschap zooveel niet weerd. Hij zal de eerstelingen aller vruchten, de fijnste vleeschen en gebakken eten, die hem drijdubbel zullen inkosten om hunne schaarsch- en uitgezochtheid, maar die al niet veel voedzamer noch smakelijker zijn dan hetgeen op eene gewone burgertafel komt. Hij verschaft het onderhoud aan dienstboden en onderhoorigen en laat door zijn verteer vele anderen meeleven van zijn geld. —

Nochtans geven wij toe dat een rijke nietsdoener, voor wien anderen moeten draven en aldus op hunne beurt belet zijn, iets nuttigs voort te brengen, een schadelijk bestanddeel is in de Maatschappij. Daarom verplicht de goddelijke wet van het werk zoowel den rijke als den arme, en dit werk moet bij den rijke gepaard gaan met liefdadigheid, waardoor hij als de Voorzienigheid worde der minderen. Een enkel rijke wordt alzoo de steun van honderd anderen, die hij meer in 't goeddoen dan in 't genieten overtreft.

Niet alleen in eten en drinken, ook in alle hoofdzaken des levens heeft de natuur grooten en kleinen gelijk gesteld: wat, b. v., de vreugden van het huwelijk en van het huisgezin aangaat, staat zeker de geringe man, die deftig en zedelijk is, tegen de grooten niet achter. Waar het op trouwen aankomt, heeft hij ruimer keus, omdat zijn stand talrijker is en aan minder pleegvormen gebonden. In heel zijne manier van leven is hij vrijer en losser; want pracht en weelde brengen wel eenige voldoening mee, eenig gestreel der ijdelheid, maar helaas! nog meer slavernij. Daarbij zal het aanhoudend genieten bij den rijke alhaast het zintuig verstompen en de gevoeligheid verslijten, daar voor den geringen man nog steeds een wereld van nieuwe gewaarwordingen braak ligt en genietbaar blijft. —

Maar, « zoo kan mijn tegenspreker aandringen, laat het verschil van levensgenot tusschen beiden meer oppervlakkig dan grondig, meer schijnbaar dan echt zijn; zelfs aldus beschouwd, volstaat het om bij den eene trotschen overmoed en bij den andere afgunst en misnoegdheid te verwekken. Het ware dus beter de ongelijkheid uit de Maatschappij verbannen. — »

Ik antwoord : Voorwendsels, hetzij tot hoogmoed, hetzij tot afgunst, hetzij tot welke andere ondeugd kunnen wij altijd vinden ; de beste inrichting der Maatschappij kan dit niet verhelpen, indien onze rede de slechte neigingen niet weet te bedwingen, indien wij geen gehoor geven aan de stem van het gezond verstand en van het geloof.

Doch, onbetwistbaar is het, dat uit de ongelijkheid de grootste weldaden voor de Maatschappij voortkomen.

En vooreerst is het door de zucht om zich te verrijken en te verheffen, dat de beste krachten der Maatschappij in werking blijven. Ontneem aan dien man, die het door zijne oppassend- en begaafdheid reeds tot een zekeren welstand gebracht heeft, alle vooruitzicht op verhooging, en die geest, die misschien geroepen was om zijne natuurgenooten vóór te lichten op de baan des vooruitgangs, zal waarschijnlijk alle zoeken en zwoegen opgeven. Tot aller schade zal die werkzaamheid stilvallen.

Het gedurig klimmen en dalen van personen en geslachten heeft op de Maatschappij hetzelfde uitwerksel als de rustelooze deining op de watermassa's der zee : het voorkomt de verrotting, die het gevolg zou zijn van het stilstaan, het onderhoudt leven en frischheid door een gestadige vernieuwing.

Maar de ongelijkheid in 't bezit der aardsche goederen heeft nog een ander uitwerksel : zij voorkomt de algemeene armoede en ellende. Moesten al de goederen gelijkelijk verdeeld zijn, dan zou haast niemand

nog overschot hebben; want de families zouden zich op korten tijd zooveel vermenigvuldigd hebben als hunne bestaanmiddelen zouden toelaten, en zij zouden het zeker wel zóó aanleggen dat zij in gewone jaren zouden effen rekening maken. Voor groote werken of ondernemingen, die nochtans dikwijls noodig zijn om de openbare welvaart te ontwikkelen, zou er geen geld voorhanden zijn. In buitengewone noodwendigheden, b. v. bij mislukking van veldvruchten, groote overstroomingen, stilstand van werken, zou men niet weten waarheen, om hulp te verkrijgen. Nu, integendeel, is de schatkist der rijken de noodkas der Maatschappij. De grooten sparen wel voor hen zelven, maar in tijd van nood moeten hunne besparingen dienen tot leniging der ellende en tot onderhoud van allen, hetzij dat de gelukkige bezitters zelven de noodlijdenden ter hulp komen, hetzij dat de openbare macht, die over de algemeene welvaart moet waken, hun onder vorm van belastingen of schattingen eene billijke aderlating doe ondergaan.

Wanneer wij het rijk- en grootzijn in de wereld aandachtig beschouwen, dan zijn wij wel eens verontweerdigd over de trotschheid en hardvochtigheid der grooten; soms ook moeten wij lachen om de beuzelarijen, waar zij zich mee paaien en opzetten; doch meer nog moeten wij Gods wijze schikking bewonderen, die bij middel van beuzelingen en nietigheden beweging en werk en welstand in de Maatschappij bewaart.

Is het zoo niet dat een behendige leermeester den ijver der jeugd prikkelt en gaande houdt door het vooruitzicht op een prijsken, op een beeldje, ja, op een enkel goed woord of op een vleienden oogslag? Daarvoor werkt het kind en denkt niet eens op al het nuttige, goede en grootsche dat het later, dank aan dit werk, zal stichten en waar de meester nu reeds het oog op heeft. Een meester die in zijne klas de volstrekte gelijkheid zou willen toepassen en nooit aan den eene eenige belooning of aanmoediging meer

schenken dan aan den andere, zou alle wedievering en alle werk dooden. Dezelfde missing zou de Maatschappij begaan, die alle ongelijkheid in 't bezit der goederen zou willen wegnemen.

Alleenlijk is het te wenschen, zoowel op het groote gebied der volkshuishoudkunde als in het enge perk van eene school of van een huisgezin, dat de gunsten uitgedeeld worden naar verdiensten. Niets werkt zoo verderflijk op den geest van het volk en maakt den rijkdom meer hatelijk, dan al die speculaties, geldsjachelarijen en waagspelen, waarbij het blinde toeval ofwel eene weinig eerlijke behendigheid het goud met volle handen opeenhoopt en van dezen naar genen verplaatst.

Wat de geboorte betreft, die toch ook geene persoonlijke verdiensten meebrengt, het is wel billijk dat een kind de vruchten geniete van het werk zijns vaders, vermits deze voor zijn kroost gezwoegd en gepijnd heeft. Maar het is niet goed, dat, door de maatschappelijke instellingen, de stand der rijke families zoodanig verzekerd zij, dat deze van geslacht tot geslacht, in volkomene zorgeloosheid, van het werk der minderen kunnen leven. Voor iedereen is het werk een middel tot lijfs- en zielsbehoud, en daar niettemin onze natuur het werk schuwt, is het voor ons allen goed, door eene zekere noodwendigheid er toe geprikkeld te worden. En hoeveel sterker zou de Maatschappij niet gebouwd zijn, indien groote fortuinen ook groote verdiensten tot grondslag hadden!

F. DRYVERS.

GEDICHTEN VAN P. C. HOOFT.

Volledige uitgave door Dr J. A. STOETT,
P. N. Van Kampen en zoon. Amsterdam.

WELLICHT heeft geen beweging meer bijgedragen tot het heropbeuren der belangstelling in de schrijvers der XVIIde eeuwsche pleiade, dan die revolutionnaire beweging der nieuwe Gidsianen in Noord-Nederland. Het lijkt een paradoxe te zijn, omdat we te veel onze nieuwe beweging in de letterkunde verwarren met de Fransche romantiek, terwijl er volstrekt geen punt van vergelijking tusschen die twee bewegingen bestaat. De Fransche Romantische school is een éenheid geweest : al hare aanhangers hadden éen ideaal, volgden een zelfden regel; zij waren zoo absoluut in hun terugkeer tot de Middeleeuwen, als de classieke school van Lodewijk den XIV absoluut was in haar putten uit de Latijnsche of Grieksche bron. Hugo, de Nerval, Gautier, St. Beuve, Musset waren bijna niet vrijer dan Racine en Corneille.

Onze Nederlandsche jonge richting is niet ontstaan uit een strijd tegen de classieke voorgangers. Het is een revolutionnaire warboel geweest, een strijd tegen iedereen en tegen alles, en het hevigst hebben de Jonge Gidsianen op hun eigen vrienden en aanhangers gescholden. Het was volkomen anarchie, en juist omdat die jongste richting niet gebonden was door een wel bepaald ideaal, door een vasten regel van estetica, heeft zij het mooie gezocht overal

waar het te vinden was, en zoo hebben wij die jonge dichters zien huldigen bij Maerlant, bij Vondel, bij Hooft, bij Bredero, bij Roemer Visscher, van Haren, Bilderdijk, bij andere dichters nog, wat er verheven, zangerig of mooi in is (1). Aan Hooft wijdde Albert Verwey een Bloemlezing met notas die wijzen op de schoonste brokken uit zijn werk, die de muziekaalste verzen onderlijnen, en dat de jongeren zoo aan hun voorgangers met onpartijdigheid het recht schonken dat hen toekomt, dat moet die jongeren tot eer strekken en ze wat van hunne excentriciteit doen vergeven. Het was immers ook gansch natuurlijk dat hunne sympathie zonder aarzelen ging tot dichters als Maerlant, Vondel, Hooft; want Maerlant met zijn kloeke sociale denkbeelden; Vondel met zijn epischen zwier, Hooft met zijn aristocratische fijnheid en zijn zangerig vers, moesten die jongste school lief zijn die opgegroeid is in het gewoel van den hedendaagschen socialen strijd; die zich vooral laat verleiden door de hooge voorname denkbeelden en die bijzonder hecht aan den zangerigen onberispelijken vorm.

« Muziek, zegt Albert Verwey, is de eerste, alle andere inhebbende, indruk van een dichtstuk: in de heele muziek zijn de saamstellende rhythmen.

Stelliger, absoluter muziek dan alle Hollandsche is de Hooftsche; — fijn strakker saamstellingen van rhythmen zijn er niet in Hollandsch vers.

Daarom is, voor wie artiest met de taal is, Hooft lievelings-poëet. »

Men heeft ze maar te grijpen die zangerige liederen die zoo talrijk voorkomen in Hooft's gedichten, en het meest bekende is wel dat diep ingrijpend lied, dat aan een zachtwiegenden muziekalen rhythme een waarlijk aandoenlijken indruk paart.

(1) *Nederlandsche Dichters* met proza van ALBERT VERWEY. Bloemlezingen met versierd titelblad en vignetten. S. L. van Looy. Amsterdam.

Sal nemmermeer gebeuren
Mij dan nae dese stondt
De vrientschap van u oogen,
De wellust van u mondt?

De vriendtschap van u oogen
De wellust van u mondt,
De jonste van u hartgen
Dat voor mij open stond.

Soo sal jck nochtans blijven
U eewich onderdaen,
Maer mijn verstroyde sinnen,
Wat sal haer annegaen.

Mijn sinnen mogen swerven
De leijde lange tijt.
Nu sij, mijn overschoone,
Syn haeren leitstar quijt. Enz.

Die zang van Hooft behoeft geen muziekale notatie, het lezen alleen is zingen en wie eenmaal dat gedicht las, zingt het na lange jaren nog, als het komt opwellen uit het diepste van het hart, gelijk zekere beroemde melodiën die men eens hoorde, van tijd tot tijd herboren worden in het geheugen en zacht geneuried worden. De dichters die de Iris van Perk huldigden konden niet onverschillig blijven voor de muziek van Hooft's lied.

Wat Hooft ook bijzonder sympatiek moest maken aan dit geslacht, dat van dichter of kunstenaar een veel omvattende kennis eischt, zelfs wetenschappelijke kennis, was de hooge ontwikkeling van den dichter.

Hij kreeg overigens het goede voorbeeld van zijn vader, die alhoewel koopman, een zeer ontwikkeld man was die ook de pen voerde en een bundel « Memoriën en adviezen » schreef. Doch wat belangrijker is en wat dien koopman tot eer strekt, 't is dat hij noch geld noch moeite spaarde om aan zijn zoon een hooge ontwikkeling te laten genieten. Pas

zeventien jaar oud, liet hij zijn kind een lange reis ondernemen, een reis welke drie jaar duurde en gedurende dewelke de jongeling, Frankrijk, Italie en Duitschland bezocht. En toen Pieter Cornelis in betrekking geweest was met die twee voorname beschavingen die dan nog toongevend waren in Europa, de Fransche en de Italiaansche, toen hij reeds door gedichten vol lyrischen zwier, door zijn drama *Achilles en Polyxena*, door zijn *spel van Theseus en Ariadne* en zijn herderspel *Granida*, blijken gegeven had van een oprecht letterkundig talent, toen ging hij nog in de rechten studeeren te Leiden.

Ook achtten de Staten van Holland en de Stadhouder hem niet te jong om hem tot Drost van Muiden te benoemen, een bediening die hem als rechter en als officier moest doen optreden.

Het slot te Muiden is dan geworden wat het onvermijdelijk worden moest onder de leiding van een ontwikkeld man als Hooft : een centrum van kunst en wetenschap. Als een vorst van den geest heeft Hooft er geregeerd met naast zich zijn geliefde vrouw, Christina Van Erp, als een vorstin van bevalligheid. Het slot te Muiden is niet een cenacle geweest van wederzijdsche ophemeling, — al zwaaiden de dichters er zich soms complimentjes toe, maar we zijn in de XVII^de^ eeuw, de eeuw der hoffelijkheid — het is niet geweest de zetel van een « coterie » van enkel letterkundigen, maar een centrum waar de zangeres Duartes geleerden vergastte op hare prachtige stem en waar de geleerden als Barleus, Vossius, Reael, niet te stroef waren voor dichteressen als Anna en Maria Tesselschade Visschers.

Ook was het als Drost van Muiden dat Jacques Perk, eén der verdienstelijkste dichters der jongste richting, Hooft huldigde in een gedicht dat hier volgt en dat eén der prachtigste hulden is die door het jonge geslacht, aan den zeventiendeeuwschen lyrischen dichter werd gebracht.

De schim van P. C. Hooft.

Ik heb de schim des drossaarts aangeschouwd.
Groot schreed hij voort, het lokkig hoofd omblonken
Van ronden gloed en geluw-glanzend goud,
Gelijk een god, in mijmerij verzonken.

Hoog, van de schoudren opwaarts, rees zijn leest
De schaar te boven, die, van vreugde dronken,
Bijeengevloeid was tot zijn heugnisfeest.

En waar zij hem bewondering betaalde,
Loeg hij den hemel aan, de zonne 't meest,
Die wederlachte en alles overstraalde.

Een minnedicht speelde om den fijnen mond,
Doorhonigd van gezang; uit de oogen daalde
Zijn schalkheid, die geen droefenis verstond.

En over 't welvend voorhoofd der gedachten
Waarde eene waarheid, zwevend nog en bont,
Waar 't klare woord en de effen verf op wachten.

Dus trad hij aan, in onrustzwangre rust.
Daar langs zijn fulpen dos de blikken lachten
Der zon, die hem tot dichter heeft gekust.

En zoo ontving, wiens roem deez' dag vervulde,
Op 't grauwe slot — zijn woonstede — onbewust,
Den dank zijns lands, der eeuwen eeuwge hulde.

Neen, mijn doel is het niet, zelfs een kort overzicht te geven van het leven en de werken van P. C. Hooft. C. Busken Huet in zijn *Litterarische Fantasiën* en in zijn *Land van Rembrandt* en A. J. Alberdingk Thijm in de *Dietsche Warande*, leverden onverbeterlijke bijdragen, de eerste over Hooft's kunst, de tweede over Hooft's leven.

Maar wat ik wou, is u aantoonen hoe juist van pas komt, te midden dezer herboorte van de waardeering voor dien prins der zeventiendeeuwsche pleiade, de nieuwe uitgave welke de firma P. N. Van Kampen en zoon, van zijn gedichten en tooneelspelen bezorgde. Zulk een uitgave als uiterlijke executie paste den aristocratischen Hooft : twee lijvige, maar handige boekdeelen, in een ernstig grijs kleed,

een middelmatige, fijne letter die leesbaar is en tevens toegelaten heeft om in een betrekkelijk klein formaat (1ste deel : LXXX, 419 blz. en 2de deel 493 blz.) al de gedichten van Hooft te verzamelen en er nog heel wat belangrijke nota's bij te voegen. Het is een waar stoffelijk genot deze uitgaven te doorbladeren, welke versierd is met een portret van den Drost van Muiden, gegraveerd door Houbraken naar de schilderij van Mierevelt.

Is de stoffelijke uitvoering zoo volledig onberispelijk, even min laat deze uitgave uit een wetenschappelijk oogpunt te wenschen over. Aan Dr F. A. Stoett droeg de firma Van Kampen en zoon de taak op de eerste uitgave van P. Leendertz' « Gedichten van Hooft » opnieuw te bewerken. Dr F. A. Stoett nam de Inleiding over van Leendertz die zulk een belangrijke studie leverde over de Handschriften, de eerste uitgaven en de taal van Hooft's gedichten, en voegde er een tweede inleiding van zijne hand bij achteraan, waarin hij het handschrift bespreekt : Comoedie en tragoedien off speelen van Pieter Hooft, dat door Dr Joh. Bolte, op de koninklijke bibliotheek te Berlijn werd ontdekt. In het eerste deel liet hij talrijke aanteekeningen verschijnen, een studie over de wijzen en melodiën der Liederen van Hooft en een Register; achteraan het tweede deel komen insgelijks aanteekeningen, bijlagen, vroegere lezingen van het handschrift en varianten voor.

Aan den voet van iedere bladzijde worden de verouderde woorden verklaard, wat aan niet ingewijden de lezing vergemakkelijkt; en zoo verdient deze nieuwe uitgave van Hooft's gedichten eens te meer den titel « een gedenkteeken » dien C. Busken Huet aan de eerste uitgave van Leendertz gaf en behoort zij tot die standaardwerken welke een beschaafd Nederlander naast de andere werken van wereldliteratuur in zijne bibliotheek hoeft te bezitten.

HENDRIK DE MAREZ.

KERSTNACHT.

I.

Nu wilde ik schooner wel een doek zien malen,
Dan 't ooit op gulden drieluik Memling deed,
De Meester, die — zoo waar en werklijk — weet
Uit stof te wekken hemelsche idealen.

Een' stal... die ruim en rijker schijnt dan zalen
Op zuilen rustende en met goud bekleed;
Een Maagd... die nooitgesmaakte lust en leed
Uit de oogen van haar Kindje in 't hart voelt stralen;

Een' man... die buigt en bidt, wijl achter hem,
Strakstarend, herders, herders binnendringen
En boven — uit een lichtwolk — Englen zingen,

Die, hoorn en harpen huwend aan hun stem,
Rondzweven om en bij in wijde kringen!...
O wonder stalleken van Bethleëm!

II.

Nu wilde ik wel een hooger lied gevonden,
Dan Vondel's *Kerstnacht*, waar — met gloed en klank
Der psalmen — klinkt en ruischt der Englen zang
En 't lieve lied, ontvloeid aan herdersmonden.

De God, die hooger troont dan 's hemels ronden,
Ligt in een krib hier neder, klein en krank;
De mensch, in schuld en schande, ziek van zonden,
Staat op, met licht omkleed, in onschuld blank.

O wondre wisseling, waar de eer van God,
Door Satan's list verdonkerd en bespot,
Haar hoogsten glans bij haalt en helste gloren!

Waarbij de mensch 't onzeglijk zoet genot
Des vredes wederwint, zoo lang verloren!...
O Kind, Godmensch, in Bethleëm geboren!

III.

En 'k ging, in dank verslonden en gebeden,
Verzuchtend naar het doek en naar het lied,
Dat ik zoo hoog, zoo schoon mij droomde, en niet
— Ach nooit! — zou zien noch hooren hier beneden.

Hoor! 't klokkenlied voor Kerstdag's plechtigheden,
Hoe blijde en hoog het uit den toren schiet!
Hoe blijde 't licht, dat op en om mij vliet
En speelt in 't goud van kelk en outerkleeden!

Verheevner nog en voller lief en blij,
Wat Christus' Bruid haar boezem liet ontstroomen
En biddend zeggen, zingen laat door mij,

Dan zijt Ge, in heimnisvolle stilte, Gij,
Mijn God, met al uw lieflijkheên gekomen...
En 'k schouwde en hoorde meer dan ik dierf droomen!

Kan. EUG. DE LEPELEER.

ONDER 'T AFDAK.

Het vlaagt en 't regent en de ruwe jongen
door 't machtig onweer uit het veld verdrongen
vlucht onder 't afdak waar hij kil en koud
op zijnen hoepel leunt. De weedom houdt
zijn wilde ziel, zijn levendheid gevangen.
Hem knelt en knaagt een onafschudlijk bangen,
een' duistre en onverstaanbre zielepijn.
Hij weet geen réden aan zijn treurig zijn.
Verdonkerd is het uitzicht om hem henen,
als waar' zijn blijde zon voor goed verdwenen.
Het ruischt om pereboom en somber huis.
Het hoelt en stroelt uit goot en regenbuis.
Hij haait en draait en, in gepeis verloren,
delft met den voet in 't mulzand diepe voren.
Hij trommelt op een' ijdle ton en wekt
een doffen klank. Zijn waatrig oog ontdekt
de duistre balken onder bloote pannen,
de doode rijzels uit den hof verbannen,
verstorven sperren aan het stof gewijd
en ouden slenter uit den ouden tijd.
Niets brengt ontwaking voor zijn doode geerten.
Daar zit een zwaluwrei te wikkelsteerten.
op eenen dweersbalk, even mat en loom.
Doch 't gaat aan 't beetren. Uit den pereboom
ontwipt een musch en door den mist der vlagen
hupt zoevend over erwt- en vlinderhagen.
Het duurt niet lang. Heimzinnig valt een zoen
van licht, een schemer in het levend groen.

De schemer groeit; de zware wolken scheuren.
De regen stroelt en straalt met duizend kleuren.
De groenselhof stoort dampend door de lucht.
De zonne brandt; en met een puf, een zucht,
een zenuwschok ontwaakt de lamme jongen
en speerst den regen door met wilde sprongen.

D. VANHAUTE.

BIJ DE ITALIAANSCHE KATHOLIEKEN.

Op 27, 28 en 29 December ll. woonden wij te Rome eene *wetenschappelijke bijeenkomst* bij van Italiaansche katholieken, een Congres in 't klein. 't Was de jaarlijksche algemeene vergadering van de « Katholieke Italiaansche maatschappij ter bevordering der wetenschappelijke studiën ».

De wetenschappelijke beweging aan dezen kant der Alpen, en in 't bijzonder, de toestand der Italiaansche katholieken in dit opzicht, zijn weinig in België bekend; daarom dit beknop verslag.

Maar vóóraf eenige woorden over de bovengenoemde maatschappij.

Wie een weinig op de hoogte is der wetenschappelijke ontwikkeling dezer laatste jaren, kent het Leogesellschaft der Oostenrijksche en het Görresgèsellschaft der Duitsche katholieken, twee machtige vereenigingen, die niet alleen kostbare bijdragen geleverd hebben voor den vooruitgang der verschillende takken der wetenschap, maar bovendien hebben bewerkt dat niet langer de wetenschappelijke studiën als 't ware een monopolium bleven der onverschilligen of der kerk- en godsdiensthatenden in de Duitschsprekende gouwen.

De noodzakelijkheid eener dusdanige instelling voor Italië werd door de katholieken dezer streek sinds lang gevoeld : gemis aan persoonlijk initiatief, gebrek aan onderstand en vooral aan geld — 't eeuwig *nervus belli* — de inbeslagneming van alle hulpmiddelen door een der Kerke vijandelijk staatsbestuur; al die redenen noodzaakten en dwarsboomden tegelijk eene nauwere vereeniging onder de Italiaansche katholieke geleerden.

Sommige mannen met diepen geestesblik en vurig hart,

dachten dat de moeielijkheden bestudeeren en betreuren tot niets hielp; zij sloegen de hand aan 't werk, al ware 't slechts om eens te beproeven, en, ter gelegenheid der *Volta*-feesten in Como, September 1899, kwam tot stand de *Katholieke Italiaansche maatschappij tot bevordering der wetenschappelijke studiën*.

De grondleggers dezer maatschappij waren de doorluchtige Bisschoppen van Padua en Pavia, samen met Prof. Tonilo der hoogeschool van Pisa.

Het doel der maatschappij kunnen wij samenvatten in deze zinsneden uit hare standregelen : « overtuigd dat, tusschen de openbaring, behoed en verklaard door de Kerk, en de uitslagen der wetenschap, nooit en geen de minste tegenstelling kan heerschen, verklaart de maatschappij in de behandeling der verschillende wetendheden streng wetenschappelijke methoden te volgen, tevens gehoorzame afhankelijkheid van den h. Stoel belijdend ». Daarom wil zij « door alle middelen de wetenschap in overeenstemming met het geloof bevorderen en verspreiden onder de Italiaansche katholieken, alsook nuttige briefwisselingen aanknoopen en onderhouden met de beoefenaars der verschillende vakken en de menigvuldige geleerde genootschappen van Italië en elders. »

Om niet verder uit te weiden over de inrichting der maatschappij, zullen wij enkel zeggen, dat, voor het geleerd werk, zij geplitst is in vijf afdeelingen, de 1e voor godsdienstige, wijsgeerige en apologetische studiën; de 2de voor maatschappij-, huishoud-, rechts- en staatkunde; de 3de voor natuur- en wiskunde; de 4de voor geschiedkundige en daarvan afhankelijke studiën; de 5e voor taal-, letter- en schoonheidkundige wetenschappen. De afdeelingen zijn, ieder voor haar vak, gansch zelfstandig in den schoot der maatschappij, zij bestaan uit gewone, briefwisselende, bijdragende en eereleden, en hebben een eigen bestuur.

Deze maatschappij dan was het, welke, bij 't sluiten der 19de eeuw, een aanzienlijk getal van Italiaansche vakmannen te Rome verzameld had om er, zooals Card. Parocchi in de openingsrede zegde : « middelen te beramen voor doelmatiger maatschappelijke inrichting der katholieken op het gebied van kunst en wetenschap. »

Wij bepalen ons overzicht tot de hoofdgedachten welke in de verschillende afdeelingen werden vooruitgezet en verdedigd.

In de eerste afdeeling hoorden wij eene fijne redevoering van Mgr. Talamo over een « volledigen terugkeer tot de wijsbegeerte van S. Thomas. »

Voorzeker de algemeene beginselen van den Engel der School, welke slechts de uitdrukking zijn der eeuwige waarheid, dienen aangenomen en tot richtsnoer gehouden te worden der wetenschap; voorzeker de positivistische school van Aug. Comte, die zoogezegd slechts aanneemt wat vatbaar is, en de afgetrokkene (maar toch door waarneming afgeleide en dus op het wezenlijke steunende) beginselen der rede wegcijfert, loopt in een verkeerd spoor en kan de wetenschap tot geene zaakrijke daarstelling voeren; voorzeker het ultra-rationalisme is gansch onredelijk waar het geene wezens en krachten aanneemt wier wezenheid, ik zeg niet wier bestaan, het natuurlijk bevattingsvermogen van 't menschelijk verstand te boven gaan : maar waar Mgr. Talamo ons, als tot het ideaal der voorstelling en gedachtenuiting, wil terugvoeren tot de redeneeringswijze van S. Thomas in zijne beide Summa's, daar kunnen wij niet nalaten eenig voorbehoud te maken. Ook kunnen wij moeilijk instemmen met den geleerde, die den wensch uitte overal weer het Latijn als voertaal der wijsbegeerte in voege te brengen. Wel moet men thans, om op de hoogte der wetenschap te blijven, vier of vijf talen machtig zijn, maar die noodwendigheid bestaat voor alle andere vakken, en de geest drukt zich natuurlijk beter uit in eene levende, gesprokene taal.

Volgaarne stemmen wij in met een anderen geleerde, die van gedacht was dat de katholieken (over 't algemeen) niet genoeg belang hechten aan de werken en stelsels hunner tegenstrevers, en al te gemakkelijk over hunne bezwaren heenstappen. En zou 't niet doeltreffender zijn, om ze te bevechten, stand te nemen op hun eigen terrein, en aan te toonen hoe al de zekere, wetenschappelijk bewezene gegevens der menschelijke kennis, op welkdanig gebied ook, niet alleen de leerstukken der openbaring en het bestaan van het bovenstoffelijke, niet omverwerpen, maar ze op velerlei wijze staven en bekrachtigen?

Terecht drukte een spreker den wensch uit dat er ten dienste der wijsgeerige studiën, een beknopt, saprijk handboek zou worden samengesteld voor elk der menigvuldige wetenschappen, uit wier gegevens, vooral in de zielkunde en cosmologie, de wijsbegeerte grootendeels hare besluiten moet afleiden. 't Is immers in deze takken der wijsbegeerte, dat de leer van St. Thomas vaak onvoldoende is, ter oorzaak van de onrijpheid der natuurlijke wetenschappen in zijnen tijd.

En met dezen wensch dient een andere samengeknoopt, welke geopperd werd in de afdeeling der natuurlijke wetenschappen. Allernuttigst namelijk zou het wezen indien door bevoegde geleerden, in ieder vak, vastgesteld werd wat in hunne wetenschap onbetwistbaar zeker is, dus *wetenschappelijk*, wat vermoedelijk of althans niet onwaarschijnlijk, wat gewaagd of zeker verwerpelijk is. Alsdan zouden vele blinkende maar wankelende theoriën, zulke onhebbelijke verwarring onder de geleerden, — er is spraak van gewetensvolle geleerden! — niet meer veroorzaken. Over de wijsbegeerte van St. Thomas deed Card. Parocchi nog opmerken dat de Paus, in zijnen wereldbrief *Æterni Patris* aanbevolen heeft de wijsheid van Thomas te volgen « sapientiam Thomas sequimini », en volstrekt geen slaafsche navolging heeft voorgeschreven. Dus rekening gehouden van de leering der andere degelijke wijsgeeren en niet minder van de ontwikkeling der natuurlijke wetenschappen!

In de 3e afdeeling werd er geredetwitst over de vraag « of de natuurwetenschappelijke studiën onder apologetisch oogpunt moeten gevoerd worden. » Algemeen was men van gevoelen dat de apologie den gang der zuiver wetenschappelijke werken niet mag leiden, maar dat, in afzonderlijke schriften, men moet uiteendoen al wat de wetenschap ten dienste stelt der openbaring, en de drogredenen bestrijden door welke valsche geleerden de tegenstelling tusschen geloof en rede willen gangbaar maken. Ook werd er op gedrukt dat de katholieke geleerden, in welkdanig vak van de wetenschap, krachtig en degelijk zouden meewerken tot dier vooruitgang.

Praktisch vooral werd er gehandeld in de afdeeling der geschiedkunde. Pater Erhle S. J., bestuurder der Vaticaansche bibliotheek, stelde een doelmatig plan voor tot oprichting eener historische school voor Italië, om te putten in de zoo

rijke bronnen voor geschiedkunde, welke Italië, en vooral Rome, bezitten. Frankrijk heeft zijne *Ecole d'Athènes et de Rome;* Duitschland zijn *Historisches Institut;* het Görrisgesellschaft heeft hare nederzetting te Rome; Polen, Noorwegen en Denemarken onderhouden wetenschappelijke navorschingen in de Italiaansche Archieven; Engeland en België (1) staan op het punt een dergelijke school in Rome te vestigen: zou het katholiek Italië achterblijven tegen de andere landen?.... De geleerde en ondervindingrijke bibliothecaris van het Vaticaan wil dan zulke school voor Italie doen oprichten met het tweevoudig doel aan jonge geleerden de laatste volmakende opleiding tot geschiedkunde te verschaffen, en tevens geschiedkundigen arbeid vooruit te zetten en nuttige werken voort te brengen. Gezien hebbende dat soms de geleerden, na hunne studiën en navorschingen te Rome op kosten van Staat of bijzondere maatschappijen voltrokken te hebben, later geen levensonderhoud vinden in de geschiedkundige studiën, en deze daarom laten varen, meent hij, dat er voor de leden dier school vaste plaatsen moeten gevonden worden als archivaris of bibliothecaris in openbare, kerkelijke of bijzondere instellingen. Daarvoor moet de *Katholieke Italiaansche Maatschappij* zorgen. Ik vond dit gedacht zoo praktisch dat ik gemeend heb het te moeten meedeelen. Moge het toepassing vinden bij de inrichting uwer Belgische School!....

(1) Althans zoo bevestigde P. Erhle. Zou het eindelijk waar zijn?... E. H. A. Cauchie, prof. aan de hoogeschool te Leuven, in een verslag in het *Congrès archéologique et historique de Tournai* in 1895, drukte zich daarover uit in dezer voege :

« Meermaals had ik gelegenheid met eigen oogen de ontelbare rijkdommen te aanschouwen en het wetenschappelijk bloeien (op geschiedkundig gebied) te bewonderen, waar Rome hedendaagsch getuige van is. Iedermaal gevoelde ik zulk een levendig verlangen België de andere landen te zien navolgen en op zijne beurt eene neerzetting van geleerden te stichten, dat ik mij niet heb kunnen weerhouden aan het Staatsbestuur onzes lands de stichting voor te stellen eener Belgische School (voor geschiedvorsching) te Rome. De Koninklijke commissie voor geschiedenis van België heeft aan dit gedacht het welwillendst onthaal geschonken en weleer zijne *Bulletins* ten mijnen dienste gesteld om het te ontwikkelen...» (Zie : A. Cauchie, *Missions aux archives vaticanes*, getrokken uit de *Comptes-rendus de la commission royale d'histoire*, 5ᵉ série, II. 1892). En wij zijn nu reeds in 1901 en nog is de Belgische school te Rome een desideratum! Nochtans hebben wij vernomen dat de Paus het verlangen der Belgische geleerden te gemoet gekomen is, en er onderhandeld wordt om *dit jaar nog* de betrachte school te stichten.

In deze afdeeling werd ook besproken wat er nuttiger zou wezen, of voorbereidende historische werken te leveren (teksten van oorkonden enz.) of samenvattende en voorstellende werken? Men kwam overeen het te houden bij werken omtrent de bronnen der geschiedenis. Daar het onmogelijk is volledige geschiedenissen te schrijven alvorens al de daartoe vereischte bestanddeelen aan 't licht gebracht en bewerkt zijn.

De 2e afdeeling, voor staathuishoudkunde enz., hoewel hare stof tot hevigen strijd scheen aanleiding te moeten geven, en men er wellicht praktische besluiten had mogen van verwachten, leverde niets heel belangrijks. Ieder toch is, alvorens vooruit te werken, in afwachting eener nieuwe Encykliek over het maatschappelijk vraagstuk, welke reeds van over meer dan twee maanden als aanstaande voorzegd werd, en van welke verscheidene dagbladen, — wie weet uit welke bron en met hoe veel gegrondheid? — de vermoedelijke hoofdtrekken hebben meegedeeld. De vergadering besloot dat er moest belet worden dat de katholieke werklieden deel uitmaken van socialistische of anders gezinde *Camere di Lavaro* en dat men zulke instellingen op uitsluitelijk katholieken grond overal moest oprichten. Hierover werd nog al hevig getwist, zoodat de tijd niet toeliet andere brandende vraagstukken te behandelen.

De 5e en laatste afdeeling, leverde insgelijks geen groot belang, en deed enkel uitschijnen dat in opzicht van letterkundige werken de Italiaansche katholieken verre ten achter staan bij hunne uitheemsche broeders. Maar dat zal beteren.

Om te eindigen een woord over eenige praktische gevolgen of voornemens der katholieke Italiaansche maatschappij tot bevordering der wetenschappelijke studiën en hare congressen.

Van af hare gronding bezit de maatschappij twee befaamde tijdschriften, een voor staathuishoudkundige studiën : *la Rivista internazionale,* bestuurd door Mgr. Talamo, en *la Rivista di scienze fisiche e matematiche,* degelijk wetenschappelijk tijdschrift voor natuurlijke wetenschappen bestuurd door kan. P. Maffi. In het laatste Congres werd besloten voor de letterkunde als orgaan aan te nemen *l'Ateneo,* tijdschrift met jonge, versche strekkingen, onlangs door de christene volksgezinden van Florentië naar Rome overgebracht, als bijschrift van hunne

Cultura Sociale (1). Voor de andere takken der wetendheid besloot men onder doorloopende nommering, en zonder tijdstellende verplichting, degelijke werken uit te geven, en dit bij middel der *Maatschappij voor boekuitgave,* onlangs door de christene volksgezinden te Rome gevestigd.

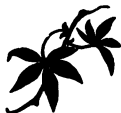
Ook besloot men de hand aan 't werk te slaan om in de verschillende Universiteitssteden eenen leerstoel op te richten voor christene wijsbegeerte (2), opdat de katholieke studenten die verplicht zijn in de Staatshoogescholen een godloochenend en -hatend onderricht te hooren, hunne goede beginselen zouden kunnen hertemperen en aanvullen.

Blijkt het niet uit het hierboven gezegde dat de Italiaansche katholieken bezig zijn de stramheid, waarmee de katastroof van 1870 hen scheen geslagen te hebben, af te schudden? Al te lang hebben zij het gehouden bij praten en academizeeren : *werken* zij in 't vervolg hunne leuze!

PAOLO GENTILI.

(1) Tweewekelijks tijdschrift voor sociologie en staatkunde, onder bestuur van pr. *Romolo Murri*, die tevens, samen met Don Albertario, bestuurder van het dagblad l'*Osservatore cattolico*, de leider is in Italië der christen-volksgezinde beweging. Het komt met *zeer* vooruitstrevende gedachten op de baan, daar waar de *Rivista internazionale* een orgaan der conservatieve strekking zou mogen genoemd worden. Prof Toniolo is als de band tusschen beide, maar helt toch meer over naar de jongeren.

(2) Iets dergelijks bestaat te Milaan onder den naam van *circolo cattolico di studi filosofici*. Hier geeft P. Matiussi S. J. aan de katholieke Universiteitsstudenten hooggewaardeerde lessen van wijsbegeerte, terwijl Toniolo, zoo we 't goed voor hebben, er voorlezingen houdt over huishoudleer.

BOEKENNIEUWS.

Bundels en Bundeltjes. Droomen en Rijmen. Indrukken en Zuchten. Stormen en dringen. Zoeken en tasten. Leven en Lieven. Laat maar gaan! Laat maar begaan! « Werkend worden wij fabrikanten », zegt het Latijnsche spreekwoord. Door last tot licht! Door 't opstreven naar iets hoogs zal de « baaierd » zakken, zegt De Clercq.

« Waaruit een nieuwe God nieuw licht zal scheppen »

Ziehier eenige dier jonge geesten, niet zonder talent, welke, met democratischen zin, naar den « nieuwen God » zoeken.

C. S. Adama van Scheltema, Een Weg van verzen (Amst. Soep).

Fr. Bastiaans, Natuur en Leven (Amst. Van Looy).

René De Clercq, Ideaal. Een sonnettenkrans (Gent, Siffer).

E. B. Koster, Tonen en tinten (Hilversum, Neyler en Reddingius).

J. B. Schepers, Bragi (Amst. Van Looy).

Ziedaar eenigen uit velen die onzen schoonheidszin zoeken te streelen en soms daarin gelukken.

De heer Scheltema laat « de geuren van den zomer » spelen met schimmen van de matte maan », terwijl « de gulden maan » verder haar paarlend licht glooit (sic!) als zilvren dauw; dan rijst de storm, die zijn oorlogshorden zamelt, en dan een wolk als een « oorlogschip met zonbeslagen boeg ».

Andere dichters zijn weer zachter gestemd. Schepers en Bastiaans zoeken hunne schoonheden op de heiden van Brabant. De eerste knoopt daaraan een beeld van Noordsche godenleer. Bragi is de onechte zoon van Wotan. Hij koestert « kinderliefde » voor Idoena, maar « jongelings-verlangen » voor Hilda. Hij sneuvelt; waarna Hilda hem ten hemel voert en met... Idoena vereenigt. Olympus-lucht ontbreekt hier niet, maar wel Brabantsche heidegeur.

Meer lokaal-idyllisch zijn de natuurbeschrijvingen van Bastiaans. Zijne gedachten en vormen zijn veel ongezochter dan die van eerstgenoemden jongen dichter. Er is meer « Natuur en leven » in.

Ook Koster is alweer een landschapschilder.

Beter is die eenvoudigheid dan halfbakken karakterschilderingen met « oorspronkelijkheid ». Overigens is de heer Koster een man van studie, die het tot iets wezenlijks brengen kan.

De heer Scheltema is ook zoekend en tastend. Hij zegt gekomen te zijn tot « het geluk eener volkomen overgave » (zonder verdere uitlegging), en toen heeft hij zijne verzen « uit den oorlog » van « zijn binnenste opgeschreven ». Moge hij tot vrede geraken!

De Clercq heeft die « overgave », schijnt het, niet bereikt. Zijn gedichten zijn vol storm (*Sturm und Drang*) zoekend, (als gezegd) naar eenen « nieuwen God ». Overigens is de grondgedachte der

sonnetten niet af te keuren. Door liefde en vrijheid wil De Clercq een kunstenaar worden. Dat is zeer aannemelijk: banden en verveling of afkeer laten de dichterlijkheid niet opkomen, of men moet een Silvio Pellico zijn.

De dichter had ons evenwel zijn gedacht wel wat duidelijker kunnen uitdrukken. Wat soort vrijheid, wat soort liefde bedoelt hij? Er is zoo van allerlei in die zaken... Wat er van zij, De Clercq heeft wezenlijk dichterlijken aanleg, levendige fantaisie, diep gevoel,... Nu komt nog het overige, hopen wij, later.

Gheel in Beeld en Schrift, door den E. H. JANSSENS, school-opziener. — Noch door zijn uiterlijke, noch door zijnen inhoud is dat boek een gewone dorpsgeschiedenis. Het is niet alleen eene pracht-, het is ook eene kunstuitgave. Vooral de platen, die S[te] Dymphna's leven en marteldood voorstellen, wekken onze belangstelling.

Als beschrijving der schoone gemeente, zal het boek aan alle Gheelenaars tot een aandenken strekken, dat vele bewoners van grootere plaatsen hun zullen benijden. Want weinige groote dorpen, weinige kleine steden zelfs hebben de eer genoten eenen geschied-schrijver te hebben als den heer Janssens. Hij maalt ons zijne gewezen verblijfplaats *con amore*, maar tevens met een helderzienden en vorschenden blik.

Zijne beschrijving is tevens eene monographie, die ons het eenvoudig, maar nijverig volk der Kempen zal doen waardeeren en beminnen. Zelfs wat nijverheid en modernen vooruitgang betreft, staat dat volk niet ten achter, gelijk het soms maar al te lichtzinnig geloofd wordt.

Doch vooral door de roerende Dymphna-legende en door de beschrijving der zinneloozenkolonie is het boek van nationaal belang. De schrijver bestudeerde de wijze van verpleging, waar te Gheel onze ongelukkige, in het verstand gekrenkte natuurgenooten het voorwerp van zijn. Echt zielkundig is deze studie, en strekt niet min den schrijver als de menschlievende dorpelingen tot eere. De heer Janssens heeft eene fijne pen. Zijn stijl is beeldrijk en boeiend, zijne taal rijk en verzorgd.

Ook zal iedereen, zelfs hij die met Gheel min bekend is, dat boek met genoegen doorbladeren en er veel in leeren.

Deze prachtuitgave verdient eene plaats in al de bibliotheken van het Vlaamsche land.

Wij hoorden door sommigen het werk eenigszins bedillen, omdat de stijl te hoog, de taal niet volksch genoeg zoude zijn. En waarom, antwoorden wij, zou een schrijver niet gansch den rijkdom en de praal van onzen taalschat mogen gebruiken? Ongetwijfeld moet de schrijver klaar en eenvoudig wezen, doch niet kaal en armoedig. Hij moet niet afdalen tot de platheid van het volk, maar veeleer het volk verheffen en het zoo tot zich trekken. F. D.

Gheel, paradijs der krankzinnigen door D[r] FR. MEEUS, wijkgeneesheer der Colonie, lid der Soc. de médecine mentale de Belgique. — Fr. Delille, te Maldeghem, 1900.

In eene eenvoudige taal vertelt schrijver zeer wetensweerdige, belangwekkende bijzonderheden over

1. Gheel in vroegere tijden.
2. De huidige Colonie.
3. Gheel, landstreek en volk.
4. Een uitstapken naar de heide.

5. De zinnelooze.
6. De zinnelooze in vrijheid.
7. Openbare onderstand en familieverpleging.
8. De familieverpleging buiten Gheel.

Voor wie is dat boekje geschreven? Dr Meeus antwoordt in zijne voorrede. Voor allen wien de zaak aanbelangt, zoo gewonen lezer als geneesheer.

En de reden?

« Van Gheel heeft men in 't algemeen slechts een oppervlakkige kennis; » dit voor 't volk. Maar ook « de geneesheeren, en in 't algemeen de hooger ontwikkelden, hebben ook slechts een gebrekkig en gansch ontoereikend gedacht over Gheel en de familieverpleging der zinneloozen ».

Die onwetendheid is voor den krankzinnige noodlottig.

Het doel van Dr Meeus is dus het volk, de geneesheeren inlichten, en hun aantoonen, dat Gheel in waarheid een paradijs is voor die ongelukkigen, en geen soort ballingsoord, gelijk sommigen het ten onrechte veronderstellen.

Wanneer men over Gheel spreekt is 't maar al te dikwijls spottend, met minachting, en hoe dwazer men 't zich voorstelt, hoe dichter men zich bij de waarheid denkt.

Hoe geheel anders komt Gheel voor na de lezing van het werkje, hier ter sprake! Hoe wel ingericht de verschillende comiteiten; hoe goed geregeld de diensten; wat al zorgen, aan de ongelukkigen besteed, hoe menschlievend, hoe zelfopofferend komen de Gheelenaren ons nu voor; dankbaarheid, bewondering verdienen zij, geen spot. Geene vraag betrekkelijk Gheel, zijne inwoners, zijne zinneloozen kan ons invallen, waarop wij geen antwoord vinden kunnen in Dr Meeus werkje. De eigenaardige brieven van zinneloozen, ons een gedacht gevend van hunnen ongelukkigen toestand, treft meer, dan men wel veronderstellen zou. Medelijden gevoelt de lezer.

Is 't misschien omdat heel het werkje met warmen gloed, hoewel zeer eenvoudig, doch juist daarom zoo bevattelijk, geschreven is? Wij meenen, ja. Schrijver heeft weinig gezocht naar woorden en zinbouw; hij heeft geschreven om verstaan, om gevoeld te worden, en 't is hem gelukt. W. VERELST.

Diest in den Sanscullottentijd, door F. DI MARTINELLI, vrederechter. Gent, drukk. A Siffer, 1900. Prijs : fr. 3,00.

Een schoon boekdeel van ruim 380 bl. met eene kaart, ons het plan der stad Diest in 1786 voorstellende. — 't En is sedert gisteren niet, dat wij den Heer Di Martinelli's bedrijvigheid op het gebied der geschiedenis zijner vaderstad leerden waardeeren. Dit werk bekroont op waardige wijze den arbeid, welken hij zich tot eere van zijn geliefd Diest getroostte.

Twee vroeger verschenen boekdeelen heeten :

1° *Diest in den Patriottentijd* (uitgave van 1892), en 2° *Diest in de 17° en 18^e^ eeuwen* (uitg. van 1897). — Men zegge niet, dat zulke werken maar een gering getal lezers aanbelangen. Dit is mis : alle drij, en vooral datgene dat wij thans inleiden, leveren algemeen belang op. Bepalen wij ons echter bij dit laatste. — « Diest » en « Sansculotten » zijn twee woorden, die voor den vereerder onzer vrome Boerenkrijgers tal van herinneringen doen herleven. Was Diest geen der brandpunten van den opstand onzer vaderen?... O wat spreekt er diepgevoelde vaderlandsliefde uit Di Martinelli's bijdragen! wat innige verkleefdheid aan zijne geboorte-

stad! Dit getuige reeds zijn woord vooraf. — Buiten dit en de bijlagen behelst het boek twaalf hoofdstukken. Het vangt aan met de gebeurtenissen van 1794; het scheidt uit met het *Te Deum laudamus* van 1802. — Heerlijk beschreven is de uitweg van Diest naar Scherpenheuvel, heilige baan... doch op het oogenblik dat de geschiedenis aanvangt, legeren de Franschen op den Vinkenberg : 't is eene drift roovende raven, die op de streek is neêrgevallen. Alzoo staat de schrijver meteen te midden van zijn verhaal; want de gebeurtenissen, alle even rampzalig, volgen nu druk elkander op. Och, wat moet dat een leven voor onze vaderen geweest zijn! Dit leze men bij Heer Di Martinelli; en hetgeen er ergerlijks in Diest gebeurde, had ook elders, overal waar de Franschen in zeker getal legerden, plaats. Belangrijk in alle opzichten zijn de hoofdstukken, waarin de schrijver van de krijgsverrichtingen der Boeren in en rondom Diest gewaagt. — De taal van den Heer Di Martinelli is zuiver en vloeiend; zijn verhaaltrant is boeiend en levendig; de feiten steunen op degelijke bewijsgronden, want in dat opzicht vooral schijnt de geleerde en ijverige historicus geene moeite ontzien te hebben, om waarde en gezag aan zijne bijdragen bij te zetten. Kortom *Diest in den Sansculottentijd* is een verdienstelijk boek, dat zijnen schrijver tot eere strekt en volle aanbeveling weerdig is.

Kan. J. MUYLDERMANS.

Tractatus de Sacramentis in genere, de Baptismo, de Confirmatione, de Eucharistia auctore GUSTAVO LAHOUSSE S. J. — in 8°, p. 822 apud C. Beyaert, Brugis, fr. 8.00.

De eerste tractaat behandelt de algemeene leer der Kerk over de Sacramenten. Het bestaan (bl. 84); de samenstelling (bl. 114); de werking der Sacramenten (bl. 169); de wijze op welke zij de genade voortbrengen (bl. 237), de insteller (bl. 262), de bedienaar der Sacramenten (bl. 309).

Ziedaar de inhoud van den tractaat in zeven hoofdstukken verdeeld. Onnoodig met vele woorden de aandacht op deze verhandeling te vestigen. Zij verschaft ons een duidelijk en grondig begrip van de bovennatuurlijke hulpmiddelen waardoor alle gerechtigheid of begint, of vermeerdert, of wanneer zij verloren is wordt teruggegeven; daarom is zij eene noodzakelijke inleiding tot de behandeling van ieder Sacrament in het bijzonder, welke de algemeene begrippen veronderstelt. Daarbij is deze kennis niet alleen een onderwijs voor den geest, maar ook een leiddraad op het praktisch gebied voor den priester, belast met de toediening der Sacramenten.

Wie zich derhalve niet bij eene alledaagsche kennis bepalen, maar zich rekenschap wenscht te geven van zijne handelingen, kan dit wetenschappelijk onderzoek niet versmaden; te meer, omdat hetzelve onmisbaar is, indien wij onze ondergeschikten in de leer van Christus behoorlijk onderwijzen, en deze leer tegen de vijanden der Kerk zegevierend willen verdedigen.

Geen nuttiger en doelmatiger werk kunnen wij den priester aanbevelen, omdat hem door den Z. E. P. Lahousse de leer der Kerk duidelijk omschreven en bepaald, scherp en met juistheid geformuleerd, tegen de aanvallen der ketterij krachtig gehandhaafd, van alle tegenwerping gezuiverd en afdoende bewezen wordt aangeboden en voorgesteld.

De vrije of scholastieke strijdpunten worden niet over het hoofd gezien; integendeel bij ieder stelling vinden wij eene lijst der verschillende meeningen door de groote theologen breedvoerig verklaard en ontwikkeld. Een bekrompen geest alleen is in staat deze verhandelingen als nutteloos en tijdroovend te geringschatten, want zij dragen krachtig bij om de

geopenbaarde leer in het volle licht te plaatsen, hare grenzen te bepalen en hare overeenkomst met de natuurlijke waarheden aan te toonen. Men zegge dus niet dat het genoeg is het dogma te kennen, want deze kennis, zal zij voldoende wezen, moet met de min of meer waarschijnlijke meeningen rekening houden.

Het geleerde werk zal wegens zijne uitgebreidheid niet als hand- of schoolboek kunnen dienen, maar den professoren uiterst nuttig zijn, en den ijverigen priester, die zijne studiën in het seminarie begonnen wil voltooien zeer te stade komen.

Zooals men weet bestaat onder de rechtzinnige theologen een verschil van gevoelen niet omtrent de inwonende kracht der Sacramenten de genade te bewerken, maar omtrent de wijze hoe deze kracht in werking treedt. Zijn de Sacramenten physieke of zedelijke oorzaken? De Eerw. schrijver beweert het laatste (bl. 212-237) in de twee volgende stellingen: Vraagt men hoe de Sacramenten de heiligmakende genade voortbrengen, dan antwoorden wij eerstens dat de meening, welke hun eene physieke werking toekent niet alleen op geene geopenbaarde reden steunt, maar ook met zich zelve in tegenspraak komt. Derhalve is het valsch dat de Sacramenten als physieke werktuigen in de hand Gods of een bovennatuurlijk sieraad aan de genade voorafgaand, of de vereeniging der ziel met de genade, of de genade zelve veroorzaken.

De Sacramenten zijn zedelijker wijze de handelingen van Christus, in wiens naam en gezag zij door den priester bediend worden. Daardoor bezitten zij eene objectieve waardigheid, welke God beweegt zijne genade in de ziel te storten.

De schrijver verdedigt deze tweede stelling, mijns erachtens, met doorslaande bewijzen en wederlegt meesterlijk de argumenten ten gunste der andere opinie aangevoerd niet alleen in de werken der Preekheerenorde, maar ook door verscheiden theologen uit de societeit van Jesus.

Een enkel woord over den tractaat *de Eucharistia*. Dit gewichtig onderwerp vordert vooral een veiligen gids voor den theoloog om het spoor der rechtzinnige leer niet bijster te worden. Om tot eene wetenschappelijke kennis te komen van het dogma, is het noodzakelijk moeielijke en talrijke strijdpunten aan te raken op wijsgeerig gebied welke met het wezen van de stof, de uitgebreidheid, de natuur der substantie en accidenten, de plaatselijke tegenwoordigheid in verband staan.

De Eucharistie is een afgrond van onbegrijpelijke bovennatuurlijke waarheden.

Het brood en de wijn worden op eene wonderbare wijze veranderd in het lichaam en bloed van Christus. De gedaanten van het brood en den wijn blijven bestaan zonder hare natuurlijke substantie. De menschheid van Christus schuilt onder deze gedaanten. Christus is tegelijker tijd in den Hemel en op vele plaatsen op aarde, zoodat wij moeten aannemen dat twee lichamen dezelfde plaats kunnen beslaan, en dat hetzelfde lichaam tegelijker tijd op talrijke plaatsen tegenwoordig is.

Ziedaar zoo vele waarheden, waarvan wij zonder het licht der openbaring noch de mogelijkheid, noch de onmogelijkheid inzien, en waarvan de verklaring een zeer ontwikkelden en in de wijsbegeerte degelijk onderlegden geest vordert.

Men kan, wel is waar, van deze nadere verklaring afzien en met eene oppervlakkige kennis genoegen nemen, maar hoe zal men met deze het volk behoorlijk voorlichten en de bedenkingen der vijanden van de hand wijzen?

P. Lahousse is een kostbare gids op dit gevaarlijk gebied, die met diepgaande theologische en philosophische wetenschap punt voor punt

uiteenzet en toelicht, iedere moeilijkheid uit den weg ruimt, met de strengste logica redeneert en de geloofswaarheden in het helderste licht plaatst.

Wij vestigen de aandacht op de scholastische verhandeling over de transsubstantiatie (bl. 564) in twee afdeelingen gesplitst. De eerste onderzoekt welke elementen noodzakelijk zijn tot het wezen der verandering ten einde in te zien dat het brood werkelijk in het lichaam van Christus wordt veranderd. De tweede beschouwt de transsubstantiatie als handeling om met juistheid te bepalen wat deze handeling voortbrengt.

In beide afdeelingen bewonderen wij met de nauwkeurige kennis der geschilpunten het scherpzinnig kritisch oordeel van den schrijver, dat hem in staat stelt de voordeelen en de tekortkomingen van iedere meening te wikken en te wegen, en daardoor zijn eigen gevoelen (steeds door gezaghebbende theologen gedeeld) met afdoende bewijsgronden te schragen en te bevestigen.

Hetzelfde dient gezegd te worden van het derde deel, dat het H. Misoffer behandelt in vier hoofdstukken: 1° De instelling (bl. 668-730); 2° Het wezen (bl. 765); 3° De bedienaars (bl. 785); 4° Het doel en de vrucht der H. Mis (bl. 798).

Wij hebben genoeg gezegd om dit werk van grondige en degelijke wetenschap (een deel van de *universa theologia scholastica*, welke de Z. E. PP. De San, Lahousse, Vermeersch in het licht zullen geven) den lezer ten zeerste aan te bevelen.

Roermond. Dr. A. Dupont,
rustend hoogleeraar.

Les Industries à domicile en Belgique, vol. II. Bruxelles, Schepens et Cie. 1900. 4 fr.

Het Arbeidsambt heeft, zooals onze lezers weten, aan verscheidene volkshuishoudkundigen opgedragen, een onderzoek te doen over den toestand van onze bijzonderste huisnijverheden. De uitslagen van hun onderzoek worden nu uitgegeven.

Over het eerste deel, waar spraak is van de Luiksche wapennijverheid, van de kleernijverheid voor mannen te Brussel en de mesnijverheid te Gembloux hebben wij verslag gemaakt in ons n[r] 5 van 1900, bl. 613.

Hier hebben wij nu het 2[e] deel, handelende over de Vlaamsche wevers, de stroovlechters der Jaar- of Jeker-vallei en de schoenmakers van 't Vlaamsche land.

De studie van hoogleeraar Ern. Dubois over de weverij : *L'industrie du tissage du lin dans les Flandres* is wel de belangrijkste der drie : het onderwerp is door en door Vlaamsch : op de 10000 huiswevers die wij in Belgie nog hebben zijn er meer dan 8,500 in West-Vlaanderen ; ten andere de behandeling van 't onderwerp verraadt den meester : zeer klaar en boeiend geschreven.

Met het opkomen der fabrieken is de huisweverij veel verminderd. Voor 60 jaar was het getal huiswevers 7 tot 8 maal sterker dan nu. Er is sprake van nieuwe getouwen die zullen toelaten in de fabrieken fijne stoffen te weven, tot nog toe alleen door de huiswerverij ververdigd. Maar toch meent prof. Dubois dat deze zal kunnen blijven bestaan, omdat hare voortbrengselen altijd, althans wat de fijnheid en het afgemaakte van 't werk betreft, boven het fabriekwerk zullen staan. Het meesterschap van de huisweverij zal zooveel te zekerder zijn dat de huiswevers zich meer zullen toeleggen op fijnere geweefsels; van de handweverij moet men eene kunstnijverheid maken. — Het verslag van Maurice Anciaux over de stroovlechters der Jaarvallei, ook belangrijk,

is minder klaar en aantrekkelijk geschreven. Deze nijverheid sterft heel en gansch uit, onder den invloed der rechten die onze voortbrengselen te betalen hebben om in den vreemde binnen te komen en nog meer onder den invloed van de wedijvering van Italie, van Zwitserland en bijzonder van China. Wij voeren nog fijne kwaliteiten uit naar de Vereenigde Staten van Amerika, maar 't is te vreezen dat binnen zeer korten tijd ook China ons op dit gebied zal voor zijn; het werk kost er bijna niets : de stroovlechters van Cheefoo, Tientsin en Shantung winnen, zoo beweert men, 60 centiem in de week!

De stroovlechters worden niet aanzien als ware werklieden : zij verveerdigen de vlechten met hun eigen stroo en verkoopen het aan den meestbiedende, dus zijn zij ook niet beschermd tegen het *Trucksystem*, dat volop in de Jaarvallei in zwang is. Zij verkoopen hunne vlechten, maar moeten bij den kooper waren nemen die hun tot 1/3 en meer duurder kosten dan elders.

Schrijver meent aan de werklieden te moeten aanraden overal samenwerkende maatschappijen van verbruik te stichten. Alzoo zullen zij gemakkelijk de 0,50 fr. daags kunnen inwinnen die hunne vrouw tot nog toe verdient met stroovlechten. — Het laatste verslag is dat van volksvertegenwoordiger Ch. Gillès de Pelichy over de *Schoenmakerij in 't Vlaamsche land* : heel zaakrijk, maar wat droog. Wij hadden reeds van hem eene monographie van den Iseghemschen schoenmaker; hier wordt nu ook nog gehandeld over de schoenmakerij te Thorhout, Poperinghe, Thielt, Sotteghem en Lier. Spijts de wedijvering der fabrieken blijft de schoenmakerij ten huize, bijzonder te Iseghem en te Thielt, bloeiend. Maar hier ook is 't waar, even als voor alle andere handwerk, dat de stielman zich moet toeleggen op 't fijn werk; op dat gebied staat hij nog sterk. E. VL.

Annuaire de la législation du Travail, publié par l'office du Travail de Belgique, 3e année 1899. Bruxelles, O. Schepens et Cie. 2,50 fr.

Onze lezers kennen waarschijnlijk dit jaarboek. 't Is de derde maal dat het Ministerie van Nijverheid en Arbeid de bijzonderste wetten binst het jaar in België en den vreemde uitgevaardigd over werkmanszaken in een jaarboek uitgeeft.

Bijzonder aan te stippen : de Duitsche wet van 13 Juli 1899 over de ouderdomspensioenen, met eene leerrijke inleiding; voor Oostenrijk eene ordonnantie van den Minister van Binnenlandsche Zaken, de werkhuizen van verschillenden aard in klassen rangschikkende volgens het minder of meerder gevaar dat de werklieden er loopen, dit voor de uitvoering der wet op de werkongevallen; voor Frankrijk verscheidene wetten en bevelschriften aangaande de wet van 9 April 1898 op de werkongevallen; voor Italie de standregelen der nationale kas van vooruitzicht voor den ouderdom en de onbekwaamheid tot werk.

Hans Heiling's Rotsen, *naar het Duitsch van* THEODOOR KÖRNER, vertaald door JEF HINDERDAEL. — De Landtsheer, Temsche, 0,30 fr.

De vertaler zegt ons in zijn voorwoord dat ons volk wat anders vraagt « dan de moord- en brandromans die men het dagelijks te lezen geeft » en dat het « de plicht is van schrijvers en uitgevers te bewerken dat het degelijken letterkundigen kost krijge. » Daarom vertaalde hij deze novelle van Körner. Wij vreezen nu echter dat dit wel geen volksboek worden zal. Het formaat reeds is voor 't volk minder geschikt, en wat

de inhoud betreft deze is niets bijzonders. Over 't algemeen is de vertaling bezorgd.

Prag von Dr JOSEPH NEUWIRTH. E. A. Seemann, Leipzig & Berlin 1901, 141 bl., prijs 4 m.

Dit is de 8e band der reeks : *Berühmte Kunststätten.* Tot hiertoe verschenen : *Von Alten Rom*, *Venedig*, *Rom in der Renaissance*, *Pompeji*, *Nürnberg*, *Paris* en *Brügge und Ypern.*

Het werk van Dr Neuwirth, *Prag*, is eene kunstgeschiedenis, tot in dezen laatsten tijd, van Bohemen en van Praag in 't bijzonder. 't Is geschiedenis, dus uit den aard der zaak zelve nog al droog, maar boeiend geschreven en met 119 schoone platen voorzien.

Wat het kunstleven in de laatste helft der 19e eeuw betreft, schrijver klaagt over den particularisten geest die alles wat niet Tscheckisch is, weren wil. Het princiep, bij het bouwen van den Tscheckischen Nationaaltheater vooruitgezet, als mochten enkel Tscheckische kunstenaars daaraan medewerken, laat niet toe, zoo meent de schrijver, het beste te bereiken (bl. 42). Men vergete niet dat Neuwirth een Duitscher is en zijn werk opdraagt aan een vriendenkring uit het genootschap voor de geschiedenis der Duitschers in Bohemen.

De uitvoering van 't werk laat niets te wenschen over.

Studiën in Nederlandsche Namenkunde, door JOHAN WINKLER, boekdeel 326 bl. gr. 8o, Haarlem, H. D. Tjeenk Willink en zoon. Prijs fr. 6,50.

Tegenwoordig wil ieder zoo wat meêpraten over de beteekenis en den oorsprong der eigennamen (persoonsnamen, plaatsnamen, opschriften); maar zulks geschiedt niet altijd volgens eene strenge methode : we hadden reeds iets wetenschappelijks in de *Plaatsnaamkunde* van J. Cuvelier, in de *Nomina Geographica Neerlandica*, in de *Nederlandsche Geslachtsnamen* van Joh. Winkler, en thans levert die laatste schrijver eene nieuwe reeks van belangrijke en verscheidene artikelen over *namenkunde.* Hij behandelt eerst *de spotnamen over steden en dorpen :* eene studie waarin hij onzen talrijken folkloristen menige wenken geeft; daarna bespreekt hij *de Nederlandsche plaatsnamen in Frankrijk* en doet ons zien « hoe diep het Germanendom in de Noordwestelijke gouwen van Frankrijk eertijds was doorgedrongen »; een derde hoofdstuk is de herdruk van de *Gentsche Geslachtsnamen*, zooals die in het *Belfort* ten jare 1897 verschenen; verder bestudeert Winkler de *Helmondsche namen uit de middeleeuwen*, de eigennamen van personen, welke vroeger in zijne geliefde geboortestreek bestonden; dan volgt nog eene bijdrage tot de *Friesche Naamlijst* in 1898 verschenen, en het omvangrijke werk eindigt met eenige mythologische beschouwingen over *de hel in Friesland.* Schrijver heeft al die bijzonderheden en benamingen met ongemeenen ijver opgezocht en in een lieven, eenvoudigen stijl verklaard ; al is er, uit philologisch oogpunt, soms wel iets aan te merken op zijn uitleg, al overdrijft Winkler wel eens den invloed van het Friesch element op onze Nederlandsche taal, toch blijft zijne studie een echt *meesterstuk*, dat — hopen wij — de baan zal breken voor jongere zoekers, en in alle geval welkom zal heeten bij al degenen die aan dezen tak der aardrijks-, taal- en volkenkundige wetenschap hunne aandacht wijden. Werken van dezen aard, zegde onlangs nog prof. Gallée, dragen machtig veel bij tot de geschiedenis van taal, land en volk, tot de kennis van oude rechtstoestanden en van de ontwikkeling der Nederlandsche beschaving.

J. JACOBS.

Bij de Kempenaars. Drie verhalen uit mijne geboortestreek, door GUST. SEGERS. — Gent A. Siffer 1900. 248 bl. 2 fr.

Wat bij 't lezen van Segers verhalen bijzonder aanstaat is de taal: waar, vloeiend, vol beeldspraak; ja, zoo spreken de Kempenaars. Hij kent niet enkel de taal der Kempen, hij kent ook 't volk. Hier nochtans eene bemerking: Segers is realist, hij neemt het volk zooals het is, doet er niets bij; maar doet hij er niets af? Steekt er niet wat hooger gevoel bij die Kempenaars? Jawel, bij velen toch nietwaar? Er wordt ons eigenlijk maar éene edele type voorgesteld: Beth van Riksken; Christine van den burgemeester kon er ook door, maar al de andere leven 't klein alledaagsche leven, vol boerenslimheid of ijdelheid of winstbejag, en niets daarbij dat ze eens hooger of wijder doet kijken. Evenmin in de Kempen als elders maakt de Godsdienst van alle menschen heiligen, maar zijn invloed straalt door, hij heiligt de menschen en dat zien wij bij Segers Kempenaren niet.

Voorts zijn de typen goed afgewerkt, de karakters volgehouden; dien Ivon Yoreslaw nochtans verstaan we minder.

Wat nu 't verhaal zelf betreft, de ontwikkeling, daarmee kunnen wij niet altijd vrede hebben: 't is soms fel romantisch, ja hier en daar gansch onnatuurlijk.

Wat er ook van zij, wij hebben Segers verhalen tot de laatste bladzijde gelezen, en met smaak gelezen. Kan er meer lof gezegd worden van een verhaal? Maar dit moeten we bekennen, dat het bijzonder de pittige taal was die ons boeide. E. Vl.

Het Alcoholismus, door Dr. Is. BAUWENS. Brussel, Polleunis en Ceuterick, 1900.

Een dik boek van 472 bladz. waar de lezer al het bijzonderste bijeen vindt dat hem nopens de alcoholkwestie kan aanbelangen. Wat hoogere besturen en bijzonderen tot hiertoe deden tegen het drankmisbruik hielp weinig. Waarom? « Omdat het alcoholvraagstuk voor de menigte een onbekend iets blijft. » Schrijver wil: « het korps der onderwijzers op de hoogte brengen der wetenschap, de burgers voor het gevaar der sterke dranken waarschuwen, door beider tusschenkomst den arbeidersstand uit zijne onwetendheid ophelpen ».

Na in een eerste deel den oorsprong van den alcohol, alsmede de meest gedronken dranken te hebben doen kennen, behandeld schrijver de uitwerksels van den alcohol op den bijzonderen persoon, op het huisgezin en op de maatschappij. Ten slotte worden de middelen besproken die kunnen aangewend worden tot voorkoming en bestrijding van 't alcoholisme.

Schrijver heeft een wondere belezenheid en weet zijne zaken klaar en goed verstaanbaar voor te dragen; eene bemerking: hij is verontweerdigd bij den aanblik van al de kwalen door den alcohol gesticht en predikt hiertegen een nieuwe kruisvaart; zijne taal staat soms te veel onder den invloed der verontweerdiging en der geestdrift; eenvoudige taal zou hier en daar beter passen. Met bijzondere belangstelling lazen wij de bladzijden betreffende het alcoholisme in 't verleden. « Zij dwalen dus, zoo besluit schrijver, die beweren, dat het alcoholismus in dezen tijd opkwam. Wij bekennen echer volmondig, dat die kwaal thans heviger woedt dan voorheen ».

Ook het hoofdstuk over de alcoholische overerving van dronkaard tot kind is met bijzondere aandacht te lezen.

Het laatste deel van 't werk handelt over *voorkoming en bestrijding van het alcoholismus.*

Sommigen beweren dat het genoeg is enkel de onzuiverheid van den drank te bekampen. Schrijver meent dat men te gelijk tegen de onzuiverheid en tegen het misbruik moet te velde trekken; en toont ons wat er in deze richting ten onzent en elders beproefd werd.

Verzen van PROSPER VAN LANGENDONCK. Antwerpen, de Nederlandsche boekhandel, 1900. Ingenaaid 2 fr.

Een lief klein boekske, met veel zorg gedrukt, dat ge op wandel of op reis meeneemt; geen beter maat zult ge wenschen.

Van Langendonck is geen nieuweling; links en rechts liet hij veel van zijn gedichten verschijnen. Deze bundel vangt aan met verzen van 1883, de laatste zijn van 1900.

Van Langendonck is dichter van de jongere school. Jong, in zake van dichten, is ongelukkig maar te dikwijls gelijkbeteekenend met onduidelijk; de jongeren zoeken doorgaans meer den vorm dan de gedachte, poezie voor hen is muziek.

Ook Van Langendonck weet klanken uit de woorden te slaan; hij hoort zijn vers en is liefhebber van den fijn afgewerkten vorm; maar dit niet ten koste van de duidelijkheid. Men weet steeds wat hij wil, en daar hij zulke inmenschelijke gevoelens bezingt en zoo lief onze stille Vlaamsche landschappen weet te schetsen leeft de lezer al de gewaarwoordingen van den dichter mee.

Ik ben geen droomer; 'k tracht naar daad en strijd
en heel mijn wezen haakt naar werkelijkheid.

Zoo zingt hij in 1898.

Dit, Van Langendonck, zult ge mij toelaten niet heel en gansch aan te nemen. Een droomer, dat zijt ge toch een beetje; 't hooger, 't dieper, 't ideaal straalt door in uw verzen. Maar dit duid ik u niet ten kwade, o neen; in de werkelijkheid zit er zoo weinig poezie!

E. VL.

Het oude Nederlandsche Lied. *Wereldlijke en Geestelijke liederen uit vroegeren tijd.* Teksten en melodieën, verzameld en toegelicht door FL. VAN DUYSE. — Antwerpen, de Nederlandsche boekhandel, 1900. Afl. 1.

Zoo eene uitgave verdient met blijdschap te worden begroet, dan wel deze. Het was Willems' droombeeld geweest door eene keuze uit onze oude liederen, met hare zangwijzen, de aandacht te vestigen op die verwaarloosde schatten, zoodat gered mocht worden wat nog te redden viel. Na jaren en jaren gezameld te hebben uit oude liedboekjes, en opgeteekend te hebben uit den volksmond, was het hem niet gegeven zijn voornemen ten uitvoer te brengen. De dood verraste hem, toen eerst weinige vellen van het werk voltooid waren; de zorg door Snellaert besteed aan de voltooiing van de onderneming zal hem steeds aangerekend blijven als een titel op de blijvende dankbaarheid van ons volk. En sedert het verschijnen van de « Oude Vlaemsche Liederen » is de belangstelling immer algemeener, immer ook levendiger gaan worden. In het prospectus der uitgevers van Florimond van Duyse's « Oude Nederlandsche Lied » wordt met nadruk gewezen op hetgene door Willems, Hoffmann von Fallersleben, de Coussemaker, de gebroeders Alberdingk Thijm, Prof. Acquoy, en voornamelijk door Dr Kalff is gedaan geworden, om onze kennis van teksten als van melodieën uit te breiden en te verdiepen. Wat het wereldlijk lied betreft, wijzen de uitgevers vooral,

en terecht, op de omvangrijke studie van Dr Kalff, « Het lied in de Middeleeuwen » (Leiden, 1884). Met dit werk, zijn Doctorsverhandeling, evenals naderhand met zijne Geschiedenis der Nederlandsche Letterkunde in de 16e eeuw (Leiden, 1889), is de Hollandsche geleerde wezenlijk een baanbreker geweest. Hem komt de eer toe, doet het prospectus uitschijnen, « het eerst de tot ons gekomen teksten te hebben vergeleken en toegelicht. De door hem uitgedrukte wensch, dat een Nederlandsch Liederboek kon worden uitgegeven in den aard van de werken die in Duitschland op hetzelfde gebied bestaan, « waarin noch eene degelijke inleiding noch de vereischte inlichtingen te vergeefs worden gezocht », is in zooverre reeds vervuld, dat bij de door Dr. Kalff zelf zoo meesterlijk besproken liederen alleen nog de teksten en de melodieën te voegen zijn om het verlangde tot stand te brengen. In dien zin heeft de auteur van dit boek dan ook getracht het werk van Dr. Kalff aan te vullen. Aan de door dezen geleerde bepaalde volgorde, zoover ze het *wereldlijk lied* betreft, zooveel mogelijk getrouw blijvende, biedt hij ons hier eene verzameling van teksten en melodieën aan, welke steunt op handschriftelijke en op gedrukte oorkonden, die voor een goed deel zelf op mondelinge overlevering berusten. »

Zoo wordt in het prospectus bepaald wat ons Fl. van Duyse's werk zal brengen. Evenzoo zal Prof. Acquoy's studie « Het geestelijk lied in de Nederlanden vóór de Hervorming », als de inleiding dienen en beschouwd te worden voor de afdeeling der mede te deelen geestelijke liederen.

Een naam ontbreekt in het prospectus; begrijpelijkerwijze, voegen wij al dadelijk erbij; want wij bedoelen niemand anders toch dan Fl. van Duyse zelf, welke deze keus van wereldlijke en geestelijke liederen uit vroegeren tijd, teksten en melodieën, heeft « verzameld en toegelicht. » Door een aanzienlijke reeks van uitgaven en studiën welke alle met de geschiedenis van het Nederlandsche lied in betrekking staan, zeer geleerde zooals de Verhandeling over de Geschiedenis van het Eenstemmig lied, door de Kon. Belgische Academie bekroond en in hare uitgaven opgenomen, of populariseerende zooals de keurige bundels in opdracht van Willemsfonds en Davids-fonds bezorgd, heeft de heer van Duyse sedert lang, ten overvloede, het bewijs geleverd dat hij de man was van wie een werk als dit verwacht kon worden.

De eerste aflevering maakt dan ook een gunstigen indruk. Ieder lied wordt medegedeeld met de zangwijze, of de zangwijzen, en gaat vergezeld van een commentaar op tekst en melodie, welke iedermaal als een wezenlijke monographie beschouwd mag worden. Ook twijfelen wij nauwelijks dat het prospectus zeker wel iets te weinig beloofde, toen het schijnbaar de samenvatting en 't overzicht der gewonnen uitkomsten in eene inleiding uitsloot, en zich tevreden hield ons naar Kalff en Acquoy te verwijzen. Mocht ook het oorspronkelijke ontwerp eene speciale inleiding niet voorzien, zoo willen wij toch niet nalaten den wensch uit te drukken dat er eene het werk moge besluiten en voltooien.

Acht liederen, tot de alleroudste welke tot ons gekomen zijn behoorende, worden in deze eerste aflevering medegedeeld : Heer Halewijn (4 verschillende lezingen, 3 verschillende melodieën), Des Markgraven zoon, Heer Danielken, Een koning hadde twee dochterkens, Hillebrand, De jager uit Grieken, Mi Adel en Hir Alewyn, door Lootens en Feys te Brugge opgeteekend, en waarin Kalff den verzwakten

uitstervenden naklank der oude Gudrunssage terugvond), en eindelijk het eveneens zoo merkwaardige lied der avonturen van den Hertog van Brunswyck, in 65 strophen.

De commentaar over dit laatste lied moet in de tweede aflevering worden voortgezet. Het zal wellicht den heer van Duyse niet bekend zijn dat de stof van dit lied ook nog afzonderlijk bewerkt is geworden door den Brugschen Rederijker Edewaerd De Dene; in wiens *Testament Rhetoricael* (een lijvig onuitgegeven hs.) men op bl. 276-79 een gedicht (?) vindt medegedeeld, « actum anno 1543 », en waarvan de eerste strophe luidt als volgt :

Godsvruchteghe menschen heeft men oyndt ghevonden
ter eeren gods ghereyst, over zee ende zandt
een hertoghe van bruunswyck in voorleden stonden
die wilde ghaen bezoucken theligh landt
oorlof nam hy an zyn edel vrauwe playsant
huer bevelende al zyns huus secreten
ende es om reysen te peerde ghezeten.

Het verhaal bevat 26 strophen. De Dene heeft er eene bewerking in 't Fransch op laten volgen; « in een cuecken walschken », zooals hij zelf bekent. En wat de historie zelf aangaat, welke in de Fransche zeer vrije bewerking 28 strophen beslaat « houdet » verwittigt hij den lezer, Houdet voor een gheconfyte lueghene gheclapt.

Ziehier de eerste strophe :

Ung ducq de bruunswycq entra en mer
afin la terre saincte visiter
a sa dame doulce amie
premierement prend le congie
par grandz tempestes luy arrivez
fust sans retour sept ans passez.

Die Fransche bewerking maakte hij « om de meersman waelkens oock wat te stofferene »; waaruit schijnt te blijken dat de schrijver ze wel als een « lied » bedoelde, bestemd om te worden rondgevent.

De Dene en zijn Hertog van Brunswyck hebben ons van den rechten weg een oogenblik doen afdwalen. Wij spoeden ons erop terug te komen, om nog eens met nadruk op het groote belang te wijzen welke dit standaardwerk aanbiedt, en om bewerker en uitgevers samen geluk te wenschen eene dergelijke onderneming te hebben aangedurfd. De prijs is 1.90 fr. de aflevering van 4 vel of 64 bladzijden. Het geheele werk zal uit ongeveer 35 afleveringen bestaan en binnen ongeveer 3 jaar gereed zijn. L. S.

Feiten en Toestanden. Overzicht der Algemeene Geschiedenis, door JAC. M. VOS, leeraar a/d. G. H. B. S. te Groningen. I. Oude Geschiedenis en Middeleeuwen. Met afbeeldingen. II. Nieuwe en nieuwste Geschiedenis. — Uitg. P. Noordhoff, te Groningen. 1900. Prijs : 1e deel, fl. 1.00; 2e d., fl. 1,25.

Hoe de schrijver te werk gegaan is, blijkt uit zijn voorbericht : « In dit leerboek wordt een niet te uitgebreid overzicht gegeven van de Algemeene Geschiedenis. De vermelding van eene menigte feiten, die spoedig het geheugen weer verlaten, is vermeden, waardoor de kans vergroot wordt, dat de hoofdgebeurtenissen beter onthouden worden. Naast de feiten is eenige plaats ingeruimd aan de maatschappe-

lijke toestanden en de vorderingen der beschaving, met weglating van datgene, wat boven de bevatting der leerlingen ligt... » Als aanhangsel bij elk deel volgen verschillende blz. vol afbeeldingen. — De Oude Geschiedenis handelt in drij hoofdstukken 1° over de Oostersche volken, 2° over de Grieken, en 3° over de Romeinen. De studie der Middeleeuwen is verdeeld in vier stukken. Het 1e strekt van den ondergang van het Westromeinsche Rijk tot Karel den Groote; het 2e, van Karel den Groote tot de Kruistochten; het 3e is aan een overzicht der Kruistochten gewijd, en het 4e gaat tot de ontdekking van Amerika. — Het tweede boekdeel behelst 1° de studie der Nieuwe Geschiedenis, in drij deelen onderverdeeld, waarvan beurtelings de Westfaalsche vrede, de Utrechtsche vrede en de Fransche Omwenteling de eindpalen zijn; en 2° het overzicht der Nieuwste Geschiedenis, insgelijks in drij gesplitst, het 1e capittel handelend over het tijdverloop tusschen de Fransche Omwenteling en het Weener Congres; het 2e strekkend tot de Februari-Omwenteling, en het 3e, tot heden. — Ik zie niet hoe dit leerboek merkelijk verschilt van soortgelijke handboeken, in ons België gebruikt. Dit echter vermindert zijne waarde niet; doch het heeft voor ons, Vlamingen, dit vooruit : dat het in het Nederlandsch opgesteld is. Het verhaal is keurig en duidelijk, bondig en zaakrijk te gelijker tijd. Over 't algemeen zal het nochtans bij ons maar « een boek te raadplegen » blijven. De schrijver heeft zijn werk in protestantschen zin opgevat, en hoe bezadigd hij ook zich toone — hetgeen ik met genoegen aanstip, — zal hij toch nimmer tot leermeester van geschiedenis voor onze katholieke jeugd aangesteld worden. Zijn oordeel over sommige feiten rakende o. a. Keizer Konstantijn, en Hildebrand, en de Kruistochten, en Luther, en de Jesuieten, en Hendrik VIII, en Jozef II, en Garibaldi, en België's toestand kunnen wij niet onderteekenen. Dit ter zij' gelaten, kan het boek van den Heer Vos nochtans dienst bewijzen aan onze leeraars van historie, b. v. door zijne afbeeldingen, door zijne wijze van feiten en personen voor te stellen, enz. In dat opzicht zullen wij het aanbevelen.

J. M.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Vlaamsche Kunstbode, December 1900.

Een lezenswaard artikel van Aug. Gittée over *Nederlandsche Kerstgebruiken* waarin schrijver, bijzonder naar Duitsche bronnen toont hoe de hedendaagsche volksgebruiken ten grooten deele wortelen in de oude heidensche godsdienstbegrippen. Een kleine opmerking « Te Charleroi, zegt schrijver bl. 547, wil het gebruik dat men voor Nieuwjaardag een zekere soort wafeltjes bakt. Men zou tegen alle wetten der wellevendheid zondigen, bijna aan een heilige plicht te kort blijven, als het feestgerecht niet in huis voorhanden was, om het gedurende de geheele maand bezoekbrengende vrienden en kennissen aan te bieden ». Dit is niet enkel te Charleroi; ook heel West-Vlaanderen door en misschien nog elders bakt men, met Nieuwjaar, *lukken.* — Twee dichtjes van Bernard. — Vervolg van Karel-M.-J. Lybaert's studie over *Het Brusselsch salon van schoone kunsten in 1900.* Een voor een komen de exposanten voor de pinne. Wij knippen deze beoordeelingen uit, van eenigen der meestbekenden « Laermans is ontegensprekelijk een man van talent die als uitdrukking en tonaliteit eene hoogte bereikt welke niemand zal betwisten; maar de vorm!... Lieve Hemel!... God beware ons!, het is de caricatuur in den vollen zin van 't woord, of, in andere woorden gezegd, hij is de moderne Breughel,... met een beetje overdrijving erbij; want nooit heeft Breughel (de helsche natuurlijk) zijne figuren zoo vormloos weergegeven als Laermans het doet »...

« Onder de portretschilders die den dag van heden in de officieële wereld aan de orde van den dag staan, bekleedt Jef Leempoels vast en zeker eene der eerste plaatsen. Zijn portretten getuigen van veel talent, van veel kennis en veel opmerkingsgeest, maar, het zij ons toegelaten te zeggen dat hij veel beter zou gedaan hebben, de schets van het portret van onzen koning niet ten toon te stellen; dan ten minste zou hij de bezoekers niet ontgoocheld hebben door die belachelijke misbakte ». De eereplaats in de tentoonstelling komt toe aan de werken van August Levêque : « Zijn drieluik *De triomf van den Dood* en *Treurige Arbeiders* zijn ontegensprekelijk niet alleen werken van groote verdienste, maar zijn producten welke mogen gerangschikt worden onder die voortbrengselen, welke in de kunstgeschiedenis van een volk een tijdstip vaststellen. »

't Einde der studie « Vooraleer te sluiten, willen wij een feit aanstippen dat niet ongemerkt mag voorbijgaan, daar het moet aanzien worden als een verheugend verschijnsel.

Op de 548 tentoonstellers, zijn er, noch min noch meer, dan 75 vrouwelijke artisten.

Dat is een getal dat niet in eene voorgaande tentoonstelling werd bereikt. »

Germania, December 1900.

Präsident Kruger in Duitschland. Zoo keizer Wilhelm dit artikel onder de oogen krijgt zal hij niet wel gezind zijn. De houding der politie tijdens het verblijf van Kruger te Keulen wordt fel gehekeld; voorts wordt gewezen op den ommekeer in de Duitsche politiek. Deze werdt in twee tijdperken verdeeld : I. Einst : *Wir Deutschen fürchten Gott und sonst nichts in der Welt*, Kaiser Wilhelm I und Bismarcks Burenpolitik en II. Jetzt *Wir Deutschen fürchten Gott und...*, Kaiser Wilhelm II und Bülows Burenpolitik. Deze laatste verlaagt de Duitschers tot knechten van Engeland. « Die Untreue, die an Krüger in so schmälicher Weise geübt worden, werd Untreue gebären. » — Een goede *Parabel* van W. Thelen waar de houding van Engeland en Duitschland tegenover de Zuid-Afrikaansche republieken verbeeld wordt. — Vervolg van Nauticus' studie *Die Entwickelung, die Blüthe und der Verfall der holländischen Seemacht.* — Verslag over de ontvangst van de « Alldeutsche Verband » bij presidend Kruger. — Vervolg van Dr Fritsche's studie *Die französische Kriegslyrik des Jahres 1870-71 in ihrem Verhältnis zur gleichzeitigen deutschen.* — *Over Weerloosheid*, een wijsgeerig artikel van Dr Haller von Ziegesar. — Volgt een kerstverhaal van J. Hinderdael.

Volkskunde, 13 jaarg., 4e afl.

Een goed artikel van G.-J. Boekenoogen : *De Dorhoed*, over 't gebruik sommige vrijers met eene strooien pop te begiftigen. « De benaming « dorhoed » doet gissen dat vroeger het gebruik in een anderen vorm in zwang was, misschien moet men denken aan een strooien bruidskroon of aan den elders voorkomenden strooien hoepel. » — A. De Cock deelt eene legende mee : *De Doode te gast genood*, bij Denderleeuw opgeteekend, en licht ze toe door uitheemsche lezingen van deze zelfde sage. — Voorts wordt het volksliedje : *Hoe rijmt men dat te zaam* meegedeeld. Wij twijfelen nu wel of het meegedeelde « de echte, oorspronkelijke vorm » is. In West-Vlaanderen o. a. hoorden wij dikwijls zingen van « Hoe rijmt men dat te zaam », nooit echter zooals 't hier gedrukt staat. Wie rap met een gelegenheidsliedje wil gereed zijn maakt een « hoe rijmt men dat te gaar ». Vervolg van De Cock's *Spreekwoorden en zegswijzen over de vrouwen, de liefde en het huwelijk.*

Tijdschrift van het Willemsfonds, December 1900.

Klare uitleg der wet van 10 mei 1900 op de Arbeiderspensioenen door D. Destanberg. — Van prof. E. Waxweiler : *Over deelneming der Werklieden in de winsten.* « Onder dit systema ontvangen de werklieden hunne gewone loonen, maar daarbij krijgen zij op 't einde van het bestuurjaar een zeker quantum der zuivere winsten. Gewoonlijk wordt het quantum in evenredigheid met het bedrag der loonen vastgesteld... de toekomst der winstdeeling is onzeker, niet omdat zij op valsche grondslagen berusten zou, niet omdat het niet billijk ware dat de werklieden deel namen in de winsten, maar veeleer omdat... dit zoo billijk geworden is dat andere meer gepaste schikkingen tot stand zijn gekomen om hetzelfde doel te bereiken : » de beweeglijke loonschaal (volgens den prijs van het voortgebrachte) de loonsverhooging als de commercieele toestand het toelaat, het stukloon. — Verslag over de algemeene vergadering van het Willemsfonds van 28 October ll.

Durendal. December 1900.

De opstelraad meldt dat met 1901 de inschrijvingsprijs verhoogd

wordt van 7,50 tot 10 fr. — Eene lieve vertelling van Ed. Ducaté *Le Conteur.* — Den 10 November ll. heeft men te Gent feest gevierd tot herdenken van Georges Rodenbach. In *Dietsche Warande* 1899 zegden wij breedvoerig wat wij over Rodenbach meenen. Durendal deelt een gedicht mede van Firmin Van den Bosch, op dit feest voor het borstbeeld van Rodenbach gezeid door Jufr. Esther Cladel. Wij knippen hieruit :

L'âme de Flandre était dans ton âme Poète!

en verder 't slot :

Sur le socle d'airain où surgira ton buste,
Souriante d'orgueil au juvénil rayon —
Nimbe blanc de tes vers autour de son vieux front! —
La mère Flandre inscrira de sa main robuste
Ce salut maternel au fils trop tôt parti :
« *Messager de l'âme de ta Race — Merci!* »

Wij gelooven veeleer dat « Moeder Vlaanderen » thuis zal blijven, God dankend dat zij niet is wat de lezers van Rodenbach van haar moeten meenen. — Schoon artikel van E. H. F. Verhelst over Albrecht De Vriendt zaliger. — Slot van Firmin Van den Bosch's *Les Fantômes de Jeunesse.*

Revue Sociale Catholique. Janvier 1901.
Sommige tegenstrevers van samenwerkende maatschappijen van verbruik zouden willen dat het aan staatsambtenaren verboden werd daarvan deel uit te maken. H. Lambrechts deelt deze meening niet en zet op aanschouwelijke wijze de inrichting uiteen van eene groote samenwerkende maatschappij van verbruik voor staatsbeambten te Berlijn. — Van Fernand Passelecq begin eener studie *Presse Américaine.* — *Presse moderne.*

Neerlandia. December 1900. — Een belangrijk nummer.
Een *Welkom aan President Kruger* in zijne taal. — Eenige bijzonderheden over Christiaan De Wet door Herm. D. van Broekhuizen. « De Wet is een man van omstreeks de veertig jaren, met blauwe oogen, hoog voorhoofd, met kleine dunne baard en knevel, een breede kin, niet lang, 5 voet 10, tamelijk forsch gebouwd, geheel een typische boer. Mijn eerste kennismaking met hem was 27 Oct. 1899, toen kapitein Theron voor het eerst verbintenis tot stand bracht tusschen de Transvaalsche en Vrijstaatsche commandos. Toen ter tijde was De Wet kommandant van het Heilbronkommando. Dadelijk toen wij daar aankwamen, vroegen wij naar den kommandant en spoedig daarna kwam Christiaan De Wet.

Hij ging op de grond zitten, en Theron en ik gingen bij hem zitten, en zijne menschen voegden zich bij ons om te luisteren naar onze rapporten. De indruk die hij daar op mij maakte was, iemand die zeer nauwkeurig alles uitvischt : omtrent den slag van Dundee, omtrent onze tocht hierheen. Nooit had ik kunnen denken dat hij echter de man zou worden die hij thans is, alhoewel toen reeds zijn helder doorzicht in alles uitblonk. Hij is eenvoudig, oprecht, godvreezend, zacht in zijn omgang, maar streng onder het gevecht. » Te lezen *De Regeering der Z. A. R. en het Onderwijs* door C. van Son. Aangaande het schoolverzuim : « Dit bedroeg voor de Stads- of Dorpscholen 15 °/o en voor de Buitenscholen onder de Boerenbevolking slechts 9 °/o. Deze cijfers steken zoo gunstig af bij andere landen, ook bij Nederland, vooral als men in aanmerking neemt, dat de boeren in Zuid-Afrika met veel moeilijkheden te kampen hebben, die het schoolbezoek hunner kinderen zeer in den weg

staan ». Voorts een belangrijk opstel van de Redactie over zuiverheid van taal. « Eerbiedig voor het gezin waar men vlijtig en met liefde zoekt naar een woord. Dwepers behoeven wij niet te zijn, wij behoeven geen klopjacht te houden op elken woordenklank, die niet onze eigen is, maar wij moeten zoo weinig mogelijk vreemde woorden gebruiken. Wij kunnen het; als wij er misbruik van maken is het, omdat wij slap zijn van wil, omdat onze hersenen ongeoefend zijn om op tijd aan onze tong het wachtwoord te geven. Natuurlijk komt er veel vertoon bij, aanstekelijke kwasterij met wat een schijn geeft van verfijnde ontwikkeling. Maar bij de goeden is het sleur, geestelijke luiheid bij meest onvoldoende kennis. »

De Arbeid, 3e jaarg., afl. 3.

Jean l'apôtre, eene schets van Camille Lemonnier, niets bijzonders. — *Zomerhistorieken* van Herman Teirlinck bevalt ons meer; in *Arme menschen*, schetst Reimond Styns ons een ziek bedlegerig mensch. Slot van Ed. Verburgh's : *Ontwàken;* hoe de gedachten aaneen zitten verstaan we niet wel, en dan altijd dat ruw zinnelijke! Men zou zeggen dat Verburgh daar de specialiteit van heeft! — Lode Baeckelmans heeft het beste geleverd voor dit nummer; in *Rond het Slechten* wordt ons het klein volkske van een afgelegen straatje van Antwerpen voor oogen getooverd : hunne huizekens moeten, gezondheidshalve, geslecht worden; vooraleer er uit te trekken vieren zij feest. Baeckelmans heeft een open oog en weet mede te deelen wat hij gezien heeft; spijtig dat hij te realist, te ruw is. — Verzen van W. Graadt van Roggen en van Jan Eelen. — Het verschijnen van L. van Deysel's *Verzamelde opstellen* geeft Ed. Verburgh « nog eene aanleiding er op te wijzen hoe zeer het gedoe der Nieuwe Gids-schrijvers in zich zelve verdwaasd.

Zij zijn het indertijd geweest, die beweerden van een vaste, stelselmatige toegepaste techniek niet te willen weten, hun geheele optreden is *tegen* de rhetorische taaltechniek geweest, en het natuurlijk succes daarvan — het succes dat elke propaganda voor eene *on*bekwaamheid te wachten staat — is identiek geweest met het verval van elke hoogere taal- en zeggingsmacht.

In de plaats van een nieuwen stijl, kwam een woordgegoochel en een zinverhaspeling, waarvan nu v. Deysel in zijn vierden bundel proza proefjes geeft. »

De Katholiek. Januari 1901.

In een prachtig artikel *De Koningsstandaard*, toont E. p. J. V. de Groot hoe door de stormen der 19e eeuw de koningsstandaard, de *vexella regis*, verwinnend is voortgegaan. — *De toewijding van de twintigste eeuw* (aan het H. Hart) door A. M. C. Van Cooth. — Te lezen de studie van J. M. L. Keuller over *Evolutie*. Schrijver besluit : « mogen wij het er voor houden, dat het lichaam van den mensch door de ontwikkeling zoo zeer tot de redelijke bezieling kon worden voorbereid, dat er om den mensch te vormen niets meer behoefde te gebeuren dan deze bezieling?

Het antwoord moet dan luiden : noch de wetenschap noch de wijsbegeerte laten hier een bevestigend antwoord toe, en dientengevolge kunnen wij ook de woorden der H. Schrift niet in den zin eener evolutie-theorie verklaren...; kunnen wij aan de ontwikkeling eene gedeeltelijke voorbereiding van het lichaam overlaten, terwijl wij voor de laatste volmaking de tusschenkomst van den Schepper aan-

nemen? » Tegen een bevestigend antwoord ziet schrijver « voor wie meent dat hij daarmee zijn evolutionistisch gemoed tot vrede brengt, geen onoverkomelijk bezwaar. » — Begin eener studie van E. p. E. M. Erens : Haeckel's oorkonden over de afstamming van den mensch. — Verzen van E. h. Binnewiertz en Albertine Smulders.

De Hollandsche Revue. December 1900.

In *Wereldgeschiedenis : Kruger in Europa :* hoe Tak, redakteur van *De Kroniek*, doet uitschijnen dat de Nederlandsche regeering voor Transvaal nu toch weinig of niets kan doen. *Engeland en Portugal*, volgens de N. R. Courant : nu gaat 't goed tusschen beide, maar 't is nog zoo lang niet geleden dat de twee landen tegenover elkander stonden als kat en hond; *Duitschland en Nederlansch-Indië*, volgens *De Locomotief*, hoe Holland in Indië eene sterke vloot noodig heeft; *Turksche diplomatie* volgens de N. R. Courant, wat de diplomaten moeten doen om betaald te worden.. — Te lezen in *hoe droevig het gesteld is met de kennis der Nederlandsche taal*, eenige uittreksels van verslagen over de laatste onderwijzersexamen : « de klacht komt hierop neer, dat men zich meer toelegt op 't van buiten leeren van *taalregels*, de toepassing van die regels verwaarloost, en de *levende taal* niet voelt en doorgrondt : taalregels *doel* en niet de levende taal. » — De karakterschets is gewijd aan Mej. Marie Jungius en den Nederlandschen Kinderbond. Wat die bond is blijkt uit art. 1 der statuten : « De Vereeniging N. Kinderbond is opgericht met het doel, om reeds bij de kinderen rechtvaardigheid en medegevoel jegens al wat leeft aan te kweeken en ruwheid en baldadigheid tegen te gaan. » Als boek van de maand : De Oorlog en het scheidsgerecht, door J. M. Van Stipriaan Luiscius.

Vragen van den Dag. Januari 1901.

De *Aardrijkskunde aan de Universiteit te Leiden*, uitgesproken als openbare les bij den aanvang van het onderwijs als privaatdocent in de aardrijkskunde door Dr H. Blinck. In Nederland, even als bij ons, werd de aardrijkskunde tot in dezen laatsten tijd als asschepoester in een hoek verschopt. Hier ook keeren de gedachten.

De rede van Dr Blinck valt in twee deelen : wie doceerde in den tijd aardrijkskunde aan de hoogeschool te Leiden en wat was hun onderwijs; wat moet nu het onderwijs in de aardrijkskunde zijn. In de aardrijkskunde moet men studeeren : 1° het *aardrijk* en 2° de *sociale menschheid* als bewoners van het aardrijk. — *Onze kennis des hemels en hoe men daartoe gekomen is;* historische studie waarin wordt uiteengezet hoe de kennis van het zonnestelsel zich in den loop der tijden heeft ontwikkeld. — *Over het eiland Marken en zijn bewoners*, eenige lezenswaarde bladz. van J. Faber.

De Gids, Januari 1901.

Van Augusta De Wit eene kleine lieve schets *Aan het Strand.* — P. C. Boutens wijdt twee sonnetten aan S. J. P. Kruger. — *Een herinnering aan de Zugspitze en het passiespel van Ober-Ammergau*, door Dr. H. Y. Groenewegen. De Zugspitze, koning van het Wetterstein-gebergte, heeft op schrijver veel beteren indruk gemaakt dan het passiespel: « Niemand zal dien vromen dorpelingen minder geven dan hun toekomt. Hunne verdiensten zijn duidelijk en onmiskenbaar... van alles heeft, naar ik vermoed, de eigenaardige dorpsindustrie het meest bijgedragen om den kunstzin tegelijk met de vroomheid der bewoners te

ontwikkelen en daaraan een soort locale kleur te verleenen. Het snijden van heiligenbeelden en crucifixen, eerst tamelijk ongeschoold, als traditioneele broodwinning uitgeoefend, werd al meer naar schoolsche regelen onderwezen en naar de eischen de geijkte kerkelijke kunst geleerd... Het geheim der bekoring van de voorstelling als kunstwerk ligt in het welverzorgde uiterlijk. Mooi zijn de aspecten der meeste tooneelen, te roemen is de tooneeltechniek en de geheele mise en scène. Men ziet een reeks fraaie tableaux-vivants. Men wordt een paar maal medegesleept, een paar maal aangegrepen. Maar overigens, neen, als kunstwerk is het passiespel toch wel heel zwak. Toen het nog een naïeve vertooning van landlieden was, hadden zelfs de gebreken hunne bekoring. Maar daarvan is geen spraak meer. Al het spontane, het boersch-eenvoudige is weg. Het is al studie, opzet, raffinement en streven naar uiterlijke volmaking geworden.... En nu springen de zwakheden in het oog!

De muziek is werkelijk ongenietbaar, kinderachtig en dikwijls banaal. De zuiverheid van spel en zang laten veel te wenschen over. De tekst is een verdienstelijke compilatie van bijbelsche gegevens en Roomsche traditie, maar als tragedie van geen waarde ».

Bach's Matthaeus-Passion verheft schrijver ver boven 't passiespel : « Daar vergeet men de wereld bij. Hier, in Ober-Ammergau, kijkt men alles van buiten af aan, merkt al het mooie en leelijke op, en blijft de wereld zien en voelen rondom. »

Was de schrijver met geen blauwen bril naar Ober-Ammergau gegaan? — In eene leerrijke, maar droge studie van Prof. G. Heymans : *Uitwassen der crimineele anthropologie*, worden de leeringen van Dr. A. Aletrino, professor aan de Amsterdamsche Universiteit, bestreden. Deze klare bepaling vooraf : « Onder den naam van *crimineele anthropologie* wordt samengevat een groep van onderzoekingen, zich bewegende op het gebied der anatonomie en physiologie, der psychiatrie, der psychologie en der strafrechtswetenschap, en bestemd om eenerzijds de kenmerkende lichamelijke en geestelijke eigenaardigheden van den misdadiger op te sporen, anderzijds uit de kennis daarvan gevolgtrekkingen af te leiden aangaande de houding die Staat en maatschappij tegenover dien misdadiger hebben aan te nemen. » Terecht doet schrijver opmerken dat er « behoort met kracht te worden vastgehouden aan de grondstelling, *dat de onzedelijke wil als zoodanig geene rechten heeft* ». — Lezenswaard artikel van J. de Louter over hetgene in de vredesconferentie te 's Gravenhage in 1899 is beoogd, verricht en bereikt. « Het is klaar, dat de Conferentie hare hoofddoeleinden heeft gemist of slechts schijnbaar bereikt, daarentegen in hare nevenbedoelingen boven verwachtingen is geslaagd. Den vrede heeft zij niet verzekerd, geen eind gemaakt van steeds aangroeiende legers en stijgende oorlogskosten; maar zij heeft de ellenden van den zeekrijg verzacht en het recht in den oorlog verbeterd en versterkt; eindelijk de hoop op eene vreedzame oplossing van sommige internationale geschillen verlevendigd door haar gemakkelijker en aannemelijker te maken. » — Vervolg van Dr. W. G. C. Byvanck's studie : *Inleiding tot Shakespeare's Hamlet*. — Verzen van P. C. Boutens Maria Marx-Koning, Jules de Boer en Carel Scharten.

Das litterarische Echo, 15 Dec. 1900.

Verschollene Bücher (Fedor von Zobeltitz). Een merkwaardig artikel over boeken die 'tzij door toeval, 'tzij door opzet uit de wereld geraakt zijn en waarvan er soms een exemplaar in ergens een boekerij of voddenkraam opduikt.

Erinnerungen an Ernst Eckstein (Franz Hirsch). Een karakter-

schets. Eckstein was energisch zelfs tot onbezonnenheid toe, vijand van onnatuur en overeenkomst, spotter zonder personen te kwetsen, hoegenaamd niet boos maar gaarne een speldeprik toedienend, begaafd met een sterk rhythmisch gevoel en toch de muziek verafschuwend, met zijn vrienden een zeer vroolijk gezel en voorbeeldig op zijn gezondheid passend.

Neue italienische Belletristik (Ernesto Gagliardi). Fogazzaro, Serao en d'Annunzio uitgezonderd, ontbreekt er over 't algemeen een grondgedachte, een streven naar hooger. Des te warmer begroeten wij, zegt Gagliardi, het werk van Antonietta Giacommelli, t. w. A. Raccolta, waarin een moedig hart geweldig klopt. Niet te verzwijgen ook « La Città forte » (Turijn) 1e deel van de trilogie « Le tre Capitali » (Turijn, Florence, Rome) door Dora Melegari.

Im Spiegel, autobiographische schets van Richard Bredenbrücker, den bekenden schilder van het Tirolerleven.

Familie (Ludwig Jacobowski), een diepgevoeld gedichtje uit de verzameling « Leuchtende Tage ».

Die verleumdung (Anton Tschechoff), fraaie vertelling. Boekbeoordeeling, enz.

— 1 Janari 1901.

Für Ludwig Pfau (Johannes Roelsz). Pfau werd geboren te Heilbronn en stierf vóór ongeveer zeven jaar in Stuttgart. Men vergelijkt hem met Béranger, wiens invloed hij in zijn jeugd onderging, omdat hij onder alle Duitsche dichters den Franschen zanger het naast kwam in de kunst, de gloeiende gedachten van een vaderlandslievenden vrijheidsapostel te vatten in den eenvoudigen vorm van het volkslied.

Ein Dichter des Proleteriats (Georg Polensky). Hier wordt bedoeld Maxim Gorjki (geb. 14 Maart 1868 te Nischni-Nowgorod) een der meest gelezen en meest geliefde Russische romanschrijvers. Hij schildert meestal de ruwe, onbeschaafde, lagere volksklasse, waarin hij zoolang heeft verkeerd.

Boekbeoordeeling, letterkundige berichten uit het buitenland, enz.

La Fédération artistique, 10. Leon Ery schrijft over de waarheid van « Les valeurs artistiques correspondent aux valeurs morales » en haalt daarbij als getuigen aan : Darwin, Spencer, Guyau, Hirth, Taine, Durand en De Gros. Hij had de 45-jarige *Dietsche Warande* daarbij wel niet mogen vergeten. Het zou zijne theorie nog toegelicht hebben.

Le Guide musical, 49, geeft een uitvoerig artikel, van Jean Marnold, over den genialen, wilden revolutionnair Richard Strauss, en vooral over zijn laatste en grootste toonwerk *Ein Heldenleben*, « de toutes les œuvres de Strauss la plus inégale, la plus hâchée, la plus hybride », met gedeelten, « où il est impossible de trouver le moindre sens musical ». Maar men ondervindt eene « commotion physique », en het lezen der orkestpartitie « est loin de procurer une puissance intellectuelle en rapport » met die uiterlijke roering.

The Nineteenth Century. Jan. 1901. — Vele lezers hebben ongetwijfeld met ons reeds gevraagd, wat dit thans in vollen bloei zijnde tijdschrijft in de XXe ceuw met zijnen verouderden naam zou aanvangen. De uitgevers hebben voldoende geacht, er de woorden ***and after*** bij te voegen, zoodat het tijdschrift voortaan heet : « de negentiende ceuw en erna ». 't Ding schijnt ons toch niet gelukt.

Het volgend tafereeltje hangt de eerw. H. Dr. Jessop ons op van den boerenstand in het begin der verledene eeuw : « De indruk die zich, na twintig jaar studie... van mij heeft meester gemaakt, is, dat het leven van onze landelijke bevolking in den aanvang der eeuw niet alleen gelukkiger was dan een oppervlakkige terugblik zou laten gelooven, maar dat de werkelijke, stoffelijke toestand der grondbearbeiders tijdens de veertig eerste jaren hoegenaamd niet zoo vernederd en arm en hopeloos was als sommige schrijvers hebben beweerd. Verder verstout ik mij te beweren dat de stadsbevolking van Engeland, zedelijk, lichamelijk, godsdienstig en verstandelijk, gedurende de eerste dertig jaar, veel slechter geweest schijnt te zijn dan op den buiten... En ware de landelijke geestelijkheid er niet geweest, met een gering getal ernstige en toegewijde menschen... Zoo had het bestaan zelf van den christenen godsdienst gevaar geloopen. Iets dat den naam van nationale opvoeding verdiende, bestond niet.»

De slag van Spion-kop wordt verhaald (39-56) door L. Oppenheim.

Sir Michael Foster (57-63) zou willen meer wetenschappelijke studie in de gasthuizen zien gebeuren, en wijt den tragen vooruitgang der geneeskunde toe aan het verwaarloozen dier gelegenheden tot onderzoekingen en proefnemingen.

In de vorige aflevering was er spraak van de bronnen waar Mahomet geput had voor den Koran. Die verhandeling wordt hier (77-83) wederlegd.

Een derde der nachtdieven in Engeland zijn jongens van 16-21 jaren, en de verhouding der 16-21 jarige misdadigers wordt grooter dan op elken ouderdom, zij bereikt 1/5 van het totaal der misdadigers. Nochtans hebben de nijverheids- en verbeteringscholen reeds den besten uitslag opgeleverd, en John Trevarthen (84-89) vraagt er de uitbreiding van.

Henri Jephson (90-99) stelt voor, in dit eerste jaar, en, desbelust, in elk der volgende jaren, eenen algemeenen kuischdag te bepalen, om ons en onze huizen en omgeving, alle gelijk en overal, te reinigen. Daarop volgt eene lofrede over de zindelijkheid.

De diplomatische geschiedenis van het Nicaragua-kanaal (100-115) door Robert Bromley.

« De veranderende idealen der menschelijke schoonheid » is het opschrift van een artikel (116-130) waarin John Collier de geschiedenis van het menschelijk portret schetst van de eerste Egyptiërs tot nu.

Egypte begon met een krachtig realism, doch werd stijf onder den invloed der priesters; het aangezicht van man en vrouw verschilt niet zeer, maar er is a subtle charm about the female faces that is replaced by a placid dignity in the male. De trekken zijn fijn van een aquiline type, en de gestalten hoog en slank. Er is weinig spierenbeschrijving, de mannen zijn breed geschouderd en dun van lenden, terwijl de vrouwen niettegenstaande hunne stijve houding, bevallig zijn en fijn. De vormen zijn zacht en rond.

Bij de Assyriërs zijn weinig vrouwenbeelden; de mannen zijn krachtvol en zeer gespierd.

Dan komen de Grieken, met het ideaal der Venus van Milo: « no man could have a saner or a healthier love ». De Grieksche kunst heeft « that element of healthy realism without which no art can progress. » Myron's Ladas is de triomf van het realismus. Phidias' beelden zijn gesteund op eene bijzonder nauwkeurige opmerking van menschelijke gedaanten. De Venus van Milo is nooit overtroffen als ideaal van menschelijke schoonheid. Het hoofd is niet zoo streng als het ideaal van Phidias. De bijzonderste uitdrukking is kalme bevalligheid.

Het lichaam is sterk en struisch. In proportion it differs but little from te male, but it is very feminine in the graceful roundness of its contours. Hierin gelijkt het vooral op den man, dat het geene « lede » heeft... De geheele verschijning ademt gezondheid; en toch heeft zij eene bijzondere vrouwelijke verrukkelijkheid.

De Hermes van Praxiteles is het ideaal van den jongeling. Jonger en zachter dan Phidias is de gestalte toch volkomen sterk en athletisch.

De Grieken geleken ongetwijfeld niet zeer op deze idealen, doch zij waren een schoon en gezond ras. De Tanagra's verbeelden wel wat juister de menschen van dien tijd. Eene jonge Grieksche mocht eenen wipneus hebben en zelfs eene dubbele kin, maar eene vette plompe deerne, of eene hoekige of beenderige werd niet waardig geoordeeld om als model voor dit « humble and domestic art » te dienen.

De Romeinen deden de Grieken na en hadden geene eigendommelijkheid. Grieksche kunstenaars leverden al wat de rijken van Italië wilden hebben.

De beschaving der oude wereld viel ten gronde.

In de middeleeuwen vindt men in de kunst « the curious awkwardness and uncouthness of the form and gestures ». « It is never by any chance easy and gracefiel like the movement of the greeks ». Natuurlijkheid is er niet te vinden. De kleederen verbergen het lichaam. En in werkelijkheid was toen het menschelijk lichaam niet schoon, niet gezond, niet ontwikkeld. « The ideal of human beauty was a poor one ». Het gevoel voor levenlooze schoonheid en landschap was integendeel zeer groot.

In Italië ging het beter dan elders; daar was eene herinnering van de klassieke kunst. Giotto is stijf, maar lief en waardig; Pisano (1260) is klassisch.

De Renaissance brengt leven en blijmoedigheid. De heiligen zelven zijn meer menschelijk, zij zijn « pleasing and debonair personages, » soms met een schijnsel van heidensch goed humeur, en de engelen zijn liefelijk als danseressen van Pompei.

Botticelli verbeeldt de vroege Renaissance. « Can anything be more delightful than the delicate paganism of his *Spring* or of *The birth of Venus?* and how refreshing after the angular and sour-visaged saints of middle ages! » Maar zijne menschen zijn niet gezond. De meisjes zien er slecht gevoed uit en zonder spieren; hunne aangezichten mager en bleek; their very subtlety has a suspicion of hysteria. Wat staan zij, als echtgenooten en moeders, verre beneden de Venus van Milo!

Voorts : « The secret of the wonderful measure and restraint of the Greeks seems to have perished with them; no modern artist has ever quite achieved it ».

Raphael's eerste tijd heeft een allerbeste keus van vorm en aangezicht, doch een weinig te kunstmatig. Later is hij ruw; de hoofden zijn slechte kopijen van de oudheid.

Michel-Angelo is den mensch zoo goed meester als de Ouden, maar hij heeft geene maat of evenredigheid. « It is the exaggeration of a man of impulsive genius whose conceptions are so vivid and powerful that they destroy his sense of measure. »

Leonardo da Vinci, heeft een van de schoonste typen geschapen die de wereld ooit heeft gezien. Het heeft de struische volmaaktheid der Grieken niet, doch 't is vrij van die ziekelijkheid welke bij Botticelli te vinden is. De wezenstrekken zijn regelmatig en buitengewoon fijn, en de gestalte is verrukkelijk geëvenredigd. De glimlach is betooverend.

Titiaan's *Flora* is eene « fleshy sister of the Venus of Milo. » Het Venetiaansch ideaal, evenals bij de Grieken, is de blonde.

In het noorden van Europa is er bij de kunstenaars geene schoonheid van menschen te vinden. De Van Eycks, Holbein, Durer hebben hunne modellen voorzeker niet gevleid. Durer's Adam en Eva zijn vreeslijk.

Velasques en Rembrandt « have the serious weakness that their sense of human beauty is so small. » Licht en schaduw, kleur, uitdrukking enz. geven zij onnavolgbaar weder, maar een leelijk mensch is voor hen juist gelijk een schoon. Kijk Velasquez's *Apollo* in de smidse van Vulcanus! Wat zijn Rembrandt's badende Susannas afstootelijk!

Rubens, een overprezen kunstenaar, heeft schoone hoofden, maar hij vindt zijn vermaak in 't schilderen van vette vrouwenlijven.

Van Dyck heeft een beter schoonheidsgevoel. Daar is « a certain type of refined aristocratic beauty ». Maar zijne ideale figuren zijn « quite commonplace. » Zij hebben de gebreken van Rubens niet, doch zij bezitten niets aanbevelingswaardigs.

Rond het midden der XVIII[e] eeuw heeft Engeland Reynolds, Gainsborough en Romney, die hunne modellen zeer vleiden, maar al de vrouwen zijn van dezelfde familie, zeer middelmatig, niet schoon, niet leelijk, niet geestig, niet dom, enz.

De Fransche school bezat Watteau, Lancret, en de min groote Boucher, Fragonard, enz. Hunne vrouwen zijn ziellooze « minxes ». De wezenstrekken zijn nooit schoon, en er is geen spoor van verstand in de hoofden.

En onze tijdgenooten? Hebben wij een ideaal? Wij hebben allerhande scholen, en uit dien chaos zal misschien eens een ideaal te voorschijn komen. —

Sir Wemyss Reid (131-146) en Sidney Low (147-158) schrijven over hedendaagsche politiek.

De (katholieke) bisschop van Newport (159-173) legt de katholieke leering omtrent de aflaten uit.

Eindelijk (174-176) komt de oplossing van het vraagstuk van de pauselijke absolutie te Oberammergau. Miss Morant had laten weten dat Josef Mayr de absolutie gekregen had voor zijne en zijner *kinderen* verledene, tegenwoordige *en toekomende* zonden. Op aandringen van Kardinaal Vaughan zijn verdere uitleggingen gevraagd. Miss Morant heeft geschreven dat zij 't ding wist van hooren zeggen, en dat de persoon die haar ingelicht had verklaarde, *zich de woorden van het stuk niet juist te herinneren.* Doch op verder aandringen is het stuk naar den uitgever gezonden : er is enkel spraak van den pauselijken zegen met eenen *Vollen Aflaat!* Daarop ontvangt de Miss van den uitgever eene strenge berisping.

Op blz. 177-196 herdrukt *The Nineteenth Century* een in 1884 verschenen artikel van Lord Roberts over de herinrichting van het leger.

A. W.

Civiltà cattolica. 1 December 1900.

De staat-opvoeder. — Uitbreiding van een vorig artikel : « scuole comunali in balia dello stato » (20 Oct. 1900), geschreven ter gelegenheid van een nieuw schoolontwerp van Minister Gallo. Voor eene meer bepaalde behandeling der bijzondere punten wacht schrijver op een nauwkeuriger ontwerp in de Kamers voorgesteld, en valt intusschen de beweringen van Gallo van hooger oogpunt aan; hij bewijst de ongegrondheid der socialistische opvatting van Gallo wat Staatsrechten in zake van onderwijs aangaat. De groote opvoedkundigen, zoo katholieke als andersdenkende, hebben steeds de vrijheid van het onderwijs aanbevolen;

wat wij katholieken vooral nooit zullen aanvaarden is de uitsluiting van den godsdienst, welke uitsluiting noodzakelijk eene eenzijdige en manke opvoeding moet veroorzaken.

De hedendaagsche geneeskunde en de ziektebarende mikroben. Onzekerheid der geneeskunde in de *bepaling* van de ziekte, en gevaren uit deze onzekerheid voortvloeiend. De mikroben, men ziet er overal, niets is er veilig van; en nochtans een groot deel der Engelsche geneeskunde noemt reeds het mikroben-stelsel « een reusachtige dwaling ». Schrijver helt zienlijk over naar dezen kant. De mikroben bestaan, doch in plaats van tot het organische rijk der protisten te behooren zijn het veeleer uitwerpsels der levende cellen, uitwerpsels die soms vergiftachtige bestanddeelen bevatten en die, heropgeslorpt door het levendwezen, de innerlijke oorzaak der ziekten zijn. Groote kweeksters van ziekten zijn de onreinheid, en vooral de onzedigheid die deze ongezonde uitwerpsels — schrijver heet ze coprolipsani — vermenigvuldigt, en tegelijk de levenskracht, vereischt om dezelve te ontruimen, verminkt en verzwakt.

De werkmanspensioenen in België. Schrijver bespreekt en ontleedt onze wet van 10 Mei 1900, en stelt dezelve tot voorbeeld aan de andere naties, en in 't bijzonder aan zijn eigen Italiaansch vaderland.

De penning der arme nonnen van Italië. Het is het 24e jaar dat dit werk bestaat; warme oproep tot de weldoeners; schrijver legt ons eenige brieven vóór dier arme nonnengestichten die waarlijk eenen erbarmelijken toestand derzelven getuigen. Verleden jaar heeft het werk minstens vier maal hulp gezonden aan 400 kloostergemeenten.

— 15 December 1900.

I Missionarii Cattolici ed i disordini in Cina. De Civiltà deelt eenen brief meê van eenen zendeling uit China, waaruit klaarblijkend doorstraalt dat noch de geloofsverspreiding, noch het gedrag der zendelingen de oorzaken zijn van den Boxer-opstand. Deze is eer tegen de vreemden dan tegen de christenen gericht; de bezitneming van verscheidene rijke provinciën van China door de Europeanen doet de inwoners van het Hemel-Rijk vreezen voor de verbrokkeling van gansch het land. — Het gedrag der missionarissen was altijd onberispelijk. Wat Mgr. Anzer betreft, deze, ondervraagd door keizer Wilhelm over de strategische punten voor zijne zeevloot, heeft als deftige vaderlander te kennen gegeven, dat Kiao-tchen als zeepost zou te verkiezen zijn. Men merke wel op dat de keizer reeds van vóór het « interview » van zin was, zich zelven op dergelijke wijze te vergoeden, voor de diensten door 't Duitsche leger aan China bewezen.

L'arte et la Storia all'Esposizione di Parigi. Dit artikel is 't vervolg van eene studie onlangs in de Civiltà begonnen. — Schrijver zwaait veel lof toe aan « le Petit Palais » van de Tentoonstelling; 't is een prachtjuweeltje, zoowel voor den smaak van zijnen bouwtrant als voor de sierlijke en kostbare kunstvoorwerpen die het bevatte.

Della Stela del Foro e della sua Iscrizione arcaica. 't Is de voortzetting der studiën over die belangrijke ontdekking. 't Verslag van hoogleeraar von Duhn wordt er behandeld; en tevens worden eenige redenen uiteengezet om 't vóór-republikeinsch ontstaan van 't monument te bevestigen; voorts wordt de beoordeeling van Gammirini besproken, die zijne zienswijze staaft op de natuur der offer-overblijfselen in 't graf gevonden.

OMROEPER.

Schrijversloon in Engeland. — Voor zijn *Paradise lost* kreeg Milton zeven pond sterling, nadat hij eerst twee jaar vruchteloos een uitgever had gezocht. Bulwer, wiens werken eens veel gelezen werden, streek 1000 pond op voor elk boek; de volledige uitgave zijner werken bracht hem ongeveer 1,750,000 frank op. Byrons volledige uitgave werd met 23,500 pond betaald. Mrs Humphry Ward ontving voor haren tendenzroman *Robert Elsmere* 8000 pond sterling, en voor haren *David Grieve* 17,000 pond. Ook met wetenschappelijke werken is in Engeland geld te verdienen. Herbert Spencer's wijsgeerige schriften brachten hem ongeveer 32,000 pond op. De hoofdopsteller van de *Times* trekt jaarlijks 125,000 frank.

❦

Vlaamsche Zang. — Als opziener voor het muziekonderwijs in de middelbare scholen en Athenea is een Vlaamschonkundige Waal benoemd.

De heer Minister is toch zeker niet van zin den Vlaamschen zang af te schaffen in de weinige scholen waar die aangeleerd wordt?

❦

O die statistieken! — Van een onzer inschrijvers uit Luik « Vandaag kwam er te mijnent een beambte met de Volksoptelling gelast. « Si vous le voulez, Monsieur, zegde hij, je remplirai bien moi-même la feuille de renseignement ». Indien men alzoo handelt bij al de Vlamingen te Luik, zullen vele Vlaamschsprekenden opgeteekend worden!! Belet wel dat de man niets vroeg nopens hetgeen wij spraken en hij was al gereed om voort te gaan ». — Te Leuven bood een politieagent aan den secretaris van den opstelraad een ingevulden bulletijn aan om te teekenen.

❦

Polen. — Wanneer zal Pruisen nu toch eens leeren de Polen niet afkeerig maken van Duitschland? Verleden zomer was er te Posen kiezing voor het *Gewerbe gericht,* den Duitschen Goedemannenraad. Nu heeft het magistraat een eenvoudig middel gevonden om de Poolschgezinde kandidaten, die nochtans de groote meerderheid der stemmen bekomen hadden aan kant te schuiven en de Duitschers als gekozen uit te roepen : Al de stembriefjes, in 't Poolsch geschreven, werden nietig verklaard. De vrijheid der talen bestaat nochtans in Duitschland, voor den Reichstag en den Landdag stemt men in 't Poolsch; ten andere, vele werklieden-stemmers kennen niet anders dan Poolsch. Laat ons nu afwachten of het hooger bestuur niet zal tusschenkomen.

❦

Prentbriefkaarten. Voor de zedegeschiedenis van onzen tijd : In zeven dagen, van 9 Augustus 12 uur 's middags tot 16 Augustus 's middags werden in het gebied van de Deutsche rijkspost niet minder dan 10,128,569 prentbriefkaarten verzonden, dus gemiddeld dagelijks 1,446,938 stuks. Het bedrag aan porto voor de geheele hoeveelheid prentbriefkaarten was 483,075,32 mark of gemiddeld per dag 69,010,76 mark.

❦

Het Sienkiewicz-Feest. — Reeds in 1898 was het vijf en twintig jaar geleden dat Hendrik Sienkiewicz als schrijver optrad. Maar op zijn verlangen werd toen het feest uitgesteld, om de belangstelling voor het Mickiewicz-jubileum, dat men even zou vieren, niet te schaden. Zoo werd eerst den 22ⁿ December jl. geheel Polen door, maar voornamelijk te Warschau, het feest ter eere van Sienkiewicz gevierd. Den schrijver werd plechtig hulde gebracht door talrijke afvaardigingen, onder andere namens de Academie voor Wetenschappen van Krakau, de Poolsche Hoogescholen van Krakau en Lemberg, verscheidene letterkundige vereenigingen, buitenlandsche kringen van Polen, enz. Onder de aangeboden geschenken dient vooral aangestipt eene gouden met briljanten bezette pen, en de eigendomsbrief van een landgoed in Russisch-Polen, aangekocht met de opbrengst eener openbare inschrijving. Des avonds werden op alle Poolsche schouwburgen feestvertooningen gegeven, waarop door de opvoering van een komisch stukje van Sienkiewicz zelf op gelukkige wijze voor afwisseling na het ernstige gedeelte van de feestvertooningen werd gezorgd. Onwillekeurig denkt men bij de mededeeling van deze bijzonderheden aan de plechtige hulde terug, welke den grijzen Conscience door gansch het Vlaamsche land ter gelegenheid van zijn honderdste boekdeel gebracht werd.

Kon. Vl. Academie. — Redevoering van den nieuwen bestuurder den heer Coopman. Hij brengt hulde aan zijnen voorganger Kanunnik Daems en weidt uit over de roeping en de werkzaamheden der Academie.

Dr Claeys, Jhr de Pauw en Prof. De Ceuleneer worden benoemd als leden der Commissie van rekendienst voor 1901.

De eerste aflevering van de Biographie der Zuid-Nederlandsche schrijvers zal opgeluisterd worden met de portretten van Toni Bergmann en P.-V. Bets.

Dr L. Simons geeft lezing van eene wetenschappelijke en letterkundige studie over het oude Walthariuslied.

Deze voordracht en de rede van de heer Coopman zullen verschijnen in de *Verslagen.*

Koninklijke Academie. Zitting van December.

Elf antwoorden op de vraag naar een Latijnsch gedicht.

Voordracht van J. Roëll over wijlen G. de Vries, Az. (1818-1900), gewezen minister, schrijver van het werk *Over de zeeweringen en waterschappen in Noord-Holland.*

Davidsfonds. — Den 22 December laatst vierde de afdeeling Luik de 25ste verjaring van het *Davidsfonds* met eene letterkundige zitting en een banket onder voorzitterschap van Mgr. Rutten. Men besliste er eene afdeeling te stichten te Hoei. — Den 30 December was het de beurt van Lier met uitvoering van Oude Geestelijke liederen en vertooning van levende beelden, tafereelen uit het Nieuw Testament.

† **P. Vermeire**, te St. Nicolaas, lid der bestendige afvaardiging der provincie Oost-Vlaanderen, schrijver van menige vlugschriften over Pangermanisme, economische vraagstukken (Egalité des professions) en de verbinding van het Land van Waas met Antwerpen en de zee door een kanaal (Anvers-Londres etc.). Dit vraagpunt is thans ter studie in eene commissie door den Provincieraad genoemd. — **Edmond Tarbé des Sablons**, Fransche roman- en tooneelschrijver : *Drames parisiens*, *Roman d'un crime*, *Monsieur de Morat*, *Angèle Valois*, *Martyr*, enz. Hij was stichter van « Le Gaulois » in 1879 overgemaakt aan Arthur Meyer. Hij schreef ook *Impressions politiques*. — **Servais de Marteau**, te Luik, hoofd der stenographie in de Kamers en schrijver van verschillige letterkundige werken. Hij was een oud pauselijk zouaaf. — **Eug. Bernimolin**, te Luik, schrijver van verscheidene werken over bestuurlijk recht, ook van *Le dernier poète wallon du pays Liégeois : Defrêcheux* en van *L'école populaire et le rationalisme contemporain*, boek dat hem, gewezen liberaal, in 1879 bijna zijne plaats deed verliezen als bestuurder in het provinciaal bestuur. Het liberalisme kon hem zijne genegenheid voor het katholiek onderwijs niet vergeven. — **Dr Patain**, de groote Fransche physiologiste en pathologiste, schrijver van vermaarde werken over den bloedsomloop en uitvinder van verscheidene toestellen in gebruik in de laboratoria. — **Franz Servais**, Belgische componist, schrijver van *Contemplation* en *Apollonide*. Hij was zoon van den violoncellist François Servais, schoonbroeder van den zanger Van Dyck en van den beeldhouwer Godebski. — **Moreau de Tours**, Fransche schilder. — **Florimond Van Loo**, Gentsche kunstgraveerder. — **Evert Larock**, Belgische kunstschilder. — **Arthur Dujardin**, advocaat-generaal bij het Verbrekingshof te Parijs, schrijver van belangrijke rechtswerken, waaronder de bijzonderste handelen over handelsrecht en over het vervreemden van staats- en gemeentegoederen. — **Victor Balaguer**, Catalaansche dichter, geschiedschrijver en politiek man, hij was een tijd lang ondervoorzitter in de Cortes en minister. Zijn bijzonderste gewrocht is *Historia politica y literaria de los trovadores*. — **Jules Barbier**, librettiste van verschillende opéras : *Faust*, *Mignon*, *Hamlet*, *Roméo et Juliette*, *Noces de Jeanette*, *Paul et Virginie*, enz. — **Max Sulgberger**, letterkundige en opsteller aan l'*Etoile Belge*. — **Ch. Verstraete**, publicist te Gent en Voorzitter van den Journalistenbond der Vlaanderen. — De Duitsche symbolistische schilder **Böcklin** bekend om zijn *Gevecht tusschen Centauren*, het *Eiland der dood* en *De discipels van Emmaüs*.

OVER SCHRIFTUURAANHALING. (1)

II.

Teksten uit het Nieuw Testament.

Adveniat regnum tuum (Matth. VI, 10).

Uw rijk kome!

In het *Onze Vader* lezen wij : *Ons toekome uw Rijk,* en in den Mechelschen Catechismus hebben we, in de uitlegging op die vraag, van jongsaf geleerd dat het Rijk, welk wij hier vragen, het Rijk der Hemelen is dat God aan zijne dienaren beloofd heeft na dit leven.

Ik meen hier te moeten vertalen : Uw Rijk kome, en het woord *regnum* te moeten verstaan, niet van het Rijk der Hemelen, de eeuwige gelukzaligheid, maar wel van het Godsrijk, het geestelijk koninkrijk, dat de Messias kwam stichten; en zoo zouden die woorden de bede bevatten dat dit Rijk van God en Christus, de heilige Kerk, zich moge uitbreiden over de geheele wereld. In het Fransch zeggen wij : *que votre règne arrive.*

Voor deze uitlegging pleit de welbekende en algemeen aanvaarde verdeeling van het *Onze Vader*

(1) Zie vorige aflevering, blz. 5.

in twee deelen : in het eerste, waar de bovengemelde vraag in voorkomt, vragen wij *rechtstreeks* niets voor ons, zooals in het tweede deel, maar onze bede betreft God zelven.

In de uitlegging van den Catechismus door Mgr. Lambrecht, lezen wij, na de verklaring van den tekst die zooeven is aangehaald, deze bemerking : « Doch door het Rijk der Hemelen kan niet alleenlijk het hemelsch geluk verstaan worden, maar ook de heerschappij die God heeft over de menschen, die zijne wetten erkennen en aanveerden. Gelijk het rijk van eenen koning uit al de menschen bestaat, die zijne macht en zijne wetten erkennen, zoo bestaat ook het Rijk van God op aarde uit al de menschen die de goddelijke heerschappij en de goddelijke wetten willen erkennen en zich aan deze onderwerpen. En nu, ingezien wij in den hemel niet kunnen komen zonder hier op aarde lid van het Rijk Gods geweest te zijn, en de woorden van het *Onze Vader* van het Rijk Gods op aarde kunnen verstaan worden, mogen wij met recht denken dat wij in de tweede vraag van het *Onze Vader rechtstreeks* van God verzoeken, dat wij en alle menschen aan zijn Rijk hier op aarde zouden mogen toebehooren en meer en meer toebehooren. Dit Rijk Gods nu is de Heilige Katholieke Kerk, die de vergadering is van al de geloovige christenen die zich waarlijk aan God onderwerpen : en diensvolgens door de bovengemelde woorden vragen wij, *dat de H. Kerk zich meer en meer zoude uitstrekken* en versterken, wij en al de menschen zich aan haar zouden onderwerpen, en meer en meer hare wetten aanveerden; en dat alzoo de ongeloovigen zich zouden bekeeren en de H. Kerk binnentreden, de ketterijen en de scheuringen zouden eindigen, en allen tot de H. Kerk zouden komen en in haar blijven ».

Regnum coelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud (Matth. XI, 12.)

Het rijk der hemelen lijdt geweld, en geweldigen rooven het.

Op verschillende wijzen hebben de kanselredenaars en Schriftuurverklaarders en Godgeleerden die woorden uitgelegd; de volgende verklaring is voorzeker valsch : *men moet zich geweld aandoen om in den Hemel te komen.* Ongelukkig is het deze die gewoonlijk wordt voorgesteld, ondanks dikwijls vernieuwde terechtwijzingen.

Hetgeen men daar uitdrukt is eene groote waarheid, maar ze wordt in die woorden niet geleerd : dit is, naar mijn bescheiden oordeel, niet de Schriftuurzin, maar eene eenvoudige *accommodatie door zinspeling.*

Eerstens moet aangemerkt worden dat *regnum coelorum* hier, zooals gewoonlijk in het Evangelie van Mattheus, niet den Hemel, maar het Rijk van Christus hier op aarde beteekent. Blijft op te zoeken welke de zin is van het gezegde : *vim patitur*, en welke die *violenti* zijn.

Ziehier heel het vers : « Van de dagen nu van Joannes den Dooper af tot nu toe lijdt het rijk der hemelen geweld, en geweldigen rooven het ».

Zooals het blijkt geeft Jesus hier geen voorschrift, noch eenigen raad, hij zegt *niet wat moet gedaan worden,* of wat geraadzaam is, *maar zegt wat toen plaats had.*

Nu, hetgeen dan gebeurde is volgens sommigen het volgende : Sedert het optreden van Joannes als boetprediker en wegbereider van den Messias, wordt het Rijk, als ware 't, *bestormd*, of het deelgenootschap aan het Rijk van den Messias wordt met hevige begeerte en heiligen drift gezocht, *en geweldigen*, dezen die zich zelven geweld aandoen, door hunne boetvaardigheid en door de verbetering van hun leven, rooven het en nemen het in (BEELEN).

Die uitlegging wil ik niet volkomen veroordeelen; evenwel kan ik ze moeielijk aannemen, omdat hetgeen daarin gezegd wordt, mij niet overeenkomstig schijnt met de feiten. Waar immers ziet men die hevige begeerte en heiligen drift in 't volk, tijdens het sterfelijk leven van Jesus? Hoe dikwijls heeft niet de Zaligmaker een schrikverwekkend en hartroerend *vae*, *wee* uitgesproken, tegen die steden waar Hij, ter bevestiging van zijne goddelijke leering, mirakelen deed, zoo uitstekend en zoo menigvuldig dat, waren die gedaan geweest bij heidensche volkeren, deze zouden boetvaardigheid gedaan hebben, terwijl de Joden in hunne verstoktheid en wederspannigheid aan de gratie volherdden?

Dit ingezien, en met het oog op de Grieksche woorden, denk ik den volgenden zin te moeten verkiezen. Het rijk dat Jesus komen stichten was heeft geweld te lijden, *men bestrijdt en vervolgt het* (*vim patitur*), en dezen die het zoo bestrijden, vooral de Phariseërs en schriftgeleerden, (*violenti* : een woord van denzelfden Griekschen wortel als 't werkwoord dat hier met *vim patitur* wordt overgesteld), *rooven het*, of *ontrooven* het aan dezen die er zouden willen intreden. Vgl. Matth. XXIII. 13 : « Wee u, schriftgeleerden en Phariseërs, gij huichelaars! omdat gij het Rijk der hemelen sluit voor de menschen; want gij zelven gaat er niet in, en hen, die willen ingaan, laat ge niet ingaan », en Lucas XI. 52 : « Wee u, Wetgeleerden! omdat gij den sleutel der kennis hebt weggenomen : gij zelven zijt niet ingegaan, en hen die ingingen (*wilden ingaan*), hebt gij geweerd ».

Discite a me, quia mitis sum et humilis corde (Matth. XI, 29).

Leert van mij! want ik ben zachtmoedig en nederig van hart.

Die tekst wordt dikwijls aangehaald alsof *quia* hier, gelijk soms elders, *quod* beteekende: leert van mij *dat* ik..., leert van mij zachtmoedig en nederig zijn.

Dat zou wel toepassing mogen heeten, maar 't is de zin der woorden niet.

Immers uit de omstaande rede wordt de eerstgemelde vertaling gestaafd.

De Zaligmaker noodigt iedereen uit om zijn volgeling te worden, en geeft drie aansporende redenen op:

1. « *Ik ben zachtmoedig en nederig van hart* »; Hij zegt *niet wat* van hem moet geleerd, maar *waarom* ze niet vreezen moeten hem als leermeester te nemen.

2. « *Gij zult ruste vinden voor uwe zielen* », d. i. voor u zelven.

3. « *Mijn juk is zacht, en mijn last is licht.* » *Niets* is er dus te *vreezen*, noch van den kant van den Meester (1e reden), noch van den kant van het juk (3e reden); integendeel, alle goed, het grootste goed hier op aarde zal het hunne zijn (2e reden): de onwêerstaanbare zucht naar vrede en geluk, wordt, voor zooveel het *hier* mogelijk is, door Christus, en door hem alleen, bevredigd.

Quid enim prodest homini si mundum universum lucretur, animae *vero* suae *detrimentum patiatur? Aut quam dabit homo commutationem pro* anima sua? (Matth. XVI. 26).

Wat toch baat het den mensch, zoo hij de gehcele wereld wint, maar zijn leven *verliest? Of wat zal de mensch in ruiling geven voor* zijn leven?

In den aangehaalden tekst wordt het woord *anima* gewoonlijk vertolkt door *ziel*. Ik zeg: *leven*.

In de onmiddellijk voorafgaande woorden (Matth., ib. 24) had Jesus tot zijne aanhoorders zóó gesproken:

« Indien iemand mijn volgeling wil wezen, hij verloochene zich zelven, en neme zijn kruis op en volge mij », m. a. w. zelfverloochening en lijdzaamheid, gaande tot de bereidwilligheid om zelfs den schandigen kruisdood te sterven, zijn de twee voorwaarden om Christus' volgeling te zijn; en ter aanbeveling van 't geen Hij voorstelde, voegde Hij erbij (ib. 25): « Want, wie zijn *leven* (*animam*) zal hebben willen behouden, zal het (*eam*) verliezen; doch wie om mijnentwil zijn *leven* (*animam*) zal verloren hebben, zal het (*eam*) vinden ». *Leven* wordt in dit vers in dubbelen zin genomen, er is hier woordspeling: in de beide eerste deelen der zinsnede, is *leven* het tijdelijke leven, doch in de beide laatste, het eeuwige leven. Wie het tijdelijke leven, met verzaking van Christus, zal behouden hebben, zal het eeuwige verliezen; doch wie, om Jesus' wil het eerste zal verloren hebben, zal het andere vinden. Diensvolgens, in geheel dien tekst, v.v. 24-25, neemt Jesus herhaaldelijk het woord *anima* in den zin van *leven*. Mijns dunkens moet derhalve ook gezegd dat in v. 26 dit woord dezelfde beteekenis heeft: hier is dus spraak van het verliezen des eeuwigen levens (*animae detrimentum facere*), tot het *vinden* of bekomen van hetwelk men desnoods alles moet veil hebben (*quid prodest...*). — En dat *leven* eens verloren, dit is de zin der tweede vraag van den aangehaalden tekst, zoo blijft den mensch niets over, waarmede hij het zou kunnen inruilen (*commutationem dare pro anima sua*).

Multi sunt vocati, pauci vero electi (Matth. XX, 16 en XXII, 14).

Hoe dikwijls die woorden aangehaald worden om te bewijzen dat het getal uitverkorenen betrekkelijk klein zal wezen, hoeft niet gezegd te worden.

Welnu, daaruit kan men, mijns dunkens, *geen bewijs trekken* om die thesis te staven (1).

Die woorden komen voor op twee plaatsen in het Evangelie van Mattheus, te weten XX, 16, na de gelijkenis of parabel van *de arbeiders in den wijngaard,* en XXII, 14, na de gelijkenis *van de uitgenoodigden tot het bruiloftsfeest* van een koningszoon.

I. Op de eerste plaats moeten die woorden zóó verstaan worden: Velen zijn geroepenen, maar weinig uitverkorenen, d. i. er zullen slechts weinigen zijn die *uitgelezenen* (electi), uitmuntenden kunnen genoemd worden.

In die parabel stelt Jesus ons voor dat *al* de werklieden, zelfs diegenen die één uur vóór den avond gekomen waren om in den wijngaard te werken, hun vollen loon ontvingen, evenals dezen die van den vroegen morgen aan 't werk waren, en die *den last van eenen heelen werkdag en daarbij nog de brandende hitte* der zon gedragen, hadden (*pondus diei et aestus*).

De Zaligmaker wil leeren dat de *maat van belooning* niet juist zal wezen de langere of kortere levenstijd in zijnen dienst doorgebracht; velen toch die later op hun leven in zijnen dienst waren getreden, zouden niet achterstaan bij dezulken die vroeger in den dienst gekomen waren. Eene gevolgtrekking daaruit was dat het vooral zou aankomen op den *ijver* waarmêe men gediend had (BEELEN). Daarbij moet opgemerkt worden dat God in de geheimvolle uitdeeling zijner *genaden*, in volle vrijheid en rechtvaardigheid den eenen eene meerdere, den anderen eene kleinere maat toedeelt, waaruit komt dat de eene op korten tijd meer verdient dan een andere op een langen tijd (SUAREZ).

(1) Van het getal zeg ik niets, m. a. w. ik spreek niet van de thesis, maar veroordeel het bewijs dat men in die woorden wil vinden.

Van 't getal uitverkorenen is er hier geen spraak.

II. Op de andere plaats moeten die woorden op de volgende wijze verstaan worden : De *vocati* zijn de uitgenoodigden, geroepenen tot de Kerk Christi, de *electi* zijn dezen die aan de uitnoodiging beantwoorden : en heel de zinsnede moet *toegepast* worden *op de Joden.*

Ziehier het *bewijs* : De Zaligmaker stelt ons eenen koning voor die zijne dienstknechten uitzendt om de vroeger uitgenoodigden tot de bruiloft te roepen (hij bedoelt de *Joden*). Onder hen zijn er die zich niet bekommeren met de uitnoodiging van den koning; anderen leggen daarenboven nog oproerige handelwijze aan den dag, mishandelen en dooden de dienstknechten : derhalve worden ze *allen* verworpen (*verwerping der Joden*). Dan worden dienstknechten gezonden om allen die ze vonden uit te noodigen (*roeping der Heidenen*); en de gasten scharen zich rond den bruiloftsdisch. Onder dezen wordt er één gevonden die niet gekleed is met een bruiloftskleed, en die wordt buiten geworpen. En Jesus besluit : *multi enim.....*

De verwerping der Joden en *de roeping der Heidenen* doen kennen, dat is het *hoofddoel* van de parabel. 't Is maar een *ondergeschikt doelwit* te leeren dat het niet genoeg is aan de uitnoodiging te beantwoorden, of van de Kerk deel te maken om eeuwig gelukkig te zijn; maar dat men in dezelve versierd moet zijn met de *heiligmakende gratie,* om niet in de duisternis geworpen te worden, waar geween zal zijn en geknars der tanden. — Dat het zoo is blijkt uit eene aandachtige en zonder vooringenomenheid gedane lezing.

Nu, de woorden *multi vocati...* hebben hier betrek op het hoofddoel. In de parabel was de zaak zóó voorgesteld alsof *al de Joden* gingen verworpen worden : niemand immers van de eerstgeroepenen was gekomen; op 't einde zegt ons de Zaligmaker dat *weinigen onder hen,* hoewel allen geroepen zijn,

aan de roeping zullen beantwoorden, en dit zijn de *pauci electi,* te weten, *de weinige Joden die* aan de roeping beantwoorden en *Christenen worden.*

De schrijvers die de aangehaalde woorden uitleggen in den zin van een klein getal uitverkorenen, loopen gevaar in hunne eigene netten gevangen te worden, vooral als ze dit toepassen op *de Christenen.* Inderdaad, dan kan men hun vragen : indien het zoo is, hoe komt het dat in de parabel de zaken zóó voorgesteld worden alsof er *uit dit groot getal* genoodigden, die aan de roeping beantwoord hadden (en de christenen verbeelden), *maar één werd buiten geworpen?* Of moet men misschien zeggen dat die weinige woorden, die op 't einde der parabel te lezen staan, de leering der parabel omver werpen? Moet misschien niet liever die zinsnede, die iets heeft van den aard der spreekwoordelijke gezegden (die op verschillende wijzen kunnen toegepast worden), haren bepaalden zin en haren uitleg uit de parabel trekken?

Het oordeel is aan den lezer.

In eene uitgaaf van onzen *Catechismus der Feestdagen* (les over den Palmenzondag), las men : « gelijk de Profeten het voorzegd hadden, was Hij gezeten op eene ezelin en later op eenen jongen ezel », hetgeen beteekende dat Jesus, toen Hij zijne intrede deed in Jerusalem, op dien korten afstand die twee dieren opvolgenlijk gebruikt had.

Nu, dat is niet zoo, en met recht is dit verbeterd in eene jongere uitgave. Op den jongen ezel alléén, en niet op de ezelin heeft Jesus gezeten (1).

(1) Om deze korte verhandeling beter te doen verstaan, schrijf ik hier 't verhaal van Matth. XXI neêr. « 1. En toen zij Jerusalem genaderd waren en gekomen te Bethphagé, aan den Olijfberg, zond Jesus

Eene *opwerping* komt voort uit vers 2 : de apostelen moeten beide dieren mêebrengen. — *Antwoord* : de reden daarvan is uitgedrukt Marc. XI, 2 en Luc. XIX, 30: 't was eèn jonge ezel *op welken nog geen mensch gezeten had,* en die bijgevolg wel eenige moeielijkheden zou gemaakt hebben om zich te laten geleiden en berijden, ware de ezelin niet mêegedaan. « Om het veulen gewillig te doen volgen, moest de ezelin mêegebracht worden » (BEELEN).

Een andere *opwerping* uit vers 7 : ze spreidden hunne kleederen (als zadeldek) op beide. — *Antwoord* : de Apostelen wisten niet op welk der twee lastdieren Jesus zou gaan zitten; wat meer is, in zoo een zegevierenden optocht moest de ezelin ook versierd zijn.

Eindelijk eene *opwerping* uit vers 5 waar de prophetie aangehaald wordt die hier hare vervulling had: « ... op *eene ezelin*, en *op een veulen, het jong eener jukdragende* ». — *Antwoord* : Marc. XI. 7, Luc. XIX. 35, Joan. XII, 14 en 15, spreken alleenlijk van 't veulen. « De Hebreeuwsche tekst van Zacharias heeft hier *ezel,* niet ezelin; en het Grieksche woord, dat hier bij Mattheus staat, ofschoon het zoowel ezel als ezelin kan beteekenen, *moest op deze plaats,* om den Hebreeuwschen tekst, *door ezel vertaald zijn geworden,*

---

twee leerlingen uit, 2. tot hen zeggende : Gaat naar het vlek dat tegen u over ligt; en terstond zult gij eene ezelin vastgebonden vinden, en een veulen met haar; *maakt ze los en brengt ze tot mij*. 3. En indien iemand u iets mocht zeggen, zegt dan : De Heer heeft ze van noode! en terstond zal hij ze laten gaan. 4. Dit nu geschiedde alles, opdat vervuld zou worden wat gesproken is door den Propheet, die zegt : 5. Zegt aan Sions dochter : Zie, uw Koning komt tot u zachtmoedig, *gezeten op eene ezelin en op een veulen*, het jong eener jukdragende. 6. De leerlingen dan heengegaan zijnde, deden zij gelijk Jesus hun bevolen had. 7. En zij brachten de ezelin en het veulen, *en legden op dezelve hunne kleederen*, en daarop deden zij hem zitten. 8. En het meeste deel der schare spreidden hunne kleederen op den weg, en anderen sneden takken van de boomen, en strooiden ze op den weg. 9. En de scharen die vooruitgingen en die volgden, riepen luid, zeggende : Hosanna den Zoon van David! Gezegend hij die komt in den naam des Heeren! Hosanna in den hooge!

en niet door ezelin, gelijk in onze *Vulgaat* geschied is. De zin der woorden is : gezeten op een ezel, *zijnde een veulen,* het (mannelijk) jong eener ezelin. De Partikel *en* beteekent hier, naar Hebreeuwsch spraakgebruik, zooveel als : *dat is* of *namelijk;* en deze woorden : en een veulen, het jong eener jukdragende, zijn eene nadere verklaring van het voorafgaände : op een ezel » (BEELEN).

Eindelijk dient nog opgemerkt te worden dat Jesus een ezel verkoos om zijne intrede te doen, niet om een voorbeeld van ootmoedigheid te geven, zooals men soms meent : immers zelfs prinsen en koningen reden op ezels; maar om *den aard van zijn rijk* te doen kennen, en aan te duiden dat hij niet een aardsch koninkrijk was komen stichten, maar een geestelijk, dat hij een veroveraar was die niet met zwaard en boog zijne veroveringen ging doen, maar met andere wapenen, dat hij de *Vredevorst* was (*rex pacificus* et *mansuetus*); immers in tijde van vrede gebruikten zij ezels; het paard diende maar ten tijde van oorlog. (Zie mijne lessen *in Antiquitates hebraicas,* bl. 28, en mijnen *Commentarius in Matthaeum* bl. 234).

Het rampzalig einde van Judas den verrader verhaalt Mattheus XXVII, 5, als volgt : « En hij wierp de zilverlingen weg in den tempel, en vertrok; en hij ging heen en verhing zich ».

Lucas in zijne *Handelingen der Apostelen* I, 18, schrijft zoo, volgens *de Vulgaat :* « en toen hij zich verhangen had, is hij midden doorgeborsten, en zijn al zijne ingewanden uitgestort ».

Tot hiertoe is er geene ernstige moeielijkheid : Lucas schrijft eene omstandigheid neêr, welke bij Mattheus niet te lezen staat; doch er is geene tegenstrijdigheid.

Maar in den Griekschen tekst van Lucas' *Hande-*

lingen leest men, in plaats van : *toen hij zich verhangen had,* deze woorden : *voorover gevallen zijnde.* Van daar de volgende opwerping : volgens Mattheus heeft Judas zich verhangen, volgens Lucas heeft hij zich van eene of andere hoogte neërgestort; dus is er niet alleen schijnbare maar werkelijke tegenstrijdigheid tusschen de twee gewijde schrijvers.

Antwoord : De omstandigheden die Lucas verhaalt zullen gebeurd zijn na 't verhangen : « Nadat die wanhopige zondaar zich verhangen had, zal zijn lichaam, uit welke oorzaak dan ook, misschien door het breken van den strop, voorover neërgevallen, door dien val zijn opengeborsten, zoodat de ingewanden werden uitgestort » (BEELEN).

Een ander antwoord luidt als volgt : De eene bijzonderheid uitgedrukt in 't Grieksch door de woorden πρηνης γενομενος, *voorover gevallen zijnde,* moet verstaan worden van het verhangen zelf: nadat hij het strop rond den hals gedaan had, *heeft hij zich laten voorover vallen, il s'est lancé dans le vide,* en daarna heeft plaats gehad hetgeen Lucas verhaalt en Mattheus verzwijgt, te weten, de uitstorting der ingewanden, welke gebeurd zal zijn zonder val, maar door de verrotting in den onderbuik.

Salutem ex inimicis nostris (Luc. I. 71).

Redding van onze vijanden.

Is 't noodig te zeggen dat de zin niet is : De redding *komt ons* van onze vijanden? Dat die woorden die beteekenis niet hebben verstaat men als men den BENEDICTUS leest of zingt; maar waarom dan dit vergeten als men spreekt of schrijft?

Eene aandachtige lezing van de omstaande rede diene als verklaring : « Gezegend zij de Heer, de God van Israël, omdat hij zijn volk bezocht, en verlossing heeft gewrocht *en een reddingshoorn voor*

ons opgericht in het huis van David, zijnen dienstknecht (gelijk hij gesproken had door den mond van zijne heilige aloude propheten), *redding van onze vijanden en uit de hand* van allen die ons haten... » *Redding* is eene verklaring van 't voorafgaande *reddingshoorn*, en hangt af van *opgericht; van onze vijanden* (bemerk het *parallel*) is hetzelfde als *uit de hand van allen die ons haten.*

Ik zou die woorden niet willen aanhalen, zelfs niet als toepassing *door zinspeling*, in den zin waar ik eerst van sprak, omdat de gedachte, die men zoo wil uitdrukken, mij regelrecht strijdig schijnt met den Schriftuurzin.

Ignem veni mittere in terram et quid volo nisi ut accendatur? (Luc. XII. 49).

Ik ben gekomen om een vuur op de aarde te werpen, en wat wil ik dan dat het ontstoken worde?

Bedoelt de Zaligmaker hier het vuur *der liefde*, zooals velen het verstaan?

Neen : hij spreekt van een vuur *van vervolging* : ter oorzake van het ongeloof en de boosheid der menschen zal die vervolging het treurig *gevolg* zijn van het prediken van Jesus' leer; dit gevolg wordt hier voorgesteld als het *oogmerk* daarvan (*ik ben gekomen om*...).

Datgene, wat hier vuur heet, heeft Jesus elders (Matth. X, 34), in dezelfde beteekenis, het *zwaard* genoemd.

Jesus verlangt dat dit vuur onstoken worde, dat *de vlam der vervolging* uitbarste! Hij verlangt dat zijne leering gepredikt worde door de gansche wereld, ofschoon hij weet, dat *het niet geschieden kan zonder de bitterste vervolgingen voor de verkondigers en belijders zijner leer.* In v. 51 en volg. gaat hij zoo voort (en dit staaft de bovengemelde uitlegging) : « Meent gij dat ik gekomen ben om

vrede te geven op aarde? Neen, zeg ik u, maar verdeeldheid. Want van nu aan zullen er vijf in één huis verdeeld zijn; drie zullen tegen twee, en twee tegen drie verdeeld zijn : de vader tegen den zoon, en de zoon tegen den vader; de moeder tegen de dochter, en de dochter tegen de moeder; de schoonmoeder tegen hare schoondochter en de schoondochter tegen hare schoonmoeder » (BEELEN).

Als blijkt uit den samenhang der rede, mag men die woorden niet aanhalen, als hadde Jesus hier van het vuur der liefde gesproken, op hetwelk zij nochtans mogen toegepast worden.

Rationabile obsequium vestrum (Rom. XII, 1.)

Die woorden hoort men dikwijls uitleggen alsof ze beteekenden : *een redelijke of beredeneerde gehoorzaamheid*, of iets dergelijks, aangezien men ze neemt als gezegd van den Godsdienst of van het Geloof.

Welk is de ware zin?

Sint Paulus spreekt zoo : « *Ik bid u dan broeders! bij de barmhartigheid Gods, dat gij uwe lichamen* (als werktuigen der ziel) *tot een levend* (in tegenstelling met den ouden offerdienst, waarin de offerdieren vooraf gedood werden), *heilig* (wees onberispelijk in uwen levenswandel), *Gode welbehagelijk* ('t geen het gevolg is) *offer opdraagt*, *hetgeen ulieder geestelijke eeredienst is* ». Daarin dus bestaat hun offerdienst, een *geestelijke eeredienst*, in tegenstelling met den vorigen *uiterlijken eeredienst* van beiden, Joden en Heidenen.

Obsequium is hier dus *eeredienst*, en *rationabile* is *geestelijk*, zooals I Petr. II, 2 : *rationabile*... lac, *geestelijke* melk, *geestelijk* voedsel; de H. Paulus dus drukt in beeldspraak, ontleend aan eene offer-

opdracht, hetzelfde uit wat Jesus zegde tot de Samaritaansche vrouw (Joan. IV, 23) : « Maar de ure komt, en is nu daar, dat de ware aanbidders den Vader zullen aanbidden *in geest* en waarheid ».

Die woorden kunnen dienen als *accommodatie door zinspeling*, in den zin waar ik hierboven van gewaagde : maar dat is de Schriftuurzin niet.

Infirma mundi elegit Deus ut confundat fortia (I Cor. I, 27).

Het zwakke der wereld heeft God uitverkoren, om het sterke te beschamen.

Dikwijls worden die woorden genomen alsof ze gezegd waren van de Apostelen, *zwakke* werktuigen, door God uitverkoren om de gansche wereld aan Christus' juk te onderwerpen.

Hier nochtans is geen spraak van de roeping tot het apostelambt, maar van de roeping tot het Evangelie in het algemeen.

Hetgeen Paulus leert komt hierop neêr :

Ziet op uwe roeping, broeders, d. i. ziet hoedânig diegenen zijn die tot het geloof zijn geroepen : er zijn weinig wereldwijzen, weinig hooge staatsbeambten en grootvermogende personen, weinig van aanzienlijke geboorte; maar integendeel dezulken opwelke men als dwazen en onkundigen met minachting nederziet, heeft God uitverkoren en geroepen, om de wijzen te beschamen, *en de zwakken, de niets vermogenden, om de sterken, de machtigen te beschamen...* Maar hoe geschiedt dit beschamen der machtigen? Door het van God uitverkoren worden der zwakken, als waaruit de onwaarde blijkt van hetgeen bij de wereld voor machtig gehouden wordt.

Nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu Sancto (I Cor. XII. 3).

Dezen tekst bedoelde ik toen ik in de inleiding dezer verhandeling steunde op de noodzakelijkheid de citaten nauwkeurig op te nemen, of de woorden der H. Schrift aan te halen zooals ze erin te lezen staan. Leest men niet, in een *Tractaat over de Gratie*, deze woorden : « Nemo potest dicere *Domine Jesu*, nisi in Spiritu Sancto »? Men wil bewijzen dat tot het plegen van heilzame of tot ons bovennatuurlijk einde geleidende werken (*ad actus salutares*), hoe klein zij wezen (zooals het uitspreken van den naam Jesus), de *dadelijke* gratie noodig is.

Op de aangeduide plaats spreekt de H. Paulus *niet zóó, noch van die stof;* maar hij zegt : « Nemo potest dicere, *Dominus Jesus,* nisi in Spiritu Sancto »; en hij geeft aan de Christenen een teeken of *criterium* omtrent de geestelijke gaven, hij geeft hun een algemeen kenmerk waaraan zij de geesten konden beproeven. Indien iemand zegt : Vervloekt zij Jesus, *anathema Jesu*, al gaf hij vóór eenige gave des Geestes ontvangen te hebben, die is een bedrogene of een bedrieger, *die spreekt niet door den Geest van God.* Zegt hij integendeel : Jesus is de Heer, *Dominus* (est) *Jesus*, die spreekt door den Geest van God (BEELEN).

« Eorum, qui dono aliquo extraordinario ornati esse videntur, verba vel opera, si ad fidem in Jesum, Dei Filium, destruendam ejusque regnum convellendum tendant, auctorem non habent Spiritum S.; sin vero fidem in Dominum Jesum augent et promovent, a Spiritu S. sunt » (CORNELY).

Littera occidit, Spiritus autem vivificat (II Cor. III, 6.)

Wat is hier *de letter,* en wat *de Geest?*

De letter is de geschreven *Wet van het Oude Verbond*; de Geest is de H. Geest, of de *genade* overvloedig verleend in de bediening *van het Nieuwe Verbond.*

De letter, de Oude Wet doodt, niet als werkende-maar als *gelegenheidsoorzaak.* Zij gaf de kennis van 't geen de mensch doen en laten moest, maar niet de bovennatuurlijke hulp om het gekende kwaad te vermijden, en op die manier berokkende zij den mensch de geestelijke *dood.*

In de *Nieuwe Wet,* heeft de mensch, te zamen met de kennis, *overvloedige gratie van den H. Geest,* die hem in staat stelt de geboden te onderhouden, en zóó maakt de Geest *levend* en wordt hij den mensch eene oorzaak van eeuwig *leven* (BEELEN, passim).

Ziedaar den letterlijken zin van die woorden; zij bevatten eene leering door Paulus, soms in moeielijke bewoordingen, herhaaldelijk voorgesteld.

Wil men die woorden verstaan van de *letter* en den *geest* van eene wet, dat kan *accommodatie door zinspeling* genoemd worden, maar de zin van die woorden is het niet.

Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus (II Cor. IV. 7,)

Wij hebben dezen schat in aarden vaten.

Van welken schat is er hier spraak? Van den schat der *zuiverheid,* zooals men dit zoo dikwijls uitlegt? Geenszins: wil men die woorden daarop toepassen en ze nemen als *accommodatie door uitbreiding,* ik heb er niets tegen; maar daar spreekt de Apostel niet van.

Zooals blijkt uit de voorafgaande woorden, bedoelt Paulus *den schat van het licht der kennis* van Christus als Gods Zoon, de prediking van 't Evangelie; dien

schat, zegt hij, hebben wij in *aarden vaten*, in een broos lichaam. Die bediening is aan zwakke stervelingen toevertrouwd, maar de kracht Gods zal zoo veel te meer uitschijnen in den uitslag door zoo zwakke werktuigen bewerkt: *ut sublimitas sit virtutis Dei, et non ex nobis;* hetgeen, in 't oog genomen dat er eene kleine variant in 't Grieksch is, zóó verstaan moet worden: *opdat de uitmuntendheid der kracht Godes zij, en niet uit ons;* d. i. opdat *de uitnemende kracht,* die zich onder gedurig lijden en gedurige vervolgingen bij onze Evangelie-bediening in ons vertoont, *blijke Godes te zijn*, aan Godes almachtigen bijstand worde toegeschreven, *en niet aan ons menschelijk vermogen.* 't Is een denkbeeld dat meer dan eens bij Paulus voorkomt (zie den uitleg van den volgenden tekst).

In de onmiddellijk volgende verzen beschrijft de Apostel zijnen voortdurenden toestand als dien van aarden vaten, brooze lichamen, die echter, hoe ruw ook behandeld, zich, mits den goddelijken bijstand, door niets lieten verbrijzelen (BEELEN, passim in h. l.).

Virtus in infirmitate perficitur (II Cor. XII, 9).

Die woorden, genomen zooals ze daar in 't Latijn te lezen staan, worden dikwijls verstaan alsof de H. Paulus zegde: *De deugd wordt volkomen,* volmaakter, door de ziekte. La vertu se perfectionne dans l'infirmité.

Nu, hier is geen spraak van iemands *deugd, noch van ziekte* als volmakend middel der deugd, maar wel van *de kracht Gods*, die meer uitschijnt in *de zwakheid der menschen.* « La force de Dieu éclate mieux dans la faiblesse de l'homme ».

Paulus had gesproken van zijne veropenbaringen. « *En opdat de grootheid der openbaringen mij niet verheffe, is mij een prikkel mijns vleesches gegeven,*

een engel Satans om mij te slaan (dit name ik liefst, niet van bekoringen, maar van lichamelijk lijden en kwellingen). *Waarom ik den Heer driemaal gebeden heb, dat die van mij mocht w ken*; *en hij zeide tot mij: Mijne genade is u genoeg; want de kracht* (in de meeste Grieksche handschriften : *mijne kracht*) *wordt in zwakheid volkomen* (de kracht die ik verleen door de hulp mijner genade, toont zich in de zwakheden mijner dienaren volkomen, daar oefent mijne kracht hare werking uit). *Ik zal dan gaarne roemen op mijne zwakheden* (in plaats van nog te bidden om bevrijding), *opdat de kracht van Christus* (*virtus* Christi) *in mij wone* (mij versterke, aan mij zich openbare)... *Wanneer ik zwak ben, dan ben ik sterk* (door de kracht van Christus, wiens kracht in zwakheid volkomen is).

Ziedaar hoe ver de schoone leering van Paulus ons voert boven die magere, valsche uitlegging, die wij hierboven aanteekenden. Ik zeg « valsche uitlegging », voor zooveel dat men die geve als Schriftuurzin. Wil men die woorden *toepassen* op de ziekte, *transeat*; maar ik deed het liever niet.

Sic stulti estis ut, cum spiritu coeperitis, nunc carne consummemini? (Gal. III, 3).

Zijt gij zoo onverstandig, dat gij, na begonnen te zijn met den Geest, u thans laat voltooien met het vleesch?

Moet men hier door *spiritus* de opkomende slechte gedachten verstaan, en door *caro* het werk, het vleeschelijk werk, de uitwendige zonde die er soms op volgt?

Neen.

Of is *spiritus* hier een goed begin, *caro* het werk des vleesches tot hetwelk iemand vervalt?

Dit brengt ons dichter bij de waarheid : 't is eene schemering, maar 't is nog het volle licht niet.

Paulus had aan de Galatiërs het Evangelie gepredikt: na eenigen tijd helden zij tot den afval over, aangezien sommigen 't oor neigden tot zekere Joodsche leeraars.

Ziedaar den staat van zaken. Daaruit volgt de zin: Zij hadden het werk van hunnen christelijken levenswandel begonnen met den *H. Geest*, dien zij ontvangen hadden, en wilden dit nu voltooien *met het vleesch*, met het onderhouden van die *vleeschelijke* of lichamelijke *voorschriften*, besnijdenis, enz., *der Mosaïsche wet*, die onmachtig was om den Heiligen Geest te geven. Hoe dwaas! *Sic stulti estis....*

Misschien mogen die woorden toegepast worden *door uitbreiding*.

Ziedaar *eenige* terechtwijzingen.

Moet men dan zekere Schriftuurplaatsen uit bepaalde verhandelingen verbannen, waar ze tot hiertoe dikwijls in voorkwamen?

1. Is 't dat men ze aanhaalt als bewijs om eene leering te staven, ja, die plaatsen moeten veroordeeld worden, aangezien de woorden niet beteekenen wat men er meent in te vinden. Doch, voor éénen tekst die moet verwezen worden, zal eene grondige studie er tien in de plaats opleveren.

Dat men dus zijne aanhalingen met zorg kieze: 't is niet altijd genoeg dat men ze hier of daar in eene verzameling van kanselstoffen of sermoenen vermeld vinde, om te besluiten: hier heb ik een bewijs. 't Is misschien slechts eene accommodatie; misschien is de schrijver mis. Men moet onderzoeken, desnoods met behulp van eenen goeden *Commentarius*, of ze wel waarlijk dien zin bezitten.

Overigens, voor sommige gevallen is de zaak zóó klaar, dat men den waren zin ontdekt zonder behulp van welkdanigen gids, door enkel eene aandachtige

lezing van hetgeen voorafgaat en volgt. Is het geen groote regel van Schriftuuruitlegging, den *contextus*, de omstaande rede voor oogen te houden? En is het niet omdat men dien regel niet *praktisch* kent, dat men zoo dikwijls den bal misslaat?

2. Voor de toepassing vereischt men natuurlijk dezelfde strengheid en nauwkeurigheid niet : ik verzend naar hetgeen ik in 't voorwoord hierover schreef, en mijn besluit luidt als volgt :

1. Voor de Schriftuurbewijzen : *liever geene dan slechte.*

2. Voor de accommodatie : *liever geene dan gemeene.*

Gent.

C. VAN ONGEVAL,
prof. in Sem. Gand.

DE WEDDINGSCHAP.

De kleine groen- en zwart gespikkelverfde tafeltjes waren uitgezet en stonden op hun te zware vier pooten lomp en slomp tusschen het geschuif en gewemel der armen en beenen. Stuk voor stuk was de pyramide omgekeerde glazen op den toog afgebroken en, de grove pinten vol schuimend bier, met een koek bedekt, tusschen het gedrang weggedragen. Al de spelen kaarten waren opgeëischt en de stoelen bezet. Een eenzaam rooker, hier of daar met gekruiste beenen in een hoekje zittend, blies met korte pff-pffgeluiden den tabakdamp voor zich uit en de blauwachtige rookkronkels, langzaam stijgend, hingen boven de hoofden, draaiden om de hanglampen, om de zuiltjes van het buffet, om de zilveren spiegelbollen en bontpapieren ontrusten aan de zoldering.

Een dof geraas van veel stemmen vulde de groote gelagkamer en de warmte der lichten en lichamen, omhoog stijgend, deed de gedroogde grasjes in de vazen op het schouwberd trillen en de van onder loshangende, schelgekleurde venditiebladen zachtjes tegen den muur aanwuiven.

Met zwaar beladen schenkbladen schoven de dienende meiden tusschen de stoelen; met een slag kwam hier of daar een hand op een tafeltje neer of een paar stemmen stegen in hevige woordenwisseling boven het gezoem uit om dan weer door het algemeen geroezemoes verdoofd te worden, terwijl

buiten, met breed zwaaien, het vaandel in den wind, boven de ingangdeur, de voorbijgangers naar den pintedek uitnoodigde. Nu en dan bracht een nieuw bezoeker, plots de deur openstekend, de frischheid en den geur van de open lucht in de kamer, en dan was het een wijl zoeken en stoelen verschuiven en goên avond knikken; of het spel aan een der tafeltjes hield op, de beduimelde kaarten werden neergegooid en schertsende woorden kaatsten heen en weer; de een vrouw na de ander kwam haar man halen, liet zich bepraten, bleef mee aanzitten, drinken en lachen, en allengs meer verhit stonden in den tabakwalm, de lustige, voor den Zondag fel gewreven en geboende gezichten.

Met zijn armen op den toog, de sterkgebeende handen half gesloten, het breede bovenlijf en den forschen, rosharigen kop vooruit, stond, nevens de waardin en nog een paar gasten, een kloeke, dertigjarige boerezoon en luisterde hoe ze in het gezelschap, elkander vroolijk aan het plagen waren. Zij kenden elkander allen, waren allen goede vrienden en elk kreeg op zijn beurt zijn volle lading.

« Ehwel, Jan Craye, » zegde de waardin op dit oogenblik, zich naar een jongen man keerend met een zoetsappig, bruingekneveld gezichtje, die doelloos naderbij kwam gedrongen. « Zijt-e nog nie getrouwd? Dat oarm Menske! Is ze nog nie moe van noar ui te wachten? » en ze lachte met al haar nog regelmatige, blinkende tanden.

Belust om het antwoord te hooren, dat hij geven zou, en nieuwe gelegenheid tot gekscheren in die vraag vindend, keerden ze zich allen naar den jongen man, die, achteloos tegen de schenktafel leunend, zijn kin in zijn hand nam, dan eens over zijn oogen wreef, achter zijn oor krabde en met een diepen zucht zei :

« Getrouwd? Zooals ge ziet, nie-me. » En hij begon te lachen, eerst verlegen, daarna vroolijk, om dan opeens weer ernstig te worden.

« Trouwen, » zegde hij. « We zoe'n wulder wel trouwen, maar de kwestie is, dat we toch op de stroate niet en kunnen weunen en da-me aan giën hof en geroaken. »

— « G'en hebt ievers nie veel goeste, » schertste de waardin, tegen de anderen knipoogend.

— « Nie veel goeste? herhaalde Jan spijtig. « G'hebt gulder schuën proaten, moar, 't is twië joar da me zoeken en nievers giën mollegat om er in te kruipen. « Miënt-e, dat het zuë giëstig is? » En zijn blik ging van den een op den ander. Vóor een wijl en op dit zelfde oogenblik was het met het lachen gedaan. Die enkele, losdaarheengeworpen woorden riepen voor die mannen, allen boeren of boerezoons, die op den grond en van den grond leefden, de heele, knellende landkwestie op, het stijgende bevolkingscijfer en de steeds grooter wordende moeilijkheid, voor wie geen hof had of er als oudste zoon van zijn vader geen overnam, om er een te krijgen, want, zoo men bouwen kon en huizen maken zooveel men wilde, herbergen en winkels, om te boeren zijn er landerijen noodig, aarde, en 't was de aarde die ontbrak, alles sedert jaren gebruikt, alle heide ontgonnen, alle bosch uitgeroeid, en er steeds meer boerezoons kwamen, die wel wilden hun eigen hof hebben, en er geen plaats meer was voor nieuwe hoeven en nieuwe boeren.

Maar de waardin, die geen ernstig gesprek begeerde :

« Als men gruëte goeste heeft, vindt men altijd ievers wat, » zegde ze, meesmuilend en zonder overtuiging. « Wat zegt-e gulder er van, Dolf, Faas, » en zich nu naar den laatsten keerend, den kloeken, breedgeschouderden man met zijn rosharigen schedel: « Free? »

« Ik? » antwoordde deze opeens dwarsdrijvend, « 'k zoe 'k ik wel en hof vinden, dat-e 'k ik woare? »

— « Doet-e? » vroeg Jan verdrietig. « Zoedt-e

gij er iën vinden? En hoe zoedt-e dat aan buërd leggen, als ik het weten mag? »

— « Da 'k er giën en zoe vinden? « vroeg Free uitdagend en rechtte, met zijn handen op den toog steunend, zijn groot, hoekig lichaam. « Da 'k er giën en zoe vinden als ik er iën wilde ên. Woarveur gewed? »

— « Der is vijf uren in 't ronde geen roe eerde te krijgen, « ging Jan aan het bewijzen. « De pachten zijn allemoal veur drij, zes, negen, en als er ievers en hof goat wepel komen, luëpen ze er dikke achter. »

— « 't Is gelijk, » zei Free. « 'k Zoe 'k ik toch en hof vinden. En 't en zoe nog nie lange duren! Wilt-e wedden, da 'k er te Lichtmis al iën heb? »

— « Als ge ievers in trouwt? » zegde Craye vragend.

— « Zonder trouwen of zonder iets : woarveur gewed? » antwoordde de andere.

— « Dat is me toch een beetje te wriëd, » antwoordde Craye schokschouderend. « Zondag zijn me Boamis en zonder trouwen of zonder iets tegen Lichtmis en hof! »

— « Veur honderd fr.! » stelde de andere uitdagend voor. « Wilt-e wedden veur honderd fr.? » En hij stak zijn zware, bruine, van werken vereelte doorkerfde hand over den toog uit.

— « Ge zijt op veurhand verloren, Free, » oordeelde een der boeren, die voor alsnog niet gesproken had.

« Als-e-k-ik zegge, da 'k er wille veur wedden, » sprak Free en zijn uitgestoken rechter, breed als een schepel, vroeg koppig den handslag.

In de zaal, aan de tafeltjes, keerde hier en daar een kaarter, een twist vreezend, het hoofd naar hen om en de algemeene aandacht hierdoor opgewekt zijnde, viel het geroezemoes in de groote, ruischende gelagkamer om zoo te zeggen plotseling, iedereen gespannen luisterend. Alleen hoorde men in een ver-

ren hoek het klirren van eenige glazen door een der meiden op een schenkblad bijeengezet.

« Veur honderd fr.! » zegde Free nogmaals, luid en op elke silbe drukkend. « Wilt-e of wilt-e niet? »

« Top, » zei Craye plotseling, hief den arm omhoog en sloeg in de uitgestoken hand.

De twee mannen stonden nog een oogenblik tegenover elkander, uitdagend en met stijgenden gloed in hun gezichten, dan keerde Jan zich met een schok af, in de ruwe beweging op den toog een pint doende omver vallen, die eerst op het zinken blad voortrolde, dan luid klirrend op de plaveien viel. In breeden gulp stortte het bier over den grond; twee, drie paar handen grabbelden in het leege achter het glas; de waardin gaf een gil.

« Dat komt er al van, van ulder dwoasheid » zegde ze, haar schort losbindend, die gansch nat gegoten was, dan herbegon ze te lachen.

Dit gaf de herademing.

Het geval als afgeloopen beschouwend, hernammen allerzijden het kaartspel; door tegenstelling met de stilte van zooeven scheen het heropstijgend gezoem nog luider; de opnieuw gevulde pinten, met een koek bedekt, werden weggedragen, de rookers wijdden hun aandacht weer aan hun pijpen, Jan zat in een hoek, de weddingschap vergeten, te praten. Aan de schenktafel stond Free alleen, een zonderling licht van triomf en domme boosheid over zijn gezicht, en zijn hand, waarin de weddingschap aanvaard was, bij zich in zijn jas gestoken, als mocht ze nu niemand meer beroeren.

Buiten, boven de ingangdeur, zwaaide het vaandel op en neer, en noodigde de voorbijgangers naar den pintedek uit.

II.

Het dorp had een heele week gewerkt : hard en lustig gewerkt, want

> De kouter geschoren,
> De winter geboren.....

en de winter is de vijand, voor wien de landman alles bergen moet. Aardappels rooien, beetwortels uitdoen, het laatste fruit plukken : er was nog zooveel te doen; men had al de handen aan het werk gezet, maar nu was de Zondag gekomen en had al de handen voor een dag weer stil gelegd. De geplunderde kouter was leeg van menschen; rustig en vreedzaam stonden de hoeven tusschen de winterachtige akkers en niemand was op de paden dan wie van de vespers naar huis ging.

Zoo pas ook van de kerk weer thuis gekomen, zat boerken Loncke, die zijn kleine hoeve wat ten uitkante had, nevens zijn dochter in zijn keuken en keek door het bloote, zelfs met geen bloempot versierde venster.

Hij was een oude sukkel van een mannetje, mager, kromgewerkt, met grooten neus en scheeven kinnebak en dun, te lang, versleten slijphaar.

Klein eveneens was het meisje, blond, onschoon, met, hoewel verzacht, het heele gezichtje van den vader, en, van de doode moeder geërfd; flauwe, blauwe, traag rondziende oogen.

Zij waren beiden op hun zondaags en de keuken lag versch geschuurd, de roode steenen geschrobd tot het sop er van kleurde en wit zand in kronkels gevaagd om de, met potlood ingewreven, blinkende kachel. Een smalle streep klaarte lag onder de slechtsluitende, donkere ingangdeur en het flauwe licht van den winternamiddag, langs het eenige raam binnenvallend, liet groote hoeken der keuken in de schemering. Van tijd tot tijd en alsof ze zich in den

donkeren stal verveelden, loeiden, hetzij beurtelings, hetzij te zamen de twee koeien en, er naar luisterend, zaten het boerken en zijn dochter in hun eenzaamheid nevens elkander en geen van beide voelde lust tot spreken noch tot uitgaan.

Daar werd aan het hofgat het nieuwe, roodgeverfde, ijzeren hekken open gedaan en den kleinen, zacht glooienden boomgaard op, kwam een man. Een poos nadien werd de klink aan de voordeur opgeheven en het enge deurgat stond vol van een breedgeschouderd, kloek mannenlichaam.

« Free? » zegden te zamen, verwonderd en tevens verheugd de oude en het meisje.

« Ja, Free, » antwoordde de bezoeker. « Elk ne gên dag. » En zich meer in het bijzonder naar het meisje keerend : « dag Fientje. »

Blozend van geluk stond het meisje recht. Het was reeds zoo lang, dat Free haar niet onverschillig was, dat hij, bij vlagen, naar haar omzag, op de kermis soms eens met haar danste, ja, nu en dan, voor haar aan huis kwam. Nu was dat reeds zoo lang niet meer gebeurd. Zij gaf hem een stoel aan en hij zette zich en om een beetje meer licht te maken, schoof Loncke de schijf van de stoof wat op zij.

De schijn van de vlam danste grillig op het breede gezicht met de rosse stoppelkin en vooruitstekende jukbeenderen en vergenoegd zaten vader en dochter naar hem te kijken.

Buiten begon de avond traag te vallen, een enkele kauw ging vlak vóór het venster uit den boomgaard op en Free sprak, afgebroken, op zijn ruwe wijze, over het weer, het vee en de rapen, maar wat hij zegde, scheen Fientje en haar vader het schoonste en welsprekendste van de wereld.

Toen, opeens, na een poos, die in hun gesprek viel als een gat, wierp hij zijn klak, die hij voor alsnog op zijn hoofd gehouden had, met de beweging, waar-

mee een kind een steen over het water doet kaatsen, plat van zich tegen den muur weg, en zei :

« Ge zoudt nooit keunen roàn, woarveur da 'k gekomen ben?.... 'k ben moe van bij mijn broers te weunen!....

Met bliksemende snelheid wisselden vader en dochter een blik; een plotselinge hoop had door hun beider brein geflitst. Zou het mogelijk zijn, zou het nog gebeuren, wat ze vroeger wel hadden meenen te mogen verwachten en wat zich zoo lang, zoo lang toch niet verwezenlijkt had?

Maar voor elkander als beschaamd, keken ze weer weg en naar Free, die, als ineengedoken, zat te peinzen.

« Da 'k en occoasie hoa, 'k zoe trouwen, « zegde deze eindelijk het hoofd opheffend en eerst het meisje, daarna haar vader aanziende.

« 'k Kan dat verstoan, » antwoordde de oude man, die in verbeelding de hoeve zag, waarop Free met zijn broeders boerde, ook een hoveken van twee koeien en daarop drie kloeke manslieden, drie broeders, waarvan Free de jongste was.

« Fientje, » wilt-e gij mee mij trouwen? « vroeg hij nu weer en een plotselinge angst scheen hem de keel toe te snoeren.

Een hemel van zaligheid had zich voor het arme kind geopend : dus eindelijk toch! Ach, nu voelde ze eerst recht hoe lief zij hem had.

En zou haar trouw en geduldig wachten dus toch niet onbeloond blijven?

« Voader, wat zegt-er gij van? » vroeg ze haast ademloos en de handen vouwend.

Zijn armen op de roetjes van de stoof uitgestrekt, zat Loncke roerloos voor zich te kijken en eer hij sprak nog alles eens te overdenken. Ja, hij had zijn kind lief en wilde haar graag gelukkig zien en zij was ook zoo jong niet meer en zij zag Free gaarne. En op het hoveken zou een jonge boer wel

te pas komen, hij zelve was moe en had geen kracht meer en wat zou het zijn als hij eens zijn hoofd moest neerleggen?

« Dat en woare zuë slecht niet, » zegde hij eindelijk langzaam.

« Oh, voader, we zullen zuë werken; » riep het meisje in volle blijdschap.

— « Ehwel, 't is goed, » sprak nu opgewekt de oude man. « Ge meugt trouwen. Om de woarheid te zeggen, 't is lange, da 'k het begiëre. 'k Ben e-k-ik oud en moe en er kan hier nen jongen boer gebruikt worden. Maar wat zei Free doar van de occoasie? »

« Van de occoasie? » zei Free, die voelde, dat hij voorzichtig moest zijn en niet te rap vooruit gaan : « Wel, niets bijzonders; g'en moet niets tegen ui gedacht doen, ziet ge; da's zooals ge wilt. »

Buiten was de avond gansch gevallen; alle groen en alle bruin verdwenen in de asch van de nachtkleur. Beurtelings soms, soms te zamen loeiden in den stal de koeien.

Op een wenk van haar vader stond Fientje recht en begon met behulp van het koeierken, dat te huis gekomen was, in de achterkeuken eerst het haardvuur aan te steken, dan den grooten koeketel aan den getanden, zwartgerookten hangel op te hangen.

De twee mannen in de voorkamer, hielden intusschen raad. En na lang over en weer spreken was het natuurlijk wantrouwen van Loncke eindelijk gansch ingewiegd en kwamen zij overeen den volgenden vrijdag te zamen naar Gent te gaan, waar de eigenaar van Loncke woonde en het hof te laten op Free schrijven, hetgeen ze nauwkeurig ook uitvoerden.

III.

En de nevel was opgestaan en onhoorbaar over de velden getreden. Hij had zijn armen uitgeslagen en in de lage luchten het weven begonnen van zijn ijzige sluiers. Hij had ze over de vlakten ontrold en boven de wegen uitgespannen. Hij had zijn floersen opgehangen aan de takken en twijgen; hij was rond de boomen aan het draaien, rond hun stammen aan het klimmen in de hoogte. Hij had zich schrijlings overheen de haag gezet, die Loncke's kleinen boomgaard sloot; hij had den bandhond naar zijn hok gejaagd en de traliën van het hekken volgeweven. Hij was rond het kleine boerenhuis geslopen en langzaam stijgend op zijn stille, kille, verraderlijke wijze wond hij het nu in zijn kleurlooze banden, als ware het een lijk en hij, de zorgvuldige, in al de geheimen van het vak ingewijde balsemaar. En de maan was opgestaan en had hem aan het werk gevonden. Zij had haar stralen uitgezonden om hem te verjagen, maar spoedig had ze den kamp moeten opgeven en hing nu troebel neer te zien op zijn arbeid. Geheimzinnig was hij bezig : vóór de ramen, rond de kave; langs de muren schrijdend, om de hoeken glijdend en wikkelend en windend tot het heele gebouw als in de zwachtels zat....

Toen klonk opeens, den nevel scheurend, zwaar maar klaar door het opschrikkende veld het luide slaan van een spaijzer tegen het hekken. De deur ging open aan den voorkant van het huis; door den boomgaard naderde het pinkende licht van een handlantaarn en aan weerskanten van het hekken, half verdoofd door het blaffen van den bandhond, die uit zijn hok gesprongen was en aan zijn keten rukte, klonken stemmen :

— « Och, Free, 't is gij. Kom binnen. »

— 'k En komme nie binnen; 'k ben verzind.

— « Verzind? Wa wilt-e zeggen? »

— « Da 'k verzind ben en da 'k het komme-zeggen. 'k En trouwe niet. » En op het zelfde oogenblik was hij in den nevel verdwenen.

IV.

« Kan Onzen-lieven Heer nui zulke dingen loaten gebeuren? » vroeg Loncke misschien voor de honderdste maal aan zijn dochter.

« Is het meuglijk, dat Onzen-lieven Hiër zulke dingen loat gebeuren? Die deugniet, die Judas! » En zijn knokkelige vuist stak in de richting van het raam dreigend uit naar den afwezigen Free.

— « Voader, 't zal misschien allemoal nog ver-veranderen, 'k en kan 't nie geluëven, ie was zat of zot, » antwoordde overtuigend het meisje.

— « Ie en was nie zat en ie en is nie zot, » zegde de oude met gezag.

« Gisteren zag ik hem van verre op de boan : ik was er teweeg naartoe, moar ie schoor hem weg, gelijk een lafaard, die hij is. En bovenaldien, ze hebben mij vandoage verteld, dat ie er in de herbèrg veuren gewed had, tegen Jan Craye.

« Gewed? » zei Fientje en haar groote, traag rondziende oogen vulden zich met ontzetting. » Voader, Onze-lieven Hiër zal ons helpen; ie en zal ons uit ons hof nie loaten zetten, gij zult het zien! »

« 't En is moar doarop, da 'k nog een beetje hope, kind. Van doar moet de hulpe komen, als er nog hulpe veur ons is. Want 't stoat geschreven en getiëkend : 't hof is aan hem. Een oude stommerik, die ik ben, 't is ik, die dat gedaan heb! »

— « Oh, voader, voader, en krijsch toch niet, » want Fientje zag over het oude, scheeve gezichtje twee groote tranen biggelen. « Der zal iets tusschenkomen, ge zult het zien.... »

— « Wat zoe-t-er tusschenkomen? vroeg de oude

met heftigheid. Al de avekoaten van de wiëreld en kunnen nie ongedoan moaken, da 'k mee mijn eigen hand mijnen pacht afgetiëkend heb en hem Free opgedregen. Der zoe moeten en miroakel gebeuren.... » en hij staarde als wezenloos in de ruimte

— « Miroakels gebeuren uëk, » sprak het meisje met overtuiging. « 'k Zoe 'k ik en beevoart doen, men kan al nie weten.... »

« Woar noar toe? » vroeg de oude man somber. — Maar hij voegde er seffens bij : « Of 't woare da'k noar Kiëzer ginge, 'k heb doar altijd verhieërd geweest. »

— « Joa, noar Kiëzer, » antwoordde het meisje, Onze-lieve Vrouw zal ui iets ingeven. Gij zult het zien, Zij zal Free tot andere gedachten loaten komen. Waarom en zoe ie nui al met iëns nie meer willen trouwen als ie het toch gevroagd hêed? » en het was haar beurt droomend voor zich te staren.

— « Hoe loat is het nui wel? » vroeg de boer opeens uit zijn gedachten opschietend.

« Achte! 't En kan veur vandoage nie meer zijn. 'k En zoe nie genoeg nachtruste ên, moar morgen... »

— « Goat-e het doen voader? » vroeg het meisje, « morgen al? »

— « Joa 'k, » antwoordde de oude man. « 'k Goa en beetje vroeger sloapen en 'k stoa ten twieën op, dan ben ik ginter tegen dat de kapelle open goat » en in hun geest zagen ze alle twee opeens het heiligdom op den heuveltop, zooals zij het honderd maal gezien hadden, bij zomerweer en zonneschijn, met de fijne torenspits even uitstekend boven de ruischende boomen.

— « Zult-e nie te moe zijn, voader? » vroeg het meisje weer eensklaps. « En nie benauwd, zuë alliën in den nacht? 'k Zoe 'k ik iemand mee vroagen; wat dunkt ui? »

— 't En is ommers den iësten kiër niet da 'k dat doe, kind, » antwoordde haar vader. « Zuë gezegd, zuë gedoan; morgen! En God goave dat alles nog mochte veranderen. »

V.

« God bewoare ui, voader, » zei Fientje van aan de huisdeur. « God bewoare ui en brenge ui goed weer thuis. »

— « En zij niet ongerust, kind, » antwoordde de grijsaard, « 't zal wel goan en 'k pakke den trein om weer te komen. »

— « God bewoare ui, » riep zij hem nogmaals na als hij zich begon te verwijderen en zij bleef op het plankiertje vóór de deur staan zien tot hij den kleinen boomgaard door was en het hekken achter zich gesloten had; daarna ging ze binnen.

Het was de volle nacht en maan noch sterren waren te zien, hoewel een zonderling licht, als uit de vier kimmen komend, de duisternis scheen te doortrillen. Hij bleef even staan om het uitzicht van den hemel op te nemen, bevoelde de weeke, natte aarde van den weg met den tip zijner schoenen, nam zijn stok wat verder naar het midden en ging aan het stappen.

Koud was het niet en de wind was niet fel, hoewel de vochtige lucht nu en dan tegen zijn gelaat kwam waaien en tegen zijn handen, die bloot uit zijn mouwen hingen.

Toen hij aan de smidse kwam, het eerste huis na het zijne, keerde hij zich nog eens om. Reeds ver af, maar toch duidelijk, zag hij door het bloote venster, waarvan de blinden opengeslagen waren, de kleine lamp in zijn keuken staan branden, en dat deed hem, als iets bekends, plezier.

Hij kende hier overigens nog alles : het kleinste grepje, de minste bult van den aardeweg.

Hier was het hof van den schaper, de groote loods, waarin, dicht opeengedrongen en de koppen alleen bovenuit, de schapen nu moesten te slapen

staan, het huis en de schuur en de groote haag van Spaansch hout om den moëstuin.

Links lag het dorp : de oude kerk, de pastorie en de huizen; rechts : verspreide hofsteden, groote en kleine.

Nu hij de aardebaan af was, had hij een eindje steenweg, daarna zou het weer aardebaan zijn, een heel uur lang, tot aan de eerste huizen van het volgend dorp. Die grijze streep, ginds tegen den zwarten hemel, dat was eene rij knotwilgen; hier lag de kouter weer bloot zonder een struik of een boom langs de ondiepe, seffens vervuilde en volgegroeide grachten.

Hij stapte in het midden der baan, die zich schrede voor schrede voor hem scheen te openen, den stok nu bij zijn lederen koordeken over den arm geschoven en keek rechts en links over de grachten, waar de akkers lagen, maar, als hij zoo lang keek, had hij een gevoel, alsof daar nu niets lag; ofwel, alsof alles veel dieper lag dan anders, hij alleen heel groot en recht overeind tusschen al het vlakke, zwarte, gevallene.

Donker was het alleszins, maar niet donker van de duisternis, die vlak vóór den voet een' muur schijnt op te werpen; men voelde lucht door die duisternis waaien, men zag in een schijn de huizen en de boomen, ja de wolken, die traag aan het zwerk voortstevenden. En hij stapte maar voort, gestadig, langs hoven en akkers, bareelen en hagen.

Hij had van het gaan geen last; hij zette het een been vóór het andere zonder het te voelen, zijn geest afwezig, in een soort van dommeling, alleen maar onder den indruk dat hij al heel lang aan het gaan was en dat alles sliep, alles, alles roerloos was, maar dat hij nog lang en altijd verder voort moest. Hij was niet ongerust over den weg, hij meende dien te kennen, immer maar recht door. Dit hier was een hofgat, daar was een omtuining

langs een poel; nu stonden weer boomen aan weerszijden, nu weerom geene meer : de baan lag weer bloot tusschen de bloote akkers.

Was dit reeds het dorp? Ja, dat was het : de eerste, kleine huizen in den ontzaglijken, grootschen nacht langs den weg neergezet als stukken uit een kinderspeeldoos : één rij rechts en één links; dan de muur van het kerkhof, het schip en de toren zich in den gapenden, zwarten hemelkolk verliezend, weer huizen en huizen, tot de rijen nogmaals opgebroken waren en er slechts hier en daar meer een stond, afgezonderd, en het daarna nog eens kouter werd, bloote, zwarte winterkouter.

En hij ging en ging, zijn groote schoenen nu met moeite uit den kleverigen bodem heffend, zijn geest nu weer heel klaar en met allerlei dingen bezig: Free, den lafaard, den verrader; Fientje, zijn arm kind, wien men dát aandeed van haar zóó te verstooten en zijn hoeve, zijn kleine hoeve, die hij misschien ging moeten verlaten! En dan opeens zag hij het heiligdom, waarheen zijn eenzame beevaart leidde, de oude kapel tusschen de wuivende boomen. Heel op den top van den berg stond ze, over het omliggende, vlakke land heerschend als een baken over de diepe zee, en ze was een baken, waar degenen, die, als hij, in nood kwamen, met hoop en vertrouwen naar opkeken.

Hij was nog immer niet vermoeid, hij voelde niets, alleen dat hij voort moest. Hij dacht er eventjes over na hoe laat het wel zou zijn en hoe lang hij al wel op weg was, en hij ging, steeds langs ander boomen en ander hoven, werktuigelijk.

Opeens, daar stokte zijn voet. Hier splitste de baan zich als het ijzer van een vork in tweeën, tusschen de tanden een scherp uitloopend, donker genstbosch. Was zijn weg rechts of was hij links? Hij aarzelde, stond voor de hooge, ineengegroeide struiken te peinzen. Het was links, hij herinnerde

het zich; neen, het was rechts, nu wist hij het, hij wist het zelfs heel goed, hij deed een stap of twee voorwaarts, stond nog een oogenblik te dubben en opeens had hij den indruk, dat achter hem iets bewogen had. Hij keerde zich om, maar zag niets. Toch was er iets geweest : Was het een kat of was het een mensch? Achter hem bewoog het nu weer, als het fladderen van een' doektip; hij draaide zich om, den genstbosch toe en zag niemand. Verbaasd stond hij te kijken, zich afvragend of hij droomde of dat hij wakker was en opeens schoot het hem te binnen van heksen en dat ze zoo gaarne op zulke plaatsen verwijlen... De angst sloeg hem om het hart : hij ging aan het loopen, zijn arme, oude leden van koorts doorjaagd, tot hij heel ver van daar eindelijk buiten adem bleef stil staan. Om hem was het de nacht, de duisternis van de één of twee nachten even vóór de nieuwe maan, als deze er nog niet is, maar haar klaarte haar reeds vorafgaat. Wijd en zijd stonden de hoeven te slapen; ver, ver weg, in den donker, blafte een hond naar de wolken, maar niets verdachts was te zien noch te hooren. En dit stelde hem geruster : hij herbegon op zijn gewone manier te gaan. Waren zijn beenen zoo loom? Was hij al zoo moe? Wat zou het nog lang duren eer het eindelijk weer dag was! Zoo grootsch, zoo ontzaglijk grootsch, zoo oneindig en overstelpend machtig voelde hij den nacht op zijn schouders wegen; als in het licht van een bliksem flitste het vizioen van Fientje en van thuis nog eens in hem op, dan dacht hij op niets en op niemand meer.

. . . .

Dan, na al de uren, kwam er eindelijk leven in de stilhangende, sombere nachtfloersen; de duisternis scheen langs den eenen kant opeen te pakken en de andere werd licht : donkerblauw, parelgrijs, oranjegeel.... daar was de dag!

Uit zijn dommeling ontwakend, bleef Loncke staan.

Waar was hij? Rondom hem strekte zich langs alle zijden de vlakte uit, van den berg was geen spoor te zien....

Hij keek rond zich : daar was een huisje boven welks schouw een rookwolk kronkelde.

Hij ging er naartoe, klokte luid met zijn stok op het deurken : « Holla! » roepend.

Een oud, mager vrouwtje met een blauwe slaapmuts op het hoofd kwam open doen.

« 'k Zoe willen weten », zegde hij, « hoe ver ik nog wel van Kiëzer ben. 'k Zoe er al moeten zijn en 'k en zie giënen berg! »

Het vrouwtje hief haar armen omhoog :

« Van Kiëzer! » zegde zij. « Maar, mijn alderbesten mensch, vanwoar komt-e gij? We zijn er vijf, zes uren van! »

« Vijf, zes uren! » zei Loncke en hij voelde zijn hoofd duizelen. « Och, Fientje, wa wilt dat nu zeggen? »

. . . .

De klok in den toren had noen geluid en de dampende teil aardappelen stond op de tafel als hij de deur van zijn keuken weer open stak.

Hij wierp zijn klak van zich weg en liet zijn stok vallen.

« 't Koad is er mee gemoeid, » zei hij somber; « we moeten nie goan beevoarten. »

Met open mond bleef Fientje hem staan aanzien en scheen hem te ondervragen :

« 'k Ben verliëd geweest, » legde hij uit « en te Kiëzer nie geroakt. Fientje, we zijn verloren. »

En hij lei zijn hoofd op de tafel en begon bitter te weenen.

VI.

Toen het op het dorp bekend werd op welke manier Free zijn weddingschap zou winnen en aan een hof geraken en hoe Loncke ging moeten verhuizen, scheen de zaak zoo erg, dat er niemand geloof aan sloeg.

« Dat en kan nie woar zijn, » zegden de menschen. « Wat en zoe'n ze nie trouwen? En 't is op die conditie da Loncke het hoveken op Free heeft loaten schrijven? Nie meugelijk. »

Maar, toen Loncke halverwegen de nieuwjaarmaand stappen deed om een huisje in den dorpskom, dat leeg stond, te huren en dit publiek werd en de overtuiging gaf, dat het wel waar was, was de verontwaardiging zoo groot, dat het haast verslagenheid geleek.

Het geweten der boeren is niet fijn; er zijn een heele hoop dingen, die ze niet voelen, maar voor de zaken, die ze verstaan en die hun zoo na aan het hart liggen, als bijvoorbeeld hun hof, voor zoo schreeuwend onrecht en verraderij als hier gepleegd was, voelen ze diep.

Loncke sprak er in zijn wanhoop van vee en gereedschap : ploegen, eggen, vlegels, wannen; alles wat de boer meer bezit dan de boerenarbeider; van zijn twee schoone en goede melkkoeien te verkoopen. Hij ging ook bij een zijner buren vragen of deze hem nu en dan een daghuur zou laten verdienen, « want 'k ben nen oarmen duts, » zegde hij « en 'k goa moeten wiërken lijk nen daghuurman. » Maar deze antwoordde : « En spreek toch ezuë niet, man; zuë verre is het nog niet gekomen! 't Ieste hof, dat wepel komt, is veur ui; der en is giënen mensch op het dorp, die het ui niet zal loaten. En, en verkuëp gij niets; gij zult gij vuërt veur ui eigen boeren.... » Maar de arme oude kruiste zijn armen en antwoordde :

« Ben-e-k-ik nui nen mensch om op en ander nog iëns te beginnen? Niën; mijn leven is gedoan. Hoe iër Onzen-Hiër mij komt hoalen, hoe liever da 'k het heb. »

Toen Lichtmis de lange dagen kwam openen en de tijd dus gevallen was, werden Loncke's meubeltjes onder grooten toeloop van volk verhuisd. Elk wilde helpen en het was roerend de vriendschapsbetuigingen te zien, waarmede men het boerken en zijn dochter omringde. Het landbouwhalm zou voorloopig bij de geburen geborgen worden; Craye kwam met een slede, en ploeg, eg en rol werden er na elkander opgeheschen en langs den diepen aardeweg weggesleept.

Tot dus verre ging alles goed, maar het hart van al de toeschouwers brak de koeien te zien weg halen. Alsof de domme dieren voelden, dat er iets buitengewoons gaande was en op hun manier protest wilden aanteekenen, weigerden ze alle twee zich uit den stal te laten halen. Craye met den smid en den schaper moesten zich aan hun keten leggen — en luid loeiend en snuivend werden de groote beesten weggeleid.

. . . .

Een huis, dat leeg staat, is een droef ding, maar, een hof, dat leeg staat is hartverscheurend. De mijten zijn tot den grond afgenomen en laten midden in het levend gras dorre, verhitte, cirkelvormige plekken. Het ledige wagenkot gaapt als een oven, de regen staat in den geruimden mistput; geen haan, die over het vervuilde neerhof kuiert....

Free had het recht seffens het huis te betrekken, maar hij deed het niet. Men zag hem nergens : op de markt niet, in de herberg niet, ook niet in de mis en zekeren dag werd er verteld dat hij reeds twee Zondagen na elkander op het naburig dorp naar de kerk gegaan was.

Eindelijk, op Asschewoensdag, die dat jaar tamelijk laat kwam en ongeveer drie weken na Loncke's verhuizen, kwam het oudste meisje van den smid des avonds bij haar vader aan het aambeeld staan en vertelde, dat er in de keuken van Loncke's hoveken zekerlijk moest een lamp branden. De arbeidende man legde zijn hamer neer en ging kijken : het was juist.

Aan het kleine boerenhuis waren al de blinden toe, maar een licht scheen door den waaier boven de voordeur : Free had zijn occoasie betrokken!

Voorzichtig, als iemand die een boos opzet heeft, deed de smid het hekken open, sloop naar de voordeur, legde zijn oog aan het sleutelgat en keek. Er stond een tafel en een paar stoelen; als men goed luisterde hoorde men het ronken van een kachel en een oogenblik daarna zelfs stommelen met een schup in den koolbak.

Behoedzaam, zooals hij gekomen was, ging hij heen en hervatte zijn werk.

Maar den volgenden morgend liep het op het dorp als een vuurtje rond :

Free was in het geheim verhuisd en woonde op zijn doeningje!

Al de verontwaardiging, de onuitgesproken afkeuring, die de herten vervulde, steeg de bevolking naar de hoofden : men besloot Free te toonen hoe men de zaak beoordeelde en wel met de groote middels.

VII.

De bleeke Maartezon was onder en de avond begon te vallen; uit de onpeilbare diepten van den hemel zeeg hij langzaam neder, tot hij als een reusachtige domper op de aardeschijf stond en alles gedekt hield.

Triestig en lusteloos zat Free in zijn eenzame, nauw met huisraad voorziene keuken en soesde, tot eensklaps op den aardeweg vóór het hoveken een ijzeren hoepel, door een spelenden knaap met stokslagen voortgedreven, rammelend voorbij joeg. Free hoorde het gerucht in de verte wegsterven, dan weer anderen en hij deed bij zich zelven de opmerking, dat zekerlijk nu reeds twee, misschien drie knapen met hoepels daar waren en waarom ze zoo laat, en juist in die straat kwamen spelen. Met luide kreten draafden ze heen en weer, in het voorbijgaan telkens eens op het hekken slaande en het scheen Free of ze bij elken keer met één of twee talrijker waren. Daar was er nu een, die een fluitje uithaalde; schel en langgerekt klonk het in de stilte en een tweede antwoordde met onmogelijke modulatie's. Wat hadden ze, zoo zijn hekken te keer te gaan en vanwaar kwamen al die kwajongens? — Was dat een koeierken, dat den toethoorn meegebracht had, waarmee het zijn beesten uit de weide bijeenriep of wat ging er daar nu tusschen? Nu waren ze weg; neen, ze kwamen weder en het scheen wel of ze er nog anderen meegebracht hadden, al de bengels van het dorp hier verzameld. Af en aan draafden ze, liepen om en om het hoveken, op hun hoepels slaande; een tweede toethoorn was er al bij, nu een trompet, die schetterend uitviel, een zweep, die ze deden kletsen Dees maal was het gedaan, de heele bende voortgeloopen.... Wat nu voorbij ging, waren menschen op klompen; duidelijk hoorde hij de blokken op den harden, drogen aardeweg; de klank van veel stemmen drong tot zijn keuken; uit de verte aandeinend kwam een gerucht tot hem als het ruischen van machtige boomkruinen en opeens barst het los, als op een gegeven teeken : een oorverdoovend geraas : schijven, die op elkander slaan; pooken op potten, horens, die loeien; stemmen, die krijten en boven alles schril en hoog : fluitjes, al de fluitjes van het

omliggende, al de zweepen, al wat gerucht kan maken....

Rillend als een blad stond Free op het zelfde oogenblik recht. Schaminkelen, oh, ze kwamen hem schaminkelen. Hem Free, de grootste schande aandoen, die men een mensch kan aandoen. Ze zijn bezig hem te schaminkelen! hoort! Als uitgehongerde wolven, die op buit loeren en in zijn schuilplaats belegeren, liggen ze rond zijn huis, de heele kouter zwart van volk en hoeën en tieren, zoolang als hun adem reikt. Is het gedaan? Een poos treedt in, maar volmaakt te zamen vangen al de djakken aan, klitsen, kletsen als rond zijn gezicht; hij stopt zijn ooren : hooguit trilt het schrille geschuifel der fluitjes en « hoe » gaat het weer, « hoe-oe-oe. »

Verwilderd kijkt hij rond zich. Heeft hij geen water om hun over het hoofd te gieten? Hij wil naar de deur, zijn beenen schijnen gebroken, hij raakt niet eens halverwege, zinkt op een stoel en luistert :

« Djikke-djakke gaan de kletsooren; als uit een hol steken de trompen op; zwaar en luid rammelt het ijzerwerk...

Radeloos zit Free en hoort het aan, honderd dwaze plannen van onmiddellijk wraak in zijn brein omkeerend, dan denkt hij dat het zou gevaarlijk zijn al die opgewonden lieden tot gramschap te brengen en laat ze, zonder roeren, uitwoeden...

Lang, nadat alles weer zweeg, ging een enkele djakke nog voort en bij iederen klets scheen het Free, dat hij de neep om zijn ooren voelde.

VIII.

Een vol jaar was voorbij en Free woonde op het hoveken. Hij had een koetje gekocht, dat, in den veel te grooten stal stond, en dat hij zelve melkte en voederde.

Verder stond hij in de karn, maakte met eigen handen zijn stulletje boter en droeg het, alle veertien dagen, om op de markt niet te moeten komen, naar een kutse. De voorgaande meimaand, toen het vlas begon uit te komen, had hij volk willen vragen, maar, toen de eerste vrouw, die hij er voor aansprak, hem, hetzij uit ernst, hetzij uit plagerij een scheef antwoord gaf, had hij er geen woord meer van gesproken en was zelf den tamelijk grooten vlaschaard op zijn knieën afgereden, met zijn ongeschikte, grove vingers de fijne pijltjes onkruid zoekend. Hij kookte zelf zijn pot en beproefde alleen huis te houden, maar ondervond alle dagen meer, dat het niet zou gaan. Hoe hij ook vóór dag en dauw opstond, zwoegde en zorgde, zijn hennen legden verloren, hij had geen stuk kleeren in orde en de koeketel was nooit in tijds gaar.

Er was voor één beestje veel te veel grond bij het hoveken, maar geld om er één tweede te koopen, had hij niet en om te leenen had hij geen krediet.

Toen de aardappelvelden omgedaan waren en er, vóór het zaaien, moest gevet worden, kwam hij, omdat hij een koe te weinig had, mest te kort en van week tot week ondervond hij meer, dat hij, gelijk de kiekens, achteruit scharrelde.

Zijn akkers, met onvoldoende halm en volk bewerkt, gaven min vruchten dan ze konden; toch moest de pacht betaald worden en het was hem, als werd hem een stuk van zijn ziel gescheurd, toen hij, om zijn eigenaar te kunnen voldoen, een goudstukje moest geven van de vier of vijf, die hij, als een noodpenning bewaarde.

Achteruit, hij ging achteruit en had het op één jaar reeds kunnen bemerken, wat zou dat worden?

« Trouwen », fluisterde een geheime stem hem in, maar hoe trouwen en met wie, daar dierf hij nog niet dieper ingaan. Intusschen, en met nog meer

hardnekkigheid, wroette hij voort : spitte, zaaide, kruidde en leefde midden in het dorp als een oude, eenzame beer in het gebergte.

IX.

Frisch woei de Octoberwind en deed de lijnwaden tentekleeden der kermiskramen tegen de houten bindten aanklepperen. Van de tafels der lekkerkoekwinkeltjes en boven de deuren der herbergen was het een groot wuiven van driekleurige vlaggen en wit- en roodgeruite amelakens, maar anders was het plein nog gansch eenzaam, de vesper was nog niet gedaan.

De linden, om het kerkhof, die elkander hun takken reiken als armen, en zoo, dooreengestrengeld, in een kring, eendrachtelijk de wacht staan houden om het kerkgebouw, lieten reeds hier en daar een blad los, dat langzaam neerdwarrelde; luid gierend om den spitsen toren maakten kleine, vlugge steenzwaluwen zich met rusteloos heen en weer vliegen gereed voor de aanstaande Octoberreis en zoet aangehouden ruischten door de open kerkdeur de laatste, smeltende orgeltonen; toen kwamen de eerste geloovigen langs de met grint gestrooide kerkhofpaden, het kermisplein toe...

Terreretettet, terreretettet! De trompet van den kwakzalver gaf het teeken en door de klare lucht was het opeens een schetteren en roffelen, een pauken en bazuinen, een malen van huppelende dansliedjes, zoo verward en zoo wanluidend, dat de heele zwerm zwaluwen wild krijschend opvloog en door de hooge lucht verdween.

In haar zwart lakenschen kapmantel verscholen als in een schildwachthuisje, stond Fientje van haar kerkstoel op, maakte een kruisteeken, wierp een laatsten blik op het outaar, nog rap een Wees-

gegroetje prevelend voor de driedubbele intentie, die ze dien morgend reeds eenmaal gemaakt had, opdat vader nog een beetje zou mogen leven, opdat ze in haar ouden dag niet te veel armoede zou hebben en opdat Free op hen niet al te boos zou zijn en zou weten, dat het haar schuld niet is zoo de menschen hem leelijk bezien en slecht van hem spreken — dan vouwde ze nog eens stemmig haar ferme, roodgebrande handen, maakte weer een kruisteeken en ging buiten.

Bij groepjes, opgewekt pratend, schreden de lieden vóór haar; zij volgde langzaam, het kerkboek in de handen, de voeten in de glimmend gepoetste schoenen beurtelings onder den langen rok vooruitgeschoven en een droeve glimlach speelde om haar bleeke, nog een beetje meer afgemagerde kin en wangen.

Toen zij boven de kerkhoftrapjes kwam, bleef zij even staan. Nog niet half bezet begonnen de paardjes van den molen langzaam achter elkander heen te draaien en toonden in het voorbijgaan beurtelings hun holle, wepele, bontgeverfde lenden. Aan het spelkot stond een vrouw met korte rokjes en bloote beenen gereed om de parade te beginnen, de zoeaven van den draaiorgel, bij den touter, hieven den arm omhoog om op hun koperen schijven te slaan en dáár en vóór de kramen begonnen lieden te vergaderen. Dun en recht, onder de zware, neerhangende plooien van den mantel, met haar halsje in de hoogte gerekt, stond Fientje boven de kerkhoftrapjes naar het gewoel te zien. Daar waren haast al haar gespelekens, de meesten, al lang getrouwd, met een bende kinders aan haar rok, de overigen, bij haar vrijer, luid joelend en gierend. Aan het schietkot, midden in het volk, Craye, die een roer ter hand neemt, mikt en met het eerste schot de groote pop omver plaft; men reikt hem een roos van goed schutter. Menske, zijn bruidje, die nog immer niet moe schijnt naar hem te wachten, neemt

ze uit zijn vingers en steekt ze in zijn knoopsgat.

Zuchtend keert Fientje zich af en schouwt naar elders : De lekkerkoekwijven, in haar hooge kramen, schreeuwen op alle tonen haar waar; de zoeaven van den touter slaan op hun koperen schijven, de paardjes van den molen hollen elkander in razenden galop achterna en overal is vreugde en vroolijkheid.

Treurig, met haar kerkboek in haar hand, komt zij de trapjes beneden, wandelt langzaam heen, haar hartje bij iederen stap zwaarder. Aan het laatste draaikraam blijft ze staan, zich in de zilveren bollen spiegelend, die den top van iedere uitstalling vormen. Nog achter zich kijkend doet ze een stap en loopt iemand tegen het lichaam : Free, Free, in eigen, vleeschelijken lijve! Zij voelt haar gelaat besterven, ziet hem, ook als met lamheid geslagen staan.... en, te midden van het kermisgewoel en zonder dat, van al de vierenden, één mensch weet welk diep, klein drama zich op die één minuut tusschen die twee menschen afspeelt, staan ze elkander in de oogen te schouwen; de schrik verandert van weerskanten tot een vraag, de vraag wordt een antwoord; dan zonder één woord gesproken te hebben, maar met volle zekerheid, gaan ze van elkander, in tegenovergestelde richting, verder.

X.

Het was in een soort van razernij dat Free, die reeds zoo lang alleen leefde en als een spook de menschen schuwde, op dien kermisdag uitgegaan was en wel met het opzet een meisje te zoeken om er mee te kermissen en, wie weet, later, er mee trouwen. Nu was het eerste meisje, dat hij ontmoette, Fientje en, bijgeloovig als hij was, scheen het hem een vingerwijzing. Dus was het toch Fientje, die hem bestemd was? In der waarheid, hij had het altijd gedacht. Oh, het onzalig uur van die weddingschap! Hij had

Fientje immers lang gaarne gezien; zou hij ergens een betere vrouw hebben kunnen vinden? gedwee, zacht, werkzaam en een beetje geld om hen te stellen. Hij zou met haar getrouwd zijn, ware het niet geweest van die weddingschap! Om die te winnen, om niets anders, alleen om te kunnen zeggen : ziet ge dat ik kan, wat ik zeg? uit ijdel gebluf en dwarsdrijverij en tegen zijn hart en zijn belang in, had hij dat gedaan.... Dat het slecht was, wist hij wel; zijn honderd franken had hij niet eens durven vragen, maar hij had zich hoogmoedig mokkend op zijn eenzaamheid gehouden.

En nu gaan en Fientje toch vragen?

Klitse-kletsend hoorde hij weer de zweepen van de schaminkeling, het hoeën van het te zamen geloopen volk,.... neen, liever lijden wat hij kon.

. . . .

Hij hield het nog den heelen winter uit, er op denkend, 's avonds, als hij bij zijn stove zat en des nachts in zijn bed. Eindelijk, zekeren dag, en in het vooruitzicht van het groote werk, dat weer aankwam, gaf hij zich gewonnen. Hij poetste zich op, zijn rosse borstels met pommade omhoog gestreken en een splinternieuwen halsdoek aan en zette zich op weg. Toen hij in de onmiddellijke buurt van het kleine huisje kwam, waar Loncke met zijn dochter nog altijd het wepel komen van een hoveken afwachtte, greep een zoo groote angst hem aan, dat hij meende terug te keeren. Maar het vizioen van zijn eenzamen haard en van Fientje, zooals hij ze op de kermis naar hem had zien opkijken, gaf hem moed.

Hij draaide de klink van de voordeur om en stond in het deurgat. Gelijk de ander maal, juist zooals de ander maal, zaten het meisje en haar vader nevens elkander en zagen hem binnen komen. Maar nu stapte hij niet driest vooruit, bleef integendeel wachten, van verre, ze beiden aanziende met een

blik, dien ze in hun verder leven niet weder konden vergeten. Dan, langzaam, nam hij zijn klak van zijn hoofd en hield ze in zijn handen, smeekend, als een bedelaar. Bedelaar, bedelaar om vergiffenis en liefde!

Traag rees Fientje van haar stoel op, vouwde haar handen als in een gebed en met de zoete majesteit, die liefde en medelijden zelfs aan het armste schepsel geven, zei ze : « Voader, het spijt hem.... Free, kom binnen. »

ANNA GERMONPREZ.

MUURSCHILDERINGEN VAN DE XVe EEUW, IN DE KERK VAN SINT PEETER, TE LEUVEN, ONTDEKT.

MUURSCHILDERINGEN uit den tijd der gebroeders van Eyck zijn in België betrekkelijk zeldzaam geworden, en elke ontdekking van een voorbrengsel van dien aard mag eene aanwinst heeten voor de tot dusverre nog zoo onvolledige geschiedenis der roemrijke school, verheerlijkt door Rogier vander Weyden, Dierik Bouts, Hugo vander Goes en Hans Memlinck.

Bij de herstellingswerken welke thans in de Sint-Peeterskerk van Leuven verricht worden, heeft men eene muurschildering ontdekt uit den bloeitijd onzer eerste kunstschool. Het gedeelte der kerk welke het gewrocht versiert was in 1436 voltrokken. Aan de versiering ervan werd gewerkt tusschen de jaren 1437-1442.

De kunstenaar die toenmaals in Sint Peeter sieraadschilderingen uitvoerde was HUBERT STUERBOUT. Het belang dat het werk oplevert met betrekking tot de geschiedenis onzer schilderschool, deed ons besluiten er een woord aan te wijden. Maar vooraleer over de fresco te handelen, vinden wij raadzaam eenige bijzonderheden over den vermoedelijken kunstenaar mede te deelen.

Zooals men weet was 't beheer van Filips den Goede, in België, een tijdstip van voorspoed en luister. In die dagen, toen de schoone kunsten door

het volk evenals door de geestelijkheid en den adel bemind en vereerd werden, telde Leuven twee ambtelijke schilders, een sieraadschilder en een historieschilder.

De eerste, Hubert Stuerbout, komt in de rekeningen voor als « schilder der stad », de tweede, Dierik Bouts, als « portretuerdere der stad ». De laatste was, als bekend is. de groote leerling van Jan van Eyck. Deze twee kunstenaars waren niet alleen ambtgenooten, maar vrienden die elkander in vele omstandigheden ten dienste stonden. Dit leeren wij uit de archieven der stad.

Reeds in 1439 was Hubert Stuerbout in de kerk van Sint Peeter werkzaam. In dit jaar stoffeerde hij « den grooten slotsteen in de huve » van het koor.

Voor dit werk ontving hij de aanzienlijke som van tien *Peeters* (1).

Wederom in 1451 vervaardigde hij voor Sint Peeter eene schildering om in een vaan geplaatst te worden. In de rekening leest men : « HUBERTO PICTORI pro pictura in eodem vexillo, 54 libros. »

Hubert Stuerbout trad te Leuven in den echt met eene jonge vrouw van goeden huize, Elisabeth vander Sluysen, alias Sacx, dochter van meester Arnold vander Sluysen, heelmeester in deze stad. Deze vrouw was op hare beurt eene kunstenares, borduurster in goud en in zijde.

Ten jare 1462 voltrok zij een vaantje, versierd met het wapen van Leuven, om gehecht te worden aan de trompet der stad. In 1468 en 1474 vervaardigde zij priestergewaden voor de kerk van Sint-Jacob. Zij schonk haren man vijf kinders, drie zonen en twee dochters.

Stuerbout was niet enkel een verlichter of sieraadschilder, gelijk men het zou kunnen veronder-

(1) *Louvain dans le passé et dans le présent*, bl. 321.

stellen, maar een kunstschilder in de volle beteekenis van het woord.

Als figuurschilder of *pictor ymaginum* staat hij vermeld in schepenenakten van Leuven van 11 Mei 1449, 11 Juni 1452 en 2 Augusti 1474.

De onderscheidene werken waarmede hij van wege het stedelijk Bestuur gelast werd, bewijzen dat hij faam en aanzien genoot. Hij stond in betrekking met Mathias de Layens, den beroëmden bouwmeester van het stadhuis.

Hij was het die, in 1449, al de teekeningen vervaardigde ter uitvoering der bijbelgebeurtenissen welke de zuilen der beeldsteden van de gevels van het stadhuis van Leuven versieren. Deze samenstellingen, ten getalle van 230, getuigen van zijne ongemeene vlugheid in het opvatten der onderwerpen en het groepeeren der beelden. Zij alleen geven hem recht op eene eervolle melding in de geschiedenis der kunst.

Ten jare 1454 werd hij verkozen als sieraadschilder der stad, belast met het opzicht over de voorwerpen van den Leuvenschen *Omgang*. In deze hoedanigheid genoot hij eene jaarwedde van 18 gulden. Als ambtenaar der gemeente ontving hij elk jaar de noodige stof voor eenen tabbaard.

Ruimschoots bracht hij bij om den *Omgang*, die toenmaals elk jaar, den eersten zondag van September, de straten der stad doorkruiste, in belang en luister te doen toenemen.

Reeds in 1445 werkte Stuerbout in de abdij van Perk. Aldaar versierde hij het vertrek van den abt en het welfsel van de pand. Het was een aanzienlijk werk dat hem 12 kronen opbracht.

Soms schilderde hij ook wel een doek voor de vertooningen welke destijds, ter gelegenheid der stedelijke kermis, in open lucht, gegeven werden. Zoo leest men in de stadsrekening van 1459 :

« Hubrechten de Schildere, voor eenen berge daer

de mensche int spel wt quam, ende van de helle ende de duvels te maken, van schilderyen, samen 45 plecken. »

Ten . stadhuize versierde hij, in 1469, de zaal van den stedelijken raad.

Ten jare 1462 stoffeerde hij een beeld van Maria, toen juist in de Thiensche poort geplaatst. Het stedelijk bestuur betaalde hem « voor goud, oliverwe, stoffe, dachueren en arbeid » drie kronen. In hetzelfde gebouw schilderde hij in olieverw, een tafereel vertoonende Sint Peeter, beschermheilige der stad. Hij vervaardigde mede een tafereel vertoonende den *Gekruisigden Zaligmaker,* 't welk in de Perkpoort geplaatst werd. Ten jare 1465 schilderde hij drie tweeluiken om geplaatst te worden in de Diestsche, Brusselsche en Doolaagpoorten. Op het eerste paneel zag men de H. Maagd met het kindje Jezus; op het andere de beschermheiligen van de parochie waarin de poort gelegen was, namelijk : Sint Michiel voor de Diestschepoort; Sint Jacob voor de Brusselschepoort, en Sinte Geertruide voor de Doolaag- of Vaartpoort. Elk gewrocht werd hem acht zilveren stuivers betaald.

Een tafereel vertoonende het *Laatste Oordeel* vervaardigde hij om geplaatst te worden boven den ingang van het destijds aangelegde kerkhof van Sinte Barbara, in de Wierinkstraat.

Nog in 1474 plaatste hij eene *Kruisdraginge Christi,* in de Steenpoort, destijds het gevang der stad.

Hubert was, sedert 1449, van wege de ouders zijner gade in bezit gekomen van een huis, met hof en stal, gelegen in de Hoelstraat, thans de Tiensche straat, naast Sinte Michielsbinnepoort. Hij vestigde zich in deze woning en bracht er het overige van zijn leven over. De kunstenaar leefde nog in 1482. Daar zijn lijkdienst van wege het broederschap van het H. Sacrament, in Sint Peeters, waarvan hij deel uitmaakte, gezongen werd, tusschen den 23 November

1483 en den 9 Januari 1484 mag men aannemen dat hij in deze tusschenruimte overleed. Zijne vrouw ontsliep vóór den 26 November 1501.

Onze Stuerbout had in Leuven eene kunstenaarsfamilie gevormd. Zijne drie zonen HUBERT, FRANS en GILLIS beoefenden de schilderkunst. Deze laatste verving zijnen vader als sieraadschilder der stad, belast met den Omgang. Als figuurschilder komt hij in verschillende schepenenakten voor. Hij overleed in 1496.

Stuerbout liet twee dochters na : ELISABETH en MATHILDE. De eerste huwde Renier van den Bogaerde en stierf voor 5 Juli 1495. De tweede werd de gade van meester Jan van den Winkele, notaris van den *bewaarder* der voorrechten onzer Hoogeschool (1).

De muurschilderingen, welke men, onder onderscheidene lagen witsel, op het welfsel der kapel van de Heilige Anna in den omloop van het koor van Sint Peeter heeft wedergevonden, bestaan, in twaalf afzonderlijke deelen, in waterverw, op blauwen grond, uitgevoerd. Elk deel versiert eene brok van het welfsel der kapel. Zij vertoonen Engelen, levensgrootte, met ontplooide vleugels, in lange wapperende kleederen gedost, waarop zij stoolen dragen. Hier zijn de Engelen in biddende houding of zingend, daar dragen zij zinnebeelden van het lijden des Zaligmakers, enz.

De hoofden der Engelen, met hunne lange haarvlechten, zijn treffend van uitdrukking en gevoel, flink geteekend en keurig gepenseeld. Zij bewijzen dat de verdienstelijke man, die ze uitvoerde, onzen grooten Bouts tot gids had verkozen. De type dezer engelen vindt men weder in een der schilderstukken van Bouts, vertoonende den *Profeet Elias in de*

(1) Ons Werk *L'Ancienne école de Peinture de Louvain*, bl. 57-71.

Woestijn, dat zich thans in het Museum van Berlijn bevindt, en vroeger eene der luiken uitmaakte van het *Laatste Avondmaal*, in onze Sint Peeterskerk.

Gelijk wij het hooger verklaarden is de ontdekking dezer fresco van hoog belang voor de geschiedenis der schilderkunst in België. Zij bevestigt wat wij reeds over vijftig jaren beweerden, namelijk dat onze kerk, in den beginne, volkomen *gepolychromeerd* was, wat tot in de laatste dagen nog betwist werd. In andere plaatsen van den Tempel heeft men muurschilderingen ontdekt, waaronder van de 16e eeuw. Doch zij zijn onbeduidend in vergelijking met degenen der kapel van Sinte Anna.

De ontdekte schilderingen zullen met zorg gezuiverd en hersteld worden.

Leuven, Januari 1901.

ED. VAN EVEN.

HET NIEUWE JAAR.

Het moge zalig om ons lokken droomen —
Gelijk de golven van de heidebeken,
Die over kiezelsteen en wortel stroomen.

Het moge ons in metalen rythmen wiegen,
En als de klokken van de torencellen
Met zijn Hosannah naar de wolken vliegen.

Gelijk de vlinders in de groene weien,
Zoo moge 't met zijn vonkelreine beelden
Op ons bedauwde paden spelemeien.

Gelijk het zingend ijzer vóór den hamer
Zoo moge 't met zijn blijde lichtfonteinen
Door 't stille duister spatten van ons kamer.

Het vloeie vóór ons voeten als een zegen,
En lache ons in de gouden zonnestralen
Gelijk een blozend Jezuskindje tegen.

Het late mild gelijk de lindentoppen
En koel gelijk de rozen der waranden
Zijn honigperels op ons lippen droppen.

Het zij gekweel van vogels vóór de ruiten,
Gelispel, kleurenweelde, stille aanbidding,
Glans, etherblauw, geronk van herderfluiten.

Het zij een walm der gouden wierookvaten, —
Die in het Eden hun aromen mengen
Met de almuziek der grootsche lofkantaten!

DE DOOI.

Het dooit, en — luister — uit de goten
Komt frissche melodij gevloten.
Het dooit. Gerinkel van kristal
Dropt neder in gemeten val.

Roeladen spatten om mij henen,
Violen droomen in de steenen.
Het klaagt — maar neen, dat kan niet zijn —
Gelijk het lied van Halewijn.

Mij dunkt dat kleine herderfluiten
Hun weemoed om den gevel uiten.
Mij dunkt dat ik den nachtgenaal
Hoor zingen in den waterstraal.

Mij dunkt dat ik de kwakkelpsalmen
Hoor stijgen uit de korenhalmen.
Het jubelt : là, là là!.... Gevat?
De boeren zeggen : « Koorn in 't vat. »

Mij dunkt dat de arme lotelingen
Hun wanhoop door de ruimte zingen.
Mi la la sol.... 't Is inderdaad
Het trage liedje van de straat!

Of zijn 't de harpen en de lieren,
Die ronken in de populieren,
Wanneer de wind....? Do, do, do :
Waarom dan schreit dat kindje zoo?

Of roepen verre klokkenkoren
Hosannah in den mergeltoren?
Schiet plots de lucht vol zonneschijn?
En zal het spoedig Paschen zijn?

Sst!... Wilde zwanen, fijne stemmen, —
Sirenen die in 't water zwemmen.
Mi fa do mi : het lijkt een zin
Van Oberon of Lohengrin.

't Zijn jongens, die hun knikkers tellen,
't Zijn sleden met hun fijne bellen,
't Is goud en zilver, staal en brons,
't Is trommelklank en biegegons.

Het ijs wordt zingzang op de daken,
De sneeuw leert vreugdekreten slaken.
De winter snikt : « Vaarwel! Vaarwel! »
En sterft gelijk een klokkenspel.

De winter sterft gelijk een orgel,
Met vrome hymnen in den gorgel.
Een fuga sluit het menuet.
De waterdroppel wordt gebed.

DE DEMER.

De Demer zingt een lied van de Eburonen,
Die over eeuwen in zijn gele plassen
Het purper van hun aksen kwamen wasschen.
« Triomf! » herhaalt zijn stem met wilde tonen.

Hij roemt den zegetocht der Frankenzonen.
Hun merries vlogen met hun wagenassen
Onstuimig door zijn poelen en moerassen.
Zijn spiegel vlamde van hun eerste kronen.

Ik volg zijn loop en zie een stoet van schimmen,
Als goden schoon en fier als eikeboomen,
Hun gulden mantel sleepen naar de kimmen.

Ik luister naar zijn sprongen en zijn slagen —
En hoor een epos in zijn bedding stroomen,
Dat dreunt van heldentrots en wondersagen.

KEUS.

Zie, moest ik 't jonge leven plots verliezen
En in een ronkend speeltuig overgaan, —
Ik zou niet met de schapen langs de baan
Gelijk een fluit gaan klagen in de biezen.

Ik zou geen dondrend reuzenorgel kiezen,
Noch als een lier mijn koorden laten slaan.
Ik zou niet huilen als de krijgsorkaan,
Dien Wodens helden uit hun « tuben » bliezen.

Ik wou gelijk een klok met mijn gezangen
In 't hoogste van den wolkenkoepel hangen,
En met de valken van de Demergouw

Door Limburgs wijdvergulde ruimte vliegen —
Om 't volk des Heeren in het brons te wiegen,
Dat juichend uit mijn longen scheuren zou.

LAMBRECHT LAMBREHTS.

UIT NOORD-NEDERLAND.

I

Een nieuw tijdschrift is in dit land geen nieuws meer, maar een artistiek-literair maandblad *voor katholieken,* kan, sinds de « Dietsche Warande » naar zuidelijker streek verhuisde, met volle recht als wat nieuws worden beschouwd.

Want hoewel de kunst in Holland onder de katholieken lang niet de minste en zeker niet de minst gelukkige beoefenaren vindt, is de belangstelling voor haar in dien zelfden kring nog verre van algemeen en behoeft men maar de kunstrubriek van een Roomsch dagblad door te zien, om tot de overtuiging te komen dat men — met wijziging van zeek'ren spreuk — een heel klein beetje voor de lezers al meer dan genoeg vindt.

Aan tijdschriften hebben wij hier eigenlijk geen gebrek : De *Katholiek* en de *Studies* der E. E. Paters Jezuieten laten niet na op tijd te verschijnen. Maar ook daarin — het dient erkend — bleven wetenschappelijke artikelen steeds de hoofdzaak en werd slechts nu en dan aan kunst en literatuur een bescheiden plaatsje gegund. De *Katholieke Gids* mocht al eens wat meer ruimte aan fraaie letteren afstaan — er waren dan toch ook altijd lieden, die de fraaiheid dier letteren durfden betwijfelen en niet vreemd schenen aan de meening, dat de *Katholieke Illustratie,* literair gesproken, minstens even goed kon heeten. En wie den eigenaardigen term uitspanningslectuur verstaat, weet nu meteen welk peil door deze belletristiek wordt aangewezen.

Zoodat een tijdschrift, uitsluitend bestemd om wezenlijk literair werk te plaatsen en ernstige besprekingen van kunst

en letterkunde bijeen te brengen, zoo op het eerste gezicht voor het katholieke leven alles behalve eene weelde schijnt.

Aldus ongeveer zal, naar ik meen, gedacht zijn door de oprichters van het nieuwe maandblad *Van onzen Tijd:* de maatschappij *De Katholieke Illustratie* als uitgeefster met de dames Albertine Smulders en Maria Viola, en de heeren Alb. Vander Kallen en Theo Molkenboer als redactie.

Zooveel is zeker, dat de wenschelijkheid van een tijdschrift dezer strekking door niemand kan betwijfeld worden. Maar een andere vraag — toch ook de overweging waard — is of de krachten er zijn, noodig om dit ondernemen mogelijk te maken. En hierover zal eensgezindheid minder gemakkelijk wezen.

Nemen wij echter aan, dat de oprichters hun goede redenen hebben gehad om deze vraag met eene hoopvolle bevestiging te beantwoorden en zien wij, liever dan in het afgetrokkene daarover te redekavelen, wat het tijdschrift zelf, waarvan immers reeds drie afleveringen verschenen, hiervan doet blijken, nog beter, wat het wil.

Een opstel van den heer Molkenboer over « Kunst, van onzen tijd, van den verledenen en van den toekomenden », een « Inleiding » betitelde literaire kroniek van Mej. Viola, en een uitvoerige studie van den heer C. R. De Klerk, met den verlokkenden naam « Een eigen Litteratuur », geven wèl gelegenheid het bedoelen der onderneming te leeren kennen.

Het opstel van den heer De Klerk is verreweg het belangrijkste van deze principieele artikelen. De onmiddellijk meesleepende titel : « Een eigen Literatuur », evocatief als die is van al wat wij, jongeren, maar schoons durven droomen, klinkt niet onpassend bij den verheven, soms profetischen en nu en dan Schaepmanniaanschen toon der van overtuiging volle perioden. Men voelt hoe echt de jonge man het meent, die hier in de moderne Nederlandsche literatuur een zucht naar het mysterie komt duiden en uit de ontwakende sympathie der katholieken voor dat werk een kerstening der letteren, een, in katholieken zin mystieke, letterkunde-in-wording durft voorspellen.

« Quae volumus libenter credimus » — en ik heb dit opstel dan ook een paar maal moeten herlezen, vóór ik mij van des schrijvers opdringende overtuiging voldoende had vrij gemaakt, om tot een zuivere eigen meening te komen.

Die meening is voorzeker geen wanhopen aan de komst van een Roomsche letterkunde, maar wel zeer stellig een bewustheid, dat de constellatie, waaruit déze wijze zijn horoskoop getrokken heeft, helaas een schijnbeeld is geweest.

Te dezer plaatse zou het voegen noch schikken mijne belezenheid in jong-hollandsche poëzie- en prozakunst de bewijzen te laten aandragen, dat zoo die al een streven naar « Mysterie » sporadisch mogen vertoonen, dit geenszins haar voornaamste neiging is, terwijl dat mysterieuse-zelf zich tot katholieke mystiek veeleer als pool dan als magneet verhoudt (1).

Maar een gedeelte van De Klerk's beschouwing leent zich toch ook hier wel tot betutteling.

Ik mik nu op zijne waardeering der verhouding van de negentiende eeuw tot Vondel.

Na het niet-begrijpen van de eerste helft der eeuw beschrijft De Klerk de vereering der Gids-mannen voor Vondel, wijst aan, dat van hun geslacht Thijm alleen « van Vondels bloed was » en herdenkt dan ietwat schamper de Vondelstudie van Jonckbloet en gevolg, door wier werk er eigenlijk « iets was verbrokkeld van zijn beeld in het hart » der menigte.

« Toen kwam de jongste reactie, geboren uit moeheid van materialisme en rationalisme » en wierp het filologisch element der in zwang zijnde Vondelbeschouwing over boord, om, met een zuiver artistieke kritiek, den dichter voor het eerst weer in zijn ware grootheid te laten zien. Verwey's *Inleiding tot Vondel* wordt dan geprezen als een wegwijzer, niet voor de ingewijden, maar voor het publiek, « dat zelf wil vinden wat eeuwig schitteren blijft, te weten : ziel en geheim. »

Ik condenseer hier in enkele regels wat door De Klerk in bijna even zooveel bladzijden wordt betoogd. Maar ik doe het met de verwachting, dat de lezer, die in deze dingen belang stelt, het geheele opstel zal bestudeeren. Want anders zou ik den schrijver wezenlijk onrecht doen. Alleen in deze veronderstelling kan ik verder gaan.

De heer De Klerk heeft in zijn opstel met groote bekwaamheid de moderne literatuurbeschouwing geresumeerd

(1) Ik kan trouwens verwijzen naar de studiën over Kloos en Van Eeden in Poelhekke's goede boek : *Modernen*.

— maar mij daarmede dan ook nog eens duidelijk gemaakt, dat zij in haar diepste wezen ongeeigend is tot het waardeeren van Christelijke kunst, van den Roomschen Vondel.

Omdat de begrippen literatuur en katholieke literatuur, kunst en Christelijke kunst essentieel verscheiden zijn.

Inderdaad leeft — en de moderne kunstcritiek heeft geheel terecht, dit sinds de zeventiende eeuw àl meer verduisterd beginsel in het volle licht gezet — iedere kunst in den vorm. En niet wie een mooi sujet kiest, maar wie, welk sujet ook mooi weergeeft, is kunstenaar.

Maar wil het woord Christelijke kunst eenigen zin hebben, dan moet het deze zijn, dat wat in den artistieken vorm leeft een Christelijk sentiment is. Ik verzoek den lezer dit niet te spoedig te begrijpen, maar eerst ook nog deze afleidingen te overwegen; het kunstsujet kan aan alle Christelijkheid vreemd zijn en toch het kunstwerk Christelijk wezen. Als Huygens b. v., op het zien van wintersche boomen, de regels schrijft, die ik laat volgen, maakt hij Christelijke kunst:

De boomen die ick sie
Van d'aerd ten hemel gaen met uytgestrekte armen,
Zijn als de Goddeloos' in noot, die opwaert karmen,
En weten niet tot wie.

Omgekeerd kan het sujet Christelijk zijn en het kunstwerk niettemin buiten elke relatie met Christelijke kunst blijven. Als Mej. Smulders b. v. den Zegen met het Allerheiligste beschrijft, gelijk zij dat deed in onderstaand sonnet, dan wordt een innig-christelijk sujet verwerkt tot een gedicht, dat minder Christelijk van wezen is dan b. v. de Christussonnetten van Verwey.

Want dit is de indruk van iedere ietwat artistiek aangelegde natuur en niet de ontroering eener geloovige ziel:

Een heilig dicht uit lang vervlogen jaren,
Een schoon visioen in stralend gouden pracht,
Een kleurgeschitter, àl te stout gedacht
Om door de matte verven te bewaren!

In plechtgewaden schrijden priesterscharen:
Om 't hooge baldakijn een eerewacht;
Blank-wit en rood, gaan knapen, zingend zacht
De zoete, teere zangen der altaren.

Van uit d'aloude, statige gebouwen
Daalt dof fluweel of glinsterend satijn,
De wind speelt met de vlammen der flambouwen;

Dan klinkt er klokgetingel, zilverrein
En Koning Christus zegent zijn getrouwen!
Hel straalt en gloeit de zomerzonneschijn.

Men zal thans inzien wat ik bedoel met te zeggen, dat de modernen, zij mogen velen dan tot den dichter Vondel hebben gebracht, ónzen Vondel toch niet konden verstaan.

De heer De Klerk heeft, hoe vreemd het ook schijne voor een zoo oprecht en zoo zuiver bewonderaar van juist den Roomschen Vondel, den door het Geloof levenden dichter toch miskend. Want waar hij het der vergelijkende literatuur-wetenschap niet weinig kwalijk neemt, dat zij meende Vondel op onoorspronkelijkheid te kunnen betrappen, imitatie van anderen bij hem aanwees, en hij daartegenover Vondels individualiteit ten sterkste handhaaft — daar heeft hij, literair gesproken, schoon gelijk, maar begaat toch — en nu uit hooger, uit Christelijk-aesthetisch standpunt gezien — een onrecht.

Vondels *Kruisbergh,* zegt hij, is niet « een dichterlijke bewerking van fraaie gedachten, ontleend aan de Vaders. 't Is geen reeks van gedachten, 't is een groep van zieningen, samengegroeid tot één hemelsch lichtgezicht dat boven Calvarie hangt. »

Dit nu is Vondel miskennen, is hem verlagen tot dichter-alleen, die Christen-kunstenaar was.

Want ook zonder te insisteeren op Vondels toch zoo stellige verklaringen in zijn *Aenleidinge ter Nederduitsche Dichtkunste,* die in weinig woorden het vraagstuk der dichterlijke originaliteit zoo uitnemend oplossen, meen ik Vondels nauwe verwantschap aan zijne voorgangers juist als een innig-Christelijken trek van zijn kunstenaarsaard te mogen duiden.

In een vorige studie heb ik op het sociaal karakter der Christelijke kunst gewezen, getracht te doen voelen dat zij is de stem van den begaafde tot gelijkgezinden. Haar naaste doel is de schoonheid, haar verder streven de onderrichting. En, gegeven de immobiliteit van hare Leer, volgt hieruit reeds haar betrekkelijke onpersoonlijkheid. In de plastische iconografie wees ik aan hoe de onveranderlijkheid der voorstellingen deel uitmaakt niet alleen van het wezen der kunst, maar ook van de bekoring harer schoonheid.

En dit zelfde geldt voor de Christelijke literatuur.

Niet bij toeval zag Vondel op den kruisberg « roode roozen groeien », waar Bernardus de « rosam passionis sanguineae « had geschouwd, Ambrosius ons geleerd had : « Carpis rosam, hoc est Dominici corporis sanguinem » en een dertiend' eeuwsche prediker de vermaning ontleend : « Plant in den tuin uwer ziel de roode roos van gedenkenis aan de edele martelie onzes Heeren » (1).

Vondel heeft *gewild* ook in dat beeld te getuigen van de onveranderlijkheid zijner Leer, hij heeft zijne taal in niet-figuurlijken zin geadeld en ook die adel is een deel harer schoonheid. En de, helaas nog veel te geringe, vergelijkende studie van Vondels werken kan daarom slechts bevestigen, dat hij vóór alles Christen-kunstenaar is.

Ook dit is Vondels grootheid, dat hij boven ijdel persoonlijk-zijn verre verheven staat, dat het hem lief is woorden der Vaders tot in zijn eigen taal mooie woorden te maken, dat hij het niet versmaadt « alles te onderzoeken en het goede te behouden », dat hij het begrip catholiciteit in zijne kunst heeft weten toe te passen.

Dit is het ook wat hem in alle tijden voor ieder Christen verstaanbaar en zoo heilig-dierbaar maakt. De Roomsche verzen van Vondel zijn voor den Roomsche als oude vrienden, die hij na langen tijd met een heerlijk-verjongd gelaat terug zou vinden. Wat ons gemeenzaam is, weet hij zóó in luister te kleeden, dat hij het ons als nieuw doet zien. Al is hij niet zoo diep en innig als a Kempis, toch zou ik durven zeggen dat wat deze met eenvoud heeft gedaan, Vondel soms met pracht wist te bereiken.

Den invloed van het Christelijk sentiment op vorm en stof van den dichter hoop ik nu voldoende te hebben beschreven, om duidelijk te maken waarom geen moderne kunstbeschouwing Vondel volledig kan waardeeren en waarom de moderne dichtkunst uitteraard on-Christelijk is. De gemeenschapsidee bleef haar vreemd — heeft men niet het leelijke woord esseulisme gesmeed om haar te noemen — naar vorm en inhoud. Ik haal hier gaarne aan wat Dr. Schaepman

(1) De historie van dit beeld heb ik beschreven in het *Tweemaandelijksch Tijdschrift* van Juli 1897, blz. 501-505.

van haar zeide. « Zij is geen kunst voor de gemeenschap, voor het volk. Zij zingt niet in den nacht voor de herders, zij geleidt hen niet tot het kindeken van Bethlehem. »

Dat zij niettemin, ook voor een verjongde Christelijke kunst, van waarde zijn kan — niet ik zal het ontkennen. Mijne meening is onveranderd gebleven, dat de moderne Hollandsche poezie — meer misschien dan die van eenig ander land — de schoonheid als naaste doel der kunst in eer herstelde en het noodig instrument daartoe, de taal, geschapen heeft. Tot zekere hoogte kon zij ons daarom ook een nieuwe liefde voor Vondel geven, maar het fijner proeven van den Roomschen smaak aan zijne taal, blijft toch ons eigen werk.

Eén van de redenen, waarom ik wanhoop aan een zoo nabije ontluiking van katholieke letterkunst als de heer De Klerk heeft durven zien, is dat de jammerlijk ontwrichte samenleving, die de onze is, sociale kunst onmogelijk maakt.

De eenige gemeenschap, die door de Revolutie niet is afgebroken — omdat zij vast staat — is de geestelijke der Kerk.

Maar zij is louter geestelijk en haar bearbeiding der materie tot de Christelijke maatschappij werd met maar al te goed gevolg door verdwaasde geslachten gedisloqueerd.

Het ééne Geloof moge katholieken in het geestelijke bijeenhouden, ook onder hen is toch te veel strijd van belangen om gemeenschappelijke belangstelling in nog iets anders levend te maken.

Alleen de liturgie geeft nog een door allen gelijkelijk te voelen schoonheidssensatie.

Andere kunst, voor rijken en armen even genietbaar, hoort tot de vrome wenschen (1).

Dit maakt, voor het oogenblik, een waarlijk Christelijke kunst ondenkbaar en wijst aan wat de eerste eisch is voor haar mogelijk-wording.

(1) Alleen de kerkelijke kunst heeft het dan ook in de 19e eeuw tot een begin van herleving gebracht. En voorzoover er van eene algemeene kunst nog sprake kan zijn — de moderne schilderkunst, die *weelde* is, blijft dus buiten beschouwing — is die uit de kerkelijke kunst voortgekomen.

Vreemd genoeg heeft geen der principieele artikelen van het nieuwe tijdschrift, dat — door zich zoowel aan sociologie als aan kunst te wijden — inzicht in den nood scheen te openbaren, dezen kant van het kunstvraagstuk bekeken. Het betoog van den heer Molkenboer concentreert zich tot de leuze : « Wij moeten *modern*, van onzen tijd zijn. » Hij verklaart, dat iedere tijd een eigen kunst had, anders dan elke andere en dat dus ook onze tijd zoo iets moet bezitten. Gemeenschappelijk echter aan alle kunst stelt hij het benaderen eener eeuwige schoonheid en besluit dat het ware modernisme daarom erin bestaat, « dat men het oude, eenige, ware schoon in nieuwen luister, onder andere gedaante, als een phœnix uit hare assche moet doen verrijzen. »

Mij komt het voor, dat in dit betoog een groote verwarring heerscht. Grieksche, Egyptische, Byzantijnsche en Gothieke kunst worden er achtereenvolgens in aangehaald, maar de schrijver bepaalt zich in hunne karakteristiek tot deze adjectiva en men wordt toch waarlijk niet veel wijzer als men hoort : « In de gouden eeuw van Griekenland bloeide de Grieksche kunst. Uit dien tijd bleven ons de onvergetelijkste meesterwerken, die waren Grieksch en alle pogingen in die richting uit latere tijden waren slechts zwakke herhalingen. Wat is er natuurlijker dan dat? »

Schijnt het niet alsof deze kunst voor den schrijver inderdaad maar al te zeer Grieksch is gebleven!

En, hoezeer ook een objectieve schoonheid valt aan te nemen, de Schoonheid, die Augustinus zich beklaagde te laat te hebben bemind, is het hiernaar dat de kunst van alle tijden heeft gestreefd?

Ik meen dat de schoonheid voor de Grieken iets anders was dan voor de Gothieken of voor ons en dat juist daarom er een essentieel onderscheid is tusschen onze verhouding tot de kunst der eersten en tot die der middeleeuwers.

Ons schoonheidsideaal kan in wezen niet verschillend zijn van dat der Gothieken, maar — en dit zal ook de heer Molkenboer wel hebben bedoeld — de middelen, die ons ten dienste staan om dat ideaal vorm te geven zijn andere dan die der middeleeuwsche menschen.

Mej. Viola tracht in haar « Literaire Kroniek » uit te leggen wat zij « literaire kunst » vindt. Zij staat op het

moderne standpunt van den heer De Klerk, maar dinstingueert nog veel minder dan deze het Christelijke in de kunst. Slechts eenig moreel voorbehoud wordt gemaakt, overigens schijnt zij geen wezenlijk verschil tusschen Christelijke en andere kunst te zien, tenzij dan in de geloofsovertuiging der kunstenaars.

Een overdreven bewondering voor enkele « moderne » Roomsche dichters is daarvan het natuurlijk gevolg.

Wanneer in onzen tijd een katholiek sociaal-artistiek tijdschrift, dat van onzen tijd wil wezen, niet zoo uiterst belangwekkend eene verschijning was, zou deze bespreking ervan reeds veel te lang zijn.

Maar van wie overtuigd is, dat voor de nooden der kunst, niet minder dan voor die der samenleving, de katholieke Kerk alleen vervulling kan brengen, verdient elk stelselmatig beschouwen van dit vraagstuk zeker de geheele belangstelling.

En de beginselen gaan dan vóór de daden.

Trachte ik nu, zóó ziende, een oordeel te vormen over de waarde van deze tijdschrift-poging — niet ongelijk aan Thijms opzet met de *Dietsche Warande* — dan vind ik, bij alle waardeering voor het goede willen, geen andere appreciatie dan dat haar klaar inzicht van eigen principien voorshands nog schijnt te ontbreken. En van de personen blijft mij — na wat tot nu gegeven werd — alleen de heer De Klerk als een belovend talent voor oogen staan, die immers zich volop bewust toonde, dat Vondel de dichter is ook voor de toekomst der katholieke Nederlandsche literatuur en die, met de beginselvraag door een : Leest Vondel! te beantwoorden, een uitnemend voorbeeld heeft gegeven.

Leest Thijm! zij het mij vergund daaraan nog toe te voegen voor de theoretisch al te weinig onderlegde andere medewerkers.

Vóór ik dit beschouwinkje over moderne en katholieke kunst eindig — waartoe zich niet alle dagen zoo gepaste gelegenheid voordoet — mag ik niet nalaten eene studie te signaleeren, die in het weekblad *De Kroniek* verscheen (1), waarin naast optimistisch-socialistische ten-

(1) Nommers van 8, 15, 22 en 29 December 1900.

denzen voortreffelijke opmerkingen staan over de verwording der poëzie in de negentiende eeuw. En omdat ik er geheel mede instem èn omdat het belangrijk is dit te hooren zeggen door een dichter van de jongste generatie, schrijf ik daaruit de volgende karakteristieke volzinnen over.

« Wie zich de melancholie van een onderzoek naar de langzame degradatie van het vers getroosten wou, zou zien hoe het van universeele wijze van uitdrukking voor al het algemeene, of wat boven het gewone stond, op den duur het middel geworden is waarmee men tot zijn eigen vermaak slechts zijn uiterst individualistische gevoelens vertelt, waarmee men zijn ziel het binnenste buiten keert om haar vervolgens op zijn gemak te besnuffelen. Ieder die iets ernstigs, of ook maar iets tot een ander te zeggen heeft, gebruikt het proza; komen de persoonlijke sentimenten bij deze gelegenheid tot een zekere lyriek, zoo laat men het in breedere, meer gekunstelde perioden, in kleuriger woorden of dreunender constructie aanzwellen — maar men blijft erbij. Bilderdijk, en dit schijnt mij 's mans eenige verdienste, is bij ons naar ik meen de laatste geweest die in allen ernst de poëzie tot iets anders gebruikt heeft dan om er verzen mee te maken. Doch terwijl de familiariteit met de dichtkunst verloren ging, heeft men, naarmate haar waarde als uitdrukkingsmateriaal verminderde, beproefd haar een hoogere kunstwaarde te geven. Regel voor regel is naar een zeker rythmisch-, een zeker klankgehalte opgejaagd, men heeft ze vertroeteld, geaaid, gewiegd, gezoend en is nu op geen enkele wijze meer in staat er gewoon iets mee te zeggen. Niemand — tenzij uit raffinement — kan of durft meer een eenvoudig vers maken, — of is het een onzer beste dichters, de enkele maal dat zij het beproefde, niet droevig mislukt; allen zijn zij verdwenen : het leerdicht, het betoogende, het vermakende, het verhalende gedicht, en zelfs het opwekkende, het krijgsdicht is bezig uit te sterven....

Dit is zeer jammer, ook daarom wijl oorspronkelijk het in maat binden van rythme en gedachte een eenvoudige arbeidsbesparing was, en nog immer de in metrum gedwongen woorden, gesproken, een grooter gehoor bereiken, geschreven, zich vaster in het geheugen der lezers hechten. »

Een gebeurtenis, die ik niet mag nalaten hier in te

schrijven, is het optreden van een privaat-docent in de kunstgeschiedenis aan de universiteit van Amsterdam. Want, hoe vreemd het voor het land van Rembrandt schijne, de kunsthistorie werd er tot heden aan geen enkele hoogeschool in haar vollen omvang onderwezen. Het bleef bij geschiedenis der Grieksche en Romeinsche kunst — en dan nog alleen te Leiden en te Amsterdam — en alle overige kunstperioden werden eenvoudig verwaarloosd.

Wat dit feit dubbel belangrijk maakt, is dat de benoemde privaat-docent, Dr. W. Vogelsang, zijne studies voornamelijk aan de middeleeuwen wijdde, zoodat hij alweer een orgaan kan worden ter verspreiding van betere denkbeelden over eenen tijd, waaraan ook thans nog sommige Nederlanders het begrip barbaarsch onscheidbaar gehuwd achten.

Ik heb het optreden van Dr. Vogelsang elders reeds besproken (1), maar wil hier toch nog zeggen dat zijne inaugureele rede onder den titel : *Kunstwetenschappelijke Opmerkingen* bij Scheltema en Holkema te Amsterdam is uitgekomen.

En ten slotte, na al deze bespiegeling, is het aangename verfrissching hier een werk van practische kerkelijke kunst te gedenken, dat in de laatste dagen van het afgeloopen jaar werd tentoongesteld : een grooten monstrans, door den goudsmid Jan Brom te Utrecht gemaakt.

Men zou, naar aanleiding daarvan, alweer de quaestie van nieuwe en oude kunst kunnen bespreken.

Want, ongetwijfeld, dit werk is ver van modern, het is Gothiek, door-en-door. Maar wie geen vreemdeling is in onze kerken en dus kent wat daar al aan zoogenaamde Gothieke kunst te zien is, begrijpt dat met de erkenning van het wezenlijk Gothiek karakter van dezen monstrans tegelijk een groote deugd eraan wordt toegeschreven.

De algemeene indruk doet denken aan de rijke voortbrengselen der Noord-Nederlandsche goudsmeedkunst van het eind der XVe of het begin der XVIe eeuw. De monstrans van het voormalig Clarissenklooster te Amsterdam b. v., thans in de Onze Lieve Vrouw ter Dominikanen te Leuven, vertoont een zelfde karakter.

---

(1) In *Het Centrum* van 20 December jl.

Op een veellobbigen voet rust de als pijlerbundel behandelde stam, die, na tot een met opengewerkt bladwerk versierden nodus te zijn gezwollen, zich sierlijk uitbuigt tot draagvlak van het repositorium en een eleganten opbouw van pijlers, die de overhuivingen dragen van vele statuetten en zich aansluiten aan den rijzigen bovenbouw, als een fijn torensilhouet, waarin de Verlosser troont.

Op den glazen cylinder is van diamanten, hier en daar met robijntjes omrand, een als in kransvorm gegroeide twijg gelegd : symbool van den levensboom en de door het Verlossingswerk daaraan gekweekte vruchten.

De monstrans is in afwisseling van mat en glanzend goud gemaakt en de zeer bijzondere wijze waarop de diamanten zijn gezet en tot een waar geheel tezaamgevoegd, maakt, dat zij niet, zooals zoo dikwijls het geval is, te veel « er uit vallen » en meer aandacht vragen dan een omvatting van het Allerheiligste wel doen mag.

Ik voor mij, waarom het verzwegen, dweep niet met den absoluten triomf der architectuur over de goudsmeekunst, die de laat-Gothiek ons te zien geeft. Dragen en schragen als pijlers en laadstapels een gebouw doen, is niet de aard, noch de functie, der samenstellende deelen van een goudsmidswerk.

Maar de traditie wil het nu eenmal zoo, en, eerlijk gezegd, een mooien monstrans, zonder dezen architectonischen invloed, heb ik van modern werk nog niet gezien.

Er is dus alle reden tot verheuging, indien de kunstenaar althans gracelijk en slank gebleven is en de zwaarmoedigheid van buichten en torens wist te vermijden.

De heer Brom heeft dit weten te doen. Er is gracie van bewegen in zijn lijnen en rankheid in haar streven. Het plaatsen der beeldjes is met veel smaak geschied; de wijze waarop de kerkleeraars gezet zijn boven den nodus, waar de uitbuiging van den stam meêgroeit met hun houding, is daar een goed voorbeeld van.

En enkele der beeldjes, de H. Petrus b. v., zijn vroom en waardig gemodeleerd, innig-Christelijke sculpturen.

Al kunnen deze deugden niet maken, dat het geheel, een kunstwerk wordt van den eersten rang, omdat de scheppende geest nog te veel aan voorbeelden gebonden bleef zij zijn voorzeker in staat dezen monstrans te stempelen

tot een uitnemend staal van het beste wat ons geslacht op het gebied der kerkelijke kunst vermag.

En het was mij daarom lief ervan te gewagen, want goede blijken van ons kunnen, waarlijk representatieve voortbrengselen van hedendaagsche kerkekunst, blijven nog zeldzaam genoeg.

JAN KALF.

Amsterdam, 15 Januari 1901.

IETS OVER BELGISCHE ZOUAVEN TE ROME.

Ik beoog niet, in deze beknopte briefwisseling, den lezers van *Dietsche Warande en Belfort* eene volledige studie onzer te veel vergeten helden op te dienen; ik wil slechts het een en het ander aanstippen dat misschien niet geboekt staat, en toch voor de Belgen niet zonder belang mag zijn.

Een vijf minuten gaans buiten de S. Lorenzopoort, nevens de oude basiliek waar het gebeente rust van Pius IX, ligt het kerkhof van Rome. Slanke, donkergroene cypressen verheffen langs alle kanten hunne scherpe boomgestalten, en ademen rondom eene atmosfeer uit, ik zal niet zeggen van treurigheid, maar van ingetogenheid en stilte. Daar rijst een heerlijk monument in marmer. Een zouaaf is op den rechterknie geknield en sluit met stevigheid een vaandel in de linkerhand. De H. Petrus, vóór hem recht staande, reikt hem in zijne rechtere een zweerd, terwijl met de linkerhand, die de sleutels houdt, hij hem den hemel toont.

Welsprekende groep! Daaronder leest men langs voren het opschrift:

Accipe sanctum gladium munus a Deo
in quo deiicies adversarios
populi mei Israel (1).

Langs achter staat het volgende te lezen:

Non in multitudine exercitus
victoria belli sed de cœlo
fortitudo est (2).
(Machab. L 1 b 3 v 19.)

---

(1) Ontvang het Heilige zweerd, een geschenk van God, waarmede gij de vijanden van mijn volk Israel zult nedervellen.

(2) Van de grootte des legers hangt de zege in den oorlog niet af, maar van den hemel komt de sterkte.

Onderaan, langs den vóórkant, volgt een Latijnsch opschrift, waarin Pius IX aan zijne moedige soldaten, 't zij inboorlingen, 't zij vreemden, die in 1867 « hun bloed in hunne zegepraal vergoten » dit gedenkstuk toewijdt.

Rondom op het voetstuk staan de namen der dapperen gegrift. Hier volgen de Belgen, wier namen daar prijken, ten eeuwigen bewijze van hunnen heldenmoed.

Ik geef ze op, zooals zij daar aangestipt staan :

« Ubertus Mercier, Belgicus decurio cohort. velit. volunt. — Odoardus De Roeck, Belgicus e cohorte velit. volunt. — Leopoldus De Coesten, Belgicus, e cohorte velit. voluntarior. — Antonius Huyghen, Gallus, e cohorte velit. volunt. — Carolus ab Alcantara, Belgicus, subcent. cohor. vel. volunt. Fredericus Cornet, Belgicus, e cohort. velit. volunt. — Joannes Maes, Belgicus, e cohorte velit. volunt. — Walerandus d'Erp, Belgicus, e cohorte velit. volunt. — Henricus Mathys, Gallus, e cohorte velit. volunt. — Jacobus Kramer, Helvetius, e cohorte manuballistar. auxiliar. »

Huyghen (van Hasselt), Mathys (S. Truiden) staan door dwaling opgegeven als Franschen, misschien moet men hetzelfde zeggen van Kramer, die als Zwitser aangeduid staat. (Is hij Vlaming of Hollander?...)

Doch waarom moeten onze vaderlandsche en christene gevoelens, hier gelijk overal in Italië, wederom al gestoord worden? Eer wij dit monument verlaten, werpen wij eenen blik op dit veel jonger opschrift daar van onder.

« Questo monumento
che il governe theocratico ergeva
a ricordo di mercenari stranieri
Roma redenta
lascia ai posteri
testimonio perenne
di tempi calamitosi
S P Q R
24 Octobre 1871 (1).

(1) Dit gedenkstuk, dat het theocratisch bestuur oprichtte ter gedachtenis van vreemde huurlingen, het verloste Rome laat (het) aan de nakomelingen, tot eeuwige getuigenis van rampzalige tijden.

Als de reiziger het zegeveld bezoekt van Mentana, waar in 1867 9 officieren en 543 soldaten uit België gestreden hebben, valt zijn verontwaardigde blik op eene gedenkzuil den snooden Garibaldianen gewijd. Vroeger, vóór de aanhechting, moet daar een edeler monument gestaan hebben, opgericht door Pius IX, vervaardigd door den Antwerpschen beeldhouwer Breuer-Schott (1). Boven op het voetstuk, waarvan de hoeken met gebroken lansen en lauweren versierd waren, stond het beeld van den zegenenden Verlosser, waaronder de woorden « Alles valt; de Kerk blijft bestaan »; daaronder prijkte het portret van Pius IX. Langs beide zijden verhieven zich de standbeelden der vrome Apostelen Petrus en Paulus. Rondom stonden in het marmer de namen gebeiteld der gesneuvelde dapperen van Mentana, en van anderen die zich elders onderscheiden hadden. Te midden las men het opschrift « Gedenkteeken ter gedachtenis der dappere Belgen en Nederlanders, van den slag van Mentana 1867 » Eindelijk van onder : « Die mannen van geloof zijn sterk geworden in den krijg en hebben de heirlegers der vreemden op den vlucht gedreven » Heb. XI-84. Aan de vier hoeken rustten vier wakende leeuwen. Hier volgen eenige namen, die daar prijkten : « Graaf Carlos d'Alcantara, Maes (van Houthalen), Jan Verlinden (van Duffel), Antoon Huyghe (Brussel), Van Haudenhoven (Aalst), Mathijs (St. Truiden), Jan Mœller (Leuven), baron Waleran d'Erp (Gent), Jan Meire (Heurne), Guillemin (Boom). »

Te Rome zelf zijn er thans ook nog eenige gedachtenissen van Belgische zouaven : te weten eenige grafsteden. Zij rusten, die ware Belgen, bij hunne landgenooten, in de kerk van het Belgisch kollegie. Ik som ze opvolgenlijk op, met eene korte schets van hun leven :

Graaf Carlos d'Alcantara. (2) Geboren te Brussel, 5 Jan. 1841. Pas 20 jaar oud, trekt hij op naar Rome en wordt

(1) Of dit monument daar wezenlijk gestaan heeft en hoelang kan ik niet verzekeren. Alleszins heeft Pius IX het er toe bestemd en is het verveerdigd geweest. Cfr. *de Katholieke Illustratie*, jaarg. 1868 bl. 333.

(2) Zie *Revue Cathol.* 1872, ook voor de volgende gesneuvelden.

opvolgenlijk kaporaal en sergeant. Was buitenmate door zijne gezellen bemind. Hij strijdt mede te Mentana, en wordt er gekwetst boven de knie; binst 26 dagen lijdt hij geweldige pijnen. Op zijn sterfbed, in de aanwezigheid van zijn vader, wordt hij tot den graad van officier verheven. Hij sterft den 29 Nov. 1867. Een Latijnsch opschrift herrinnert bijna al die feiten.

Aug. Victor Misson (1). Werd geboren te Brussel, den 5 Jan. 1841, studeerde in S. Stanislas- en S. Michielskollegie der Jesuiten te Bergen en te Brussel. Was leerling der Hoogeschool te Leuven, en heeft slechts 4 maanden kunnen strijden. Hij stierf te Rome, 4 Juni 1861. Zijne marmeren grafstede verbeeld hem geknield; zijne linkerhand drukt zijn geweer tegen zijn hart, en met zijne rechter wijst hij naar den hemel, of naar Rome. Volgens het opschrift dat er onder staat « mortem vitæ consentaneam obivit », stierf hij zooals hij geleefd had, als kind van O. L. Vrouw. Ziehier zijn laatste gebed : « Mijn God, Gij weet of ik begeerd heb te sterven in het verdedigen der heilige zaak waaraan ik mij gewijd heb.... Wanneer ik aangezicht aan aangezicht met U zal zijn, mijn zoete Jezus, niet waar Gij zult mij toelaten U nog lastig te vallen voor de zegepraal uwer Kerk?... En gij, Maria, mijne goede moeder, Gij zult uw kind tot God geleiden, en Gij zult mij helpen om de zege van de Kerk van Jezus-Christus te bekomen.... Leve Jezus!.... Leve Maria... Leve Pius IX (2).

(1) Zie *Auguste Misson, zouave Pontifical*, par Ed. TERWECOREN C. d. Z.

(2) Toen Pius IX den dood vernam, schreef hij op zijn eigen portret, bestemd voor de moeder van den overledene « Dominus assumpsit filium. » De Heer heeft uwen zoon tot zich genomen.

Deze christene gevoelens waren bijna algemeen onder de zouaven. Ik heb hier een tiental kerkboeken in mijne handen gehad, die hun toebehoord hebben : het waren, zooals zij zelf, eenvoudige boekjes vol godsvrucht. Hier volgen eenige titels ervan :

« *God vol waerheid* ».

« *Geest des gebeds* » geteekend : Louis Nelisen, Zwaaf-Pontifikal N° 8246, geboren te Vliermael Roodt, Belgique, den 28 December 1869.

« *De kristen biddende in den geest der katholieke kerk* ».

« *Geschenk voor de jeugd op den dag hunner eerste H. Communie* ».

« *Gebeden ten dienste der Pauselijke zouaven* bijeenverzameld door V. H. Fr. » Gedrukt te Amsterdam, bevat onder andere eene litanie ter eer van h. krijgslieden, gebed voor Z. H. den Paus, voor de Kerk enz. enz.

« *Handboek van den Belgischen Soldaat* » door P. Barbieux, geteekend : P. Van den Berg, Zuitphaars, 4 compagnie, 2e bataillion, N° 3885.

Walcran d'Erp, zoon vun den luitenant-generaal baron d'Erp, van Gent, aldaar in 1846 geboren. Hij was de rechten studeerend te Leuven en schikte in de diplomatieke loopbaan te treden. Naar den bisschop van Poitiers, schreef hij ten dien tijde : « Het is goed het recht te studeeren, maar nog beter er de zaak van te verdedigen. » Men zegt dat hij naar Rome vertrok zonder zijne moeder te durven vaarwel zeggen, uit vrees dat hare tranen hem hadden kunnen doen wankelen. Den 1en Nov. 67, treedt hij in het zouavenkorps, biecht, gaat te communie, en trekt op naar Mentana. Een kogel doorboort hem den schedel; in eene gracht blijft hij levenloos liggen, totdat men hem 's anderdaags nog ademhalend wedervindt, doch eenige stonden nadien geeft hij den geest.

Alfred de Limminghe, geboren te Gentinnes. Zijn marmeren beeld stelt ons hem voor geknield. De H. Petrus doet hem met de eene hand opstaan, en opent hem den hemel met de andere. Ja, zoo moet het gebeurd zijn, toen hij, na te Castelfidardo door een kogel aan den rechter arm gewond geweest te zijn, later te Rome, in 1861, valschelijk gedood werd. Hij leefde, volgens zijn opschrift, 26 jaar 7 maanden en 16 dagen.

Antoon Huyghen. Zijn monument vertoont ons zijn marberen borstbeeld. — Hij werd te Hasselt geboren, in 1845. Samenzweerders waren vereenigd in eene herberg te Rome. Adéodat du Fournel werd tegen hen met eenige zouaven 's nachts uitgezonden. In de ontmoeting, bleef de Fransche bevelhebber dood. Onze landgenoot werd gewond, en bezweek den 23 November 1867.

Ferdinand Jacobs (1), geboren te Biévène, 26 Mei 1840; was student in 't Belgisch Collegie te Rome, toen de oorlog uitbarstte, en seffens stond hij gereed als aalmoezenier der

Vol vaderlandslievende en godsdienstminnende vertellingen, het 2de deel bestaat uit gezangen; bevat ook gebeden. Een ander exemplaar bevat het volgende geschrift : Wilhelmus... heft aan Z. h. Liebermuth dit kerkboek present gegeven ». Zooals men kan opmaken uit de opschriften, kunnen er onder de eenvoudigen en ongeleerden, ook toch edelmoedige harten gevonden worden.

Ik heb ook zoo een aantal getuigschriften gezien, waardoor zij in eene Congregatie van O. L. Vrouw aanvaard werden.

(1) Zie Mgr T'Serclaes : *Le Collège Ecclésiastique Belge à Rome.*

zouaven. In Oogstmaand keerde hij terug naar Rome uit Velletri, waar hij aan de zouaven eene « retraite » gepredikt had. Hij was aangetast door eene moorddadige koorts, gevolg van de vermoeienissen van zijn ambt en overleed, slachtoffer van zijnen ijver, den 11 Oogst 1866, in de armen van zijnen gezel, M. van den Branden de Reeth, thans bisschop van Erithrea. Een Latijnsch opschrift, hem door zijnen bisschop Mgr Labis opgericht, herinnert ons deze feiten.

Jan Mœller, zoon van den beroemden hoogleeraar te Leuven, vocht als onderluitenant te Castelfidardo. Hij keerde later als vrijwilliger en eenvoudig soldaat naar Rome terug, en streed mede te Mentana. Men vertelt van hem den volgenden blijk van dapperheid : Eene barricade (te Mentana) was door Garibaldianen bezet, die de zouaven hard werk gaven. De heldhaftige Mœller loopt er gansch alleen naartoe, werpt zijnen képi te midden der vijanden, roepende : « Laat ons hem wederhalen! Wie hart heeft, volge mij! » Op denzelfden stond wordt hij door eenen kogel getroffen; hij valt en sterft later, den 29 November 1868. Hij was een groote vriend van d'Alcantara; zij werden denzelfden dag in hetzelfde gevecht gekwetst, stierven denzelfden dag en werden denzelfden dag begraven.

Hij rust ook in het Belgisch kollegie, doch jammer genoeg, geen enkel opschrift of gesteente toont nog de plaats aan waar hij begraven werd.

Zoo wij reeds zeiden zijn deze regelen geene volledige studie. Ongetwijfeld moeten er nog anderen, onvergeten helden, in Italie's grond, dien zij met hun leven verdedigd hebben, verdoken liggen, 't zij te Rome, 't zij te Castelfidardo, 't zij te Mentana of elders. (1) Zoo sneuvelden b. v.

(1) Een ander Belg, die een groot deel genomen heeft aan de verdediging der Pauzelijke staten, ligt nog te Rome begraven; op het kerkhof der Vlamingen « Campo-santo dei Tedeschi e dei Fiamminghi » Het is Mgr de Mérode, geboren te Brussel, 20 Maart 1820, † te Rome 10 Juli 1874. In een marmeren steen staat het beeld van den prelaat gebeiteld, geknield voor de voeten van J. Chr. Zie « Mgr de Mérode » par Mgr Besson, évêque de Nîmes.

Nicolaas Heykamp, de 1ste zouaaf die gedood werd, te Bagnorea; Maes, van Houthalen, te Mentana; zoo bezweken nog aan hunne wonden te Mentana ontvangen: Mathijs van S. Truiden en Bracke van Laerne.

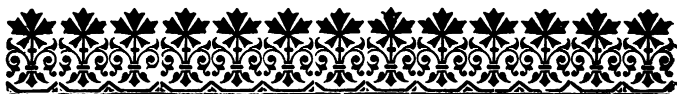
Aan u allen, Belgische helden, brengen wij onze hulde! En gij lezers van « Dietsche Warande en Belfort » als gij te Rome bedevaart, vergeet niet te gaan knielen bij het monument en de graven, en er eene stille bede te storten voor de martelaars.

Ik sluit met eenen wensch : Wanneer verschijnt er eens een degelijk, volledig Vlaamsch werk, dat deze kostelijke bladzijde van uwe nationale geschiedenis naar behooren behandelt, en terzelvertijde een groot getal van onze onbekende helden uit het stof der vergetelheid haalt? Wanneer?.. (1)

PAOLO GENTILI.

(1) Op dit oogenblik is er een Fransch werk « Pro Petri sede, ou nos Zouaves Belges à Rome » aan 't verschijnen, door Defives-de Saint Martin. Het I Deel is uitgekomen, en werd gedrukt te Averbode. Nog een II deel wordt bereid. Het werk is hier en daar nog onvolledig, bijzonder wat de Vlaamsche zouaven betreft : nog veel merkweerdigheden zouden er kunnen bijgevoegd worden. Doch het heeft alleszins de verdienste van het eerste zoo volledig het onderwerp te behandelen.

BOEKENNIEUWS.

Vormleer van het Oudfriesch Werkwoord, door J. JACOBS. — Siffer, 1900.

De Friesche taal, lang als eene verschovelinge onder hare Germaansche zusteren, is in de laatst verloopene halve eeuw al meer en meer tot eere en aanzien gekomen. Zij, die eeuwen lang slechts als volksspreektaal geleefd had in het beperkte land der Friezen, bij anderen als vergeten of weinig gekend, en slechts bij de Friezen zelven (maar bij dezen dan ook met vurige liefde) taal- en letterkundig beoefend, — zij trekt zeer terecht nu ook de aandacht van de taalgeleerden bij andere Germaansche volken. In Skandinavië, in Engeland, in Noord-Amerika, maar vooral in Duitschland traden voor en na taalvorschers in 't licht, die aan de Friesche taal hunne studiën wijdden. In Vlaanderen ook was het, in de laatst verloopene jaren, de groote en zoo geheel bijzondere taalgeleerde, wijlen de Eerw. GUIDO GEZELLE, die onder zijne landslieden, zoo verre mij bekend, de eerste was die het Friesch wetenschappelijk, en zelfs eeniger mate als letterkundige beoefende.

Thans is daar een andere Zuid-Nederlander verschenen, een andere taalvorscher, die een werk geschreven heeft en in 't licht gegeven, over een onderwerp van Oud-Friesche taalgeleerdheid. Dat is de Heer JOZEF JACOBS, leeraar aan het college te Boom. Zijn werk heet : *Vormleer van het Oudfriesch werkwoord;* het is uitgegeven door de Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde, bij A. Siffer, te Gent, ten jare 1900.

Dit werk van den Heer JACOBS getuigt van bijzonder groote toewijding en ijver in de behandeling van het onderwerp, dat hij gekozen heeft. Niet minder dan 270 groot octavo bladzijden toonen dit aan in zijn boek. Met de uiterste nauwgezetheid en zorgvuldigheid heeft hij zijn onderwerp ten volledigsten behandeld, en daarmede ongetwijfeld den beoefenaren der Oud-Friesche taalkunde eenen grooten dienst bewezen. Men moet echter een geleerde zijn als de Heer JACOBS, men moet zoo veel liefde voor Oud-Friesche taalstudie hebben als hij (en zulken zijn er maar weinig), om zijn werk naar eisch te kunnen beoordeelen en naar waarde te kunnen schatten. In een tijdschrift dat uitsluitend aan taalstudie is gewijd zoude dan ook eene uitvoerige bespreking en beoordeeling van des Heeren JACOBS' werk meer op hare plaats zijn dan hier in *Dietsche Warande en Belfort.*

Genoeg, dat den heere JACOBS lof en eere toekomt voor zijnen

geleerden, degelijken arbeid; dank ook van de Friezen in 't algemeen, van de beoefenaren der Oud-Germaansche talen in het bijzonder.

De Franschen staan in den regel op zeer gespannen voet met de aardrijkskunde (1). En bij vele Zuid-Nederlanders, op de Fransche wijze opgevoed en geleerd, is de aardrijkskunde almede als asschepoester onder de wetenschappen. Ook de Heer JACOBS faalt een en ander maal in de schrijfwijze der aardrijkskundige woorden. Zoo schrijft hij den naam van het Noord-Friesche eiland Sylt op bladzijde 13 als *Sild* en op bladzijde 14 als *Syld*. Dan schrijft hij ook den naam van het land Sleeswijk op de Hoogduitsche wijze als *Schleswig*, en de Eider als *Eyder;* neemt dan de namen der rivieren Wezer en Eider als mannelijk en dien van het Flie als vrouwelijk : « *de Fli* »; alles op bladzijde 13, en alles ten onrechte.

De Heer JACOBS schrijft nog (almede op die zelfde ongelukkige bladzijde — verder op in het boek heb ik naar dergelijke misstellingen niet gezocht) — de schrijver dan vermeldt nog dat de Friesche taal in het midden der dertiende eeuw zich « wellicht » ook uitstrekte over het land Wursten. Wel — hij had gerust kunnen schrijven « zekerlijk », in stede van « wellicht ». Immers nog in de achttiende eeuw leefde die taal daar in den mond des volks, en gewis later ook nog. In het laatst der zeventiende eeuw zelfs gebruikten de predikanten in die gouw nog de Friesche taal voor hunne lijkredenen bij de begrafenissen der Wurster Stand-Friezen (2). —

Waar men zooveel heeft te prijzen, daar wil men toch ook wel eens op een paar kleine, onbeduidende vlekjes wijzen. In zulken zin beschouwe men bovenstaande aanmerkingen.

Een woord van lof en dank echter moet het laatste woord van deze boekbeschouwing zijn.

Haarlem, Louwmaand 1901. JOHAN WINKLER.

Histoire de l'Église, à l'usage des collèges, des écoles normales et des pensionnats, par le chanoine VAN DOREN. — Gent, Siffer, 1900, 328 blz., fr. 2,25.

Hoogwaardeerende beoordeelingen, en eerst wel van Mgr den bisschop van Gent, ook in tijdschriften en bladen, vielen die Kerkelijke Geschiedenis alreeds ten deele, zoo om de methodische eischen, welke er voldoening erlangen, zoo om de gedachten, welke den schrijver geleid hebben, en het doel dat hij nastreefde.

Ik weet wel dat deskundigen, wellicht niet ten onrechte, beweren dat Kerk- en wereldgeschiedenis onscheidbaar zijn in het onderwijs. Laat het dan al waar zijn; toch ducht ik dat de gebeurtenissen en het leven der Kerk alzoo dikwijls niet voldoende in het licht gesteld worden; toch meen ik dat onzer dagen het onderwijs in de Kerkelijke geschiedenis wel zou weerd zijn op zijn eigen gegeven te worden, tenzij het nauw bij dat der christelijke leering worde aangesloten. In alle geval, daar zelfs waar geen onderwijs in de Kerkgeschiedenis ex professo gegeven wordt, kan het boek van professor Van Doren, om tal van wetensweerdige bijzonderheden, ter hand genomen worden door den leeraar, zooniet door

(1) Zie *Belfort*, 1894 : *Germaansche plaatsnamen in Frankrijk.*
(2) Zie *Friesland over de grenzen in Oud-Nederland* ('s Gravenhage en Rousselare, 1888).

de leerlingen, bij de lessen van geschiedenis en van Godsdienst. Mij dunkt evenwel dat er voor een handboek van scholieren ruim veel in het werk staat.

De geheele stof wordt in drie groote tijdvakken afgedeeld, gaande het 1ste tot Karel den Groote, het 2de tot Luther, het 3de tot den huidigen dag. Elk dier tijdvakken wordt nog in drie kringen verdeeld. De gebeurtenissen worden door nummers en hoofdingen aangeduid. Ik heb een bezwaar tegen de aangenomen wijze van nummeren : liever dan vóor elk feit van eene groep ondereen verwante gebeurtenissen een nummer te zetten, had ik onder een enkel nummer de gansche reeks feiten aangehaald, welke nauw verbonden zijn met elkander; zoo b. v. had ik geen afzonderlijk nummer besteed aan Sint-Bertelmeeuwsnacht, welke toch samenhangt met den Godsdienstoorlog in Frankrijk.

Vooraan elken tijdkring wijst de heer Inspecteur op de hulp, welke men in zijn vak bekomen kan uit tijdrekenkunde en aardrijkskunde, alzoo het vruchtbare stelsel huldigend dat geschiedenis, aardrijkskunde, chronologie, hand in hand dienen te gaan. Na elk tijdvak meent de schrijver, in kleinen text, een overzicht geleverd te hebben der gebeurtenissen. Dit gedeelte is zeker met alle zorg bewerkt en uiterst belangrijk; doch het is wezenlijk geen overzicht, maar veeleer op menige plaats eene beknopte geschiedenis der instellingen.

Kanunnik Van Doren is op de hoogte van al wat over zijn onderwerp lest en best uitgekomen is. Zijn werk — en dat is zeer verdienstelijk — is voorzeker wel gemaakt onder nationaal opzicht, bijzonder voor het bisdom van Gent, voor wiens onderwijsgestichten het opzettelijk schijnt ververdigd geweest te zijn.

Alles bijeen, een voortreffelijk handboek. K. C.

Het Flambeeuwken. — Ernstige en koddige gedichten door J. M. Ballings, voorzitter van het *Davidsfonds* te Bree. — Maeseyck, stoomdr. J. Hougaerts.

Over eenige jaren reeds gaf de H. Ballings een bundel verzen : *Zoete en zure herinneringen* in het licht. De pasgeboren eeuw treedt hij binnen met een nieuw deel gedichten. Niemand zoeke daarin hoogdravende of zelfs kunstige poezij : eenvoudige stukken zijn het, vlot uit de pen en uit het hert gevloeid, voor eenvoudige, meestal landelijke lezers geschreven, zingende van land en huis en taal en plicht, christelijke lessen en gezonde gedachten mild uitdeelende, vol geestige zetten en gullen lach ook, daar bijzonder waar gekende gebeurtenissen of personen te berde komen, dit alles in zwierige, gemakkelijke en toch nooit tot ellendige rijmelarij vervallende verzen.

Wie het boekje doorbladert betreurt haast dat de H. Ballings zich enkel met volksdichten bezig hield en zijne niet te ontkennen dichtergaven geene hoogere onderwerpen liet beproeven.

J. J.

Vraagstukken der Zielkunde. Verstand en vrije Wil, door Is. Vogels, S. J. Amsterdam, C. E. Van Langenhuysen, 1900.

Een boek keurig in onze moedertaal geschreven over een wijsgeerig onderwerp is eene zeldzaamheid die de belangstelling verdient van alle vrienden der wijsbegeerte, en vooral van hen welke aan het tot stand komen van eene Vlaamsche Hoogeschool in België gelooven.

De taak van den Z. Eerw. schrijver was met groote bezwaren verbonden. Wie de moeilijkheid beseft van het onderwijs in de Zielkunde aan de studenten in de philosophie, zal het voornemen om ontwikkelde lee-

ken, van alle philosophische opleiding verstoken in de geheimen van ons zieleleven in te wijden, een waagstuk, een stout bestaan noemen.

Gelukkig liet de schrijver zich niet afschrikken. Hij heeft de talrijke bezwaren met glans overwonnen, omdat hij door eene diepe en breede kennis der philosophie voor zijne taak berekend was, en tevens het kostbaar talent bezit de afgetrokkenste stof op eene eenvoudige, duidelijke en populaire wijze voor te stellen.

Het boek behandelt in zeven hoofdstukken de voornaamste vragen, welke met het *Verstand* en den *Vrijen Wil* in verband staan.

Het verstand, geen zinnelijk vermogen (bl. 7). Transformisme of de leer der Evolutie. Het Darwinisme (bl. 28). De verschillende werkingen van het verstand. Oorsprong der begrippen volgens de Scholastiek. (bl. 61) Intuitieve, reflexieve, deductieve begrippen. Het causaliteitsprobleem (bl. 88). Andere werkingen van het verstand (bl. 119). Het hooger begeervermogen of 's menschen geestelijke wil. 's Menschen wil is physiek vrij (bl. 143). Terugblik. De Trichotomie der modernen. (bl. 173).

Uit deze korte inhoudsopgave blijkt dat de belangrijkste vragen der Zielkunde in behandeling zijn genomen. Het Darwinisme, het wezenlijk onderscheid tusschen mensch en dier, het sensisme, de oorsprong van onze eerste begrippen, de vrijheid van den wil, het wezen van het gevoel, ziedaar problemen, welke om zoo te spreken aan de orde van den dag zijn en aanleiding geven om niet nadenkende oppervlakkige geesten op het dwaalspoor te brengen.

Men kan niet ontkennen dat de philosophische vorming ook bij ontwikkelde leeken veel te wenschen overlaat. Mannen van uitstekende geestesgaven, soms sterren aan het wetenschappelijk firmament leggen op wijsgeerig gebied eene onwetendheid aan den dag, die aan 't ongeloofelijke grenst. Geen wonder dat zij bij het bespreken van godsdienstige vraagstukken het spoor bijster worden. Onbekwaam om hunne overtuiging te verdedigen, kleven zij soms meeningen aan door de Kerk veroordeeld.

Dit gebrek aan degelijke kennis komt niet alleen in Holland, maar ook in België voor, ondanks de loffelijke pogingen der katholieke Hoogeschool om dit euvel uit den weg te ruimen.

Daarom vestigen wij gaarne de aandacht op bovenstaand boek, waarvan de studie geen overgroote inspanning van den geest vergt, wijl hetzelve beknoptheid met eene buitengewone duidelijkheid van voorstelling en bewijsvoering paart.

Als bewijs kunnen het derde en vierde hoofdstuk dienen, gewijd aan den oorsprong onzer eerste begrippen volgens de leer der Scholastiek. Vooreerst wederlegt de schrijver de dwaling der sensisten, welke door hun beginsel « verstand en zin zijn slechts één vermogen » de oplossing van het probleem onmogelijk maken.

Daarna komt de leer der aangeboren begrippen aan de beurt. Deze valt in het ander uiterste. Terwijl het sensisme alles aan de zinnelijke waarneming toeschrijft, sluit deze theorie de medewerking van dezelve geheel uit, om staande te houden dat de begrippen den mensch zijn aangeboren.

Tusschen beide uitersten behouden Aristoteles en de Scholastieken den gulden middenweg. Zij leeren dat de ervaring en het verstand samenwerken tot de geboorte van het begrip, en verdedigen de stelling: het verstand put uit de zinnelijke waarneming zijn eerste begrippen.

Men leze de bewijzen, door den Eerw. Schrijver op het voetspoor van den H. Thomas ontwikkeld, en zal zich van de waarheid der stelling volkomen overtuigen. De bijgevoegde verklaringen gewoonlijk door voorbeel-

den opgehelderd stellen den lezer in staat met kennis van zaken over dit ingewikkeld probleem te spreken. Hij zal de diepzinnige, met 's menschen natuur overeenstemmende, op hechte grondpijlers steunende, aan de ervaring getoetste leer der Scholastieken op prijs stellen, en inzien dat de minachting en de spot waarmede men in zoogenaamde geleerde kringen de philosophie der Scholastieken bejegent, allen grond missen en slechts op vooroordeel en onwetendheid rusten. Wij missen ongaarne in dit hoofdstuk eene korte uiteenzetting en wederlegging van het Ontologisme, dat in de laatste jaren ook onder katholieke wijsgeeren aanhangers heeft geteld.

Eene andere opmerking : de beperkte ruimte heeft misschien den geleerden schrijver belet de leer der abstractie, die bij den H. Thomas eene zeer gewichtige rol speelt, nader uiteen te zetten en toe te lichten.

Een woord over de analogische begrippen, die de Godsleer niet kan ontberen, ware gewenscht tot aanvulling van het gezegde op bl. 98.

De schrijver houdt met den H. Thomas dat het algemeene begrip aan het bijzondere voorafgaat.

Zoude het niet nuttig zijn geweest den oorsprong der bijzondere begrippen met eenige woorden te verklaren, vooral omdat de *reflexio*, waarvan Thomas gewaagt, haar eigenaardige moeilijkheid heeft ; want, als akte van het verstand zal zij de zinnelijke waarneming niet onder een bijzonderen, maar onder een' algemeenen vorm beschouwen.

Wij wijzen op het hoofdstuk dat de leer van den vrijen wil meesterlijk behandelt en de argumenten steunend op de moraal-statistiek en Lombroso's theorie van den « geboren misdadiger » onderzoekt en als onvoldoende veroordeelt.

Ten laatste zij de wederlegging der Trichotomie en der Duitsche gevoels-philosophie ten zeerste ter studie aanbevolen. Door eene heldere analyse van de hoofd- en nevenbeteekenissen van het woord *gevoel* verdrijft de schrijver de duisternis en de begripsverwarring door het dubbelzinnig woord ontstaan, daarna bewijst hij dat er geen reden bestaat om met de Duitsche wijsgeeren naast de twee hoofdgroepen, ken- en begeervermogens, een derde groep, *het gevoel* aan te nemen.

Deze verhandeling heeft des te meer waarde, wijl de gewone leerboeken der Zielkunde deze stof of verwaarloozen, of slechts oppervlakkig aanraken.

Ten slotte wenschen wij den Eerw. Schrijver geluk met zijn degelijk werk, waarin wij niet alleen den geleerde in de wijsbegeerte doorkneed, maar ook den ervaren leeraar erkennen. Steeds weet hij de aandacht der leerlingen op de hoofdzaak te vestigen, hen van het bijzondere tot het algemeene, van het zinnelijke tot het bovenzinnelijke te leiden, eñ door vergelijkingen, voorbeelden en treffende bemerkingen de moeilijkste vragen onder hun bereik te brengen.

Moge het boek ook in België gretige afnemers vinden, en aan vele weetgierigen de wetenschappelijke kennis van ons zieleleven verschaffen.

Roermond. Dr A. DUPONT,
rustend Hoogleeraar.

I. **Kleine Nederlandsche Spraakleer** ten gebruike van de lagere scholen en de voorbereidende klassen der middelbare scholen, door J. D. VITS, onderwijzer aan 's Rijks middelbare school te Vilvoorde. Tweede, verbeterde druk. — II. **Oefeningen op de kleine Nederlandsche Spraakleer** ten gebruike enz. door denzelfde. Tweede, verbeterde druk. Lier, drukk. Jos. Van In en Cie, 1900. Prijs, elk boekje : fr. 0.60.

Of er behoefte aan eene nieuwe Nederlandsche spraakleer bestond, weet ik niet; ik althans kan zeer wel voort met de talrijke werkjes van dien aard, die in mijne boekerij steken... Waar echter onder vele keus is, mag men, zonder onrechtveerdig te wezen, strenger zijn voor den schoolman of taalkundige, die dan nog met eene nieuwe spraakleer ter merkte komt. Zoo dacht ik al, toen ik des Heeren Vits' werkjes te zien kreeg. Zal ik ze op voorhand afkeuren, omdat er nog andere en dergelijke bestaan? Volstrekt niet: dit ware al te ongerijmd. Zeggen wij er dan voluit onze meening over.

Iets eigenaardig en nieuw heb ik er echter niet in ontdekt. Doch de leerstof is klaar en duidelijk voorgesteld, en dit is bij den spraakleeraar een streng vereischte. De drukvorm is daartoe uiterst wel aangewend, en in 't eerste boekje verzendt de schrijver telkens naar het oefeningsnummer van het 2e. In welken geest werd dit werkje verveerdigd? De Heer Vits volgt nog al trouw het spoor der Noord-Nederlanders, en b. v. in kwestie der geslachten schrijft hij : « Wij nemen de geslachten aan, die door de « heeren De Vries en Te Winkel aan de naamwoorden worden toegekend. « Dit is toch het eenige middel om de lang gewenschte eenheid van taal « te bekomen. En welke gedachte moet een vreemdeling wel over onze « taal opvatten, wanneer hij, bij voorbeeld, *van den suiker*, *van de* « *suiker* en *van het suiker...* ziet schrijven? » Die woorden stippen wij enkel aan; doch wij onderteekenen die of dat (naar D. V. en T. W.) getuigenis niet. Voorzeker worde in het onderwijs der taal naar eenheid gestreefd, doch hoe moet die begrepen? Overigens schijnt me dit werk met zorg verveerdigd. Zoude dit of geen hoofdstuk meer uitgebreid moeten worden om dezen of genen wensch te voldoen, o ja! dit hangt veelal van persoonlijke zienswijs af. Mijns erachtens moet de spraakleer der moedertaal, en toch die van alle moderne talen, niets te veel, doch juist genoeg bevatten. Dit zeggende, bedoel ik de eigenlijke schoolboekjes ten dienste der kleinen. Uitgebreide spraakleeren zijn elders op hunne plaats, maar zeker niet in lager en middelbaar onderwijs. De *Oefeningen* maken het gebruik des Heeren Vits' werkje gemakkelijk en doelmatig. Zij bestaan meestal uit korte en afgezonderde volzinnen : ik hadde er geerne wat meer oefeningen bij gezien, een volledig stukje of opstel uitmakend. Cacographieën onder de oogen der kleinen keur ik echter af: zulke oefeningen liete ik weg... Kortom, geene slechte boekjes voor het taalonderwijs.

J. v. O.

Het Goddelijk spel van Dante Alighieri, in 't Vlaamsch vertaald en verklaard door P. B. HAGHEBAERT. 3 deelen. Leuven, K. Peeters 1901. 7,50 fr.

Eene nieuwe vertaling van Dante!

Waarom? Wij hadden toch al, om niet te spreken van Bilderdijk's Ugolino, van Potgieter's vertaling der episode van Francesca da Rimini, van P. F. Van Kerckhove's zoogezeide « letterlijke » vertalingen van enkele brokken, van Ten Kate's vertaling der *Hel* enz., verscheidene vertalingen van geheel de Goddelijke komedie! Waarom na de vertalingen in verzen van A.-S. Kok, van Hacke van Mynden en bijzonder na de zoo gevierde vertaling in berijmde terzinen van Joan Bohl, zooeven voor de derde maal herdrukt, een vertaling uitgegeven in proza!

Bij 't inzien zal men zich echter rap overtuigen dat E. p. Haghebaert deugdelijk werk heeft geleverd.

Reeds vóór bijna 20 jaar vertaalde hij Dante's spel in *Rond den Heerd;* de uitgave die wij hier aankondigen is niet een herdruk, maar eene geheel nieuwe bewerking.

Hoe moet Dante vertaald worden?

« Bij Dante, schrijft Joan Bohl, is het onvoldoende benaderend den zin te geven. Geen enkel zijner woorden kan zonder onherstelbaar gemis ontbreken. Elke uitdrukking, welke te loor gaat, is een blaadje uit de bloem, een steen uit het kostbare mozaiek... Het komt er slechts op aan, Dante Nederlandsch te laten spreken, geheel op dezelfde wijze als hij Italiaansch spreekt... De eigenaardige toon van het middeleeuwsch Lied behoort angstvallig bewaard. » (1)

Jawel, zoo dient Dante vertaald te worden, en juist omdat E. p. Hagebaert's vertaling meer dan welke andere Nederlandsche vertaling die wij kennen getrouw is en Dante's eenvoudigheid en middeleeuwsche tint bewaart, bevalt zij ons.

Zeker had Joan Bohl, die Dante vertaalde in Nederlandsche terzinen, met meer moeilijkheden te kampen dan E. p. Haghebaert, daar hij Dante in een verzenkleed moest steken.

Maar het scheelt ons weinig of de vertaler ons verzen zooals Bohl, of zangerige proza biedt zooals p. Haghebaert; wat wij van hem verlangen is Dante in 't Nederlandsch.

Dit wil nu niet zeggen dat wij p. Haghebaert's werk als volmaakt beschouwen : hier en daar zou de vertaling nog getrouwer kunnen zijn, ook de taal diende soms beter verzorgd.

Ter staving van ons gezegde deelen wij het begin mede van den 25sten zang der Hel, de plaats waar ons boek openvalt. Het is een vervolg van den 24sten zang : Dante beschrijft de straf der dieven. Wij laten cursief drukken in de vertalingen van Bohl en van p. Haghebaert wat ons minder juist of minder duidelijk voorkomt; twee rechtstaande streepjes || beteekenen dat de vertaler iets heeft laten vallen :

Al fine delle sue parole il ladro
Le mani alzò con ambeduo le fiche, (2)
Gridando : Togli, Dio, che a te le squadro.

De dief heeft, toen hij had gedaan met spreken,
De beide handen *met den duim geheven*,
En schold : « Neem, God, u geldt dit honend teeken? »

Na die woorden, stak de roover beide de handen naar omhoog, met zijne duimen tusschen zijne vingers, roepend : « Daar, dat is voor u, o God! »

Da indi in qua mi fur le serpi amiche,
Perch'una gli s'avvolse allora al collo,
Come dicesse : I'non vo'che più diche.

Sinds zijn de slangen mij te vriend gebleven;
Daar een zich om zijn hals wond, of zij zeide :
« Ik wil niet, dat gij meer geluid zult geven! »

---

(1) *De Goddelijke komedie in Nederlandsche Terzinen. De Hel*, 1ste uitgaaf, bl. 452-456.

(2) Hij steekt zijne handen omhoog, daarmede vijgen verbeeldende. 't Is het gebaar van Méphisto in *Faust*.

Sedert dien zijn mij de slangen vriend geworden; immers ééne krulde haar lijf rond zijne keel, als om te zeggen : « 'k Wil niet dat gij nog spreket. »

Ed un' altra alle braccia; e rilegollo
Ribadendo sè stessa sì dinanzi
Che non potea con esse dare on crollo.

|| Een ander die zich om zijne armen spreidde
Bond hem zóó zaâm, door zich vóór 't lijf te schroeven,
Dat hij zich vruchteloos *tot een stoot bereidde.*

En eene andere wond haar rond zijne armen, en, haar lijf al *voorwaarts* krullend, snoerde ze hem zoodanig, dat hij geenen vinger meer kon roeren.

Ah Pistoia, Pistoia, chè non stanzi
D'incenerarti, sì che più non duri,
Poi che in mal far lo seme tuo avanzi?

« Pistoia, ah Pistoia! waarom toeven
Tot asch te gaan *en eeuwig weg te vallen*,
Daar toch uw kroost *slechts 't booze blijft beproeven!* »

Ah! Pistoia! Pistoia! Waarom aarzelen u in asch te doen vergaan, || vermits uw volk zijn voorgeslacht in boosheid *ver* vooruit gaat.

Per tutti i cerchi dell' Inferno oscuri,
Spirto non vidi in Dio tanto superbo;
Non 'quel che cadde a Tebe guì dè muri.

'k Zag in de hel en al haar sombre *hallen*
Geen geest in trots zoo tegen God ontstoken
Zelf niet den *vorst*, gestort van Thebe's wallen.

In al de donkere ronden van den *helschen afgrond* zag ik geenen geest, die zoo hooveerdig tegen God was, dezen zelf niet die te Theben van de muren stortte.

Ei si fuggì, che non parlò più verbo :
Ed io vidi un Centauro pien di rabbia
Venir gridando : Ov'è, ov'è l'acerbo?

Zoo vlood hij, dat hij niets meer heeft gesproken
En 'k *speurde* een *woedenden* Centaur, die brulde :
« Waar is, waar is de lastraar *heengebroken*? »

Hij vluchtte || weg, *en* sprak geen enkel woord meer. — || Ik zag *dan* eenen Centaur *woedend* toegeloopen komen : « Waar || is die stoutmoedige? » riep hij.

Maremma non cred'io, che tante n'abbia,
Quante bisce egli avea su per la groppa,
Infin dove comincia nostra labbia. (1)

'k Geloof zoo groot een slangenleger vulde
Maremma nooit, als gansch zijn rug *omstuwde*,
Tot waar de menschenvorm zich weêr *onthulde*.

Maremma voedt, geloof ik, zooveel slangen niet als hij er droeg op 't lijf, tot waar zijne menschelijke leden *eindigen*.

Sopra le spalle, dietro dalla coppa,
Con l'ale aperte gli giaceva un draco,
Lo quale affuoca qualunque s'intoppa.

En aan zijn rug, den nek afdalend, huwde
Een draak zich met wijd uitgespreide vlerken,
Die wie hem tegenkwam met vuur bespuwde.

Op zijne schouders, achter zijnen nek, lag er, met zijne vleugels uitgespreid, een draak, die 't *al* in vlam deed vliegen, wat hij tegenkwam.

Lo mio Maestro disse : Quegli è Caco,
Che sotto il sasso di monte Aventino,
Di sangue fece spesse volte laco.

« Dit 's Cacus! » sprak mijn Meester; *van wiens werken*
Men onder de Aventijnsche *bergspelonken*
Herhaald een meer van bloed heeft *kunnen merken*.

Mijn meester zei *mij* : « Ziedaar Cacus, die *in zijne krocht* op 't Aventische gebergte meer dan eenen poel van bloed vergoten heeft.

Non va co' suo' fratei per un cammino,
Per lo furar frodolente ch'ei fece
Del grande armento ch'egli ebbe a vicino :

« Hij gaat den weg niet, *waar zijn broeders zonken*,
Daar hij door list de groote kudde schaakte
Welke in de buurt *zijn rooflust deed ontvonken*.

« Hij gaat denzelfden weg als zijne broeders niet, om reden van de groote kudde, die in zijne gebuurte leefde, en die door hem bedriegelijk wierd gestolen.... »

---

(1) De centaur, half mensch, half beest, had slangen op zijn rug tot daar waar onze lippen d. w. z. onze ledematen beginnen. Er waren dus slangen daar waar zijn lijf den vorm had van 't beest.

Wij willen hier niet afdingen op den roem van alle kanten Bohl's vertaling toegezwaaid, maar zeker is het dat, veelal om reden van 't vers, Dante in 't Nederlandsch veel gekunstelder en hoogdravender spreekt dan in 't Italiaansch.

E. p. Haghebaert's vertaling laat ons meer den indruk van 't oorspronkelijke en daarom even moeten wij zijn werk prijzen. Wat de nota's betreft aan den voet der bladzijden, deze zijn niet te lang en over 't algemeen zeer klaar. « Voor de lezers, die zulke aanteekeningen niet noodig hebben, zegt schrijver in de inleiding, kunnen zij soms wat eenvoudig schijnen : maar die zullen wel verstaan dat het niet anders zijn kon.

Vele Vlamingen zijn in 't valsche gedacht dat Dante zoo goed als onverstaanbaar is : zij zullen dikwijls, door dien eenvoudigen uitleg, zien dat vele nevels gemakkelijk verdwijnen, en dat men, in 't algemeen, om iets der verhevene schoonheid van dat meesterwerk te genieten, geen buitengewoon geweld moet gebruiken. »

E. p. Haghebaert heeft geen geleerdenwerk willen leveren; hij heeft Dante willen toegankelijk maken voor velen; dit blijkt niet enkel uit zijne vertaling, uit zijne inleiding, uit zijne aanteekeningen, maar zelfs uit het uiterlijke der drie deeltjes waarin hij ons zijn werk aanbiedt. Zij zien er zoo eenvoudig uit, dat wij ze wel wat beter zouden wenschen. Hopen wij dat zij in vele handen komen : Dante verdient het (1), de vertaling ook, en moge E. p. Haghebaert weldra in de gelegenheid gesteld worden een tweede uitgaaf te bereiden, waarin hij nog getrouwer Dante zal laten spreken en waaraan zijn uitgever ook meer zorg zal kunnen wijden.

E. VLIEBERGH.

I. Vraagstukken ter oefening in de Meetkunde (voor eerstbeginnenden), door W. H. WISSELINK, Directeur der Rijks Hoogere Burgerschool te Heerenveen. Tweede stukje; zevende, verbeterde druk. Prijs : fl. 0,50. — **II. Rekenschool.** Oefeningen voor het aanschouwelijk, uit het hoofd en schriftelijk rekenen, door denzelfde. Vierde stukje. Getallen van 1-1000. Vijftiende druk. Prijs fl. 0.20. — **III.** Vijfde stukje. Getallen van 1-1.000.000. Eenvoudigste breuken $\frac{1}{2}$-$\frac{1}{10}$. Zestiende verbeterde druk. Prijs fl. 0.25. — **IV.** Zesde stukje. Gewone en tiendeelige breuken. Veertiende, verbeterde druk. Prijs fl. 0.20. — Groningen, P. Noordhoff, 1900.

Deze werkjes kunnen, het eerste door de leeraars van meetkunde, de andere door de lagere onderwijzers met veel vrucht bij de voorbereiding hunner lessen onderzocht worden.

Daar de muntstelsels der beide Nederlanden merkelijk verschillen, kan de *Rekenschool* hier te lande niet als schoolboek dienen. De *Vraagstukken ter oefening in de meetkunde* zullen evenmin in de handen der leerlingen komen, 1° omdat dit leervak, jammer genoeg, hier nog algemeen in eene vreemde taal onderwezen wordt ; — 2° omdat onze noorderburen Latijn en Grieksch voor de wetenschappelijke benamingen boven Nederlandsch verkiezen, terwijl de Vlamingen in dit opzicht liever het stelsel volgen van de Hollanders, die over wetenschappen in de moedertaal begonnen te schrijven, toen, nu drij eeuwen geleden, het Latijn als voertaal van het onderwijs in ongenade viel. P. J. T.

(1) Weten de Vlamingen dat Dante een der eersten geweest is om het staatkundig belang van den Slag der Gulden Sporen te vatten? *Het Vagevuur*, twintigste zang, 43ste en volg. verzen.

Jeugd, een krans novellen van HENDRIK COOPMAN, Thz. — De Duimpjesuitgave heeft hier een veelbelovend talent ontdekt. Er steekt in deze acht stukjes veel van 't geen noodig is om een boeiend verteller te zijn. Daar hebt ge in de opvatting, den stijl, den bespiegelenden humor van « O. K.-93 (Poste-restante) » iets dat aan den Ouden Heer Smits herinnert. Onmiddellijk daarna in den « Zwanezang », eenige bladzijden vol diep, innig gevoel. « Vedel en Maan » voert u terug naar de Romantiek. « Goedgekeurd » is een idylle zooals Conscience er scheppen zou. « De Blijde Boodschap » is een goedgeslaagde ontleding van een interessanten gemoedstoestand. « Mater Dolorosa » is waarlijk tragisch. « In 't Veerhuis » is « eene alte Geschichte » de vereeniging voor eeuwig van twee jonge, schuchtere harten die elkaar lief hebben. « Primus » toont een open oog voor de werkelijkheid, een degelijke opmerkingsgave, een kennen van het leven zooals het is. En over al die lichte, vlugge, van allen nutteloozen ballast vrije schetsjes strijkt er een wasem van jeugdige, warme, vriendelijk-tintelende poezij die het gemoed verruimt en u met het leven verzoent. Daarbij weze nog gevoegd dat de taal keurig is en vloeiend.

J. D. C.

Het oude Nederlandsche Lied, door FL. VAN DUYSE. — Antwerpen, Nederl. Boekhandel. Afl. 2.

De tweede aflevering van deze belangrijke uitgave bevat de teksten en zangwijzen van de volgende liederen (nrs 9-20) : 9) Het is goet peis, goet vrede (Thijsken van der Schilden); 10) Men moeder en me vader (De Koopmanszoon); 11) Mijn here van Mallegem; 12) Wie wilt er hooren een nieuw liedt (De drie gesellen uyt Roosendael); 13) Een koning had twee dochterkens (Madel); 14) Het wasser een coninc seer rijc van goet (Die coninghinne van elf jaren); 15) Ick weet noch eens graven dochterkijn (Des graven dochterkijn); 16) De Keizer van Zweden had brieven geschreven; 17) Die edele heer van Brunenswyc (zeven verschillende lezingen); 18) In Oostenrijk daar staat een huis (De onschuldige knaap); 19) Ic sach minen here van Valkenstein; 20) Het daghet in den Oosten.

Enkele der medegedeelde teksten werden eerst onlangs te Ieperen door de heeren Blyau en Tasseel uit den volksmond opgeteekend, die hunne verzameling liederen, met de melodieën onder den titel *Ieperschh Oud-liedboek* ook op dit oogenblik uitgeven (naar aangekondigd wordt zullen 4 afleveringen verschijnen, aan fr. 2.50 ieder).

Het roerende lied van het jonge kind dat in 's konings warande een konijn heeft getroffen met een pijl, en daarom moet hangen, maar door zijn broeders wordt gewroken, is een der merkwaardigste dezer aflevering; de heeren Blyau en Tasseel brengen het in verband met de geschiedenis van drie Vlaamsche knapen, onder Lodewijk XI, door Enguerrand IV de Coucy opgehangen wegens wildstrooperij van konijnen in het woud van Coucy (1255); wat er van zij, het lied is blijkbaar zeer oud. Vermakelijk is het na te gaan hoe het volk omspringt met eigennamen : de edele here van Brunenswyc of Bruynswyc wordt omgedoopt tot here van Bruincasteele (zóó in het lied dat Prof. David in zijn kinderjaren plag te zingen, en waarop hij zelfs een vervolg dichtte, naar Nolet de Brauwere zeer geestig vertelt — zie Leven en Werken van Kan. J. B. David door Moroy en Van den Weghe, bl. 9), here van Bruindere casteel, van Bruindergesteen, van Brussel en casteelen, te Ieperen zelfs « van 't vriendelijk kasteel! »

In onze aankondiging van de eerste aflevering drukten wij den wensch uit dat de uitgave van den heer Van Duyse door eene studie over het Volkslied, bij wijze van Inleiding, moge voltooid worden. Wij hadden het genoegen sindsdien te vernemen dat eene dergelijke Inleiding in het ontwerp der uitgave begrepen is. L. S.

De Heilige Begga en hare wonderbare stichtingen, door den Eerw. pater DE RYCKERE, predikheer. — Lier, Taymans, 1900.

Wie enkel den titel ziet zou kunnen meenen dat de Eerw. schrijver ons een geschiedkundig werk aanbiedt. Niet zoo. Hij meent dat de instelling der begijnhoven, in onze streken voornamelijk, met de inborst en de neigingen van vele godvruchtige dochters allerbest overeenkomt, meer dan menige andere nieuwdaagsche inrichtingen. Daarom wil hij de begijnhoven en 't leven der begijntjes beter doen kennen en waardeeren.

Het boek is aantrekkelijk geschreven, de taal goed.

Die Spiegel der Sonden, naar het Munstersch Handschrift, vanwege de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde uitgegeven door Dr J. VERDAM. Eerste stuk. Leiden, E. J. Brill, 1900 (fl. 6.00).

Tegelijkertijd, in 1893, werd door Prof. te Winkel, in het Tijdschr. voor Nederl. Taal en Letterk., en door den heer Nap. de Pauw, in de tweede aflevering van zijne *Middelnederlandsche Gedichten en Fragmenten*, de algemeene belangstelling gewekt voor een Handschrift der Paulinische Bibliotheek te Munster, uit de vijftiende eeuw, en waarop reeds in 1878 door A. Lübben in het *Jahrbuch des Vereins für niederd. Sprachforschung* de aandacht was gevestigd geworden. Nu het bleek dat ons in dit hs. nagenoeg de volledige tekst bewaard blijft van een uitgebreid middelnederlandsch leerdicht, den *Spiegel der Sonden*, was het te verwachten dat eene uitgave niet lang zoude uitblijven.

Sedert verscheidene maanden reeds is het eerste stuk der uitgave verschenen; zelfs vanwege Prof. Verdam, welke de eervolle taak op zich had genomen, (en aan wiens vele verdiensten en zeldzame werkkracht het ons verblijdt hier te mogen hulde brengen), is dit eene aangename verrassing geweest; het tweede stuk — naar een berichtje op den omslag belooft — zal spoedig volgen, en den Oudenaardschen prozatekst bevatten, benevens inleiding en woordenlijst.

De *Spiegel der Sonden*, zooals wij het gedicht leeren kennen uit het Munstersch handschrift, waarin de Vlaamsche tekst er min of meer vernederduitscht uitziet, en uit de omwerking in proza welke men in bedoeld Oudenaardsch handschrift aantreft, behandelt achtereenvolgens, in afzonderlijke « tractaten » elke der zeven hoofdzonden; een achtste « tractaet » handelt « van der Tonghen ». De talrijke « exempelen » en « wise leren » zetten het werk eene zekere aantrekkelijkheid bij; dat de zin niet altijd helder is ligt wel ten deele aan de stof, en nog meer wellicht aan de gebrekkige overlevering van den tekst; de vrome berijmer althans blijkt zich goed op zijn handwerk van verzenmaker verstaan te hebben.

Gaarne hadden wij hier een paar staaltjes van den gemakkelijken verstrant medegedeeld; uit het slot, b. v., waar hij door een « exempel » aantoont « dat elk schuldig is te beziene zijns selves zonden ende niet eens anders »; maar dit zou te ver leiden. Ziehier, — door Prof. Verdam ten beste mogelijk uit het Munstersche handschrift terug vervlaamscht, — de regelen welke het gedicht besluiten, en de bekentenis behelzen dat onze middelnederlandsche *Spiegel der zonden* naar het Latijn is bewerkt:

God heere, zoo luidt het van v. 16956 voort :

God heere, up wiens troost ic beghan
Te dichtene dit grote werc,
Ic dancke di, als een simpel clerc,
Dattu woudes gheweirden mien
Te makene instrument, bi wien
Dine gracie hevet vuldaen,
Dat die lesers moeten verstaen
So die sentencie, biddic, here!
Dat si ju dienen moeten de mere;
Ende ic, diet bi der hulpe dine
Hebbe ghetrect uut den latine,
Bidde, dat dichten ende scriven
Mi te ghenaden moete bliven,
So dat ic na dit corte leven
Met ju, here! moet zijn verheven,
Uut wien ic beghinsel nam
Secundum magnam misericordiam tuam.

De omvang der acht verschillende « tractaten » welke hoofdzakelijk den inhoud uitmaken, is onderling zeer ongelijk, evenals het getal hoofdstukken waaruit elk « tractaet » bestaat. Terwijl aan de *Gulzigheid* 13 zulke hoofdstukjes gewijd worden, telt het tractaet *van der Luxuren* er 23, dat *van der Gierichede* 126, dat *van der Traechede* 70, *van der Hoverden* 77, *van der Nidicheden* slechts 5, *van der Gramscap* 24 en het tractaet *van der Tongen* 42.

De tekst van het Munstersch hs. vangt aan te midden van het tractaet over de Gulzigheid, met de vier laatste verzen van het zevende hoofdstuk. Verscheidene bladen immers (*elf*, met ongeveer 1400 regelen, naar de berekening van Jhr. Nap. de Pauw, zie Middeln. Ged. en Fragm., 2e afl., bl. 456) ontbreken aan het begin; de inhoud kan echter opgemaakt worden uit het Oudenaardsch Hs.; uit dit laatste blijkt dat een viertal hoofdstukken over de zonde in het algemeen het boek over de gulzigheid voorafgingen.

Hoe dankbaar wij ook Prof. Verdam hulde brengen voor de zorg door hem aan deze uitgave besteed, willen wij er geen geheim van maken dat ze ons niet teenemaal bevredigt.

Wij zien namelijk niet in dat het de moeite loonde de taal van het Munstersch hs. terug te vervlaamschen. Liever een vernederduitschte en verdorven tekst, getrouw naar het Handschrift, en met de noodige aanteekeningen van den uitgever bij de moeilijke en belangrijke plaatsen, dan een reconstructie, die heel zeker in menig opzicht en onvermijdelijk niet beantwoordt aan den oorspronkelijken tekst. Liever eene uitgave, wier voorkomen zelf bij iederen regel u toefluistert : hier liggen wolfijzers en schietgeweren, dan zulk eene wier voorkomen eerder geschikt is om een valsch gevoel van zekerheid en vertrouwen te doen ontstaan.

Over dit bezwaar stappen we hier echter des te lichter heen, daar de Inleiding ons ongetwijfeld met de redenen zal bekend maken, welke Prof. Verdam hebben bewogen zoo te werk te gaan.

Op de vergadering van de Maatschappij der Nederl. Letterk., op 5 October ll., hield de geleerde uitgever eene voordracht waaruit eenigermate gegist kan worden naar hetgene die inleiding zal bevatten. « De spr. besprak achtereenvolgens het hs., de taal van het hs., de volstrekte noodzakelijkheid om die in het Middelnederlandsch terug te brengen, de wijze van werken van den dichter en zijne al- of niet-

oorspronkelijkheid, zijne bronnen, de letterkundige waarde en hetgeen er belangrijks voor de kennis der middeleeuwsche toestanden en taal uit te leeren is. » (*Museum*, Nov. 1900).

Het moet ons van het hart dat wij de redenen dier « volstrekte noodzakelijkheid » tot hiertoe volstrekt niet inzien; integendeel.

Ook in de schikking der uitgave kunnen wij niet nalaten te betreuren, dat de teksten van het Munstersch hs. en van het Oudenaardsch niet *tegenover* elkaar werden gedrukt; door het afdrukken der beide teksten *achter* elkaar wordt het vergelijken noodzakelijk veel verdrietiger en tijdroovender.

Een bezwaar van grooter belang is echter dit: Prof. Verdam heeft bij de bewerking van zijn kritischen tekst geene rekening gehouden met de fragmenten van verschillende hss. van den *Spiegel der Sonden*, ofschoon de uitgave dier fragmenten, door Jhr. Nap. de Pauw hem die benuttiging ervan zoo gemakkelijk hadden gemaakt. Meer dan eene aanteekening zou weggevallen of anders uitgevallen zijn in de uitgave van Prof. Verdam, meer dan eene verdorven plaats zou door eene betere lezing vervangen zijn geworden, zoo dit geschied was.

Bedoelde fragmenten, vijf in getal, komen voor met aanteekeningen over hunne verhouding tot het Munstersch hs. en tot den prozatekst, op bl. 406 tot 464 van de reeds meer gemelde 2[de] afl. der *Middelnederl. Gedichten en Fragm.* (1893). Ze bewijzen dat de *Spiegel der Sonden* nog al verspreid moet geweest zijn; de vijf fragmenten zien er uit alsof ze elk tot een ander hs. zouden behoord hebben; en de taal is bij alle zuiver Middelnederlandsch. — Een dier fragmenten, volgens den h. de Pauw tot de XIV[e] eeuw opklimmend, bevat zelfs een aantal verzen uit een der hoofdstukken over de Gulzigheid, welke in het Munstersch hs. ontbreken, en vult dus een deel der leemte aan.

Die verwaarloozing van de fragmenten, door Prof. Verdam, bevreemdt des te meer, daar hij wel degelijk voor zijne uitgave heeft gebruik gemaakt van een fragment, indertijd door Prof. Moltzer medegedeeld in het Tijdschr. voor Nederl. Taal en Letterk.; bedoeld Fragment (van *Geervliet*, bij Jhr. de Pauw bl. 422-37) is nochtans door Prof. Moltzer nóch gansch volledig, nóch gansch nauwkeurig medegedeeld geworden, de latere uitgave van den h. de Pauw (ofschoon daarom toch nog geen *blind* vertrouwen verdienend!) verdient heel zeker de voorkeur.

Wat er van zij, eene nalezing kan een en ander, wanneer het tweede stuk verschijnt, nog wel in zijn plooi brengen. En het is ons aangenaam, nadat we zoo vrijmoedig onze meening gezegd hebben over deze hoogstbelangrijke uitgave, de aandacht van den geleerden bewerker te vestigen op een fragment beantwoordende aan vv. 12066-12220 (*Hoverde*, XLV), en berustende ter Kon. Bib. te Brussel (n° 2303-4). Het begint met de regels

Metten gruus soe voedt men tswijn
Ende van der bloemen coomt edele spise

die al dadelijk aantoonen dat Prof. Verdam gelijk heeft, wanneer hij voorstelt te lezen « comt edele spise », in plaats van « *ooc* edele spise », zooals er staat in 't Munstersch hs. Evenals de vijf andere fragmenten werpt het licht op meer dan eene moeilijke plaats, en vertoont het in het algemeen meer bevredigende lezingen dan de Munstersche tekst.

Vgl. overigens over dit Brusselsch fragment *Petit*, Bibliogr., 582. (Onbekende leerdichten, *b* en *c*). — Wij gissen dat dit Brusselsch fragm. deel heeft uitgemaakt van hetzelfde hs. waartoe het tweede Gentsch fragm. bij Jhr. de Pauw heeft behoord. L. SCHARPÉ.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Vlaamsche Kunstbode, Januari 1901.

En nog zoo jong zijn : welgeschrevene kerstvertelling voor groote kinderen door Al. Van Neste. — Vervolg van Fr. Van den Weghe's *Geschiedenis der Nederlandsche Taalkunde in Vlaanderen* (1500-1886). Serrure, Snellaert, Blommaert, baron de St.-Genois en Bormans worden besproken. Veel nieuws is er hier niet te leeren. — Uit *Kunstnieuwjes uit Brugge* door Med. Verkest, vernemen wij dat Gruuthuusse « dat ten koste van veel bankbriefjes en goudvinkjes prachtig hersteld werd » nu blijkt ongeschikt te zijn om de schilderijen der van Memlinc, Van Eyck, David enz. te herbergen. « Die misrekening geeft dan ook nieuwe hoop aan hen die meenen, dat er hier een museum zou dienen gebouwd te worden, heelemaal naar de moderne eischen van bewaring en van verzekering tegen brandgevaar, en waarin zoowel de moderne als de oude Meesters hun plaatsje zouden vinden. » — Verzen van Jan Boucherij en Bernärd.

Germania, Januari 1901.

Eenige algemeene gedachten over *Socialpolitik* door Kard. von Strantz. — Van de redactie : hoe Kruger's afwijzen door den Deutschen Keizer, en graaf Bulöw's rede hieromtrent in den Deutschen Reichstag (13 December) beoordeeld werden. — Voorts eenige bladzijden uit een werk van Dr Kuhlenbeck *Von den Pandekten zum Bürgerlichen Gesetzbuch* dat binnen kort te Berlijn verschijnen zal en waarin schrijver toont hoe met het burgerlijk Wetboek (in voege gekomen in 1900) het Germaansche recht in eere hersteld wordt. Tot dan toe was het in Duitschland verdrongen door het Romeinsche. — Slot van Prof. Fritsche's studie over *Die französische Kriegslyrik des Jahres 1870-71 in ihrem Verhältnis zur gleichzeitigen deutschen.* Het verschil tusschen de twee soorten van liederen wordt als volgt gekenschetst : « In Deutschland ist die Pflege der volksmässigen Kriegslieder auf dem Boden treuen Plichtgefühls, onerschütterlichen Vertrauens auf den Sieg der gerechten Sache und wetteifernder Opferfreudigkeit für das Vaterland entstanden. » Wat nu de Franschmans betreft : « Prahlen mit raschem Ruhm und reicher Beute und Selbstüberhebung, das sind die Grundzüge der Lieder aus der ersten Zeit des Krieges. Und als nach der Vernichtung der stolzen Rheinarmee der Ruf nach Rache und Verleumdungen gegen das Heer und seine Führer der Grundton der Lieder war, in denen das Gefühl des tiefverletzten Nationalstolzes sich Luft machte, klingen doch fast nirgends jene reineren Empfindungen trauernder Vaterlandsliebe durch, wie sie zur Zeit der tiefsten Erniedrung Deutschlands

ein Arndt, Schenkendorf oder Körner sich zu bewahren wussten. » — Een lezenswaard artikel van H. P. N. Halbertsma ter gelegenheid van Bertha von Suttner's roman *Die Waffen nieder*. Voor althans kan er geen spraak zijn, meent Halbertsma, alle soldaten naar huis te zenden, wat voor gevolg zou kunnen hebben dat de beschaafde wereld overrompeld worde door de minder beschaafde volkeren. De Staten van midden Europa, (Engeland en Rusland uitgesloten) zouden moeten een verbond maken. Een politieke bond, wellicht later; maar om te beginnen een tolverbond. In dien zin schreef Anatole Leroy Beaulieu in Revue des Revues. (Zie ons overzicht van tijdschriften, December bl. 525).

Het Katholiek Onderwijs, Februari 1901.

Te lezen : *Priester en Moedertaal*, niet onderteekend; wie in Oogst ll. op den Vlaamschen Landdag was te St.-Niklaas weet dat het komt van een zeer geleerd priester, hoofd eener school. « De Vlaamsche priester houdt met hert en hand aan zijne taal. Gelijk hij, als burger, in het verlies van eigen taal een verlies ziet van eigen nationaliteit, zoo is hij, als priester, overtuigd dat de achteruitgang der Vlaamsche taal een achteruitgang is der christene zeden... De Vlaamsche priester acht het een gewetensplicht aan de leerlingen die hem toevertrouwd worden achting en liefde voor taal, voor volk en land in te boezemen. Taal, volk en land zijn wel edele voorwerpen. En het edele doen beminnen is veredelen, is beter maken, is opvoeden.... En hij vreest die geestdrift niet (van de studenten), omdat hij ze leidt en ten hooge opvoert; neen, hij is verheugd en zegt in zich zelven : uit die gloeiende herten zullen mannen groeien die, zelfs in kalme jaren, nog vuur zullen over hebben voor edele zaken. »

Vlaamsche Zanten. Jannari 1901.

Begin eener studie over *Onze Volksverhalen in de Germaansche Godenleer*. — *De Hond in het Volksgeloof*. — Verklaring der spreekwoorden : Met den schup op den rug loopen = niet lang te leven hebben; gewoon zijn naar de kerk te gaan = gewoon zijn de deuren open te laten; bang zijn dat de kerk zal invallen = er niet verder en meer in komen dan noodig is : veel tin hebben = rijk zijn. — Vrouw Weyn deelt een lief vertellingske mee : *Van den koopmanszoon en zijne vier wonderbare honden*.

Tijdschrift van het Willemsfonds, Januari 1901.

In *Stichting van Rusthoven* zet Mr. A. Bevernage de inrichting uiteen der rusthoven in Holland. « 't Zijn gebouwen in steden of ten platten lande, door fundatien van bijzonderen opgericht, in afgescheidene woningen verdeeld, met een, twee of drie kamers.

De inwoners zijn lieden van zekere jaren die het verblijf kosteloos verkrijgen, of wel aan zeer lagen prijs. »Met het oog op de ouderlingen met een klein inkomen, waarvan het getal, dank aan de pensioenwet, welhaast merkelijk vermeerderen zal, is het inrichten van dergelijke rusthoven ten onzent aan te prijzen. Maar opdat zij kunnen blijven bestaan ware het noodig dat de wetgever hun de rechtspersoonlijkheid toekenne. — *Van 't nonncken*, een liedje, woorden van G. De Mey, muziek van Edw. Blaes. — *De reis van Joseph II in de Nederlanden*. ontleding van prof. Eug. Hubert's werk *Le voyage de l'empereur Joseph II dans les Pays-Bas* (31 Mai 1781 — 27 Juillet 1781). Van Joseph II krijgen wij hier eene heel nieuwe voorstelling : « Alle kostelijke pracht, die overal de prinselijke bezoeken kenschetste, verbant hij. Hij vermijdt de officieele redevoeringen, wier holle en traditioneele nadruk tegen zijnen ernstigen

geest streed. Zelf betaalt hij al de kosten zijner reis in de Nederlanden; hij luistert slechts naar nuttige toespraken, en spreekt enkel ernstige zinnen. Zijn « philosophisme » is gansch verschillend van het scepticisme der 18e eeuw. Godvruchtig, maar zonder ijdelheid, vervult hij zijne godsdienstige plichten, neemt plaats naast de eenvoudige lieden, welke, zooals hij, de zondagsche hoogmis bijwonen, of wijst ten minste de tronen of de luisterlijke bidstoelen, die men voor hem bereidt, van de hand. Genaakbaar voor iedereen, ontvangt hij den eerste den beste, hoort alle klachten aan en trekt nut uit alle berichten.

Vóór de zonneschemering op de been, ronddwalende langs allerhande straten of plaatsen, waar iets te zien, iets te leeren is, buiten de officiëele conventies en leugens heeft deze Keizer, die uit overtuiging in publieke hotels in stede van in paleizen afstapt, zijns gelijke niet in Europa omstreeks 1781. »

De Vlaamsche School, 10 geeft : *De processie* van O. L. V. van Blindekens, te Brugge. *Oorsprong*, *Het Kerkje*, *De Godshuizekens*, met verlichting door Jozef Boûûaert.

In **De Bode van den H. Franciscus van Assisie.** Februari 1901, bl. 167-168 deelt Fr. Petrus de Alc. De Tremerie O. F. M. een gesprek meê dat hij met zaliger Guido Gezelle had over St. Franciscus van Assisie. « Franciscus, zoo sprak Gezelle, is de ware dichter, de patroon van allen die dichter zijn geboren. 'k Durve twijfelen of er ooit iemand beter dan hij de dichterlijkheid heeft begrepen van de taal des volks, van die vrije geschapen taal, wil ik zeggen, die noch geijkt, noch gemaaktheid kent, en los en vrij door 't volk gesproken wordt. Hoe zoet, hoe heilig zoet, in die heilige volkstaal geschreven, klinkt en zingt Franciscus' lied aan de zonne. Ja, ik beproefde het wel eens dat lied in onze eigene tale weer te geven... Nooit gelukte ik er in, en nooit zal iemand er in slagen al de schoonheid, al de helderheid, al den zang en al den klank van dat hemelsch lied volmaaktelijk na te bootsen ». Voorts een onuitgegeven gelegenheidsgedicht van G. Gezelle : *Op den 50en verjaardag van de plechtige kloosterbeloften onzer eerweerde moeder abdesse, zuster Maria Lucia, wijlen eer jongvrouw Delphine Deschieter-De Kerkhove, gevierd te Rousselare, in het klooster van de Arme-Claren-Colettienen op den 25 Sept. 't jaar O. H. 1882.*

St.-Cassianusblad. Tijdschrift voor Opvoeding, Onderwijs en Onderwijzersbelangen. 3e jaarg. Drukk. P. Ryckmans, Mechelen. Prijs : 3.50 fr. 's jaars. — Januari 1901 : *Nieuwjaarswensch en Nieuwjaarspraatje*, door kan. *J. Muyldermans.* Waarschuwing voor het gevaar dat sommige nieuwsblaadjes opleveren door al te breeden uitleg over tal van misdaden : « De dwaas, zoo zegt de wijze spreuk, kan « 'nen steen in den vijver smijten, en zeven kloeke mannen zullen « noodig zijn om dien er uit te halen. Ik voeg er bij : En smijt « het dagblad maar één onpasselijken volzin in de verbeelding van « het kind, nog geene zevenmaal zeven kloeken zullen er de sporen « van te niet doen! » — *Rousseau*, door *R. L. S.* Over den inhoud van den « Emile ». Zaakrijk en klaar. — *De ware nationale School*, door X. Enkel de godsdienstige school heeft recht op dien naam. — *Klagen*, gedichtje door *Hilda Ram.* — *Le Prêtre dans les écoles.* — *De Stoomwagen.* Proeve van toepassing der formeele leertrappen op eene letterkundige ontleding (van het bedoeld gedicht van J. v.

Beers), door *Dr C. C.* — *Fröbelles.* Onderwerp : knippen in een vierkant (met figuren). — *Gezondheidsleer.* Het voedsel, enz. door *F. Dm.* — *Barema's* nopens de jaarwedde der onderwijzers in sommige gemeenten. — *Het Pensioen voor den aanneembaren Onderwijzer*, door *F. Demeyer.* — *Le projet Maenhout.* Bijvoegsel nr 1 : Officiëele stukken. — Buitengewone schooltoelagen. — Benoemingen. — Openstaande plaatsen. — Aankondiging van boeken. — *Boekbeoordeeling :* Gebedenkrans (uit West-Vl.).

— Februari, nr 2 : *Dionysius de Karthuizer*, door Dr C. C. Eene belangrijke bijdrage nopens dezen althans te zeer ongekenden man, den *Doctor extaticus* der middeleeuwen. Opgave van den inhoud der artikelen, met eene beknopte verklaring, van 's Karthuizers *de doctrina scholarium.* — *Het Onderwijs eener tweede taal in de lagere school.* Hoogst genomen de twee laatste schooljaren, mag men in 't lager onderwijs met eene tweede taal beginnen. — *Uit Lessing's Fabelboek*, door *J. Mdm.* — *Meester en Leerling*, rijmpje van Boendale. — *De Sleuner*, gedicht van *A. Vermeiren.* — De achtste les : *Over de vergiffenis der zonden en de verrijzenis des vleesches*, door *J. Brabantsen.* Verband der les met de Gewijde Geschiedenis, en zedelessen er uit voortvloeiende. — *Les van metriekstelsel* (hooge graad), door *F. Clerckx.* — *Gezondheidsleer*, door *F. Dm.* — *Une pension pour l'instituteur adoptable*, door *E. Tuypens.* — *Zoo moeten ze varen!* — *Wijzigingen aan de Schoolwet*, door *Alf. Verschueren.* — *Schoonheden van het officiëel onderwijs.* — *Verkeerde Straf.* — Bijvoegsel nr 3 : Officiëele stukken; schooltoelagen; eereteekens; openstaande plaatsen. — *Het Middelbaar Onderwijs in Duitschland.* — *Het Onderwijs in Italië.* — Katholieke en liberale vrijheid. — Iets ter overweging. — Boekbeoord. : *Oefeningen op de Nederl. Spraakleer* van Frans Willems (door J. v. O.).

Durendal, Janvier 1901.

Schoone platen : portret van Mev. prinses Albrecht van Belgie, *St. Cecilia* en *De Muziekant* naar Antoon Van Welie, de *Afdoening van 't Kruis* van Boticelli. — De merkwaardigste bladzijden van dit nummer zijn wel het vervolg van E. H. Cuppens studie over Guido Gezelle. De *kerkhofblommen* worden hier besproken en ten deele vertaald. Zoo krijgen wij in 't Fransch de kerkhofblomme ter gedachtenis van Ed. van den Bussche, het Kindeke van de dood, F. A. J. Bethune, De moeder van P. Benoit, enz. Wat in die vertaling bijzonder te prijzen valt is dat zij zoo getrouw den indruk van 't Vlaamsch weergeeft; wie Gezelle's verzen kent weet wat dit bediedt. — Voorts : *La main qui frappe* uit den tijd van den Boerenkrijg, goed verteld door Ed. Ned; een verslag over de 41en salon der koninkl. maatschappij der waterverfschilders door Pierre Verhaegen, verzen van baron Ch. de Sprimont, L. Le Cardonnel en G. Marlow.

In *Gazette des faits et des livres* beoordeelt Firmin Van den Bosch de St. Lucasschool als volgt : « si l'école néo-gothique a admirablement réussi en architecture — et le baron Béthune n'eut-il réalisé que l'abbaye de Maredsous, que son nom encore mériterait de survivre dans la gratitude des artistes catholiques — et si, dans le mobilier, elle a trouvé un type heureux encore qu'un peu monotone, qui peut contester que les tentatives de sculpture et de peinture *secundum Lucam* ont abouti à la plus déplorable faillite artistique!

Non, on ne me fera jamais admettre que le dédain de l'anatomie, le mépris caricatural de ce chef-d'œuvre de Dieu qu'est le corps humain, le torticolis et la grimace soient des éléments essentiels de l'art gothique. »

La Fédération artistique, 9, geeft een artikel van Léon Ery, over *La moralité dans l'art*, dat tot het besluit komt « que les composants profonds, primitifs de l'intellectualité et de la sensibilité sont ceux qui correspondent aux plus grandes valeurs morales ».

In nr 11 levert Malachim een soort vollediging van *La moralité dans l'art*, door het verdedigen der gedachte : « L'art est à la Religion, prise dans son ensemble, ce que le culte extérieur est au dogme, à la Religion abstraite ».

Zie het artikel van Dr. Dupont in onze aflevering van December 1900, blz. 451.

Revue d'histoire ecclésiastique, 3, bevat eene studie van Dom U. Berlière over *L'origine de Citeaux et l'ordre bénédictin au XIIe siècle*, wat voor de zeden- en beschavingsgeschiedenis van groot belang is; b. v. hoe te Molesme de handenarbeid vervangen werd door geestelijke oefeningen, ten gevolge van de toenemende geschenken waarin de abdij zich mocht verheugen; maar hoe dan ook door deze voordeelen de tucht verzwakte, kalmte en rust afnamen (bl. 450). Dit alles gaf aanleiding tot de verplaatsing naar Citeaux. De betrekking van Citeaux tot Cluny wordt aangeraakt, doch verder den ontzettenden invloed van deze abdij op het pausdom in de elfde eeuw niet besproken.

— Nr 4, bevat een artikel van J. Flamion, getiteld « Les anciennes listes épiscopales des quatre grands sièges » (Rome, Antiochië, Alexandrië, Jerusalem), bevattende bibliographisch-critische onderzoekingen naar de waarde der bronnen door Harnack en anderen, welke over dit onderwerp schreven, gebezigd. Op het episcopaat van Rome zal in een volgend artikel teruggekomen worden.

Revue Sociale Catholique. 1 Fevrier 1901.

Ed. Crahay verdedigt de dotatie van den graaf van Vlaanderen in politiek, rechterlijk en maatschappelijk opzicht. De beweegredenen die hij aanhaalt zijn niet nieuw, maar klaar voorgedragen. De bijzonderste is wel deze : de wet van 14 Maart 1856 kende aan den graaf van Vlaanderen eene dotatie toe van 150.000 fr. De wet van 10 Maart 1867 verhoogde de dotatie tot 200.000 fr. ter gelegenheid van het huwelijk van den graaf. De wetgever van 1856 en 1867 wilde dat die dotatie zou vast staan, niet ververanderlijk elk jaar. Zoo elk jaar daarover moet gestemd worden dan is het omdat, ingezien art. 115 der Grondwet, de begrooting elk jaar moet gestemd worden, en alle Staatsuitgaven in de begrooting moeten vermeld staan. Zeker, de kamers kunnen elk jaar weigeren de dotatie te stemmen, maar het ware het inzicht van den wetgever van 1856 en 1867 miskennen. Door die wetten zijn wij, zedelijk gesproken, gedwongen de dotatie te betalen. — In dit nummer nog een belangrijk artikel van prof. Brants : *Un siècle de mouvement syndical en France* : de wet Chapelié van 1791 verbiedt de vakvereenigingen, de wet van 1884 laat ze weer toe, het decreet van Millerand van 17 September 1900 geeft hun voorrechten, alleen de wettelijk ingerichte vakvereenigingen mogen meestemmen voor het samenstellen der arbeidsraden. Hoe men daartoe gekomen is, wordt hier uiteengezet.

De Arbeid, 3e jaarg. afl. 4.

Twee schetsen : *Op de Baan*, door Lucie de Vries en *Het witte Huisje*, door Mathilde de Vries.

Het tweede is flauwtjes geschreven. Welke zin « Het eens gedroomd geluk lange jaren met elkander te leven, te lijden en te beminnen,

tot eindelijk de onverbiddelijke dood een hunner aan de liefde van den anderen zou ontrukken, wijl de overgeblevene, aan wie wegging, voor eeuwig de oogen zou toesluiten, had niet mogen zijn »! — Vervolg van Gerard van Eeckeren's levendige novelle, *Aangenomen en verlaten* : de Vrijage van een dominee. — Verzen van Vict. de Meyere, G. F. Lindeyer, W. van Doorn, Ad. Herckenrath, Remy Bockstael en W. Estor.

Studiën. — Dl. 55. — Afl. 5.

H. I. Allard verhaalt ons het leven en de bekeering van Bernard Sutholt, eenen tijdgenoot van Vondel, die eerst te Leiden en daarna te Harderwyk doceerde. Hij had zijne bekeering tot het katholiek geloof vooral te danken aan de lezing der HH. Vaders.

Onder den titel « Het ware en het valsche Formalisme » bewijst L. Regout de valschheid der leering van Kant, volgens welken *tijd* en *ruimte* enkel subjectief zouden zijn en geen bestaan hebben buiten onzen geest. Hij toont dat er geene bewijskracht ligt in de redeneering die Kant aanvoert, en dat deze in tegenspraak met zichzelf vervalt. Het mangelde Kant aan eene grondige kennis van de peripatetische begrippen en daarin ligt de oorsprong zijner dwaling.

P. Zeegers, handelende over de *Bergrede*, toont dat in deze onderwijzing van den Zaligmaker, gelijk zij bij Mathæus voorkomt, eene logische aaneenschakeling en eenheid te vinden is en dat er dus van dien kant geen grond is om die leerrede te beschouwen als een samenvoegsel van verschillige reden.

De hoofdstelling bestaat in eene schildering van den waren geest des Christendoms omtrent de kennis en beoefening van eenige geboden en goede werken, in tegenstelling met de minder volmaakte opvatting daaromtrent in de Oude Wet, maar vooral met de valsche leeringen en praktijken der schriftgeleerden en Pharizeën.

Neerlandia, Jan. 1901. Bijzonder aan te stippen het artikel : *Nederland en de Republieken :* Neerlandia is niet geheel gerust over de houding van Nederland ten opzichte van president Krüger, het kon wel iets meer doen.

De Katholieke Gids, Jan. en Febr. 1901.

Eene belangrijke studie van Dr F. J. Nuyens, over den oorsprong en de eerste geschiedenis van *Het Fransche Concordaat*. « In den gebruikelijken zin is een Concordaat die overeenkomst, welke de Paus als Hoofd der Kerk met eene wereldlijke Regeering sluit ter regeling en ordening van de aangelegenheden der Kerk in de Staten dier Regeering... Wie de daden van het Fransche Gouvernement toetst aan de bepalingen van het Concordaat, zal niet lang in twijfel blijven, of deze wel in overeenstemming daarmede zijn en of de Paus geen recht zoude hebben met te verklaren, dat het niet naar behoeven wordt nagekomen, en dus voor hem geen bindende kracht meer heeft. » — *Onze Roomsche burgerstand. Geen « Te kort! »* door E. H. P. M. Bots. Eerw. schrijver bedoelt hier door Roomsche burgerstand de katholieken die zich ofwel aan den handel, ofwel aan andere eerzame bedrijven, ofwel aan den landbouw hebben toegewijd, met uitsluiting van den adel, den militairen stand, de geestelijkheid, de geleerden. Wat de katholieke burgerstand in Nederland kenmerkt is 1° zijne mildheid « zoodra eenig herder van parochie of bisdom iets groots zal moeten ondernemen, zoo weet hij maar al te goed, dat enkele uitzon-

deringen der andere standen daargelaten, het de boeren en zoogenaamde particulieren zijn, die de lakens zullen uitdeelen » 2° eene kinderlijke aanhankelijkheid aan den godsdienst en aan de parochiepriesters ; en 3° een allerzoetst en behoudend familieleven. — Van E. H. B. Van Geldorp eene overzetting van Dickens voorrede op Nicholas Nickeby. — Van Jac. : P. van Term eenige welgekozene citaten uit werken van aanzienlijke vrijmetselaars. — Begin van een geschiedkundig, romantisch verhaal : Paus Leo IX, door A. op de Laak. — Voorts nog een schoone studie over *Het Huwelijksrecht van H. M. de Koningin en Z. H. den Prins-Gemaal.* Sommigen denken dat er eene wet noodig is om de verhouding tusschen de koningin en den Prins-Gemaal te regelen. Luidt immers art. 160 van 't Burg. Wetboek niet « De man is het hoofd der echtvereeniging, de vrouw is aan haren man gehoorzaamheid verschuldigd. » Hoe kon dit samen gaan met het recht der koningin, als koningin meester te zijn? Men hoeft hier te onderscheiden, meent schrijver, tusschen het publiekrecht en het privaatrecht, tusschen de koningin als koningin en als vrouw des huizes. Eene bijzondere wet ware gansch overbodig. De bepalingen van het B. Wetboek zijn op de koningin, als vrouw des huizes, toepasselijk even als op alle gehuwde vrouw; als *koningin* echter is zij meester, en waar de rechten van de koningin met die van de vrouw in botsing mochten komen, moet de vrouw voor de koningin wijken.

Caecilia, 12, bevat eene grondige en lovende beoordeeling van Fl. van Duyse's *Oude Nederlandsche liederen*, door den bestuurder Mr. A. Viotta. De schrijver haalt op hoe sommige liederen bij het kantwerken werden voorgedragen.

Noord en Zuid, 6, bevat van Dr. A. S. Kok een leerzaam artikel over Fokke Simons' *Helicon* in verband met aanteekeningen van Kinker, Bilderdijk, enz. over Feiths romancen. Lindema wekt de herinnering op aan de aloude *Braga*, en Dr. J. Prinsen geeft noten over Huygens' *Voorhout.*

De Gids. Februari 1901. — Meest al zware brokken in deze aflevering.

Potgieter's brieven aan Busken Huet zullen in den loop van dit jaar openbaar gemaakt worden. Hier worden, als voorsmaak, twaalf van die brieven medegedeeld, loopende van Januari 1861 tot Januari 1864. Uit den eersten brief deze zin over Alberdingk Thijm « Wie Thijm wil schetsen, geve geheel die belangrijke persoonlijkheid, geleerde, schrijver, dichter tevens, representant van het beste wat het catholicismus in ons land, in onzen tijd oplevert. Hij waardeere heel zijne studie ondanks al hare eenzijdigheid zoo krachtig. Zijt gij er onbevangen genoeg toe? Ik geloof neen. » — Prof. A. G. van Hamel behandelt in *Wetenschappelijke beoefening der moderne letterkunde* het onderwijs van wijlen prof. Allard Pierson aan de Universiteit van Amsterdam. — Van Geertruida Carelsen een zeer waardeerend artikel, in zedelijk opzicht wel te veel, over wijlen den Duitschen Theodoor Fontane. « In Fontane doet zich het heugelijk verschijnsel voor van een literator, die zijn tijd vooruit geweest is zonder daardoor verbitterd te worden; die een menschenleven lang als journalist, romanschrijver, geschiedvorscher, essayist en dichter rustig zijn eigen gang is gegaan, naar zijn beste krachten de pen voerend, zonder jaloezie jegens meer gevierden en zonder vooroordeel jegens jongeren; en die lang genoeg geleefd heeft om door een nieuw geslacht

geëerd te worden en op zijn ouden dag in allen eenvoud de geestelijke vruchten te plukken van zijn eerlijk dagwerk, zijn literarisch goed humeur en zijn tactvol geduld ». — C.-Th. van Deventer over *Indische centralisatie-plannen.* « Sedert een halve eeuw bijna is men het er over eens, dat de bestaande regeling, waardoor, buiten de desa-huishouding, ook de kleinste plaatselijke belangen en behoeften de bemoeienis van het centraal gezag vereischen, eenvoudig bespottelijk is, maar terwijl de adviezen, gevraagde en ongevraagde, hoe in dien toestand verbetering te brengen, zich opstapelden tot een berg van papier, liet de verbetering zelve nog maar op zich wachten! » Nu is eene poging gedaan tot regeling dezer aangelegenheden. Bij Koninklijke Boodschap van 24 Juli 1900 werd der Tweede Kamer een ontwerp van wet tot decentralisatie van het bestuur in Nederlandsch Indie aangeboden. — Volgt een artikel van B. Gewin over *Arbeiderskoloniën* voor doel hebbende « aan bedelaars en landloopers een christelijk toevluchtsoord te schenken, waar ze door arbeid, tucht en godsdienstige leiding geschikt worden gemaakt voor terugkeer in de Maatschappij. » Van regeeringswege kan hiervoor wel iets gedaan worden. — Vervolg van Bijvancks studie: *Inleiding tot Shakespeare's Hamlet. Sonnetten* van Hélène Lapidoth-Swarth.

De Hollandsche Revue. Jan. 1901.

Aan te stippen in dit nummer de Karakterschets van Lord H.-H. Kitchener, eene echte karakterschets dit maal, waarin bijzonder op 's mans wreedheid gewezen wordt. « Die oogen, men zie ze op zijn portret in dit artikel eens goed aan. Zijn dat niet de stalen, harde, blauwe bolletjes, die getuigen van een onbuigzame, wreede natuur? Kan men zich van een man met zulke oogen niet voorstellen, dat hij de eigenschappen bezit « to drill a black man white and make a mummy fight », zooals van hem gezegd wordt; die het graf van den Madhi schendt en diens hoofd laat opgraven; maar die óók van Cronje een wapenstilstand weigert om zijn dooden te begraven; die de oorlogscorrespondenten der dagbladen bij zijn tocht naar Fachoda naar huis zond, en wiens eerste werk, na het overnemen van het opperbevel van Lord Roberts, was, om hetzelfde in Zuid-Afrika te doen, ten einde zijn hyena's taak ongezien te kunnen volbrengen; die zijn gewonde soldaten bijna onverzorgd achterliet, gelijk ooggetuigen in Egypte van hem verklaard hebben, en die ook de vrouwen en de kinderen der vechtende Boeren laat honger lijden om hun echtgenooten en zoons zooveel te spoediger tot het neerleggen der wapens over te halen?...

Zeker dàt is een « karakter ». En Kitchener is dan ook een man — van — karakter, maar van een verachtelijk karakter.

Maar Engeland heeft zulke dier-menschen noodig, om zijn wildebeesten-taak in Zuid-Afrika te volbrengen. » Als boek van de maand wordt zeer waardeerend, al te waardeerend, besproken Styn Streuvels *Zommerland* en *Zonnetij.* « Door dat temperamentvolle, dat mannelijke, dat knuistige en pootige, maar óók door het eerlijke, vrije en franke in die kunst, heeft deze een eigenaardige bekoring waaraan men niet kan ontkomen.

Hij is nog jong, Styn Streuvels. Een heel leven heeft hij nog vóór zich. Hij zal nog stapels werk kunnen klein krijgen. Naam heeft hij reeds gemaakt. Zenuwachtige haast om iets te schrijven, dat van hem zal doen spreken, heeft hij dus niet. Hij kan rustig blijven werken en hij is een stille wroeter.

En zal van zijn pen dan nu komen het groote Boeren-Epos, *de* roman van het Boerenleven, die met zooveel ander groot werk, nog steeds aan onze Hollandsche kunst blijft ontbreken? »

Vragen van den Dag, Februari 1901, verschenen den 7 Februari, begint met een heilwensch aan de koningin Wilhelmina en haar gemaal. — *Hoe te leven*, eene reeks waarheden en raadgevingen voor het dagelijksch leven door J. Kuiper, bewerkt naar *The Use of Life* van Sir John Lubbock. — *De strijd om de gezondheid in de 19e eeuw*, begin eener studie over hygiëne door Prof. Rubner. — Vervolg van *Onze kennis des hemels en hoe men daartoe gekomen is*. Hoofdlijnen uit de geschiedenis der wetenschap van ons zonnestelsel. — Hoogst belangrijk het artikel van H. Tiesing: *Iets over den scheper en de schapenhouderij in Drente*. Een kijkje in het volksleven van oostelijk Drente. « Al die schapen (van een dorp) worden elken morgen te ongeveer tien uur veldwaarts gedreven; er zijn kudden van duizend tot twaalf honderd stuks. Voor de dagelijksche verzorging van al die dieren houdt men gemeenschappelijk éen herder, de « scheper » genoemd, op wiens eerste sein zich op het aangegeven tijdstip de kudde in beweging brengt. Gehuld in een langen jas, voorzien van zijn herderstaf, dien hij de « schup » noemt, en gevolgd door zijn trouwen hond, Siep, Sito, Loos of Tee genaamd — van andere hondennamen houden de meeste schepers niet — begint hij te ruim tien uur op eene daardoor bij de dorpelingen bekende plek zijn seinen te geven. In oude tijden bliezen de schepers op koehoorns... Sinds een tiental jaren zijn de koperen blaashoorns, bij vrachtrijders en trekschuitjongens in gebruik, ook bij de schepers ingevoerd. » De schapen komen daar bijeen en worden dan naar de heide gedreven. « Eene stofwolk rijst omhoog, die den landbouwer op het land opmerkzaam maakt, dat het al na tienen is, want voor lieden die op het land werken is vaak het uitgaan der schapen een aanwijzing van tijd... Zoodra zich de kudde op het ruime veld verspreidt begint de scheper te breien, want dit is zijn dagelijksch werk bij het hoeden der schapen. Zelden breidt hij iets anders dan kousen en sokken voor de dorpelingen. » Er zijn schepers in Drente die 40, 50 jaar achtereen hun beroep hebben uitgeoefend. Met de schapen is de scheper « zoo goed bekend, dat hij van elk der twaalf a dertienhonderd schapen, die hij onder zijne hoede heeft, meestal op het eerste gezicht den eigenaar weet aan te geven.... Zijne belooning ontvangt de scheper deels in contant geld, deels in natura. 't Eerste wordt voor hem bijeengebracht door het heffen eener schapenbelasting.... drie of vier centen voor elk schaap... Voorts heeft de scheper het recht tot vrije bewoning van een huis, en het gebruik van daarbij behoorend bouwland en eenigen tuingrond, gemeenlijk bekend als de « scheperij », dat gemeenschappelijk goed en eigendom der gezamenlijke marktgenooten is. Zoolang de scheper ongehuwd is, en derhalve geen gezin heeft, ontvangt hij den kost bij den boer door « rondeten » waarbij ieder der schapenhouders beurtelings een, of twee dagen achtereen den scheper als kostganger houdt. Hij mag dan de scheperij te zijnen bate verhuren. » Voor elk schaap krijgt de scheper nog eene zekere hoeveelheid rogge en aardappelen.

Zeitschrift der Christlichen Kunst, 5. — Das eherne Taufbecken im Dome zu Hildesheim, waarschijnlijk van omtrent 1260, is geheel eenig in zijn soort door de pracht en verscheidenheid van het beeldwerk. Wij vinden daarvan hier een kundige beschrijving en afbeeldingen, door Adolph Bertram, uit Hildesheim zelf. Belangrijk is het artikel over Haenel's studie: laatste tijdperk der Gotische kunst en den invloed der zoogenaamde « Renaissance » daarop, geschreven door Alfred Schröder: « Es finden sich Merkmale des nahenden Protestantismus », in die gotische lijnen, is Haenel's meening.

— Nr 6, bevat eene studie over Rijnlandsch ivoorwerk van de elfde en twaalfde eeuw, en de geschilderde vensters van Xanten, zijn de drie voornaamste onderwerpen in deze aflevering behandeld.

— Nr 7, bevat als hoofdartikel een studie van Paul Schubring over *Bischofsstühle und Ambonen in Apulien*. De oorspronkelijke byzantijnsche kunst is hier niet te miskennen. Men herinnert zich daarbij dat de zuidpunt van Italië tot in de 11e eeuw aan Konstantinopel belasting betaalde, terwijl heden het Grieksch dialect er nog leeft.

Deze invloed erkent men in de bijzonderheden der hier voorgestelde kerkmeubels.

— Nr 9. Beschrijving van een Fransch psalterium te Brunswijk in het priesterseminarium, van eenen 13e-eeuwschen *Monstrans*, te Ahrweiler, en een gesneden groep : Christus met Joannes den dooper, 1m3 hoog, van het begin der 13e eeuw, in het bezit van Chev. Meyer van den Bergh, te Antwerpen.

Stimmen aus Maria Laach, 10, bevat een artikel van uiterst practischen aard tegen het belachelijk vooroordeel ten gunste van het tweegevecht : Zum ehrengerichlichen Duellzwang in Oesterreich, uit de hand van P. Bernhard zu Stolberg-Stolberg.

De jongste buitensporigheden der Oostenrijksche officieren in deze vraag hebben meerdere bezadigde mannen doen ontstaan om dit ongehoord misbruik te bekampen.

Das litterarische Echo — 15 Jan. 1901.

Buchdramen (Wolfgang Kirchbach). Een en ander over « boekdramas » d. i. over dichtwerken in gesprekvorm waarvan de vervaardiger niet in de eerste plaats de opvoering en de eischen van de theatertechniek heeft in het oog gehouden — in tegenstelling met de « regisseurstukken » die enkel de vrucht zijn van een op de planken verworven tooneelervaring.

Zwei Dichtungen van Gerhart Hauptmann, t. w. *Im Nachtzug* en *Die Selbstmörder*

Gœtheschriften. Een door Rich. M. Meyer gemaakt overzicht van studiën over Gœthe.

Merlindichtungen (Wilhelm Holzamer). Bespreking van F. W. van Oesteren's epos *Merlin*. (1900).

Das .Ueberbrettl. Warme oproep van Ernst von Wolzoger tot het oprichten van kunstherbergen voor het volk — zooals er in Frankrijk te Montmartre en in 't quartier latin bestaan — waar dichters en muzikanten hun werken zelf zouden voordragen.

Boekbeoordeeling. enz.

— 1 Febr. 1901.

Uit *Oldenburg-Bremen* (Franziskus Hähnel) : Portret van een paar letterkundigen uit die streek, namel. van Hermann Allmers en van Arthur Fitger. Den eersten heet men den « marschendichter » wegens zijn prachtig « marschenbuch » (1857) ; een bundel lierzangen, zeer eenvoudig, met meesterlijke natuurschildering, vol melodie en rechtstreeks het hart aangrijpend. Hij schreef ook verdienstelijke romans en tooneelstukken. Dat hij bovendien schilder, toondichter, enz. is gaat ons niet aan. — De strijdlustige, koppige Fitger dankt zijn besten roem aan zijn dichtbundels « Fahrendes Volk « (1875), « Winternächte » (1880) en « Requiem æternam dona ei » (1894), waarin vooral een verrassende veelzijdigheid, een rijkdom van allerhande aandoening in blinkt. » Die Hexe » (1875), een zijner treurspelen, dat den kulturkampf bijsprong, had voor eenige jaren veel bijval. *Im spiegel*. Gabriele Reuter verhaalt hoe zij er toe kwam het « verdichten » op

te geven, om voortaan enkel nog het nauwkeurig opgemerkte werkelijk leven in haar romans op te vangen. — Een drietal *Gedichte* van Hermann Allmers, waaronder het teekenachtige, diepgevoelde « Heidenacht ». *Wald*, een goedgeslaagde natuurschildering, getrokken uit Nikolaus Krauss' roman « Der Förster von Konradsreuth » *Aesthetisches :* bespreking van drie werken over æsthetiek (Arthur Drews). — *Ein neuer Sienkiewicz :* bespreking van Sienkiewicz' laatsten roman « Krzyzacy » (de Ridders van de Duitsche orde) : alweer een prachtig, gloeiend, grootsch stuk uit de geschiedenis van Polen (XIVe-XVe eeuw) (Josef Flach). — Voorts letterkundige brieven uit het buitenland, overzicht van tijdschriften, boekbeoordeeling.

Zeitschrift für Socialwisschaft, 16 Januari 1901.

Op twee artikels van deze aflevering willen wij hier de aandacht vestigen : *Das Gebe Gefahr* door M. von Brandt.

Zekere nijverheidstakken lijden onder de mededinging van China en Japan, zegt schrijver. Maar het gele gevaar moet men toch niet overdrijven. Wel is waar kost de arbeid in het Oosten bijna niets, maar men heeft er ook 3 of 4 man noodig om 't werk af te leggen dat door éen Engelschman wordt gedaan.

De mededingingskracht ligt veel meer in de bekwaamheid der arbeiders, in de machinen en de kapitalen waarover de nijverheid beschikt. In Amerika wint het werkvolk meer dan hier, en toch zijn de Vereenigde Staten onze bijzonderste concurrenten. Dr Friedr. Prinzing begint eene reeks artikelen over *Die eheliche Fruchtbarkeit in Deutschland.* In een eerste artikel bespreekt hij de oorzaken van het min of meer groot getal kinderen. De zedelijke oorzaken en de willekeurige beperking aan kant gelaten zijn er bijzonder twee redenen aan te wijzen : den duur van het huwelijk en den ouderdom der echtelingen, bijzonder der vrouw.

Volgens onderzoekingen van Rubin en Westergard bedroeg te Kopenhagen het getal kinderen (daarbij gerekend de gestorvene) voor een huwelijksduur van

0 — 5 jaar	1,18	15 — 25 jaar	4,46
5 — 10 »	2,63	25 » en meer	4,94
10 — 15 »	3,64		

Volgens de berekeningen van Boeckh was het middelmatig getal kinderen te Berlijn in 1885, ingezien den ouderdom der vrouw bij het huwelijk

— — 20 jaar	5,53	30 — 33 jaar	2,93
20 — 25 »	4,88	boven 35 »	1,34
25 — 30 »	4,11		

Op 1000 huwelijken waren er kinderloos, ingezien den ouderdom der vrouw bij 't huwelijk :

— — 20 jaar	73,5	30 — 35 jaar	211,1
20 — 25 »	96,7	boven 35 »	478,6
25 — 30 »	135,1	middelmaat	162,6

Civiltà cattolica. 5 Jan. 1901.

De nieuwe eeuw. — Hoop en vrees. De nieuwe eeuw neemt de erfenis over der weggestorvene; 't is op dien erfschat van goed en van kwaad dat schrijver zijne verwachtingen steunt; het kwaad is namelijk de uitsluiting van Christus uit de maatschappij, de regeering,

de beschaving; — het goed de uitbreiding van den godsdienst, en de warme terugkeer tot de Kerk. Schrijver haalt de woorden aan van Pius IX in 1873. « Wanneer zullen de dagen der kwellingen een einde nemen? Dit zal ik u zeggen : Wanneer aan de betoogingen van godsvrucht, gehouden in de kerken, de werken van buiten uitgevoerd zullen beantwoorden.

Parijs en Rome, na het sluiten van het Concordaat (Aug. 1801), S. toont aan dat het onbillijk toevoegen der « Articles organiques » minder het werk was van Napoleon, dan van zijne omgeving en wel voornamelijk van den afgevallen bisschop Antoon Talleyrand. Rome echter ging met meer rechtzinnigheid het werk van het concordaat te gemoet. S. onderzoekt breedvoerig art. I (voorwaardelijke vrijheid der kerk in Frankrijk) en XIII (wettiging van het bezit der kerkelijke goederen), hij haalt een aantal onuitgegeven stemmen der kardinalen aan tegen deze artikels, welke echter door de meerderheid en ook door den Paus goedkeurd en bevestigd werden.

De maatschappelijke werking der katholieke jeugd. Dit is een kort overzicht van de groepeering der katholieke jeugd, in de verschilllende landen. Italië heeft zijne societa della « Gioventia Cattolica », gesticht in 1867; zijne « Federazione Universitaria » ontstaan te Napels in 1892 met » La Vita Nuova » als orgaan: verder nog de « Sezioni Giovani dell' Opera dei Congressi ». — Frankrijk bezit « L'association Catholique de la Jeunesse française, in 1886 door graaf de Mun gesticht, met de « Revue de la Jeunesse catholique » als orgaan. Verder de « Commission des patronages », — « La Jeunesse de l'Union nationale » gesticht door den E. H. Garnier, en Le Sillon, wiens doel is eene grootere toenadering te brengen tusschen de priesterlijke en de leeke jeugd. Voor België, waar de kath. jeugd met eene « verrassende werkzaamheid in de maatschappelijke werking treedt » spreekt schrijver vooral van de « Société générale de Bruxelles », van de menigvuldige tijdschriften der jeugd, alsook van de gymnastiek- en wapensocieteiten. In Engeland noemt zij de « Catholic social union » gesticht door card. Vaughan, « de Catholic medical student's society » van Edimburg, de « Catholic Joung men's Society » gesticht te Limerick in Ierland (1849) enz. — Spanje heeft zijne tallooze Congregazioni's Centri's, Athenei's en Academies. — In Portugal richtte card. Jacobini, in 1893 de societeit der kath. Portugeesche jeugd op, die reeds zeer bloeiend is. Zwitserland telt de krachtige « societeit der Zwitsersche studenten » in 1841 gesticht, met de « Monat Rosen » in drie talen uitgegeven, als orgaan, alsook verscheidene andere vereenigingen die de beroemde « Pius Verein » vervangen. Ook in Oostenrijk is er eene ontwaking der kath. jeugd; studentenkringen bestaan er in al de Universiteiten, en men is er bezig onder de kath. met het stichten eener vrije Universiteit te Salzburg. Duitschland bezit de machtige « Studenten Vereine » met 3560 leden en de « Akademische Monatsblätter » als orgaan, en de « Studenten-Verbindungen » met 4500 leden, verder kath. koopmansvereenigingen, een groot aantal kringen voor de werkmansjeugd, door den E. H. Hitze gesticht. — Voor Polen noemt schrijver de sodales marcani van Lemberg, en hunne gelijken van Cracovie. Schrijver eindigt met een blik op de kath. jeugd van Zuid- en Noord-Amerika, waar ook hare werking de aandacht vestigt der Katholieken en zelfs der Protestanten.

19 Jan. 1900.

La Chiesa e il cattolicismo Liberale. — In hunnen Herdelijken Brief behandelen de Engelsche Bisschoppen met Kardinaal Vaughan,

dit onderwerp van passend en algemeen belang ten huidigen dage. In meesterlijke opvatting en in sierlijken vorm bewijzen zij 's Pauzen recht tot onderrichten, en de onfaalbaarheid in geloofs- en zedenleer.

Della Stela del Foro e della sua Iscrizone Arcaica. — Vervolg van kritische studiën. — Het werk van De Sanctis, professor aan de Turijnsche Hoogeschool, over den « Lapis Viger » telt onder de uitstekendste van dien aard. Meer vastheid nochtans gevoelt men in 't weerleggen der anders-denkenden, dan in het staven van zijn eigene meening.

Il Papa e le Associazioni Religiose in Francia. — De brief van Leo XIII aan Kardinaal Richard wordt door de Fransche pers, ter uitzondering der socialistische en radicale hooggeprezen.

Hooggetinte liberale bladen verdedigen 's Pauzen politiek; die algemeene goedkeuring nochtans kunnen de Italiaansche liberalen moeilijk verkroppen.

OMROEPER.

In **Musica sacra** 3 en 4 komt een overzicht voor der examens voor kerkmuziek gehouden te Mechelen. De leerlingen slagen uitmuntend. De aanstelling tot organist schijnt menigmaal door verschillige eerlustige kosters verhinderd te worden.

❦

De Nederlandsche Spectator 49, geeft een overzicht van het Amsterdamsche Jaarboekje voor 1901, met een tal van historische bijzonderheden, o. a. over de vraag der kroon van het Amsterdamsche wapen, voor de maatregelen in 1780 genomen om aan Engeland het hoofd te kunnen bieden, enz., enz. Maar toch verzoekt de redacteur om meer koopers, ten einde het boekje te kunnen vervolgen in 1902.

❦

Invloed der keuken op de poesie. — 't Schijnt dat er een nauw verband bestaat tusschen deze twee. Dit leert toch Georges Renard, professor aan het *Conservatoire des Arts et Métiers*, te Parijs, in zijn werk *La Méthode scientifique de l'Histoire littéraire*. Zoo vindt hij een samenhang tusschen het hedendaagsch verspreid gebruik van thee en pudding en onze smaak voor Shakespeare en Dickens.

❦

Studentencongres. — Den 24 Maart richten de studenten der Gentsche Hoogeschool een Congres in om de trapsgewijze vervlaamsching hunner hoogeschool te bespreken. Alle Vlaamsche studenten en belanghebbenden worden er op uitgenoodigd. Te dezer gelegenheid zal er dien zelfden dag eene groote onpartijdige meeting gehouden worden, waarop redenaars uit Gent, Antwerpen, Brussel en Brugge het woord zullen voeren.

❦

Cyriel Buysse, zegt *De Hollandsche Revue* van Januari ll., heeft « het met zijn taal niet verder dan een soort van Vlaamsch patois, tot een dialekt gebracht, dat het frissche en het naïve van een echte *Volkstaal* mist... Buysse liet zijn rusticke *boeren*kunst der Vlaamsche landen in den steek en ging *heerenkunst* maken... Voor dat soort kunst had hij den aanleg en de kracht niet. En toen was 't ook in eens uit. Cyriel Buysse daalde tot den rang van een tijdschrift-novellist af, zooals Holland ze bij kudden heeft. »

❦

Van **Johannes Jörgensen** (zie *D. W.* en *B.*, Januari 1900), is onlangs eene nieuwe brochuur verschenen : « Een Apostel », levensbeschrijving van P. Damiaan. Wij laten de eerste bladzij ien volgen :

« In zijn roman *The Christian* — die overigens zonder rede dezen veelbelovenden naam draagt; want verre van *den* Christen te beschrijven, schildert hij nauwelijks *een* Christen — vertelt Hall Caine den ontzaggelijken indruk in Londen verwekt, door den dood van *Pater Damiaan*. Dit wordt uit andere bronnen nog bekrachtigd. Eensgezind verhieven de Engelsche bladen den jongst ontslapen ten hemel; ja het anglikaansche *Church Times* verklaarde zelfs dat Pater Damiaan « door heel het moderne Christendom gecanoniseerd was. » Met duizenden werd zijne photographie verkocht, en niet alleen in Londen, maar ook in de andere groote steden des lands, moest de politie de menigte uiteen drijven, die zich verzamelde voor de boekwinkels, waar het beeld werd uitgestald.

En wat zag men op deze photographie?

Men zag een doodzieken man, liggende op een armoedig leger in eene schamele hut, uit planken saamgetimmerd. Het aangezicht droeg het merk van lange pijnen, en was gelijk de handen, die over de deken lagen, met vreeselijke wonden bedekt. Deze man, die hier in een afgelegen hoeksken van den wereldbol naar den dood wachtte, was de katholieke missionaris *Joseph de Veuster* — met zijn ordensnaam Pater Damiaan — die melaatsch onder de melaatschen was geworden, die zestien jaren hun geestelijke herder was geweest en die eindelijk voor hen zijn leven ten beste gaf.

Dit beeld verdrong in gene dagen al de beelden van mooie danseressen en sterke boxers uit de vensters der Londensche boekwinkels, en duizende menschen kochten het, zooals men op andere tijden het beeld koopt van Cléo de Mérode. Het drukke, wellustzotte Londen boog eenige ernstige stonden voor het beeld van een man van smarten. En zelf de prins van Wallis stelde zich aan het hoofd van een comiteit, dat voor doel had Pater Damiaan's leven en werk op de weerdigste wijze te huldigen. »

H. Sienkiewicz heeft een nieuwen geschiedkundigen roman uitgegeven : *Krzyzacy* (De ridders van de Duitsche Orde).

Sienkiewicz, door en door een Poolsche vaderlander, heeft de gebeurtenissen van zijn nieuw werk gekozen in den bloeitijd van Polen, toen, in 1410, koning Wladyslaw Jagiello, bij Tannenberg en Grünwald, de Duitsche Orde versloeg. Deze liet op 't slagveld haren hoogmeester en 50,000 man.

Wereldtaal. — Nog altijd gekijf over de taal die moet dienen voor de internationale betrekkingen : J. M. Schleyer stelde 't *Volapük* voor; Leon Bollaks de *langue bleue*, Julius Lott de *lingue international*.

Velen meenen dat we daarom geen kunstmatige taal noodig hebben, eene natuurlijke taal is beter. Welke? Tot vóor eene halve eeuw had het Fransch de meeste kans, nu is het 't Engelsch òf 't Russisch. Prof. Hermann Diels meent dat, om politieke reden, 't Latijn te verkiezen is, niet het philologenlatijn, maar een frisch, modern nieuwlatijn (*Deutsche Revue*, Januari 1901).

Ideënverkoop. — Te Leipzig verschijnt een tijdschrift : *Die litterarische Praxis*, waarin onlangs de volgende aankondiging voorkwam : « Origineele gedachten, ook ontwerpen voor romans, novellen en drama's, reeds in kapitels gedeeld, worden aangeboden door een wel geoefend schrijver van jaren. »

Bakkersrekening. — In het zooeven verschenen werk van Victor Ottmanns over Casanova de Seingolt vinden wij de rekening van een geletterden bakker « Praenobilis ac amplissimus dominus de Casanova debet infra scripto ante iter dresdense pro semulis et pane 3 fl. 32 kr. pro quibus petit Theodorus Seifert, civis ac pistor. Duxovy die 7. Octobris 1790 ».

Amerikaansche Tijdschriften. — De Amerikaansche briefwisselaar van *Das litterarische Echo* (15 Januari 1901, bl. 504), klaagt dat « de Amerikaansche tijdschriften op weg zijn prentenboeken voor groote kinderen te worden. Wie naar den omvang en het pronkvolle, veelal ook werkelijk kunstig afgewerkte, de waarde van den inhoud wilde schatten, zou wel bedrogen zijn, want de teekenaar speelt nu de groote rol, de schrijver moet zich beperken tot den uitleg der beelden. »

Lemmens. — Bij het kerkelijk huwelijk van koningin Wilhelmina met hertog Hendrik van Mecklenburg, op het oogenblik dat het jonge paar zich van de knielbank verhief om na het gebed de kerk te verlaten, stemde het orgel aan : *La Marche pontificale* van M. Lemmens.

❦

Toonkunst. — Te Mainz zal midden April een concert gegeven worden, dat eenige dagen zal duren. Het Bestuur zegt daarvan : « Wij willen geen pronkfeest geven met allerlei uiterlijken opschik, maar een *Stil feest*, voor den geest ».

Op dit « stille feest » worden, onder andere werken, alle negen simfonieën van Beethoven uitgevoerd!

En bij ons?....

❦

Nobelprijs. — Eenieder weet dat Alfred Nobel een fonds gesticht heeft van 100,000 kronen, uit te betalen aan het beste letterkundig werk, binnen 't verloop van hoogstens 5 jaren in de wereldlitteratuur verschenen. 't Is de Zweedsche Academie die belast is met het toekennen van den prijs. Voor de belanghebbenden ware het nuttig te weten wat die 18 doorluchtige Academieleden zooal over kunst en letteren denken. Hun woordvoerder, Prof. Esajas Tegnér, zegt o. a. 't volgende : « Smaak en letterkundige « scholen » zijn zeer onbestendig; op het ruwe naturalisme van de jaren 80 volgden het symbolisme en zijn geestverwante richtingen die zich hoofdzakelijk tot doel stelden het onverstaanbare kunstig te idealiseeren. Uit de realistische koudwaterstroomen is een onzuivere mist opgestegen, waardoor heen men van het heldere, reine zonnelicht slechts een matten weerglans ziet. Evenwel hopen en verwachten wij, dat er een tijd in aantocht is, die ons de onbevooroordeelde waardeering van het schoone in elke opduikende kunstopvatting zal mogelijk maken. Het eeuwig-schoone is een vluchtige schim. Zij die ons luidst toeroepen dat zij het vliedend phantoom in hun macht hebben, verdienen niet altijd meest geloof. Het schoone in zijn volkomen vorm heeft voorzeker nog onbekende ruimten voor onze blikken te onthullen. Nochtans, hoe de grenslijnen op den weg der literaire smaaksverfijning ook veranderen mogen, nooit zal men de palen mogen overschrijden, die onschuld en zedelijkheid krachtens onwrikbare wetten hebben geplant. »

❦

Onderscheiding. — Wij vernemen met genoegen dat onze geleerde medewerker, de zeer eerw. heer I. Van Ongeval, leeraar in het Seminarie te Gent, kanunnik genoemd is van Sint-Baafs alhier. Hartelijke gelukwenschen.

❦

† **Verdi** is de eeuwigheid ingegaan. Zijne werken zullen niet als een schaduw verdwijnen. Zij zijn daartoe te karakteristiek. Zij schilderen zijn leven, zijn tijdperk, zijne nationaliteit. Toch rekende hij zich zelven niet tot de genieën als Palaestrina, Marcello, Leo Durante, Pergolese. Hij sprak zelfs eens schriftelijk aan Hans von Bülow den wensch uit zich een zoon van Joz. Sebastiaan Bach te mogen noemen. Want « notre école aujourd'hui abâtardie, menace de disparaitre ».

Giacomo Verdi, was de zoon van een herbergier op een klein dorp bij Busseto in Parma, geboren den 9ⁿ October 1813, toen Parma tot Frankrijk behoorde. Hij ontving een nederig onderwijs en werd afgewezen op het conservatorium te Milaan, in 1833.

Weldra werd deze dwaling ontdekt. Lauweren van alle soort omkransden weldra zijn hoofd. Lof, eer en geld vloeiden van alle kanten. Hij besloot zijn leven als bezitter van een groot landgoed en kasteel, alles zelf door hem bestuurd, als lid van de wetgevende kamer, waarvan hij, kunstenaar zijnde, een natuurlijken afkeer had, en als weldoener der menschheid, door de gronding van een liefdegesticht.

Zijne werken zijn even talrijk als algemeen bekend en schitteren door hunne dramatische waarde, hunne verscheidenheid van kleur en uitdrukking boven die van Rossini, Donizetti, Bellini.

Het was bijzonder *Rigoletto* wat hem zijne eerste en groote populariteit verschafte.

Van 1839 tot 1894 schiep hij niet minder dan 28 opera's en een *Requiem* ter eere van Manzoni, wat op een muziekfeest te Keulen, tijdens Hillers bestuur, vóór een tiental jaren werd uitgevoerd, toen de classische componist van *Die Zerstörung Jerusalems*, om iederen prijs Richard Wagner van zijne concert-programma's wilde uitsluiten. *Don Carlos* (1867) werd voor het Fransch tooneel geschreven. Daarin beproefde de meester eene wending, welke eenigszins eene verloochening was van het Italiaansch karakter, wat in *Aïda* (1891) nog meer werd verzaakt.

Ondertusschen vereerde hem Ismael-Pacha daarvoor met 100,000 franken, en dit werk deed de rondte door Europa. Voorzeker is het meer verzorgd, met velerlei nieuwe harmonieën verrijkt en van de andere zijde met minder banaliteiten bezwaard dan alle andere Italiaaasche opera's. Doch vele critici zijn van meening dat de componist hierin ook zijn eigenlijk karakter was te buiten gegaan.

Op zijn 80e jaar gaf hij zijn *Falstaff;* immers ook Wagner en Rossini schreven komische opera's! Doch dit werk bleef bij de meeste andere achter staan.

Zijn laatste werk was een liefdewerk : 400,000 franken ter stichting van een toevluchtsoord voor ongelukkige toonkunstenaars.

Moge hij in de eeuwigheid het loon ontvangen, wat zulk eene edele kunstenaarsziel verdient.

† **Aristide Dupont**, advocaat te Brussel, medewerker aan *Avenir Social* en *Justice Sociale*. — **Lissagaray**, gewezen communard en hoofdopsteller van *La Bataille*. -- **Zénobe Gramme**, te Bois-Colombes, bij Parijs. Hij was een gewezen werkman-schrijnwerker, in België te Jehay-Bodegnée geboren; hij vond de nijverheids-dynamo uit, deed veel voortgang maken aan de electriciteit (verlichting en drijfkracht), en verhief zich tot den hoogsten stand. Hij was commandeur van de Leopoldsorde. — **Hertog Albert de Broglie**, gewezen minister en ambassadeur onder Mac-Mahon, een der schitterendste schrijvers der Fransche katholieke letteren. Hij werkte mede aan den *Correspondant* sedert 1848; hij schreef *Etudes morales et littéraires* (1853), *Histoire de l'Eglise et de l'Empire au IVe siècle* (1856), *Secret du roi*, *Frédéric II et Marie-Thérèse*, *Frédéric II et Louis XV*, *Marie-Thérèse impératrice*, enz. enz. Hij zetelde onder de 40 onsterfelijken der académie française. Hij was geboren in 1821. — **Ch. M. Dozy**, stadsarchivaris van Leiden, schrijver van belangrijke historische werken. — **Henri de Bornier**, schrijver van *La Fille de Roland*, *L'Apôtre*, *France d'abord*, enz. — **Weduwe Eluse Caro**, zelf schrijfster, onder andere van *Le Péché de Madeleine*. — **Sophus Schandorph**, Deensche schrijver en dichter, 64 jaren oud.

HET LANDLEVEN IN DE LETTERKUNDE.

V. — Frankrijk.

In het dicht ineengegroeide bosch van Georges Sand's letterkunde, kwamen ons hare landelijke werken voor, als zoo vele open plaatskens, vol groene halmen en wuivende twijgen, waar de vogelen des hemels in vrijheid hun lied kweelen, waar eenvoudige bloemekens geurig uit den grond spruiten. Het werk van René Bazin, dat wij thans gaan ontleden, vraagt zulken voorbereidenden arbeid niet, zulk worstelen en wringen door takken en doornen heen, om de rust van het frissche groen te bereiken.

Bij hem is het landschap altijd lachend en vriendelijk, de hemel helder en mild, de lucht gezond en koel.

Bijna eenige uitzondering in de letterkunde der negentiende eeuw — in de romanletterkunde van Frankrijk althans — deelen zijne werken niet in de heerschende gebreken van hunnen tijd. Zij kennen noch de wulpscheid, die den atmospheer verpest, noch den knagenden gier van den twijfel. — Een ongestoord geloof, een volkomen evenwicht tusschen de vermogens, gezondheid van strekking en gewaarwording, van hart en geest, zachte levensvreugd, getemperde weemoed, ziedaar de kenmerken van dezen weldadigen, minnelijken schrijver.

Niet dat zijne helderheid ooit in onverschilligheid of gewoonheid overga. — Niets is fijner dan deze

fijne geest, keuriger dan deze stijl, die voor de minste schakeeringen bijna kleurlooze tonen bijbrengt. — Gelukskind, geboren in het geloof en als geboren voor het succes, weet René Bazin veel doorzicht te paren met licht gewekte ontroering, de raadselen van den geest aanschouwelijk te maken in beelden uit het leven, de eeuwenoude waarheden te dossen in het sierlijkste kleed van nieuwere vormen.

Want een echte kunstenaar, een moderne schrijver is deze overtuigde katholiek. Met al de liefde van den schoonheidsminnaar koost en streelt hij zijne beelden; met al het fijne en buigzame der moderne taal drukt hij zijne ideeën uit; maar ook hij blijft van zijne eeuw door zijne bezorgdheid voor nooddruftigen en bedrukten, ook hij heeft de klagende stem van 't *Misereor* hooren klinken en denkt op de zwoegende arbeiders der stad, zelfs als hij het frissche groen van 't land geniet; ook hij is van zijn ras, van zijn stam, en beoogt het vooruitzetten van een gedacht, al schijnt hij enkel bekommerd om letterkundig werk te leveren.

Wij hebben bij Georges Sand gezien dat dit de hoofdtrek is van het Fransch verstand; maar, terwijl deze geestesbezorgdheid noodlottig was voor de vrouwelijke auteur, werkt zij enkel weldadig bij René Bazin. Hij is geen verdwaalde op den aardbodem; hij staat op vasten, bekenden grond, in 't volle licht der waarheid. Er is klaarte in zijnen geest; vrede en warmte schuilen in zijn hart; en daarom kan zijn oog met des te meer liefde en medelijden waren over zijne zwoegende, dolende broeders.

Aan deze helderheid van begrip, aan deze gulheid van gemoed, danken wij eenige schoone romans: de eersten, uitsluitelijk letterkundig, schilderend of het dichterlijke van de natuur - « La Sarcelle bleue, » « Les Noëllets; » — of het innig familie- en gevoelsleven, — « Mme Corentine, » een pereltje van fijne zielsontleding. In « De toute son âme, » een edel en

verheven werk, verscheen vooreerst de maatschappelijke bezorgdheid en eindelijk onderzocht René Bazin het vraagstuk van het landleven in zijn laatsten en misschien heerlijksten roman : « La Terre qui meurt. »

Even verre blijvend van de romantische overdrijving van Georges Sand, van de realistische platheden der Duitsche school, behandelt de Fransche schrijver hier een der gevoeligste kwesties van onzen tijd : het voortbestaan of niet van den landbouwgrond, bijgevolg van den boerenstand, in ons overbevolkt Europa.

De boerenstand is de grondslag der samenleving. Het is of het leven, het gezonde geestelijk leven van een volk, voortkwam uit dezen, wier taak het is aan hunne landgenooten het brood te bezorgen, dat het stoffelijk leven onderhoudt.

Van groot belang is dus de vraag, of die grondvest der maatschappij, ja of neen, in ons oud Europa, zal te niet gaan. — Van groot belang ook voor de letterkunde, die zoo vele frissche, gezonde ingevingen vroeg aan het landleven.

Dat René Bazin zulk een onderwerp koos tot stof van een schoon en verheven werk, een kunstwerk onder alle opzicht, spreekt voor den adel van zijn geest, voor het verre zicht zijner opvattingen, voor de warmte van zijn hart.

Doch hoe heeft hij de vraag beantwoord?

De titel zegt het reeds, en het droevige van 't eindwoord, het diep weemoedige van de oplossing is in strijd met 's schrijvers gewoon optimisme. Des te treffender blijft de indruk. Niets is aandoenlijker dan weemoed bij levenslustigen. Van een grauwen hemel verwacht men enkel halve tinten, zacht geschemer, zwevende lijnen; maar een blauwe hemel, schielijk overtrokken, verrast en doet pijnlijk aan. Zoo verrast ons de weemoedige toon van dit werk bij de gewoonlijk heldere, lachende natuur zijns schrijvers.

Ook een Duitsche schrijver heeft de zelfde stof met de zelfde noodlottige gevolgtrekking behandeld.

Het is Rosegger in zijn schoonen roman : « Jakob, der letzte ». Leerrijk zal het zijn de twee werken nevens elkander te stellen, ten minste onder letterkundig opzicht, want oordeelen of hunne zwaarmoedigheid gewettigd is of niet, gaat onze bevoegdheid te buiten.

Zeer gelukkig werd de titel van het Fransche boek gekozen. Deze titel spreekt, schildert. Inderdaad, niet pachter Lumineau, of een zijner drie zonen is hier de held : de ware held is de grond, de warme, voedende, vruchtdragende vadergrond, — de langgekende, langbeminde, altijd vertroostende moederaarde.

En deze begeeft den landman! deze sterft! Al het pathetieke, al het diep weemoedige, eigen aan eindigende dingen — aan den avond, aan het najaar, aan den ouderdom — klinkt reeds in den titel en grijpt den lezer aan. Als verpersoonlijkt is hier de grond, en zijn sterven is aandoenlijk als het sterven van eenen persoon, — neen, niet alleen van eenen persoon; als het uitsterven van geheel een gezin, van gansch eene volksklasse.

Want dát is het belang van het boek, zijne hooge weerde, zijne overwegende beteekenis : het beschrijft een heelen toestand, de crisis van onzen tijd, een keerpunt in de samenleving. Is het bestaan op den buiten onmogelijk geworden? Moet de boerenstand in Europa ten gronde gaan? Zal ons oud werelddeel voortaan op de krachten berusten van nieuwere, jongere gronden? — Zoovele vragen door den schrijver gesteld, en met welke meesterschap! Hoe aandoenlijk beschrijft hij ons deze economische onwenteling, dat losrukken van den boer van den bodem aan wien hij gehecht is door zulke taaie wortels : het dagelijksche heilige, innige verkeer met zijn land, heel het verleden der voorouders in gemeenschap gesleten met den grond!

Luistert naar deze woorden : « Ter wille van François, was de Fromentière niet meer het gezegend

oord, dat allen beminden, verdedigden, dat niemand zocht te ontvluchten. Hoe vele moeders, kinderen, voorouders, vereenigd in de vreugd of gelaten in de smart, hadden niet geleefd in dat ruim vertrek, waar het huisgezin, op dit oogenblik, verzameld was! Welke ontelbare geslachten waren niet gewonnen, geboren, gevoed geworden in die hooge bedden, ginder, langs den muur! waren er niet gerust gaan slapen hunnen laatsten slaap! Men had daar geleden en geweend; men was er niet ondankbaar geweest. Gansch een woud ware herrezen, hadde al het hout weer wortel kunnen schieten, dat lieden van den zelfden naam in deze schouw hadden verbrand. Wat zou er voortaan van de afstammelingen geworden? »

En deze beschrijving van den boer met zijn land vergroeid. — Hij is bezig op zijn koolveld. — « De pachter werkte snel en zonder poozen, gelijk een jong mensch. Hij stak zijne hand uit, en de bladeren, met een gerucht van brekend glas, knakten tegen de koolstammen aan en vielen in hoop onder 't verduisterend gewelf, dat de voren bedekte. Hij was gehuld in deze schaduw, waaruit de klamme wasem van den grond opsteeg, verloren tusschen de breede, fulpachtige, warmslappe bladeren, door roodgestriemde ribben geschraagd. In der waarheid, maakte hij deel van dien wasdom en men had moeten zoeken om den rug zijner jas te onderscheiden van het groen en blauw wiegelen van zijn veld.... Hij voelde zich thuis op den grond, dien hij als zijn eigendom aanzag, dien zijn stam, krachtens eene onbepaald verlengde verbintenis, had bewerkt. Rond hem vormden zijne koolen een uitgestrekt vierkant — zware en machtige golven, wier kleur bestond uit alle vereenigde blauwen en purpers en uit de weerkaatsing der dalende zonne. Ofschoon van zeer hooge gestalte, dook de pachter halflijf, gelijk een schip, in deze dichte en levende zee. »

— « Van verre bezag hij zijne Fromentière met de aandacht van dezen, die gansch hunne liefde vóór zich hebben. Tusschen de stronken der olmen, op eenige honderde meters afstand ten zuide, schitterde het bleeke, afgewasschen roos der tichels, in onregelmatige vormen. De wind bracht het geloei aan van het thuiskomend vee, den reuk der stallen, dien van kamillebloem en venkel, aan 't dorren op de dorschvloer. Voor minder nog, was heel het beeld van zijn goed voor de ziel van onzen pachter gerezen. »

Kan men beter het innig verkeer schetsen van den landman met zijn land? — Door deze aanhaling leeren wij ook de schrijfwijze kennen van René Bazin; want een gansch nieuwen vorm van landelijken roman geldt het hier. Niet het trouwe weergeven van landelijke gebruiken, het machtig scheppen van landelijke typen is de eerste bezorgdheid; zelfs niet het keurig schrijven eener frissche idylle, hoewel het werk door hooge dichterlijkheid uitmunte. — Neen; als echte negentiendeeuwer, als echte Franschman daarbij, heeft de schrijver veel eerder een sociaal, dan een letterkundig doel voor oogen, zoodat heel het belang ten slotte neerkomt op den grond.

En dit juist verleent aan het werk eene wondere eenheid, geeft het zijne oorspronkelijkheid, zijne hooge kunstweerde. Personages en omgeving smelten, om zoo te zeggen, ineen en laten den lezer onder den grootschen indruk van één gevoel en één gedacht.

Ook mag dit boek eerder een landschap dan een opstel heeten — landschap met breede lijnen, wijde vergezichten, eentonige groene vlakten, waar het leven niet hevig en opbruisend is, maar kalm en diep, zooals de natuur.

Toussaint Lumineau, pachter van de Fromentière, heeft drie zonen : Mathurin, François en André of Driot. — De oudste, een soort van reus, een echte

boer naar lijf en ziel, een landman in merg en been, gelijk zijn vader, en, zooals hij, hartstochtelijk verkleefd aan het land, is, ten gevolge van een ongeluk, gebrekkelijk geworden. — « Zijn hoofd, breedgebouwd, met rosse haren overgroeid, kroop tusschen de schouders, nu zelven opgetrokken en zwaar geworden. Het machtige bovenlijf, de lange armen en handen verrieden eene kolossale gestalte; maar als deze reus zich tusschen zijne krukken oprechtte, zag men een romp gansch ineengezakt, gansch mismaakt, en twee beenen, die slap en krachteloos hingen. Dit worstelaarslijf eindigde in twee uitgemergelde spillen, nauwelijks bekwaam om het lichaam eenige stonden te schragen en waaruit het leven langzamerhand, maar onverbiddelijk, terugtrok. »

Mathurin was niet altijd zoo geweest. — « Zes jaren vroeger, was hij uit het leger thuisgekomen, prachtig zooals hij vertrokken was. Drie jaren kazerne hadden niets vermocht op zijne wilde natuur van echten boerenjongen, op zijne ploeg- en oogstdroomen, op de geloovige gebruiken, die hij geërfd had van zijn ras. » - Toen, was hij verliefd geraakt op eene dochter van Sallertaine, Félicité Gauvrit, van de Seulière, een schoon, struisch, wat frank boerenmeisje.

Op zekeren avond, dat hij van den meulen van Challans, in zijne ledige kar terugkwam en met Félicité, die nevens hem zat, praatte en schertste, sprong het paard in eens op zij, door eenen tak, in den donkere, gezweept. Félicité wilde uit de kar springen. Mathurin belette haar en wierp zich vooruit, om het paard met den toom te vatten. Doch hij miste, viel voorover en de kar reed over zijne beenen. Acht maanden lang hoorde men hem huilen van smart. Nu lijdt hij niet meer; maar de dood is in zijne leden. — « Nutteloos, aanschouwt hij den arbeid, waarvoor hij geboren was en dien hij nog wanhopig bemint.... De ziel is als het lichaam veranderd. Zij is gesloten. Hij is hard, hij is achterdochtig,

hij is kwaadwillig.... Eene zaak alleen vermurwt nog dezen gebrekkelijke : de velden zien van zijn goed, het ploegwerk van zijne ossen, het zaaien waaruit haver en koorn zullen opschieten, de vergezichten waar hij het volle leven heeft gekend. »

Gansch verschillig is pachter Lumineau's tweede zoon, François : « — Van middelmatige gestalte, mollig, rooskleurig, onbezorgd, François was geen groote liefhebber van den arbeid. Liefst verkwistte hij zijn geld met de merkten en kermissen af te loopen. Al het kwaad der kazerne had op dien jongen pak gehad. Overal, op de Fromentière, volgde hem de gedachtenis der slechte plaatsen, die hij bezocht had, een wantrouwen van alle gezag en een afkeer voor den harden, ongelijk loonenden arbeid van 't veld. »

De derde zoon, Driot, dient nog in Algerië, wanneer de geschiedenis begint; maar zijne terugkomst wordt in 't kort verwacht. Deze heeft den boerenaard beter bewaard dan de losse, luie François. is den grond verkleefd gelijk Mathurin; maar in 't leger heeft hij fijner gewoonten en behoeften aangenomen; zijn geest is open voor moderne verbeteringen. Hij is niet meer de boer van den ouden stempel in de afgezonderde Vendée. Zijne liefde voor den grond is niet zoo blind, als die zijner voorgangers.

Wie van deze drie jongelingen zal den vader opvolgen? — Geen een. Allen beurtelings ontvallen den ouden pachter — wij zullen verhalen op welke wijze. — De redding der « terre qui meurt, » zoo het redding mag heeten, komt van eene andere zijde : van het *ewige weibliche* en van de liefde.

Buiten zijne drie zonen, heeft Toussaint Lumineau nog twee dochters : Eléonore en Marie-Rose, of Rousille. — Eléonore trekt op François; zij is even schuw van den arbeid, even gewoon van natuur. In Rousille integendeel bloeit de aloude boerenstam, — den grond diep ingeworteld met zijne taaie wortels

van vrome godsvrucht, onvervalschte oprechtheid en verharde werkkracht, — in zijne heerlijkste fleur. Dit slanke meisje, zuiver en eenvoudig als de maagdekens, die in de processies gaan, nog een kind bijna, maar reeds vrouw door de liefde en door den ernst, vereenigt in zich al de kenmerken, al de verborgene krachten van het ras.

In 't geheim, is zij verliefd op den knecht haars vaders, Jean Nesmy, een *vreemdeling* — een « Dannion » — een jongen van den Bocage. – Dit ander deel der Vendée is door zijnen boschachtigen aard in tegenstelling met het platte, groene Marais, door de Lumineau's bewoond. — Aan dezen jongeling heeft zij haar trouw beloofd; doch Mathurin, altijd overal aan 't loeren, nijdig op alle geluk dat hem ontzegd wordt, vooral in razerzij gebracht bij 't gedacht dat een ander op de hoef zal meester zijn in zijne plaats, heeft hunne liefde ontdekt. Hij stookt zijnen vader op en doet Jean Nesmy schandelijk verjagen, alhoewel de jongen braaf en eerlijk zij. De verloofden buigen voor het onweer, maar wijken niet. Jean Nesmy gaat in zijn land weer dienen; want hij moet zorgen voor eene verweduwde moeder met haar talrijk kroost. Rousille zoekt vertroosting en weerbaarheid bij twee oude dochters, de gezusters Michelonne, naaisters van Sallertaine.

Allerliefst worden deze drie vrouwenbeelden geteekend : Rousille in al de bekoorlijkheid van hare jonge, kuische liefde, de Michelonne's — Adélaïde en Véronique — oud en uitgedroogd in schijn, maar jong nog in 't hart, door een ongerept leven, door den schat eener nooit voldane, nooit ten volle geschonken liefde.

« Gij hebt gelijk, kleine, » zegt Adélaïde, « bemin uwen Jean Nesmy, bemin hem vurig. Bij hem is uw geluk. Laat de tijd werken, maar wijk niet, mijne Rousille; want ik ken er die, in hunne jeugd, weigerden te trouwen, ter wille van hunnen vader,

en wie het zoo veel moeite kostte hun hart te dooden. Leef vooral niet alleen; want dit is erger dan de dood. »

Rousille overigens heeft niet veel aansporing noodig tot wederstand : « — Ik zal hun al mijn geld geven, ja, dat wil ik wel; maar mijne vriendschap blijft, waar ze gegeven is. Zij is zoo vast gezworen als mijn doopsel. Ik vrees niet voor ellende; ik vrees niet dat hij mij vergete. Den dag dat hij zal terugkomen, — want hij heeft beloofd terug te komen, — zal ik hem te gemoet gaan. Niemand zal mij beletten. Al hadde ik gansch het « Marais » over te varen, al ware er sneeuw en ijs, en stonden al de meisjes van het dorp daar, om mij uit te lachen, en mijn vader en mijne broeders om mij tegen te houden, ik zal gaan!

« Rechtstaande, vertoornd, wierp zij hare liefde en haren wrok tegen de muren dezer kamer, ontwend luide woorden te hooren. Zij sprak voor zich zelve, voor zich alleen, omdat zij leed. »

Deze standvastigheid zal de arme Rousille wel noodig hebben; want slechts op het einde, na vele wisselvalligheden en ongelukken, zal zij hare liefde bekroond zien; zal zij den welkomsgroet van haren vader hooren : — « Viens, ma Rousille, avec ton Jean Nesmy. » — Dit zijn de laatste woorden van 't boek, sluitend op eene nieuwe lente van vreugd, van opstanding, van verjongd leven.

Doch wat al wedervarens vóór dien tijd! Eerst is het François, die met Eléonore, het heiligdom van het thuis, van den ouderhaard, van de vaderlijke akkers, verzaakt, om in een naburig stadje — la Roche — aan den ijzerenweg te gaan werken en café houden. Het verraad, door François gepleegd tegen den vadergrond, is beschreven in een der schoonste kapittels van het boek : « — Le premier labour de Septembre. » — Toussaint Lumineau, met François en Mathurin, getrokken in een soort wagentje,

gaan, met hunne vier machtige ossen, een stuk braakland omploegen. François, bezwaard door het geheim, dat hij wel verplicht is mede te deelen, — want hij vertrekt den eigensten dag — is sprakeloos.

« Die achter hem kwamen, de pachter en zijn gebrekkelijke zoon, waren niet meer sprekensgezind; maar hun geest ging niet buiten den engen gezichteinder van 't omringende landschap. Met eene zelfde stille liefde, beschouwden zij de grachten, de hefboomen, de veldkantjes, die zij voorbijtrokken; de zelfde eenvoudige, oude dingen hielden hunne gedachten bezig, en, bij hen, was de overweging het merk hunner heilige roeping, het teeken van het roemweerdig ambt van de levenonderhouders ».

Gansch verschillig zijn François' bezwaren, terwijl zijn vader Mathurin, onder eenen boom, doet neerzitten en zijne ossen aanzet tot den arbeid.

— « Zie dat de ossen goed recht gaan, François! 't Is een schoone dag om te ploegen. He! Hue! Noblet, Cavalier, Paladin, Matelot!

Een zweepslag moedigde de merrie aan, die voorop stond; hare lenden kromden; de vier ossen bogen hunne horens en spanden hunne schenkels; het ploegijzer, met een klank van gewette zeisen, daalde; de grond ging open, bruinkleurig, in een hoogen hoop, die al groeiende kruimelde en ineen viel, gelijk water verdeeld door den steven van een schip. De brave beesten vorderden wijs en recht hunnen weg. Onder hun vel, door regelmatige siddering verrimpeld, bewogen de spieren, zonder meer arbeid, in schijn, dan hadden zij eene ledige kar getrokken over eene effene baan. Ontworteld, gingen de kruiden liggen : klaver, windhaver, weegbree, grassprietjes, pimpernellen, geelgebloemde peulklaver met bruine doppen reeds doorspikkeld, varens gevallen op hunne gevouwde twijgen, gelijk omgehakte jonge eiken. Een damp steeg uit den koelen grond, verrast door de warmte van den noen. Vooraan, onder de voeten

der dieren, dwarrelde het stof. Het gespan reed vooruit in een ros geschemer, waarin de vliegen wemelden. En Mathurin, gezeten in 't lommer van den sorbeboom, bezag met een blik van verlangen zijn vader, zijnen broeder, de grijze merrie en de vier ossen van zijn goed, wier stuit verminderde op de delling.

... Om de terugkomst van 't gespan te groeten, begon hij te « noten ». Met volle stem hief hij de trage melopee aan, die iedereen, naar willekeur, verandert en versiert. Krachtig vlogen de noten heen, met bijzetsels eener kunst, zoo oud als het ploegen zelf. Zij regelden den tred der beesten, die er den rhythmus van kenden; zij klonken gelijk met de klacht der wielen op de naven; zij gingen in de verte, boven hagen en velden, verkonden aan de lieden van de parochie, die buiten werkten, dat de ploeg eindelijk het braakland opdelfde, in de « Cailleterie » der Lumineau's ».

Welk landelijk tafereel! Welke schoone beschrijving van den eeuwenouden, altijd jongen, voedenden grond! Is dit tooneel van onzen tijd, of van de dagen, toen de dichter zong :

Beatus ille qui procul negotiis,
Ut prisca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet suis?

En het is die stond, dien François kiest om het ouderhart te verscheuren!

In 't eerst, kan de pachter aan zulk snood gedrag niet gelooven; maar allengskens dringt de overtuiging binnen, en, in eene bui van verontwaardiging en toorn, sleept hij zijn zoon mede naar het steedje van Challans, naar een gewezen deurwaarder, die den jongeling aan zijne nieuwe plaats geholpen heeft.

— « Ik wil mijn jongen bij mij houden, Mijnheer Meffray ».

De Mijnheer, een stedeling, een nieuw-rijke, is

half bang van dien ruwen, kolossaal grooten, nog sterken ouden pachter; maar hij veinst, en bewijst hem toch, met zeemzoete woorden, dat het te laat is, dat de zaak niet kan veranderd worden. Thans wellen uit het hart van den boer, « uit de diepte van zijn sedert eeuwen christelijk onderwezen ras », deze verontweerdigde woorden :

— « Gij zult over hen moeten antwoorden, Mijnheer Meffray!

— Over wat?

— Waar zij heengaan, zullen zij alle twee verloren gaan. Gij zult antwoorden over hunne eeuwige zaligheid. »

Men ziet hoe René Bazin het dichterlijkste natuurgevoel weet te paren met eene grondige opvatting van 't boerengemoed, met zijne hartstochten en gewaarwordingen.

Als verslagen blijft de oude boer na 't vertrek van zijn zoon. Waarheen zal hij zich wenden? Zijne ossen bezien hem met stommen, niets verrichtenden blik. Wel ontwaart hij tusschen de boomen, het kerktorentje van Sallertaine. — Maar neen! de pastoor, de goede vriend, dien hij zoo gaarne raadpleegde, kon hem niet helpen. — Ha! dat de Marquis de la Fromentière daar nog ware! de eigenaar, de natuurlijke beschermer. Hij was niet bang, hij wist raad in die zaken, die arme menschen niet begrijpen. Maar... het kasteel is leeg! de band is gebroken tusschen grooten en kleinen, tusschen heeren en landbouwers! Sedert acht jaar woont M. Henri, de oude vriend van Toussaint Lumineau, met vrouw en kinderen, te Parijs. En daarom sterft het land : omdat de boer richting en bescherming mist. Het einde van 't boek zal het maar al te wel bewijzen.

Voor het ledige kasteel, gaat ook Toussaint Lumineau, in een oogenblik van verbijstering, zijnen nood klagen. 't Is daar dat de kleine Rousille hem vindt en zachtjes thuis brengt. En de pachter groet er

Mathurin, met de woorden : « ... Ils sont partis, mais notre Driot va revenir! »

« Onze Driot komt terug! » Op die hoop, op dien troost bestaat heel het gezin gedurende eenige weken van afwachting. En Driot komt terug, herneemt dapper den arbeid op het goed; maar eene leemte is in zijn hart en in zijn leven gebleven, uit de afwezigheid van zijn broer-kameraad, François. Hij kan zich thuis niet meer gewennen.

Daarbij is Mathurin's nijd en afgunst weer op de loer. Hij vreest dat zijn jongste broer zijne plaats zal innemen. Aan iedereen zal hij bewijzen dat hij nog in staat is zijn vader op te volgen; ook zoekt hij Félicité weer op, die, sedert zijn ongeluk, naar hem niet meer omgezien heeft. Hij, die alle godsdienstig gebruik heeft laten varen, sleept zich ter kerke, ter hooge mis, den eersten Zondag na Driot's terugkomst en groet in 't uitkomen Félicité. Deze is zeer aanhalend, niet uit medelijden voor den ongelukkigen gebrekkelijke, niet uit overgebleven liefde; maar omdat zij nu een oog op André heeft en toch hoopt eens pachteres te worden op de Fromentière.

Op eenen avond dat er gedanst wordt op de Seulière, weet Mathurin André te overreden om er naartoe te gaan, in hunne « yole ». De arme jongen gaat aanzitten, zich zat drinken aan een liefdefeest, dat voor hem niet aangelegd is. In 't midden van de nacht is de oude pachter verplicht zijne twee zonen te gaan halen, Mathurin te ontrukken aan het huis van zijn vorig lief.

Maar wat gewordt er ondertusschen van Marie-Rose?

— « Le songe d'amour de Rousille » zal het ons zeggen. Zij doet gelijk Jean Nesmy : zij werkt en wacht — werkt dubbel, nu Eléonore weg is — blijft, even als haar verloofde, standvastig en getrouw. Die standvastigheid van Jean Nesmy wordt haar bewezen door een liefdebrief, die haar toekomt tegen 't einde van Januari.

« Eén voor één, als de korrels van een paternoster, die van zelf onder de vingeren glijden, gingen de zinnen van den brief door 't geheugen van Marie-Rose, en het beeld van Jean Nesmy stond voor hare oogen, wijd open op het landschap gevestigd.... » -- « Indien André eens trouwde en eene andere vrouw op de Fromentière bracht, misschien zou vader mij nu laten trouwen, » zoo droomt het meisje. »

Maar André heeft wel andere bezwaren. Hij is er verre van, op trouwen te denken, zich op de Fromentière te willen vestigen. Ondanks zijne pogingen, ondanks het geweld dat hij zich aandeed, om verdriet en beslommeringen te vergeten in den arbeid, om weer verknocht te worden aan akkers en haard, werd de bekoring sterker en sterker om een nieuw even te beginnen, om te trekken naar verdere streken, waar een nog jonge grond den arbeid van den boer met overvloedige vruchtbaarheid beloont.

Op den eigensten dag dat Rousille haren brief ontving, vernam hij een nieuws, dat een einde stelt aan zijne besluiteloosheid, dat plotseling zijne plannen tot rijpheid brengt. Het kasteel van de Fromentière wordt verkocht!

« Zijne ziel vol rouw, vol van de smart, die hij ging verwekken, richtte hij zich naar huis, toen hij Rousille tegenkwam in al de vreugd van hare hoop, met oogen, die 't leven tegenlachten, — het bloemken van de vergaande hoef. »

En Rousille deelt hem haar geluk mede, toont hem den liefdebrief, « wiens woorden, één voor één, in haar hart aankwamen, als zoovele van die doorschijnende baren, die heel het strand openbrekend, overspoelen. »

André heeft den moed niet haar teleur te stellen, haar te spreken van zijn plan. Ook aan zijn vader zal hij het verzwijgen. 't Is niet uit lafheid, uit luiheid, gelijk François, dat hij den geboortegrond verzaakt.

Zijn hart breekt bij het gedacht dat hij vaarwel moet zeggen aan al wat hij tot hiertoe gewoon was en bemind heeft. Ook valt hij met bitsigheid de meesters aan, wier ondergang oorzaak is aan den ondergang van den grond.

« Men gaat alles verkoopen, zegt hij aan zijn vader, al de meubelen! 't Is het einde. Na de meubelen, zullen zij het land verkoopen, en ons met de rest! »

De oude pachter zoekt zijne meesters te verdedigen, deze heeren die sedert eeuwen aan de Lumineau's verbonden waren, door eene overlevering van wederzijdsche verknochtheid en dienstveerdigheid; maar de jongere Driot heeft gelijk : 't Is de ondergang, 't is het einde. Het land sterft door de afwezigheid van dezen, die er wel hun bestaan willen uittrekken, maar daar niet meer zijn om hunne pachters bij te staan, met raad, met daad; om hunne belangen ter harte te nemen; om hetzelfde leven met hen te leven.

Van dan af, is Driot's besluit genomen : hij zal een nieuw, opkomend land zoeken, hij zal gaan naar het leven. Den 24 Februari vertrekt er, uit Antwerpen, een uitwijkersschip naar Argentine. Die uitwijkers zal hij vervoegen. Ook op den dag zelven dat het kasteel van de Fromentière, met meubels en al, in veiling gebracht wordt, sluipt de jongeling, 's nachts, als een misdadiger, uit het vaderhuis en verdwijnt in de duisternis.

Wij vinden hem in onze handelsstad terug.

« — Vreemd, onbekend, afgemat door eene nacht in waggon en een achternoen omgebracht met de agenciebureelen af te loopen, zat André, te midden van de dokken eener groote havestad, op schapenvellen balen met ijzeren reepels omringd, en wachtte naar den stond zijner inscheping.... Vóór hem, sloeg de Schelde, in halven kring uitgestrekt, hare waters, met dof geklets, tegen de kaai — ontzaggelijke

stroom, uit den nevel, op de linker hand, te voorschijn komend, om op de rechter weer in den nevel heen te glijden. Overal dezelfde breedheid, overal het zelfde bosch van schepen! Met vermoeide oogen volgde André deze glijdende schimmen — zeilschepen, steamers, visch- of vaartbooten — allen eender grauw in den grauwen mist, in het grauw van den dalenden dag... Vooral bezag hij, verder, het lage land, door den stroom bespoeld, de eenzame, eindeloos uitgestrekte beemden, zat van vochtigheid, die schenen te zweven op het bleeke water. Hoe zij hem het land herinnerden, dat hij verlaten had! Hoe zij tot hem spraken! Noch het rollen der vrachtwagens, noch 't gefluit der oversten, noch de stem van de duizende menschen, van alle natiën, die rond hem de schepen aflosten en woelden onder de afdaken van gegoten ijzer, konden zijne aandacht vestigen. Hij lette niet meer op de groote stad, achter hem uitgestrekt, en waaruit soms, door het werkgeruisch heen, een klokgebeier opsteeg, zooals hij er nooit een gehoord had.

Het uur naderde nochtans. Hij voelde het aan de in hem toenemende onrust. 't Geschoffel eener naderende menigte deed hem omzien. Het waren de landverhuizers, die uit de kroegen en bakken kwamen, waar de agencies ze opeen gepakt hadden, en eene lange rij vormden, over het plein — grauw in den grauwen nevel.

Daar komen ze. De eerste rangen banen zich reeds eenen weg tusschen de vaten en hopen zakken, op de kaai gestapeld. Zij trappelen in 't slijk en haasten zich om de beste plaatsen te kunnen innemen, op het tusschendek. Anderen volgen: mannen, vrouwen, kinderen, oud en jong, alles ondereen. Nauwelijks zijn hunne jaren[?]te onderscheiden. Zij hebben allen de zelfde droeve oogen. Zij zijn allen, zooals tranen, gelijk. Voor de reis trokken zij hunne slechtste kleederen aan: vestjes zonder vorm, gebreid

goed, verhakkelde mantels, zakdoeken over 't haar geknoopt, gelapte baaien rokken, — arbeidskameraden, die met hen gezwoegd en afgezien hebben. Zij gaan André Lumineau voorbij, op zijne wolbaal gezeten, zonder op hem te letten. Onder hen spreken zij niet, maar, in hunne processie, vormen de huisgezinnen groepen : de moeders houden hunne kinderen met de hand en beschermen ze tegen den wind; de vaders steken hunne ellebogen uit en verdedigen ze tegen het gedrang. Allen dragen iets : een pak kleeren, een brood, een zak met een koordeken toegebonden. En allen, op de zelfde plaats van den weg, doen de zelfde beweging. Als ze uit de straten, ginder, komen, heffen zij zich een weinig op en blikken, allen naar de zelfde richting, naar de beemden over de Schelde, naar den lichteren nevel, die, in den hemel, de plaats aanduidt van de dalende zonne; zij staren, als ware het de hunne, den kleinen kerktoren aan, die, ginds, aan den gezichteinder, uit onzichtbare gronden, opstijgt. Dan keeren zij zich om naar de dokken en ontwaren den rookenden steamer, de wentelende radspillen, het dek reeds zwart van uitwijkers. Zij aarzelen dan. Zij zijn bang. Velen zouden geerne achteruit trekken. Maar het is te laat. De stond is daar. Het overtochtsbriefken beeft in de tippen hunner vingeren. Alleen de zielen keeren naar het land terug, naar de verwenschte en nu betreurde ellende, naar de ontvluchte kamers, naar de voorsteden, naar de fabrieken, naar de hoogten zonder naam, die men « bij ons » noemde. En, bleek, laten de arme lieden zich vooruit duwen en inschepen. »

Zoo ook doet André Lumineau.

Ondertusschen is zijn vader — onder den eersten schok bezweken, maar nu voor zooverre hersteld — eene laatste poging gaan wagen, om ten minste François en Eléonore terug te winnen. Typiek zijn de overwegingen van den ouden pachter, wanneer

hij aan den spoorweg van het klein stadje aankomt. Zij teekenen den *boer*.

« — Hij wilde zijnen zoon terugzien, maar vreesde hem op die plaats en in 't openbaar te ontmoeten. Hij, die vrij gekomen was, in zijn pak van zwarte baai met blauw omzoomd, zijn nieuwen hoed met fluweelen bandjes goed achteruit gezet, hij, die vrij beschikte over den arbeid en de rust zijner dagen, hij schaamde zich te denken, dat een « Lumineau de la Fromentière » zich bevond onder deze ploeg handlangers, van kort bij in 't oog gehouden door de oversten, gekleed met een uniform, dat zij niet vrij waren te laten voor een ander kleedsel, naar hunne goesting. Daar hij François niet ontwaarde in de hall, richtte hij zijne stappen naar de lossporen, waar eene afdeeling van zes mannen een beladen waggon met den schouder stieten, en hij dacht bij zich zelven : « Die, daar, zijn ingespannen, gelijk bij mij, de beesten. ».

François nochtans geeft de voorkeur aan dat lastdierenleven, aan dat mekanieke leven, boven het vrije leven van den arbeider op het veld. Onverrichter zake, met zwaargeladen hart, keert de oude pachter naar zijn huis.

Wat rest hem nog te doen? — Zich te wenden naar deze, die hem alleen trouw ter zijde is gebleven, al heeft hij haar jong hart doen bloeden, al verjoeg hij haren minnaar, al sprak hij haar soms met barschheid aan.

« — Rousille, hebt gij nog uw gedacht voor Jean Nesmy?

...De avond was gevallen, de vroege Februariavond. Slechts een half-licht liet de opening der schuur meer binnenschemeren. »

Dan volgt een allerliefste tooneeltje tusschen den ouden pachter en de jeugdige Rousille, die eindelijk deze belovende woorden in hare ooren hoort klinken. — « Als het zoo is, kleine, dan gaat het uur van uwe bruiloft slaan. »

Rousille moet de Michelonne's gaan verwittigen, er eene uitzenden om Jean Nesmy te halen, maar in 't geheim, om Mathurin's argwaan niet te verwekken.

Geen nood! Mathurin is wel op de hoogte: zijn nijd, zijne smart slapen niet. Terwijl Rousille naar Sallertaine loopt, sluipt hij uit het huis, alleen, in zijne yole. Hij gaat Félicité op de blijde « veillée » opzoeken, haar vragen om zijne vrouw te worden, en aldus aan allen bewijzen dat geen vreemde meester noodig is op de Fromentière.

Eilaas! zijne krachten begeven hem; hij wordt door de kou verrast. — Een lijk alleen vaart de verlichte Seulière voorbij; en van achter, in het bootje, « gansch ineengezakt, het hoofd op de knieën rustend, beweegloos gelijk de doode, dien men heenvoerde, zat de oude Lumineau, » de laatste pachter Lumineau van de « terre qui meurt. »

Zoo eindigt deze schoone roman, die den lezer laat onder den weemoedigen indruk van onherstelbaren ondergang. Al komt Jean Nesmy, door zijn huwelijk met Rousille, eene schijnbare redding brengen, toch voelt men — en de titel zegt het genoeg — dat de hoofdgedachte een gedacht van verval, van uitsterven is.

Doch waarom sterft deze grond? — Zeker, omdat de boer de noodige bescherming mist, omdat de hoogere standen hunne plichten niet kwijten, wel willen genieten van het land, er hun voordeel uit trekken, maar niet hun deel nemen in de offers, in de lasten, die het landleven meebrengt.

Maar deze oorzaak is, om zoo te zeggen, de uitwendige oorzaak. De inwendige ligt dieper, zij ligt aan den boer zelven. De boerenaard is veranderd — niet bij Toussaint Lumineau, die het verleden verzinnebeeldt; en dát juist maakt zijn beeld zoo pathetiek, geeft aan het verhaal zijner weder-

varens iets episch in zijne eenvoudige grootschheid; — zelfs niet bij Mathurin; maar hier wederom komen uitwendige omstandigheden iets tragisch verleenen aan zijn hartstochtelijk vastklampen aan den geboortegrond. Mathurin is nog de echte boer van den ouden stempel; François en André zijn het niet meer.

Zeer fijn heeft René Bazin het verschil weten af te teekenen tusschen deze twee afvalligen van den vadergrond : François, de luie, vadsige, plezieren gemakzoeker, verdienend heel de minachting die zijn vader voor hem voelt, wanneer hij hem opzoekt in zijn slordig café, in zijn laag stadsleven. — André, verkleefd aan den grond, minnaar van het vrije buitenleven, maar doordrongen met nieuwe gedachten, open voor nieuwe ingevingen.

Deze nieuwe strooming, deze opkomende keering in de gedachten, in de toestanden is de ware oorzaak van het kritiek oogenblik, dat het landleven thans ondergaat. Is René Bazin's onheilspellend besluit het ware? — Ons behoort het niet daarover te oordeelen.

Maar, uit een letterkundig oogpunt, verdient zijn werk, onder welk opzicht ook men het beschouwe, ongemengden lof. Gezond in strekking, in grondgedachte, in de geschilderde toestanden, dichterlijk in gevoel en beschrijving, hoogst keurig in bewoording, is het alleszins een kunstwerk.

Zeker mag het niet nevens Eliots werken staan voor de machtige scheppingskracht : — René Bazin roept geene onsterfelijke beelden in het leven; — maar indien men hem vergelijkt met Georges Sand, dan is die vergelijking gansch ten zijnen voordeele.

Wulpschheid en romantisme teekenen, zegden wij, Georges Sand. Hare beste werken, hare landelijke romans, zijn er niet gansch vrij van, en, in alle geval, blijven hare boeren de boeren eener idylle.

René Bazin daarentegen munt uit door gezondheid en kuischheid — gezondheid in de levensop-

vatting, in de trouwe opmerking der werkelijkheid, in het waardeeren der blijdschap van de buitenwereld; ja, door hem worden de ondeugden zelven gezond beschreven. Wat de kuischheid betreft, zij is volkomen en hoogst artistiek, ontvreemdt niets aan de fijnheid van 't gevoel of aan de dichterlijkheid der gewaarwording. — Wel integendeel; doorslaande heeft de schrijver bewezen, dat men werken van hooge kunst kan leveren en kuisch blijven, dat de natuurgetrouwheid de dichterlijkheid niet uitsluit.

Geene kleine verdienste, geene geringe weldaad was dat, op het einde der negentiende eeuw... en in Frankrijk.

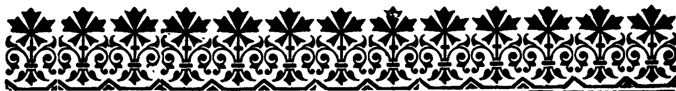
Eere dus aan dezen katholieken schrijver, die zijne overtuiging gestand bleef, die niet offerde op de altaren der hedendaagsche goden : de wulpsche Venus, het gouden kalf der baatzuchtigheid.

Misschien zullen de bedorven romanlezers van Zola en andere naturalistische schrijvers zijnen naam niet hoog verheffen; toch zullen zij moeten buigen vóór zijn talent.

Maar wie zijn gevoelen ten volle kan begrijpen, wie zich nog weet te verblijden in het edele, reine schoone, wie de klaarte van het licht der waarheid in den geest draagt, en vrede en warmte in het onbedorven hart, die zal den naam huldigen van den schepper zoo veler frissche, bekoorlijke werken — bekoorlijk door die maagdelijkheid zelve, die onsterfelijk bloeit in 's menschen gemoed.

M. E. BELPAIRE.

QUO VADIS?

NIETS zoo grillig als het wedervaren van een schrijver of van een boek. 't Gebeurt dat een man al de gaven van het genie uitstort in bladzijden waar de tijdgenooten zelfs geen blik op slaan en waar het nageslacht mee dweept. 't Gebeurt echter ook dat een schrijver door zijn volk met lauweren wordt gekroond, en in later tijd door de kinderen van datzelfde volk — en niet altijd ten onrechte — van zijn kransen wordt beroofd. Bij iemand die eenigszins met de wisselingen van het schrijvers- en boekenlot bekend is, rijst thans natuurlijk de vraag op : « Wat zal wel het lot zijn van Hendrik Sienkiewicz, en zijn *Quo Vadis?* » Want weinig schrijvers en weinig boeken mogen van geluk spreken zooals deze twee. Sienkiewicz, een man nog in den zomer van zijn leven, een man uit het kleine, verdrukte Polen, een man die een taal schrijft maar door enkele millioenen gesproken, wordt niet alleen door zijn eigen volk vereerd als een koning, maar wordt door twintig volken, over de geheele wereld verspreid, in triomf omgedragen. *Quo Vadis*, zijn werk, is in alle beschaafde talen overgezet, beleeft ontelbare uitgaven, en wordt door millioenen lezers verslonden. Het lijdt geen twijfel of het getoet en geroffel der reklaam en misschien meer nog de aanstekelijkheid van een overprikkelde geestdrift hebben tot dezen weergaloozen bijval het hunne bijgedragen.

Maar toch durven wij gelooven dat nuchtere beschouwing en koel verstand dezen roman immer een der beste kunstgewrochten zullen blijven noemen welke de XIXe eeuw ons geschonken heeft.

Hendrik Sienkiewicz, geboren in 1846 te Wola, in 't Lukowsch gouvernement (Russisch-Polen), studeerde te Warschau en verbleef langen tijd in Amerika, vooral in Kalifornië. Na veel ander reizen nog keerde hij naar zijn vaderland terug en werd opsteller van het Warschausch blad *Slowo.* Omstreeks 1872 begon hij te werken op letterkundig gebied en zond eenige kleine realistische novellen in 't licht, waaronder de beste zijn : *Hania,* de *Koolschetsen, Janko de Muzikant, Als slaaf bij de Tartaren.* Hier reeds openbaart zich een scherp waarnemingstalent, warm gevoel en een buitengewone gave om de zaken plastisch voor te stellen. Niet lang duurde het, of hij verraste zijn vrienden met een grootsch aangelegden historischen roman, namelijk met de trilogie : *Te Vuur en te Zwaard, Springvloed, Menheer Wolodyjowski.* De voor Polen zoo noodlottige XVII[e] eeuw, die het ongelukkig land door al zijn vijanden tegelijk besprongen zag, wordt erin geschilderd met beelden van hopeloos verval, smadelijk verraad en laffe vlucht, maar daarnevens ook met beelden van heldhaftige vaderlandsliefde en onwrikbare standvastigheid. De geheele tonenreeks der menschelijke aandoeningen, de uitgelatenste humor niet uitgezonderd, weergalmt daarin, en de rijkdom, de pracht der schildering verheffen reeds dit werk ver boven de gansche huidige bellettristiek. In 1890 verschijnt een streng psychologisch gebouwde roman *Zonder Dogma,* die een mensch schildert rijk begaafd, maar te gronde gaande bij gebrek aan alle naar hooger strevend geloof. Later verschenen nog de *Reisbeschrijvingen uit Zanzibar en Duitsch-Oostafrika* (1891), de zedenroman *De Familie Polaniecki* (1894) en geheel onlangs de historische roman *De Kruisridders.*

Het zou voorzeker belangwekkend en leerrijk zijn Sienkiewicz te bestudeeren in zijn geheel, hem te volgen in de trapsgewijs voortgaande ontwikkeling van zijn talent, na te gaan hoe opvatting en uitvoering zich wijzigen, enz. Doch *Quo Vadis* is tot hiertoe zijn rijpste vrucht, is bovendien de vrucht die zich op de meeste tafels bevindt, en kan derhalve aanspraak maken op een afzonderlijke uitvoerige bespreking.

Quo Vadis is een echte roman, een roman zooals hij, om zuiver kunstwerk te zijn, moet opgevat worden, te weten : objectief voorgestelde handeling van menschen. Dat is, dunkt me, de hoogste lof dien men dit boek kan toezwaaien.

Menschelijkheid, handeling, objectiviteit : hoofdvereischten van alle roman, hoofdeigenschappen van *Quo Vadis*.

In elken roman is er een grondgedachte, een balk die heel 't gebouw draagt. Om die grondgedachte worden de personages gegroepeerd. Déze vechten er voor en dringen ze vooruit; géne bekampen ze en dringen ze terug. De grondgedachte in *Quo Vadis* is : meerderheid van het Christendom over het Heidendom als beschavingsmiddel en als bron van geluk. Wat zou een schrijver aanvangen bij wien het bijna uitsluitend te doen is om de leer, om het betoog, en bijna niet om de kunst? Wat zou zoo'n schrijver aanvangen met de vrienden en vijanden dezer gedachte? Wat heeft b. v. Kardinaal Wiseman gedaan in zijn *Fabiola*? De vrienden worden engelen, de vijanden duivels; hier « overmenschen » — om een woord van Nietzsche te bezigen — daar onmenschen. Die « overmenschen » zijn waarlijk zondagskinderen. Geen ondeugd, geen gebrek, geen stofje, al wit, al licht, al onovertroffen deugd en schoonheid. Daar komt een bekoring : kijk! ze is al overwonnen, en geen zweem van strijd. Daar overvalt hen een ramp : ze botst op hun geduld weer als op

een bronzen schild. Ze staan in den strijd: wat helden! Hun tegenstrevers integendeel zijn dubbelgangers van Job. Daar is niets goeds meer aan; ze zijn vergaarbakken van alle denkbare slechtheid; ze zijn afzichtelijk zwart van het hoofd tot de voeten. In zulke romans duwt men u van een prinsenpaleis in een moordenaarskuil. In het paleis durft ge geen voet verzetten; ge staat met de muts in de hand, en blijft op eerbiedigen afstand van Zijn Hoogheid. In den rooverskuil zijt ge als 't ware aan den grond genageld; uw haren rijzen te berge en over uw rug loopt er een koude rilling. Op geen van beide plaatsen behoudt ge uw normalen toestand. Op de eene en op de andere bekruipt u het onbehagelijk gevoel van het niet-thuis-zijn. Indien ge niet gedwongen wordt, zult ge geen stoel nemen, zult ge geen gesprek aanknoopen, omdat gij bewust zijt u niet te bevinden tegenover wezens van uw eigen slag. Met zulke wezens kunt ge niet meedenken, niet meevoelen. Ze zijn u vreemd; ge kent ze niet; het zijn geen *menschen.* In *Quo Vadis* ontmoet ge menschen, en daarom kunt ge *Quo Vadis* volkomen genieten. Ge vindt er menschenzielen in een menschenlichaam.

Och ja, een lichaam. Wie verlost er ons van de romans met menschen zonder lichamen? De ziel regeere over het lichaam. Goed. Maar wie geeft u het recht het lichaam weg te moffelen? De goede God heeft den mensch gevormd uit geest en uit stof — en dat mengsel van geest en stof heeft hij goedgekeurd, goed genoeg om zijn godheid te omkleeden, goed genoeg om te verrijzen in den jongsten dag. De kunstenaar die het lichaam miskent, schaamt zich over zijn eigen natuur, veroordeelt den Schepper. In den roman geen schaduwen die geruischloos voorbijglijden; geen schimmen wier nevelachtige omtrekken den blik ontgaan — maar gestalten die men meer doet dan gissen, die men *ziet.* Zien, dat kan men in *Quo Vadis.* Sienkiewicz' pen is een beeldhouwers-

beitel. Uit het vaste marmer kapt ze groote, zwierige, schoone vormen. Maar die vormen blijven niet dood. Hun wordt de ademtocht van het leven, van het volle leven ingeblazen. De oogen sprankelen; ge ziet de borst zwellen en krimpen en in uw aangezicht voelt ge den warmen tocht van de ademhaling; ze gaan, ze springen, ze bewegen zich krachtig en rusteloos en ge hoort den grond dreunen onder hun voeten. 't Zijn allemaal menschen, vol van een bruisend leven. Vinicius en Lygia, Petronius en Paulus, Nero en Petrus, Chilon Chilonides en zooveel anderen zijn menschen met vleesch en bloed.

Hij leeft die jonge krijger die maar niet begrijpen kan dat zich iemand tegen zijn wil durft verzetten, die hartstochtelijk is, woest en bandeloos in zijn liefde en in zijn haat, die het eens liefgekregen wezen vastklemt als een drenkeling de redplank, die door de tooverkracht van Petrus' herdersstaf van lieverlede zijn wilde wolvennatuur aflegt om zich te kleeden in de vacht van de zachte, beminnelijke lammeren Gods. — Vinicius is een mensch en leeft.

Ook in Lygia openbaart zich echt menschenleven, in Lygia, de stille, schuchtere, warmlievende maagd, als een reine lelie opgroeiend onder de leliën van Plautus' huis, pijnlijk ineenkrimpend in den zengenden dampkring van den Palatijnschen heuvel, het heidendom schuwend als de pest en toch een heiden kuisch beminnend.

Zeker is het dat het portret van Petronius de trekken nabootst die in dezes Satyricon hier en daar aan den dag komen, en even onloochenbaar dat hij leeft tot in zijn vingertoppen deze *arbiter elegantiarum*, die al de nog bestaande Romeinsche schoonheid en poezie in zich vereenigt, deze « schöngeist » die opgaat in de bewondering van schoone vormen, deze twijfelaar die met de goden spot en Nero de waarheid durft zeggen, deze verfijnde, zelfzuchtige wellusteling die zou kunnen Cœsar worden, maar te

lui is om het te willen, en dan toch met een zelfbehaaglijk krachtsbewustzijn zijn leven in de waag legt om zijn mededingers aan het hof te verslaan en zijn neef in zijn onderneming bekroond te zien (1).

En leeft Nero dan niet, dat ingewikkeld monster dat menschen doodt met een hart zoo koel als ijs, en tot weenens toe geroerd is bij het voorzingen van zijn eigen gebrekkige verzen — en Ursus, de reus, met zijn naïef maar krachtig geloof en zijn blinde verknochtheid aan zijn koningin — en Chilon Chilonides, verachtelijke lafaard en sluwe spitsboef tegelijk, en toch stervend als held en martelaar? (2)

---

(1) Niet alleen het aan Petronius toegeschreven Satyricon, maar ook de Annalia van Tacitus zal Sienkiewicz zonder twijfel gelezen hebben. Ziehier Kap. XVIII uit Annalium liber XVI. « Petronius sliep over dag en wijdde den nacht aan de maatschappelijke plichten en het vermaak. Zooals anderen door hun werkzaamheid, zoo werd hij befaamd door zijn luiheid. Hij werd niet gehouden voor een woesten slemper, zooals de meeste verkwisters zijn, maar voor een verfijnden wellusteling. En zijn zeggen en doen, daar het immer een zekere losheid en achteloosheid over zich had, droeg den stempel der vrijmoedigheid en behaagde des te meer. Toen hij echter proconsul van Bithynia en alras consul werd, toonde hij zich krachtdadig en voor zijn taak berekend. Later in de ondeugd teruggevallen, 't zij uit neiging, 't zij met politische bedoeling, werd hij onder Nero's gunstelingen opgenomen. Hij heette daar « elegantiæ arbiter » (rechter in zaken den goeden smaak betreffend) daar niets fatsoenlijk, fijn of heerlijk werd geacht, wat niet eerst de goedkeuring van Petronius had weggedragen. » Annalium lib. XVI Kap. XIX leverde kennelijk de stof voor de beschrijving van Petronius' dood. — Kap. XXXVII van 't boek XV schetst met enkele trekken het feest op den vijver van Agrippa. — Wij mogen gerust aannemen dat Sienkiewicz veel geput heeft niet alleen in Tacitus, maar ook in Juvenalis en Martialis. Eveneens is het duidelijk te zien dat hij Ludwig Friedländers *Darstellungen aus der Geschichte Roms in der Zeit von August bis zum Ausgang der Antonine* — 3 dln, Leipzig, Herzel, 1888 — heeft geraadpleegd.

(2) Dat het karakter van den Griek, Chilon Chilonides, niet willekeurig, maar naar historische gegevens geteekend is, bewijst het volgende uittreksel uit Juvenalis' 3e satyre.

« Vlug van geest, ongemeen stout, rap ter taal, zoo dat zijn woord u overstelpt erger dan een stortvloed. Wel, wat denkt ge dat zoo 'n Griek al niet is? Hij is alles : spraakkunstenaar, rhetor, landmeter, schilder, zalver, wichelaar, koordedanser, geneesheer, goochelaar. Alles weet hij. Heeft een Griek honger, beveel, en hij beklautert den hemel.... Dat volkje kent geen meester in 't vleien. Zijt ge er mee bevriend; wees maar dom, het prijst uw spreken; wees maar

Opmerkenswaard is het echter dat de heidensche karakters uitvoerig en tot in de kleinste bijzonderheden geteekend, terwijl sommige, specifiek christelijke karakters, zooals die van Petrus en Paulus maar lichtjes geschetst zijn. Ik meen de reden daarvan te gissen. Sienkiewicz heeft de macht willen toonen van het christelijk beginsel, van de christelijke leer, van het Evangelie met een woord. Had hij in Paulus en Petrus meer het menschelijke doen uitkomen, had hij de apostelen laten op den voorgrond treden met hun eigen, hun persoonlijke, menschelijke kracht, dan kon de lezer twijfelen en vragen : « Wie heeft er nu het heidendom overwonnen, de apostelen of hun leer? » 't Is eveneens om de goddelijke macht van het Evangelie in al haren glans te laten schijnen, dat de schrijver talrijker en sterker gekleurde tafereelen ophangt van de heidensche beschaving dan van de christelijke, en herhaaldelijk en met nadruk schijnt te wijzen op den afgrond die gaapte tusschen de beide. Immers hoe heviger tegenstand, hoe schitterender zegepraal!

Laat ons hier maar dadelijk zeggen dat in *Quo Vadis* de liefdebetrekking tusschen Vinicius en Lygia de hoofdzaak niet is. Die hartengeschiedenis, waarvan de wisselvalligheden overigens in opzicht van vinding, niets buitengewoons opleveren, is middel, geen doel. 't Is het middel dat de schrijver verzint om de twee beschavingen te doen opeenbotsen. Lygia is de poort waardoor het jeugdige, krachtige Christendom het wereldpaleis binnentreedt om het oude, versleten heidendom te onttronen. Athene bracht de wijsheid

leelijk, het prijst uw gezicht, hebt ge een langen, misvormden hals, het vergelijkt hem met den hals van Hercules.... Wij mogen nog loven wat zij loven, hen alleen gelooft men... Een Griek is komediant geboren. Ge lacht? Hij lacht nog luider. Ziet hij uw tranen, hij weent mee, zonder daarom droef te zijn.... Bovendien is er voor hem niets heilig, niets veilig voor zijn liederlijkheid.... Ze zijn uit op familiegeheimen om zich daarmee te doen ontzien. »

Rome de macht; Christus de liefde. 't Is de beschavende, de zaligende kracht der liefde onder al haar gedaanten welke Sienkiewicz voorneemt te betoogen. Met die liefde neemt hij op Vinicius als 't ware een scheikundige proef. Geen oogenblik verlaat hij zijn « patiënt. » Hij voegt bij, neemt weg, wisselt de verhoudingen af. Scherp kijkt hij toe; met gespannen aandacht bespiedt hij elk nieuw verschijnsel; met wonderbare nauwkeurigheid wikt en weegt hij, ontleedt en bepaalt hij, teekent en schildert hij de geringste bestanddeelen van deze wordende christelijkheid. In de beschrijving van dit bekeeringsproces geeft de schrijver blijken van een verbazende menschenkennis, van een ongemeen psychologisch inzicht. Brijzel voor brijzel zien wij in deze ziel het heidendom afbrokkelen; drop voor drop zien wij den dauw der genade daar inzijpelen, de heidensche puinen doorweeken, vervormen en omkneden tot een voetstuk voor den éénen, waren levenden God. Waarachtig, de lezer die zich niet laat verblinden door de gedruischmakende, overbluffende, slechts uitwendig glansende figuur van Petronius, moet alras inzien dat in Vinicius het zwaartepunt is van gansch het gewrocht.

Minder omslachtig beschreven, maar niet minder echt en degelijk is de zegepraal van de christelijke liefde over Petronius, over Chilon Chilonides, over het geheele Romeinsche volk. Wel is waar wordt Petronius door zijn oppervlakkige wijsbegeerte die alleen de zinnelijke schoonheid huldigt, in zijn bekeering verhinderd, maar toch moet hij zich gewonnen geven voor de bewijsvoering van Paulus van Tarsus, en aanziet hij het Christendom als het eenig redmiddel dat de bedorven wereld voor volkomen ondergang hoeden kan. Chilon valt snikkend neer voor den paal waaraan een zijner slachtoffers verteerd wordt door het vuur, voor Glaucus die hem uit het midden der vlammen het « ik vergeef u! » toefluistert. Nero, zijn hovelingen, Rome gevoelen

zich machteloos tegenover die eenvoudigen die zich « wapenen met geduld », en wier tranen en bloed het welig opschietend zaad zijn van immer talrijker wordende geloofsgenooten.

En handeling? Of er handeling is in *Quo Vadis?* Om de waarheid te zeggen, 't was geen gemakkelijke taak handeling, gang en leven te brengen in een stof als die welke in dit boek verwerkt is. Niets belemmert meer de handeling dan beschrijving. Maar, hier lokte alles uit tot beschrijving, en er moest beschreven worden. Heel de Romeinsche beschaving, zoo rijk, zoo schitterend en zoo diep bedorven tevens moest op doek gebracht. Nevens het bloedig avondrood van een vallend rijk, hoefde de rozige dageraad geschilderd van een wordende wereld. Wat al grootsche en ontzettende tafereelen waren er niet voorhanden! « De bloeddorstige, waanzinnige keizer zijn verzen declameerend in 't midden van zijn heerschzuchtige, huichelende kruipende hovelingen; het verbijsterde volk in het brandende Rome; de arena en haar slachterijen onder de oogen van een menigte hunkerend naar bloed; de heilige Petrus in de donkere catacomben het Lijden verhalend aan geloovigen die sidderen van ontroering; de Christenen verscheurd door wilde dieren of stuiptrekkend op een kruis of als toorts dienend bij de woeste feestpartijen van Nero; de marteldood van den Apostelvorst voor eeuwig het geloof plantend in den grond waarop hij sterft. » En zie, hier herkent men de hand van den meester. Aan den eenen kant grootsche, indrukwekkende panoramas die u in een oogenblik tijds de intuitie, het doorschouwen vergunnen van een ontzaggelijk wereldfeit; aan den anderen kant, overvloed en toch geen overtolligheid van détails, nauwkeurige omlijning en ontleding van de geringste onderdeelen; en over het geheel zoo'n machtige, gloeiende poezie met hier en daar zoo'n stout zichverheffen tot epische

hoogten, dat ge niet alleen de begoocheling hebt van de levende werkelijkheid, maar dat ge naar ziel en lichaam onweerstaanbaar aangegrepen, op den levensstroom van het verrezen Rome wordt meegevoerd. Het scheppend vermogen van den kunstenaar heeft de beschrijving doen opgaan in de handeling. Wat onder ongeoefende handen de handeling stremmen zou, wordt in Sienkiewicz' vingeren omgetooverd — behalve misschien de ietwat langdradige beschrijving van den brand — tot een bestanddeel zelf der handeling. Ook in dit opzicht wordt *Fabiola* door *Quo Vadis* overtroffen. In het boek van den engelschen kerkvoogd hebt ge door gansche hoofdstukken dorre oudheidkunde te worstelen. Zien er die archeologische kapittels niet uit als een hoop steenen die volgens plan en bestek wel moesten vermetst worden, maar die men, toen men zag dat het gebouw al voltrokken was, niet meer wist waar verbruiken?

Een andere gave van onzen poolschen romanschrijver is objectiviteit. Hij timmert zijn tooneel, schept personages; laat die personages komen en gaan, spreken volgens *hun* overtuiging, handelen naar *hun* karakter. Maar hij zelf blijft achter de schermen; en zelfs achter de schermen houdt hij den mond. Dat kan Wiseman niet. Ergens in een hoekje van het theater heeft hij zich een gestoelte voorbehouden. Daar ziet de toeschouwer het purperen gewaad van den kerkvoogd nu en dan voor een minuutje opduiken; van de intermezzos gebruik makend, geeft de brave schrijver een inlichting die de personages vergeten hebben, een vaderlijke vermaning aan den vromen hoorder, een gevolgtrekking van praktischen aard die de lichtzinnige lezer anders wellicht missen zou. Dat is allemaal zeer nuttig en stichtelijk, maar kunstwerk is het niet. En ik zou wel gaan betwijfelen of dat opzettelijk, dat overbezorgd raadgeven en zedenpreeken altijd zijn doel bereikt. Wie een tendenz-roman schrijft preekt niet voor bekeerden, maar richt zich tot andersdenkenden.

Maar niemand, voor zoover ik weet, leest een roman om onderricht te ontvangen. In zoo'n boek zoekt men eerst en vooral kunstgenot. Daar komt nu de andersdenkende en doet u de eer aan uw roman te lezen. Opperbest. Maar pas heeft hij drie bladzijden gelezen of — changement de scène — de kunstkring maakt plaats voor een school, en met min of meer bestweterij, met een grooter of kleiner dosis pedanterie wordt er hem een wijze raad op het hart gedrukt. Hij wordt gemelijk, maakt zich boos en met een « Loop naar de maan! » slingert hij uw roman in een hoek. En wat hebt ge bereikt? Minder dan niets. Er is wel een ander en doelmatiger wijze van overreden dan het droog-methodisch aanpreeken van een dogma. 't Is namelijk den lezer tot bewondering en liefde te stemmen voor een schoone menschenziel, voor een ziel die haar schoonheid en kracht aan uw thesis ontleent. « Een schoon karakter teekenen », zegt Jean Paul, « is de wereld een heilige schenken en heiligen maken ».

Naar voornoemde opvatting kan *Quo Vadis* dan ook met alle recht een tendenz-roman geheeten worden. Een roman die niet zoozeer bestemd is voor vromen, als voor menschen uit de wereld, meer bepaald voor menschen die geen vaste overtuiging hebben, die naar waarheid zoeken, naar een wijsbegeerte, een godsdienst die hun onrustig gefolterd hart kan bevredigen. 't Is een roman voor « moderne » menschen, die van het Katholicisme weinig of niets kennen.

Om die reden is het dat in *Quo Vadis* het eigenlijk Katholicisme met zoo kleine hoeveelheden toegediend wordt. 't Is vooral de leerstellige zijde die wij te zien krijgen. Van de Sakramenten wordt bijna niet gesproken. Het H. Sakrament des Altaars, dat voorzeker alsdan zoowel als nu een groote rol speelde in de Kerk, wordt met geen enkel woord vermeld. Alleen van het Doopsel wordt gewag gemaakt. Aangaande het Allerheiligste bewaart

Sienkiewicz tegenover de Viniciussen van onzen tijd. de toenmaals zoo strenge *disciplina arcani*. Ook bij het onderricht en de geloofsleer mag alles niet ineens gegeven worden. 't Is waarschijnlijk om een reden van denzelfden aard dat de schrijver Vinicius naar den marteldood niet leidt. Daar hij schrijft voor menschen die om te beginnen niets anders zoeken dan vrede en geluk in het leven van alle dagen, toont hij in Vinicius aan dat de Christelijke liefde alleen daartoe den sleutel geeft. Overigens bewijst voor elken nadenkenden lezer het voorbeeld van Petrus en Paulus, en zelfs van Chilon, dat de Christenen moediger en heldhaftiger weten te sterven dan Petronius en Nero.

Men heeft gezegd: « *Quo Vadis* is een zedeloos boek » en ten bewijze het avondmaal aangehaald bij Nero en het feest op den vijver van Agrippina. Indien een boek om zedelijk goed te zijn moet mogen gelezen worden door kinderen, jonge lieden en eenvoudige menschen, dan is genoemde bewering gegrond. Maar het aangegeven uitgangspunt is valsch. Er bestaat een wetenschap voor ontwikkelden, en zoo bestaat er ook een kunst voor ontwikkelden.

Er is die en die bladzijde uit een handboek over physiologie, die en die bladzijde uit een tractatus over zedenkundige godgeleerdheid die op den lessenaar van een collegegast volkomen zouden misplaatst zijn; eveneens zijn er kunstwerken die alleen bestemd zijn voor volwassenen, en *Quo Vadis* is er een van dit soort.

Het is volstrekt overbodig, dunkt me, hier te komen schermen met den Index. Zoo een bedreiging kan maar uitgaan van bekrompen, kleinmoedige lieden, die, moesten ze logisch zijn in de toepassing van hun beginselen, zelfs de Schrift zouden moeten « indexeeren ».

Zoowel voor een vriend van het Evangelie als voor een vriend van de kunst is het een verheugend feit dat *Quo Vadis* geschreven is en opgang maakt.

J. D. C.

HET VOLKSLIED.

De heer H. Persyn schrijft in *Dietsche Warande en Belfort* (2e jaar, nr 1), een nuttig artikel *Het dorper lied*, naar aanleiding eener gekende voordracht van Pastor Hugo Verriest.

Dit artikel bevat eenige waarheden, welke gedurig dienden herhaald te worden :

« Ons volkslied is ellendig, onhebbelijk.

Nog altijd gelijk voor dezen is de marktzanger bij ons landevolk de leeraar in 't vak, de zangmeester gebleven.

Op een volk dat zoo geern zingt gelijk het onze, kan het lied onder zedelijk opzicht grooten invloed hebben.

De Socialisten, die wakker zijn, hebben 't gevat en zij maken hun nu het lied ten dienste om hun zaad te zaaien op onzen buiten. »

Op de vraag : « Hoe nu gedaan om het eigenlijke volk, om den minderen stand te leeren zingen, betamelijk en in hebbelijk woord? » — volgt onmiddellijk : « 't Is moeielijk voorzeker », alsof de schrijver vreesde, dat de middelen, welke hij opgeeft, niet recht op het doel zouden afgaan.

Zijn eerste middel dient om het lied te verspreiden.

« Zou de marktzanger, die ons voor dezen zooveel kwaad deed, daartoe de geschikte man niet zijn?... Kon men hem zijnen armoedigen voorraad afnemen en hem deugdelijke, vrome, vaderlandsche ware in de hand steken... »

Het tweede middel heeft betrekking op het vinden van die deugdelijke ware. Zou het *Davidsfonds* voor liederen zorgen of doet iemand voor het volkslied wat Karel Heyndrickx gedaan heeft voor het Studentenliederboek?

De oplossing van het vraagstuk is zoo moeielijk niet als de Heer Persyn zich wel inbeeldt, indien het cijfermuziek als het krachtigste middel te baat genomen wordt.

Met de cijfermethode leeren de kinderen in de lagere scholen, waar zij goed toegepast wordt, *op zicht zingen.* Kon men nu bekomen, dat zulks in elke lagere school gebeurde, dan ware na weinig tijds in elk huisgezin ten minste één volwassene, die van 't papier zou zingen even gemakkelijk als men er nu een boek of een dagblad leest. Die kon het ambt van den liedjeszanger dag voor dag ter plaatse uitoefenen, in afwachting dat niemand zijne hulp meer behoeven zou.

Sommige lezers zullen misschien ongeloovig schokschouderen bij deze ophemeling van het cijfermuziek.

't Is hier de plaats niet om te bewijzen, dat de cijfers in het zangonderwijs wezenlijk de kracht hebben, welke wij hun toekennen. Om de twijfelachtigen te doen nadenken, zullen eenige namen en feiten voldoende zijn.

't Was wijlen de Z. E. H. Kan. Van Damme, die over twintig jaar hier te lande de aandacht vestigde op het cijfermuziek. Zijn oordeel kan men lezen op menige plaats van de « Musica sacra », b. v. op bl. 86 van het Juni-nummer van 1885.

Op het Congres van Mechelen, 8-12 September 1891, was de Z. E. H. Kan. Michiels, in de afdeeling Kerkmuziek, verslaggever over het 3[e] punt van het programma : « Het cijfermuziek en zijne voordeelen ».

— Nadat hij niet enkel theoretisch maar ook praktisch met twee groepen kinderen (uit Antwerpen en Aarschot) zijne zaak gepleit had, zegde Maëstro Tinel, de voorzitter der afdeeling, tot de aanwezigen : « ...Uwe aandacht en uwe goedkeuringen hebben getoond, dat wij het allen eens zijn over de weerde der cijfermethode. Alle verdere bespreking acht ik overtollig en ik stel voor, de besluiten van den verslaggever bij toejuiching aan te nemen. »

In 1893 vernam de Minister de Burlet dat het cijfermuziek in eenige normaalscholen onderwezen werd, ofschoon het programma daarvan geen gewag maakte. Hij verzocht over dit onderwijs een verslag aan de bestierders der normaalscholen van Brussel, Lier, Mechelen en O. L. V. Waver. Den 29 April beval hij in al de normaalscholen des lands eene proef gedurende het schooljaar 1893-94 en voor het einde van dit jaar een verslag over de bekomen uitslagen. Als gevolg van dit alles werd in het programma van 6 September 1896 de cijfermethode als grondslag van het zangonderwijs voorgeschreven.

Nu hernemen wij de vraag van den Heer Persyn : « Hoe gedaan...? » om een enkel woordje over elk zijner middelen te zeggen.

I. De volksliederen, met de melodie in cijfers, moeten op losse bladen gedrukt worden, omdat in de plaatsen, waar het cijfermuziek niet gekend is, de marktzanger nog dient benuttigd te worden. In de andere plaatsen zal men licht iemand vinden om de liederen aan de cijferisten te verkoopen, die ze thuis zullen voorzingen.

II. Door het drukken op losse bladen wint men tijd voor het verkrijgen van passende volksliederen. Men hoeft niet, zooals Karel Heyndrickx, voor eene

volledige verzameling te zorgen alvorens met de uitgave te beginnen. Men kan reeds gebruik maken van voorhanden zijnde oude en nieuwe liederen, in afwachting dat onze volkslievende dichters, 't zij uit eigen beweging, 't zij onder welken invloed ook, woorden leveren aan de uitgelezen schaar van toonzetters, waar ons land met fierheid op roemen mag.

Mechelen. P. J. TYSMANS.

NIEUWE SCHILDERWERKEN.

G. GUFFENS, E. DIRIKS.

IN Neurenbergs *Germanisches Nationalmuseum* bevindt zich sedert eenigen tijd eene kolossale schilderij van Lucas van Leiden, voorstellende Mozes water uit de rots doende springen. Bij de afbeelding van dit werk, in den *Anzeiger*, is een portret van den meester gevoegd, door hem zelven geschilderd : eene kostelijke aanwinst ook voor de Nederlandsche kunst.

Doch wij behoeven zoo ver niet te gaan, om nieuwe zaken te vinden, die belangrijk zijn voor het beste deel des lezers van dit tijdschrift. Wij hebben slechts te denken aan de kunstwerkplaats van onzen getrouwen vriend G. Guffens, om elk jaar nieuwe schitterende herinneringen aan den alouden bloei, vooral van de Italiaansche kunst, te ontdekken.

Nog steeds stelt de schilder, na elke reis in het buitenland, na elke aanwinst voor zijn huis en voor het publiek, zijne zalen open, die kennis laten maken met meermalen geheel niet of bijna niet gekende kunstwerken.

Guffens' laatste reis gold vooral Padua, van waar hij, uit de verborgenste, slecht verlichte kerkhoeken, wonderen van vroeger in meesterlijke nabootsing heeft teruggebracht.

Wij moeten hierbij al dadelijk de zedigheid des grooten kunstenaars bewonderen, die zich zelven en

het publiek zoekt te beschaven door de studie van meesters, welke hij stelt boven de voortbrengselen van eigen vinding. En met welke liefde, zorg, nauwkeurigheid van lijn en kleur zijn die werken teruggegeven!

Wij vinden sedert eenigen tijd in de daartoe bestemde deelen zijner woning bij voorbeeld tentoongesteld : de meest karakteristieke deelen uit het kolossale werk van Mantegna : *De doop van S. Jacobus,* benevens Giotto's *Verraad van Judas,* fragmenten uit eene *Pietà, De bruiloft van Kanaän* door treffelijke eenvoudigheid den aanschouwer innig roerend.

Van Benozo Gozzoli een prachtige optocht der *Drie Koningen* (uit Florence), merkwaardiger wijze, drie portretten van beroemde Medici voorstellende.

Een aantal werken tot deze zaal behoorende zijn het eigendom geworden van den staatsminister Beernaert.

Op Padua terugkomend, bewonderen wij in eene bovenzaal eene grootsche voorstelling der legende van H. Lucia, van Altichieri en d'Avanzo, in 1377, hoe zij, naar de gerechtszaal gevoerd wordende, plotselijk, onverwrikbaar aan hare standplaats blijft gehecht en niet door kracht van menschen en dieren is voort te bewegen : alweder een werk wat door innigheid en eenvoudigheid van lijnen en kleur den toeschouwer diep ontzet.

Het is eene kopij van het schilderwerk, hetwelk allereerst door Förster, voor een 70-tal jaren werd ontdekt en beschreven wordt in zijn werk *Reise durch Italien,* 1837.

Tegenover *Lucia* hangt van Mantegna, de vroeger reeds door ons bewonderde kolossale schilderij, de onthoofding van S. Jacobus, dus den bloeddoop na den waterdoop, voorstellende.

Bijzonder verdient bij deze gelegenheid nog bepresen te worden, *S. Joris,* bijna levensgroot, te paard, de lans vooruit, op het oogenblik dat hij den draak

wil doorsteken, door Carpaggio's krachtig penseel ontworpen, en nu met geniale hand door den lateren meester Guffens voor de eerste maal in zijn geheel wedergegeven.

Eindelijk vermeien wij ons dan nog in de volkstypen van Capri met vaardige hand, karakteristiek in zwart krijt uitgevoerd.

Wij keeren op onze schreden terug, nog steeds vol van de ontvangen edele indrukken, stappen in in den trein naar Antwerpen, richten onze schreden naar de Meir en vinden in de Twaalfmaandenstraat, ter zale, naar den grooten beestenschilder *Verlat* genoemd, eene uitzet van 38 kleine en grootere werken van eenen en dezelfden meester, een aanblik biedende wel geeigend om ons van de hoogere kunst, bij Guffens gevonden, wat te doen uitrusten. Het zijn werken van den Zweedschen zeeschilder Ed. Diriks, die zich, met wezenlijk aandoenlijke volharding en groote vrucht, bij de natuur van Droebak, in de fjord van Christiana, heeft opgehouden.

Het hart gaat u open bij die natuur-waarheid, waaromtrent geen schijn van twijfel bij u oprijst, zoozeer is zij bezield en leeft zonder kunstmatige inspuiting van gezochte middelen; zoo gevoelen wij den winteravond (10); zoo killig moet de lente in Droebak zijn (18), zoo onstuimig de sneeuwval (2), zoo vriendelijk en zoo bescheiden en levendig het stadje zelf in de maand December (9). Dit is de schilderij van den grootsten omvang, ongeveer zes vierkante meters groot, en toch, gelijk andere, zeer bereikbaar van prijs (fr. 4000).

Men bevindt zich in deze kleine verzameling te midden eener geheel nieuwe wereld van kleuren en lijnen, waar alle gemaaktheid, alle jacht naar effect is uitgesloten en het edelste realisme, d. i. de treffendste werkelijkheid wordt afgespiegeld.

ALB. TH.

DE REGEERING VAN KONINGIN VICTORIA (1).

ZEER vroeg op eenen zomerochtend van 1837 kwamen de Lord Kamerling en de Aartsbisschop van Canterbury in het Kensingtonpaleis en zeiden aan Prinses Victoria, — toen een achttienjarig meisje, — dat zij, door den dood van haren oom, William IV, koningin van Engeland was geworden.

Laat op eenen winternamiddag van 1901, toen de schaduwen des avonds over de Engelsche zeeëngte vielen, lag eene oude vrouw op sterven in eene kamer van het Osbornekasteel.

Hare kinderen en kleinkinderen omringden haar: onder hen bevond zich de keizer van Duitschland. Eenige dagen later werd zij ter rust gebracht te midden van een rouwvertoon, dat zijne weerga niet vindt in de hedendaagsche geschiedenis.

Tusschen deze twee tijdstippen had eene regeering plaats van drie en zestig jaren, de langste in de Europeesche geschiedenis, met uitzondering dergene van Lodewijk XIV. De Krimoorlog was de eenige Europeesche oorlog, die de rust dezer lange regeering stoorde. Het was eene regeering van vrede; maar, zooals Shakespeare zegt, « Vrede heeft zijne zegepralen, niet minder roemrijk dan die van den oorlog. »

(1) De lezer bemerke dat dit artikel ons ingezonden werd door eenen Engelschman.

Het leven der jonge prinses was een stil en afgezonderd leven. Hare uitmuntende moeder, de hertogin van Kent, had haar met de grootste zorg opgevoed, en, toen zij den troon besteeg, was zij niet alleen hoogst ontwikkeld, maar ook met de beste grondbeginselen doordrongen. Koningin Victoria was in haar gehuwd leven bijzonder gelukkig. Haar echt was een liefdeshuwelijk, met veel kinderen gezegend. Na twintig jaren van zulk heil, werd haar echtgenoot, door de Engelschen Albrecht den goede genoemd, haar ontnomen. Van toen af tot aan het einde, d. i. veertig jaren lang, was hare kroon, zooals Tennyson het wel noemde, « een eenzame luister. »

Die lange regeering zag letterkunde, kunsten en wetenschap grootelijks bloeien, dichters ontstaan zooals Wordsworth en Tennyson, schrijvers zooals Dickens, Thackeray en George Eliot. Eene nieuwe school van landschapschilders verrees en, in het laatste gedeelte der regeering, nam de portretschildering bijzonder toe. De op het gewone leven toegepaste wetenschap bracht eenen ganschen omkeer te weeg in het volksleven. Vóór zij den troon besteeg had de prinses nooit per spoor gereisd. Toen zij koningin werd, waren er slechts 200 mijlen spoorweg in Engeland gelegd : nu zijn er 20.000. Die ontwikkeling in het verkeer gaf aan haar volk niet alleen meer welstand, maar verlevendigde ook zijn verstand. Het invoeren van de postzegels en van de elektriksche telegraaf had een dergelijk uitwerksel. Genees- en heelkunde werden heel en al vervormd, vooral door het gebruik van chloroform en andere gevoelloosmakende middelen. Gedurende de regeering der koningin, was de verbetering van 's volks toestand allermerkwaardigst. Armoede teekende het begin en voorspoed het einde der regeering. De beweging tegen de Koornwetten eindigde met een goedkooper worden van alle levensbehoeften; zoo dat de Engelsche werkman thans zijn loon grootelijks verhoogd ziet en den prijs zijner

voeding en kleeding grootelijks verminderd. Opvoeding, eene der grootste zegeningen die een land kan genieten, heeft gedurende dat tijdvak groote vorderingen gemaakt. Bij de ten troonstijging der koningin was er geen stelsel van nationale opvoeding. Door het aannemen van M. Forster's Opvoedingswet in 1870, werd het onderwijs in het bereik gesteld van gansch het volk; en nu is het onderwijs, zelfs voor de armsten, algemeen, verplichtend en vrij.

Men kan zeggen dat die uitkomsten, door den gang van beschaving en verstand, onder welke omstandigheden ook, moeten verkregen worden. Maar wij mogen den grooten aandrang niet vergeten, die alle werk door de genegenheid en de aanmoediging van hooggeplaatsen krijgt. Elke werker voelde, in zijnen bijzonderen arbeidskring, dat het hart zijner koningin in zijn welgelukken deel nam en werd zoo tot verdere poging aangemoedigd.

Koningin Victoria's regeering was niet alleen eene lange, maar ook eene goede regeering, tegen het scherpst onderzoek bestand, hoewel zij leefde in wat Tennyson noemt « het felle licht, dat eenen troon beschijnt en alle vlekke zwart maakt. » En voor twee derden van dien tijd, was haar leven dat eener eenzame vrouw. Voor haar waren Shakespeare's woorden zeer waar: « Ongemakkelijk ligt het hoofd, dat eene kroon draagt. » Maar nooit zocht zij den last te ontkomen. Zij was hoofdzakelijk een « staatsman ». Zij had een der wijsste hoofden van Europa. Eenmaal zullen wij weten hoeveel goed er gedaan werd, hoeveel verdriet werd afgekeerd door het brein dier verweduwde vrouw. In al haar doen was zij ten eenmaal grondwettelijk. Wie haar om raad vroeg, vond dezen altijd wijs. Groot was hare vlijt : zij stond vroeg op, zij was altijd stipt, en zij werkte meer dan de meesten harer onderdanen. Te midden harer openbare plichten, vond zij tijd om voeling te houden met de nieuwere letterkunde. Zij

hield zich met het welzijn van elk lid harer groote familie bezig. Als vrouw, bezat zij een sterk liefdevermogen. Bij elk onheil, dat een gekroond hoofd van Europa trof, schreef zij eenen roerenden brief van deelneming en genegenheid; en niemand betreurt haar meer dan de arme hutbewoners, die rondom haar kasteel in Schotland wonen. Hare regeering was door eene grootere verdraagzaamheid gekenmerkt, dan onder eenige andere geheerscht had. Geen protestantsche vorst is zoo goed voor de katholieken geweest. Aan het hoofd van haren rouwstoet, reed de hertog van Norfolk, maarschalkgraaf van Engeland, en hoofd van den katholieken adel. In 1851 werd onze kerkregeling hersteld en de groei der Kerk gedurende hare regeering was wonderbaar. Ofschoon niet vertoonmakend, was haar persoonlijke godsdienst diep en rechtzinnig. Die haar het best kenden, zeiden dat zij nooit eene gewichtige staatswerkzaamheid aanving, dan na een lang gebed. Het grootste bezwaar, dat tegen haar werd ingebracht is, dat zij haren echtgenoot overdreven betreurde! Bij hare troonbestijging was de staat der maatschappij op zijn laagst. Dronkenschap en vrijgeesterij waren de gewone zonden van den adel. Hanen- en prijsgevechten waren de geliefkoosde uitspanningen. Nu zijn zij ongekend. Haar hof was een der bedorvenste van Europa : zij maakte het tot een der reinste.

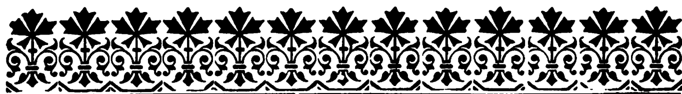
Wel kan er gezegd worden, dat al deze verbeteringen natuurlijk plaats grijpen in een demokratisch land, waar de wetten door de vertegenwoordigers van het volk gemaakt worden. Men kan zeggen dat de persoonlijke invloed van den vorst in eenen grondwettelijken staat niet veel beteekent. Maar denkt op al het *kwaad* dat een vorst kan doen. Door zijne wankelmoedigheid, dompelde Karel I Engeland in eenen burgeroorlog. Joris III verloor, door zijne onverzettelijkheid, de Amerikaansche koloniën. Veel meer geleek koningin Victoria's regee-

ring aan het leven eener goede vrouw aan het hoofd van haar huisgezin. En een koningdom is slechts een huisgezin op grooten voet. Gelukkig het koninkrijk, dat aan zijn hoofd eene goede moeder heeft, steeds wakende over haar volk, zijn welzijn wenschende en hopende, blijde om zijn geluk en deelende in zijne zorg.

Zoo treurt het Engelsch volk, om Koningin Victoria, voelende dat het niet alleen eene vorstin, maar tevens eene vriendin verloren heeft. Van haar zal men altijd spreken als van Victoria de welbeminde. Te recht heette zij Victoria : want hare regeering was eene victorie over onwetendheid, armoede en misdaad. En zij die het met Edward VII wel meenen, kunnen slechts hopen dat hij in de voetstappen zijner goede moeder zal treden, wier schoonste titel het was genoemd te worden de Vriendin van haar Volk.

ARTHUR WENTWORTH POWELL M. A.

EEUWZANG.

« Et notum feci eis nomen Tuum et notum faciam, ut dilectio qua dilexisti Me in ipsis sit, et Ego in ipsis. »
JOAN. XVII. 26.

Laat dag en jaar en eeuw — vlug en gezwind
Verloopen — vallen van de baan der tijden
In de eeuwigheid, waar 't al zijn grafsteê vindt :
Wij moeten voort, ons wegen op, en strijden.

Niet omgezien, met droeven blik en zin,
Naar dag en jaar en eeuwe die verdwijnen :
De zonne, ziet! staat aan de blauwe tin
Met nieuwen glans en levenskracht te schijnen.

De wachter steekt de zilvren krijgsklaroen,
De vaandels wappren hoog in wind en lochten,
De vijand — uit op roof en schade-doen —
Rukt aan, ter sluik, langs duizend slingerbochten.

De wapens op! Vooruit, met blij gemoed!
En, van vervloden eeuwe, jaar en dagen,
Alleen de *Hoop*, bij het herdenken zoet
Aan vroeger zege, in 't herte meegedragen.

Niet aarzelen bij 't wisselen van baan,
Niet angstig zoeken naar verholen stegen :
't *Geloof* ziet ge op den berg tot bake staan :
In licht der waarheid, voort! langs open wegen.

Geen zucht naar eigen lauwren, lust of baat;
Geen spijt noch wrok om wat we vroeger leden;
Maar *Liefde* alleen, die elk ten dienste staat
En enkel strijdt waar 't goede wordt bestreden.

Vooruit! Den blik ten hooge en hoog den kop,
Geklommen op het steile pad, geduldig,
Het *Kruis* aanschouwend soms, dat van den top
In 't herte straalt zijn gratie duizendvuldig.

Mijn Broeders, broeders zijn 't, die, daar omlaag,
Misleid, in bosch en wildernis verdolen;
Verraden, vallen in een hinderlaag;
Gevangen, kwijnen ach! in krocht en holen.

Ter hulpe! Treft den vijand vlak in 't hert,
Den Satan, die hunne oogen weet te blinden,
Die, voor hun voeten, valsch den weg verspert
En man bij man in slavenband wil binden.

Ter hulpe! Slingert liefdeschicht op schicht:
De Liefde — die den Satan doet begeven —
Werpt op der doolaards baan het reddingslicht
En wekt in 't hert den gloed van hooger leven.

Ter hulpe! Scheurt aan flarden Satans vlag,
Doch spaart met liefde, spaart ze, die bedrogen
Haar volgden, die haar voerden in den slag,
Grootmoedig, maar verbijsterd door de logen.

Door haat gehitst, sprong wild hun hoop ons toe
En holde huilend los op onze wallen;
Doch ziet! ze wanklen strijdens- klimmensmoe;
Hun vuist, die beeft, laat dolk en degen vallen.

Ze erkennen ons, hun broers uit 't zelfde huis;
Treedt met betrouwen, treedt ze liefdrijk nader
En troont ze mede naar den voet van 't Kruis
In de open armen weer van d'éénen Vader.

Schokt, Broeders, schild op schild nu, luid en lang!
Laat ééne hymne uit hunne en onze scharen
Met blijdschap melden aller liefde en dank
Voor Hem, den Redder, dien we in 't aanzicht varen.

Schokt schild op schild! Zingt luider nog uw lied
Van Liefde in strijd en zege; laat het galmen
De vlakten in, waar gij die reien ziet
Rondhuppelen, gekroond met druif en halmen;

Genieters, die met dartlen lach en lust,
Na spel en dans, op rozenbloesem slapen
En, als de middagzon ze wakker kust,
Naar nieuw genot met nieuwen honger gapen.

Schokt schild op schild! Ook zij, ze hooren 't aan
En — wenden ze eens naar ons hun weiflende oogen
En zien zij op de hoogte ons leger gaan,
Door edler drift in 't leven voortbewogen —

Misschien dat schaamte 't hert hun treft en roert,
Het laatste vonkje liefde er doet ontgloeien
En, opwaarts heen, hen tot de bane voert,
Waar 't Kruis op straalt en sterkte neer laat vloeien.

Steek, wachter, blij de zilvren krijgsklaroen!
De Liefde nooit, dóór de eeuwen heen, verwonnen,
Houdt hoog het Kruis, de vlag van vrede en zoen:
De strijd gaat voort door de eeuwe nieuw begonnen.

Kan. EUG. DE LEPELEER.

HET DAVIDS-FONDS EN DE VROUWEN (1).

Als een echtpaar het geluk heeft vijf en twintig jaar vereenigd te mogen leven, dan is het feest in de familie, feest in de buurt.

Kinderen, ouders, broeders en zusters der feestelingen komen van alle kanten om hen geluk te wenschen; de woning wordt van binnen en van buiten versierd; de kleinkinderkens strooien bloemen vóór de schreden der grootouders, en opgetogen ziet heel de buurt den stoet naar de kerk wandelen om God te bedanken voor het wel en het wee, gedurende het vierde eener eeuw ondervonden; want de beproeving is immers, zoowel als de voorspoed, een teeken Zijner liefde!

Aan het feestmaal geeft de oudste zoon de gevoelens van allen weder in eenen begeesterden heildronk, in een gloeiend gedicht, — zingen met opgeruimd gemoed de dochters een welluidend gelegenheidslied; en vader en moeder voelen hunne oogen vochtig worden van aandoening; zij zouden hunne kinderen willen bedanken, maar kunnen dat niet anders dan in eene lange, warme omhelzing.

De grootouders en de andere bejaarde familieleden zijn van herte verheugd over al die liefde, over al dat geluk.

Slechts als die teedere gevoelens wat bedaard zijn, is 't hunne beurt om de aandacht der jeugd te boeien.

Zij doen den verleden tijd herleven, en schetsen de vreugde en het verdriet door de voorzaten ondervonden; en vroolijk en ernstig te gader geven zij aan het jonge geslacht wijze lessen voor de toekomst.

---

(1) Inhoud eener voordracht op den luisterlijken feestavond door de Leuvensche Afdeeling ingericht den 19 December 1900, ter gelegenheid van het eerste jubelfeest van het Davids-Fonds, 1875-1900.

Verleden jaar vierden door heel het land de talrijke afdeelingen van het Davids-Fonds de vijf en twintigste verjaring van de inrichting van dat machtig verbond der katholieke Vlamingen.

Van het Oosten tot het Westen werden programma's rondgezonden om de leden uit te noodigen, hier op eene boeiende voordracht, daar op eene luisterlijke vertooning, overal op puikgezangen van onze Vlaamsche meesters.

Eene sidddering is door het Davids-Fonds geloopen als bij het wuiven van een streelend lentewindje; en overal is nieuw leven, nieuwe groeikracht waar te nemen.

Om de herinnering aan die jubelfeesten levendig te houden, wil ik, gelijk de bejaarde familieleden op eene zilveren bruiloft, voor mijne Vlaamsche vrienden een hoekje van het verledene oplichten; daaruit zal men kunnen opmaken, wat ons in de toekomst te doen staat, om het Davids-Fonds en tevens de rechten der Vlamingen te bevorderen, te volledigen, te bevestigen.

Het zag er in vroegere tijden met onzen volksaard en onze moedertaal vrij wat somberder uit, dan nu!

Er is veel geschreven geworden om te bewijzen, dat de Vlamingen door de eeuwen heen hunne moedertaal hebben beoefend; doch gansche reeksen van dichters uit de achttiende eeuw (om niet hooger op te klimmen) dienen alleen om te bewijzen, dat wij toen geene dichters hadden, welke dezen naam verdienden. Met de taalkennis zag het er niet beter uit; immers wat taalkennis was er te verwachten in een land, waar J. DES ROCHES de officieëele meester was, en willekeurig de wet mocht geven!

Op zeer weinige uitzonderingen na, kan men bij de letterkundige voortbrengselen dier eeuw zeggen: de wil was goed, maar het wapen gebrekkig.

Gedurende het Fransch bewind, toen de scholen Fransch waren, en de kennis van het Fransch tot het bekomen van alle openbare betrekking dringend noodzakelijk; toen geene openbare akten, geene nieuwsbladen zelfs in 't Vlaamsch mochten opgesteld worden, en wantrouwen en dwang al de uitingen van ons geestesleven bespiedden, hoe wilt ge, dat onze moedertaal zich daar ontwikkelde en bloeide?

Ik zal J.-F. Willems niet tegenspreken, waar hij zegt, « dat er in de laatstverloopen vijf en twintig jaren (1795-1820) zeer veel verbeteringen te bespeuren zijn in de voortbrengselen der Belgische Muze, en over het algemeen in die der schrijvers, welke zich met de beoefening hunner moedertaal hebben verledigd, waarin bijzonder eenige kundige geestelijken hebben uitgemunt » (1); noch J.-O. de Vigne, die, « hoe gebrekkig ook over het algemeen het voortgebrachte was..., eenen stelligen vooruitgang waarneemt, zoowel onder opzicht van taalkunde als van gedachten en letterkundigen smaak » (2); maar wat wil eene letterkunde zonder de vrijheid, die haar opwekt, zonder den vaderlandschen geest, die haar bezielt? Is het voor onzen landaard niet veeleer te betreuren, dat er, volgens Willems' eigen getuigenis, dertig Vlamingen gevonden werden, die in 1812 den treurigen moed hadden om den *Veldslag van Friedland en den Vrede van Tilsit,* dat is : den roem van onzen dwingeland te bezingen!

't Is waar, dat, twee jaar later, toen Napoleon gevallen was, zes en dertig poëten aan den volgenden oproep der *Kersouwieren* van Oudenaarde beantwoordden :

« Schets met uw dichtpenseel ons af Napoleon
Die door zijn grouweldaën, geput in d'helsche bron,
Bezoedeld heeft den roem van zoo veel zegepraelen.
Hersnaer daerna uw luyt en zing, op blydren toon,
Hoe God dat schrikdier heeft ontrukt de fransche kroon,
Om met de vredezon Europa te bestraelen. »

De poëzie moet uit het hert komen, niet uit het hoofd. Daarom blijft men even koud bij de rhetorikale bliksems, die hier Napoleon naar den kop geslingerd, als bij de smokende wierookwalmen, welke daar hem werden toegezwaaid.

Veel meer rechtzinnigheid en pittigheid, veel meer echte verontwaardiging stak er in de spotliederen, onder Jozef II,

(1) Verhandeling over de Nederduitsche Taal- en Letterkunde, II, blz. 205.
(2) De Zuidnederlandsche Schrijvers van het tijdstip der Fransche Omwenteling (1795-1815).

tijdens de Brabantsche Onwenteling gedicht, en die in de jaren '40 onder ons volk nog gezongen werden, als, b. v. :

« Jozef, ge zijt een beest,
De plager aller menschen!
Dat-de met uw romp
Aan de galleg hong,
Dat waren onze wenschen! »

En toch hoorde ik in mijne jeugd uit den mond derzelfde ouderlingen, welke dat lied zongen, menigmaal het akelig woord : « Die het land heeft, heeft mij. »

Wel zeiden de jongeren dat woord niet na; maar hunne verkleefdheid aan het Vaderland en vooral hunne liefde voor de Moedertaal was er niet inniger om; want in plaats van verontwaardigd te zijn, als zij door eenen ambtenaar in 't Fransch werden aangesproken of eenen Franschen dienstbrief van hem ontvingen, betreurden zij het zoo ootmoedig als rechtzinnig, dat zij die taal niet verstonden, en zouden het onmogelijke gedaan hebben om ze hunne kinderen te laten leeren.

Toen ons land, volgens de merkwaardige uitdrukking der Groote Mogendheden, « eene vermeerdering van grondgebied voor Holland » werd, kreeg Willem I, door de ons opgedrongen grondwet, het volstrekte meesterschap over alle onderwijs.

Dat meesterschap heeft hij dan ook in ruime mate laten gelden.

Alle gestichten, welke niet met zijn Calvinistisch doel overeenkwamen, 't zij lagere, middelbare of hoogere, werden, tot verheffing van 't onderwijs, tot versterking van den nationalen geest en andere listig voorgewende loffelijke doeleinden, ja, somtijds op zijn enkel bevel, een voor een gesloten en door onzijdige vervangen : dat weet elkeen.

Maar wat elkeen misschien niet weet is, dat hij voor 't onderwijs onzer moedertaal niet gedaan heeft, wat hij had kunnen en moeten doen.

Onze geschiedenis van 1814 tot 1830 is nog niet geschreven; wel stukken en brokken daarvan, maar waaronder vele, die niet te betrouwen zijn.

Zoo wil men, o. a., doen gelooven, dat in Willems tijd het Nederlandsch in onze scholen bloeide.

Willem I had voor zijne moedertaal niet meer over, dan zijne voorzaten, en dat was bitter weinig : zulks verzekert ons een Hollandsche schrijver, J. VERDAM.

« Vooreerst — zegt hij (1) heeft onze taal nooit den zegen gekend van een vorstenhuis, dat zich hare belangen aantrok, in hare ontwikkeling en beschaving belang stelde, en haar door zijn voorbeeld en zijne bescherming kweekte en koesterde. Hoe vele en hoe groote verdiensten het Huis van Oranje ook voor ons land moge hebben, van weinige onzer stadhouders of koningen is het bekend, dat zij een open oog gehad hebben voor de rechten van het Nederlandsch, of dat zij de landtaal hebben in bescherming genomen, hetzij rechtstreeks, hetzij middellijk door het beschermen en begunstigen van dichters en schrijvers. »

Hij gaf, 't is waar, onmiddellijk na zijne optreding, aan onze taal hare natuurlijke rechten terug (1 October 1814); ook droeg hij den 15 September 1819 een besluit, op eigen hand, waarbij tegen 1 Januari 1823 alle ambtenaars in de Nederlandsche (Vlaamsche, want in de Hollandsche waren geene) gewesten in staat moesten zijn om hunne bediening in 't Nederlandsch uit te oefenen, op straf van naar de Waalsche streken te worden verplaatst.

Jammer, dat besluit, hetwelk op zichzelven niet onrechtveerdig was, kwam niet op zijnen tijd. *Qui veut la fin veut les moyens*, dat is : Men moet den wagen niet vóór de paarden spannen.

Hadde hij eenvoudig tot Vlaamsche en Waalsche studenten laten zeggen : « Ziet, jongens, ik geef u de middelen aan de hand om grondig de Nederlandsche taal te leeren. Doet nu ook uw best; want wie geen Nederlandsch kent, zal tien jaren van hier in Neerlandsch sprekende provinciën geen openbaar ambt kunnen bekleeden »,

Vlamingen en Walen zouden gezeid hebben : hij heeft gelijk; wat hij vraagt is natuurlijk, is billijk.

Maar nu integendeel zeiden Walen en Vlamingen : hij heeft ongelijk! Wij hebben geen van allen de gelegenheid gehad om het Nederlandsch te leeren, en op zijn bevel zouden wij het moeten kennen!

(1) *Geschiedenis der Nederlandsche Taal*, 1890, blz. 59.

En die redeneering was zeer gegrond. De mannen, die toen openbare ambten bekleedden, hadden onder het Fransch Bewind onze taal niet kunnen studeeren; zij die zich tot zulk een ambt voorbereidden, waren niet veel beter bedeeld. Want het was zoo gemakkelijk niet het Neerlandsch machtig te worden, als men dat wil doen gelooven. Of zou de volgende prijsvraag voor de klucht uitgeschreven zijn geworden, die ik lees in *Algemeene Konst- en Letterbode* van het jaar 1820, dat is zes volle jaren na onze vereeniging met Holland :

« Het Koninglijk Genootschap van Taal- en Dicht-
« kunde te Antwerpen heeft besloten eenen gouden eere-
« penning te schenken aan den schrijver der beste verhan-
« deling of antwoord in de Nederlandsche taal, op de vraag :
« *Of en in hoeverre de Moedertaal tot grondslag dienen moet*
« *in het leeren van andere talen en van Wetenschappen?* Het
« Genootschap verlangt in de beantwoording dezer vraag,
« dat de schrijver voornamelijk spreke over het gebruik, in
« sommige Nederlandsche provinciën (dat waren onze
« Vlaamsch-Belgische) bestaande, van namelijk de kinderen
« de Fransche en Latijnsche talen te doen leeren, eer zij
« nog de grondregels hunner Moedertaal machtig zijn. »

Over onze taal in het onderwijs sprekende, zegt F.-A. Snellaert : « Het lager en middelbaer onderwijs hebben zoo veel mogelijk aen de verwachting beantwoord; maer het hooger heeft voor de vaderlandsche beschaving veel, zeer veel te wenschen overgelaten. Het onderwijs werd gegeven in eene doode tael, gedeeltelijk door vreemdelingen, die zich aen het bestuer wel slaefs verknocht konden toonen, maer natuerlijk met den nederlandschen geest niet bezield waren, en diensvolgens dezen in de jonge vlaemsche gemoederen niet konden instorten. De nederlandsche tael en letteren werden, ja, in de volkstael onderwezen, maer daertoe bepaelde zich schier de geheele onderneming tot het hervormen van den volksgeest, die zich in zijne vlucht genoegzaem belemmerd gevoelde door den vreemden wind, welke de drie hoogescholen gedurig in beweging stelde » (1).

(1) F.-A. Snellaert, « Iets over den toestand onzer Tael en Letterkunde, » *Belgisch Museum*, Vierde Deel, blz. 15-16.

Dat het lager onderwijs niet in eene vreemde taal gegeven werd, dat is natuurlijk; maar of het middelbaar onderwijs « zooveel mogelijk aan de verwachting beantwoordde »? Deze vraag zal de lezer, die zich de hooger aangehaalde prijsvraag herinnert, ontkennend beantwoorden, nadat hij het volgende uittreksel zal gelezen hebben uit het « Verslag over de hoogere, middelbare en lagere scholen in 1824, » door Minister L. van Gobbelschroy aan den Koning overgemaakt in 1825 :

« In de provinciën waar het Vlaamsch de landstaal is, maar die taal in de colleges sedert eenige jaren (?) niet meer gebruikt wordt, gaat de afschaffing van het gebruik der fransche taal regelmatig haren gang. Men heeft begonnen het Vlaamsch in de laagste klassen in te voeren, en van jaar tot jaar breidt men het tot eene hoogere uit. (1) »

In 1824 was de hervorming dus nog maar pas begonnen! Dat komt wel niet overeen met hetgeen tot hiertoe geleerd is geworden, maar het is de onomstootbare waarheid, en een bewijs, dat Willem I voor het Nederlandsch in onze scholen niet gedaan heeft wat hij had kunnen en moeten doen; dat hij op het gebied der taal, zoowel als op het gebied van den godsdienst en de vrijheid, willekeurig te werk ging, en dat de Vlamingen zooveel reden hadden om over hem ontevreden te zijn, als de Walen.

En wij, hunne afstammelingen, hebben er zelfs meer. Welhoe! van onze twintig jaar lang verfranschte ouders eischte hij, dat zij, zonder overgang, al hunne zaken beredderden in eene taal, die wel de hunne was, maar die zij niet geleerd hadden! En hij zelf, was hij zijne moedertaal genegen? Wij hebben hooger gezien, wat J. Verdam zegt over de bescherming door het Huis van Oranje aan de landstaal verleend. Dr J.-W.-A. Jonckbloed spreekt nagenoeg in denzelfden zin (2), en F.-A. Snellaert, van het hof van Willem I sprekende, zegt : « Het hof was in handel en wandel alles behalven Nederlandsch, en 't was het Fransch dat den toon gaf : zijn onverschilligheid was niet geschikt om de grooten aen te wakkeren zich met de volkstael te bemoeyen. Deze onthiel-

(1) *Recueil des lois et actes généraux du Gouvernement en vigueur dans les Pays-Bas.* 3e Série, T. 13, blz. 232.

(2) *Gesch. der Ned. Letterk.*, 2de uitg., II, 430.

den zich daervan voorbeeldelyk, zoowel in het Noorden als in het Zuiden, en weinigen die ten hove verschenen, toonden eenigen zweem van Nederlandsche manieren... (1) »

Voeg daar nog bij de hooghartigheid der Hollandsche beambten die bij de Vlamingen « de wet en de guldens lazen », hunnen afkeer van onze zeden en gebruiken, hunnen spot met de taal van eene streek, die zij als een wingewest beschouwden (2), en gij zult bekennen dat óns geduld eerder uitgeput zou geweest zijn, dan dat der Belgen van vóór 1830.

En dan de gedurige aanvallen tegen onze vrijheid! Indien wij toen geleefd hadden, hij zou ons immers verboden hebben in ons Davids-Fonds boeken te verspreiden, die met zijne belijdenis niet overeenkwamen! Vrijheid bestond echter alleen voor de anti-katholieke *Maatschappij tot nut van 't algemeen,* het Willems-Fonds van die dagen; de propaganda van orthodoxe boeken werd verboden : dat heeft onze eerwaarde Hoofdman, Vader David, ondervonden.

Maar de Belgen dulden geenen dwang! In 1830 stonden Vlamingen en Walen op, en jaagden de Hollanders het land uit, en verklaarden België onafhankelijk. — En liberale Walen namen het bewind in hunne twee handen, en drongen de Vlaamsche taal, de taal der meerderheid, uit leger, bestuur en gerecht, uit hooger en middelbaar onderwijs, en behandelden de Vlamingen als paria's in hun eigen land!

En het duurde nog al vele jaren, eer wij die miskenning van een onzer heiligste rechten gewaar werden! Wat de Waal geen vier en twintig uren dulden zou, dat dulden wij — helaas! na zeventig jaren nog!

Zou dat hebben kunnen gebeuren, indien de Vlamingen onder de zestienjarige regeering van Willem I in de gelegenheid waren geweest om hunne moedertaal te leeren hoogachten en beminnen?

Nu ontmoette die willekeurige maatregel geen den minsten wederstand, integendeel. In de steden zond de burgerij hare kinderen naar *de Fransche School,* en verhief die des te hooger, naarmate er minder Vlaamsch onderwezen werd. Of zij verkreeg, dat er in de dorpsschool voor de *rijke* kinderen een leergang van Fransche taal gegeven werd, waar de meester al

(1) *Belgisch Museum*, IV, 18-19.
(2) Id. 36.

zijn Latijn in stak. En de privaatscholen en de pensionaten, moedigden, om leerlingen te winnen, wetens of onwetens die dwaling aan : zij staken hun franskiljonismus door de vensters uit, en al was het onderwijs er somtijds ook allerellendigst, zij krielden van kostliggers !

De min vermogenden konden het intusschen niet genoeg betreuren, dat hunne kinderen van het Fransch moesten verstoken blijven ; en die het maar eenigszins dwingen konden, plaatsten ze *op wissel* in 't Walenkwartier om er *hunne* taal te leeren.

Er waren, gelukkiglijk, uitzonderingen op den algemeenen regel ! WILLEMS, DAVID, BORMANS, SNELLAERT, BLOMMAERT, DUVILLERS, LAMBIN, VAN DUYSE, VAN WEST, VISSCHERS en anderen vestigden de aandacht hunner stamgenooten op den staat van ondergeschiktheid, waartoe wij schenen verwezen te zijn, en begonnen aan de herstelling onzer taal en onzer rechten te arbeiden (1). Dat was het begin der Vlaamsche Beweging, door eerlijke, en voor het grootste deel katholieke Vlamingen begonnen; maar die beweging liet het eigenlijke Vlaamsche volk nog lang onverschillig.

De spelling onzer taal, die om niet op het Hollandsch te gelijken opeens vijftig jaar achteruitgezet was, werd na lang harrewarren min of meer geregeld ; CONSCIENCE en eenige andere schrijvers begonnen door hunne eigenaardige schriften de aandacht van het volk op te wekken ; congressen werden belegd, en smeekschriften, niet om rechten, maar om gunsten te vragen, werden door de ootmoedige Vlamingen naar hunne overheerschers — neen! werden naar door de Vlamingen gekozen Volksvertegenwoordigers gezonden, — en die vertegenwoordigers der Vlamingen smeten de klachten hunner kiezers de scheurmand in en bleven vast op hunne zetels zitten ; want de Vlamingen voelden zich door die handelwijze niet gehoond en bleven voortdurend, indien zij het Fransch niet machtig waren, uit alle openbare betrekkingen verwijderd. Onze dappere Vrijwilligers, die in 1830-31 meer dan eens hun leven voor onze vrijheid hadden gewaagd, konden het in ons leger

(1) Hetgeen nochtans niet belette, dat velen onder hen in hunnen huiskring en in hunne betrekkingen met hunne vrienden niets dan Fransch spraken (als o. a. Blommaert en J.-F. Willems) ; doch dat verwondert ons niet; in 't jaar O. H. J. C. 1901 vindt men zulke *Vlamingen* nog.

nog niet tot sergeant, in onze gemeentebesturen nog niet tot veldwachter brengen, indien ze geen Fransch kenden, terwijl honderden Fransche gelukzoekers, die op het gerucht onzer omwenteling naar België gestroomd waren, zonder titels of doorslaande bekwaamheden tot officieren en later zelfs tot hoofdofficieren werden bevorderd (1), — omdat zij Fransch, misschien ook wel omdat zij geen Vlaamsch spraken!

't Waren nog droeve tijden, toen in 1851 te Gent, « door burgers van allerlei denkwijze », het *Willems-Fonds* werd gesticht, « om de nederduitsche tael en letterkunde en al wat haer aengaet krachtdadig te ondersteunen en aen te moedigen ter versterking van den algemeenen nationalen geest in België (2).

Jaren lang leefde die stichting kwijnend voort; na een tienjarig bestaan telde zij nog maar honderd vijf en tachtig inschrijvers.

Doch (gelijk het gewoonlijk gaat) van onzijdig werd het *Willems-Fonds* allengskens liberaal; zijne uitgaven namen bedektelijk eene kettersche richting, als daar zijn *De Triomf der Piraten* en *Philips van Marnix van Sint-Aldegonde,* eene uitgave welke door Vader WILLEMS, den rechtzinnigen katholiek en den verkleefden vriend van Vader DAVID, nooit zou goedgekeurd zijn geworden, en die zelfs door E. VAN DRIESSCHE, eenen onverdoken vrijmetselaar, openbaar « betreurd » werd (3).

Men begrijpt, dat in zulke omstandigheden de laatste katholieken van de lijst der inschrijvers verdwenen.

Doch het getal der toetreders was nu al tot zestienhonderd geklommen. De invloed van het W.-F. werd dus sterker, en het werd hoog tijd dien invloed te keer te gaan.

Dat werd, nu zes en twintig jaren geleden, ondernomen. In de pastorij van Wilsele, bij den verdienstelijken pastoor L. SCHUERMANS, werd het Davids-Fonds geboren, en den 15 Januari werd het te Leuven ten doop gehouden door de HH. :

(1) In 1834 waren in ons leger 301 vreemde officieren, waaronder 257 Fransche!

(2) Art. 1 der *Grondslagen van het Willems-Fonds*.

(3) Op de algemeene vergadering van het W.-F., den 27 December 1874.

F. Schollaert, P.-P. Alberdingk Thijm, Brouwers, Schuermans, Hendrix, Hemeryck, de Prins, Jacobs, Cappellen-Verzijl, Paul Maes en Julius Plancquaert.

Aan Professor Alberdingk Thijm komt de eer toe, door zijnen onvermoeiden arbeid aan het *Davids-Fonds* eene uitbreiding te hebben gegeven, die verbazend mag genoemd worden. Den 23 Mei 1875, dag der eerste algemeene vergadering, vier maanden na zijne stichting, telde het reeds zeven en twintig afdeelingen met 2,500 leden, — duizend meer dan het vijf en twintig jaar oudere Willems-Fonds!

Spot, beschimping, laster waren niet bij macht om zijne ontwikkeling te belemmeren. « Het schoot op als in de Morgenlanden een machtig prachtig woud (1). »

Die buitengewone uitbreiding moet aangemerkt worden als een teeken des tijds. De strijd tegen de Kerk was buitengewoon hevig; de verderfelijkste leeringen werden overal verspreid; zeden en geloof werden tegelijk aangerand; maar de katholieken waakten, en van verdedigers werden zij aanvallers. Talrijk en dapper waren de strijders over heel het land; zij verdienen allen de hulde van het dankbaar nageslacht (2).

Op twee jaren tijds telde het David-Fonds over de 5,000 leden; in den besten bloeitijd klom het aantal der inschrijvers tot 7,000; thans zijn er nog ruim 6,000 — tegen 2,500 in het Willems-Fonds.

Maar hoe bloeiend ook die toestand zij, toch is hij niet voldoende. P. Willems zaliger, de tweede Voorzitter, hoopte het ledental tot 10,000 te zien klimmen. Ik herhaal, en de derde algemeene Voorzitter, de heer Helleputte, en al die zich ernstig met het Davids-Fonds bezighouden herhalen met mij : dat is nog niet voldoende!

(1) J. Plancquaert, *Vlugschriften van het D.-F.*, blz. 210.

(2) Maar bijzonder de HH. Fr. de Potter, G. en L. Adriaenssen, Claeys, Roucourt, Rogiers, J. de Beucker, P. Willems, L. de Coninck, Van Schillebeeck, Roëll, V. en Ph. Bets, Duclos, Verriest, H. Van Droogenbroeck, Siffer, van Winkel, de Corswarem, M. Ceysens, Victor Jacobs, A. en R. Snieders, E. Dujardin, Lauwers, E. van Rijswijck, Fr. Willems, Rosel, di Martinelli, Bols, Ossenblok en menige andere, die de tijd uit mijn geheugen heeft gewischt.

Welhoe! op weinig uitzonderingen na tellen de afdeelingen thans minder leden dan over vijftien jaren!

't Is waar, er zijn thans meer afdeelingen; daarbij in een groot huishouden, zoowel als in een klein, wordt aleens gehaspeld; — maar dan moeten de verstandigsten wat toegeven, om slechts het gemeenschappelijk doel : het geestelijk en het stoffelijk welzijn van onzen stam, te bevorderen. En daartoe is vooral eendracht noodig in aanhoudenden arbeid.

Ik weet ook, dat men niet altijd even tevreden is over de uitgegeven boeken; maar daarom gooit men den steel niet naar de bijl, en vervult de lucht niet met klachten, die onze vijanden juichen doen, de zwakke geesten ontstellen, tot wankelen brengen en doen afvallen.

Eene andere opwerping, die niet van gewicht is beroofd, is dat er zoovele nuttige instellingen, zoovele goede werken te ondersteunen zijn; maar met wijs beleid kan men ver komen : dat weten de vrouwen het best.

Het is daarom, dat ik nagedacht heb over de mogelijkheid, of de vrouwen ons in onzen strijd voor verzedelijking door de moedertaal geene behulpzame hand zouden willen leenen.

Wel is waar, de opvoeding der vrouwen is sedert honderd jaar nog veel meer verfranscht geworden dan die van de mannen, en wij, mannen, die op onze vlaamschgezindheid zoo fier zijn, we hebben maar weinig gedaan om die verfransching te verhinderen. Zij komt grootendeels uit de verfranschte scholen, uit de verfranschte pensionaten, waar aan onze dochterkens afkeer voor onze moedertaal wordt ingeboezemd, en waar ze allengskens overtuigd worden, dat er buiten het Fransch noch beschaving, noch wellevendheid, noch geestesontwikkeling, noch zaligheid mogelijk is. De burgerlijke overheid is tegen dat misbruik van de vrijheid, door art. 17 onzer Grondwet gewaarborgd, machteloos; maar al ware zij dat niet, toch zoude zij laten begaan, daar in de staatsscholen ten opzichte der Vlamingen nagenoeg dezelfde rechtsverkrachting gepleegd wordt.

Misschien zou de geestelijke overheid die franschdolheid kunnen genezen, maar dan zou zij tot uiterste middelen hare toevlucht moeten nemen; want het schijnt dat hare raadgevende tusschenkomst al meer dan eens op kwaden wil is afgestuit.

Daarbij, de vrouwen bezitten in hooge maat het gevoel voor het schoone; 't is doorgaans om die reden dat zij, in de overtuiging dat hun Fransch onberispelijk is, liever die vreemde taal spreken en hun huishouden op zijn fransch inrichten. En zoo komt het, dat papa, die buitenshuis weleens een vurige Vlaming, een apostel van het Davids-Fonds is, om zijn vrouwken te believen, binnenshuis Fransch spreekt en zijne kinderen in 't Fransch opvoedt.

En alzoo draaien wij sedert jaren in eenen valschen kring: We spreken Belgisch Fransch, omdat we geen beschaafd Vlaamsch kennen, — en omdat wij altijd Fransch spreken, kunnen wij met onze moedertaal moeilijk uit den weg!

Die staat van zaken mag immers niet langer duren? Welaan, mannen van Vlaanderen! mannen van het Davids-Fonds! trachten wij door onze oplettendheid en onze verdubbelde genegenheid en liefde onze vrouwen over te halen om *de tien Geboden van den Vlaming* te leeren en ze naar ons eigen voorbeeld, stipt te onderhouden!

De Tien Geboden van den Vlaming.

I.

Gedenk, dat gij geheel uw leven
Aan 't Vlaamsch de voorste plaats zult geven.

II.

Spreek Vlaamsch in huis met maag en vrinden,
Al moest zich daar een Waal bevinden.

III.

Gij zult uw kindren 't Vlaamsch doen eeren
En 't vooral aan uw dochters leeren.

IV.

Daarom, indien gij wijs wilt handelen,
Zend Fransche pensionaten wandelen.

V.

Om vreemden invloed te beletten,
Koop Vlaamsche boeken en gazetten.

VI.

Spreek niets dan Vlaamsch met ambtenaren,
Maar zuiver, dát zal aanzien baren.

VII.

Schrijf Vlaamsch aan alwie Vlaamsch verstaat
En aan 't Bestuur in elken graad.

VIII.

Zoo gij per brief moet waren koopen,
Schrijf Vlaamsch : winst doet alle ooren open.

IX.

Gij zult in 't Vlaamsch uw waren merken :
't Zal heinde en ver ons aanzien sterken.

X.

Op handelshuis en magazijn.
Behoort het opschrift Vlaamsch te zijn.

Wat de vrouwen betreft, o! mochten die gedurende eenigen tijd van hun hart eenen steen maken en welwillend de ruwe vormen verschoonen, waar wij onze moedertaal in hullen. Wij zullen die vormen beschaven, en weldra eene taal spreken, die hunner waardig zij. Onze taal behoeft immers voor de welluidendste der wereld niet onder te doen? En is de titel van Vlaming geen eeretitel, geen adeltitel, op wiens oud- en vlekkeloosheid wij met reden mogen roemen?

De invloed der vrouwen is grooter dan zij zelven beseffen kunnen; laten zij dien invloed uitoefenen niet alleen op de leden van hun gezin, maar ook buitenshuis. Zij moesten eischen, dat hunne kinderen in de scholen, welke zij bijwonen, de moedertaal zuiver leeren spreken en schrijven. En dat zal in vele scholen minder moeite kosten, dan men denkt; want menige leden van ons onderwijzend personeel, in de privaatgestichten zoowel als in de openbare, zijn onze zaak zeer genegen, maar durven er niet goed voor uitkomen, omdat zij vreezen daardoor de moeders te mishagen. Laat de moeders vlaamschgezind worden en de scholen zullen als bij tooverslag veranderen!

Geene liefhebberrij is het, geen afkeer van wat vreemd is, die mij aldus spreken doet, maar alleen het belang, dat ik stel in de toekomst der jeugd, die de toekomst is van het Vaderland. Ik wilde onze kinderen tot grondig ontwikkelde menschen zien opgroeien, tot mannen en vrouwen, die het oudere godsdienstig, roemrijk Vlaamsch geslacht doen herleven, overtuigd dat LEDEGANCK waarheid sprak, toen hij zong :

« Uw roem en uw geluk vindt ge op dien weg alleen,
Met al de heerlijkheid der dagen van voorheen. »

Beginnen wij daarom met onze kinderen in 't Vlaamsch te leeren bidden. « Onze Vader, die in de Hemelen zijt! » In welke taal der aarde zou deze aanroeping welluidender ten hemel opstijgen? — En als de jeugd in 't Vlaamsch bidt, dan zal « Onze Vader » ze des te gereeder verhooren en haar bevrijden

« Van wulpsche dartelheid en laf verwijfde zeden »,

waar eene Fransche opvoeding haar onvermijdelijk aan zou blootstellen.

Leeren wij onze kinderen de kristelijke leering in hunne moedertaal, in die eenige taal, die niet alleen tot den geest spreekt, maar ook tot het hart; in dezelfde taal, waarin de kinderen der armen onderwezen worden, dan zullen zij op den schoonen dag hunner eerste Communie beter verstaan, neen — beter gevoelen, dat de God der behoeftigen ook de God der bemiddelden is, en dat alle menschen broeders zijn.

En dan zullen onder de romaansche of de gotische gewelven onzer kerken — die sprekende bewijzen van de grootheid der Vlamingen — geene Fransche sermoenen meer klinken, die aan anachronismen denken doen; geene Fransche rozenkransen meer verscheurd worden, tot groote ergernis der vreemdelingen, die zich bij geval daar mochten bevinden.

Welhoe! ik woon reeds twintig jaar te Namen; daar wonen honderden Vlamingen met mij, en niet alleen heb ik daar nooit een Vlaamsch sermoen gehoord, maar een

Vlaming, die geen Fransch kent, moet er lang zoeken, eer hij eenen biechtvader vinden kan, die Vlaamsch verstaat (1).

Ban de mode uit de kerken, en de deugd zal er in blijven! Laten onze priesters ernstig de Vlaamsche welsprekendheid beoefenen, en de Fransche sermoenen zullen weldra hun *prestige* verliezen!

Ik zal hier niet langer over uitweiden. Alleen houd ik er aan te verklaren, dat het mij geenszins te doen is om de geestelijke belangen der Walen, die in onze Vlaamsche parochiën verblijven in het minst te benadeelen; doch die zullen zich wel tevreden houden met privaat-onderrichtingen voor hunne kinderen en eene Fransche instructie in de zeven- of acht-uren-mis; dan zijn ze nog altijd beter bedeeld dan de Vlaamsche geloovigen in de Waalsche gewesten.

Er ligt mij nog iets anders op het hart; doch het wil er bezwaarlijk af. Ik zou niet gaarne eenen enkelen mijner taalgenooten ontstemmen; hoe zal ik het dan aanleggen om mij in te laten met de teederste belangen van een goed deel mijner lezeressen?

Lievejuffers, die de jonge heeren om u fladderen ziet als zangvogelen om eenen gloeienden kerseboom, luistert wel, of ieder zijn eigen natuurlijk deuntje zingt! De merel, de spreeuw, ja de ekster zingen somtijds geleende liederen, welke in den aanvang meesterlijk schijnen, maar die weldra vervelen om hunne eentonigheid. Iedere vogel moet zingen gelijk hij gebekt is. Gij, die zoo op het schoone gesteld zijt en die, gelijk de Dichter zegt » de taal der vaadren nog laat vloeien als honig uit uw' mond », neemt het vast besluit uw hart aan geenen franskiljon te schenken; want hoe zoudt gij trouwe liefde mogen verwachten van iemand, die zijne moeder verstoot? Uw toekomende moge een staatsman, een rechtsgeleerde, een ambtenaar of een koopman zijn, hij zij tevens

---

(1) Op de feestzitting van de Naamsche afdeeling, den 17 Dec. 1900, voor eene talrijke en uitgelezen vergadering van Waalsche dames en heeren gehouden (omdat er spraak is in de Waalsche streken eene maatschappij in den aard van het D.-F. in te richten ter verspreiding van goede Belgisch-nationale Fransche schriften) zeide Z. H. Mgr. Heylen, Bisschop van Namen : « Vous devriez tous apprendre le flamand..... surtout les prêtres, qui dans l'exercice de leur saint ministère peuvent en avoir maintes fois besoin; je le sais par expérience. » — Die woorden, met eerbied aanhoord, zullen ongetwijfeld goede vruchten dragen.

een Vlaming van één stuk, die overtuigd is, dat een land maar groot kan zijn door zijne burgers.

Maar vermits de rechten wederkeerig zijn, stuur ik ook eenen oproep tot de Vlaamsche jongelingen, die zich geroepen voelen om een huisgezin te stichten.

Sedert eene halve eeuw en meer hebben wij hier in de burgerlijke bouworde alle soorten van woningen uit den grond zien oprijzen, de Chineesche niet uitgezonderd; maar na veel ondervinding komt men tot den ouden Vlaamschen stijl terug, omdat men de overtuiging heeft gekregen, dat hij voor ons land en ons klimaat het best past.

Iets dergelijks heeft men ondervonden met de vreemde zeden en gebruiken, die in onze Vlaamsche streken waren overgeplant. Toen de Vlaming de vreemde taal invoerde, zag hij allengskens de Vlaamsche trouw en eerlijkheid, den bekoorlijken eenvoud en de gemoedelijke vroolijkheid, den eerbied voor ouders en grijsaards en voor alle erkende overheden, den diepen godsdienstzin en de bedeesde zedelijkheid verdwijnen; — en toen hij dat eindelijk zag, toen begreep hij tevens, wat moeite het hem kosten zou al die versmeten kleinnodiën terug te vinden.

Daaraan arbeidt het Davids-Fonds, en het is door mijne stem, dat het de jongelingen vermaant :

Gij zijt de plaatsvervangers der ouderen; gij zijt hunne hoop, de hoop van het Vaderland. Wij, uwe voorgangers, wij hebben eenen staat van zaken gevonden, dien het onmogelijk was geheel te veranderen: doch wij hebben de grootste hinderpalen weggeruimd en de baan voor u vereffend. Gaat vooruit op die baan en voltrekt den arbeid, door ons begonnen. Sticht Vlaamsche huisgezinnen; kiest eene gezellin, die, behalve andere deugden, ook liefde toont voor onze taal en onzen stam; dan zal het toekomende geslacht, wanneer het Davids-Fonds zijn gouden jubelfeest viert, niet door een beperkt getal Vlamingen, maar door heel de Vlaamsche bevolking lofliederen zien aanheffen ter eere van eene instelling, die onzen stam opnieuw heeft doen leven en bloeien.

Dat zal de bekroning zijn van de rechtzinnige samenwerking der Vlaamsche mannen en Vlaamsche vrouwen. Want zonder de bemoeiing der vrouwen zal onze arbeid noch stevig noch duurzaam zijn : dat heeft de ondervinding ons al lang genoeg geleerd.

Het ware zeer belangrijk eens eenen blik te mogen werpen op de inschrijverslijsten onzer vijf en zestig afdeelingen. Toen ik te Hasselt werkzaam was, telden we onder onze 158 leden twee vrouwen : eene rentenierster en eene onderwijzeres. Onlangs verklaarde mij de heer DE POTTER, algemeene Secretaris, dat er te Gent geene vrouwen op de lijst staan...

Moet ik dan oud geworden zijn, om te begrijpen, dat wij de vrouwen ongelijk aandoen met hunne medewerking te verwaarloozen, met hunne medewerking niet te zoeken, niet af te smeeken als eene gunst! Dewijl het echter nooit te laat is om zich te beteren, wil ik van nu af al doen wat in mijne macht is om, tot welzijn van het Davids-Fonds en van de Vlaamsche zaak, het schoone geslacht aan de opbeuring onzer Moedertaal een werkzaam deel te laten nemen.

Daartoe zullen de mannen van het Davids-Fonds mij wel willen behulpzaam zijn. Wie heeft niet eene moeder of schoonmoeder, eene tante of eene nicht, die niet beter verlangt dan aan haren evenmensch dienst te mogen bewijzen? Doet haar verstaan, dat zij, met hare jaarlijksche bijdrage van vijf frank of meer de inkomsten van het Davids-Fonds zal helpen vergrooten en ons in staat stellen om meer nuttige boeken uit te geven, om verdienstelijke jonge schrijvers in ruimere maat voor hunnen arbeid te vergoeden en ze aan te moedigen om onze katholieke letteren te verheffen boven de ongezonde, goddelooze en zedelooze gewrochten, die, omdat zij met een zeker talent geschreven zijn, onze deugdzame bevolking dreigen te overstelpen; om onze bibliotheken te verrijken en te voorzien van alles wat noodig is om den lees- en leerlust van de Vlamingen te verzadigen.

Daartoe verzoek ik eveneens de medewerking der vrouwen. Ik heb het reeds gezeid, maar ik herhaal het : hun invloed is grooter, dan zij zelven het vermoeden. Welke vader of grootvader (van den echtgenoot spreek ik niet : die is gelukkig aan zijne vrouw te mogen behagen!) welke broeder, oom of neef zal hen willen of kunnen weerstaan, wanneer zij hen voor het welzijn van ons volk, voor het behoud van godsdienst en reine zeden zullen uitnoodigen om zich bij het Davids-Fonds aan te sluiten?

En zoo de vrouwen beter het hart van de mannen kennen, zij kennen ook beter het hart van de vrouwen. Laten zij

aan hunne verwanten, aan hunne vriendinnen het doel van het Davids-Fonds uitleggen, en in de meeste gevallen zal het goede zaad, dat zij uitstrooien, in eenen vruchtbaren bodem terechtkomen.

Ik sluit deze verhandeling, welke reeds te uitgebreid is, met de hoop uit te drukken, dat ik zelf niet in de woestijn gepredikt heb, en dat binnen kort de lijst van de inschrijvers op het Davids-Fonds het vroeger getal van zeven duizend zal hebben bereikt. Daar mag het echter niet bij blijven! Elke inschrijver zij een apostel van die heilzame instelling en doe zijn best om nieuwe, vooral vrouwelijke leden aan te werven; elke afdeeling zij in de maat van haar vermogen werkzaam en late geene gelegenheid voorbijgaan om het Vlaamsch leven en de Vlaamsche gedachten in haren kring te verspreiden; het Hoofdbestuur doe onverpoosd wat in zijne macht is om jonge talenten op te sporen en hunne werken te verspreiden. En als dan, gelijk weldoende zonnestralen, de invloed der vrouwen al dien arbeid verlicht en verwarmt, dan zal heel het Vlaamsche land, verrukt over de heerlijke uitslagen dier gezamenlijke pogingen, binnen vijf en twintig jaar met dankbaarheid het half-eeuwfeest van het Davids-Fonds vieren, en van Nieuwpoort tot Maaseik zal dan de jubelkreet weerklinken: Goedheil! sedert dat de vrouwen in groote menigte de Vlaamsche zaak zijn bijgetreden, is de verfransching weggesmolten als versche sneeuw voor de stralen der koesterende lentezon! God zij gedankt! Nu is de toekomst van het Vlaamsche volk verzekerd!

Namen, den 28 Januari 1901. D. CLAES.

EEN BELANGRIJK BOEK.

Geschiedenis van den Godsdienst der Germanen, vóór hun overgang tot het Christendom, door Dr P. D. CHANTEPIE DE LA SAUSSAYE, hoogleeraar te Leiden. Haarlem, De Erven F. Bohn, 1900.

Er is wel zeker een verschil tusschen mythologie en heidenschen godsdienst. Deze laatste begrijpt immers de vereering of cultus en de verzinselleer of mythologie, te weten, de leer over de verzonnen wezens, die bij de Germanen waren : goden, geesten, helden.

Wanneer men spreekt van mythologie, dan kan men daardoor verstaan de leer zelve der verzinsels, ofwel de wetenschap over deze leer handelende, ofwel nog, beide vakken samen.

Wat geeft ons nu hier Dr Chantepie? Het opschrift zegt het ons : noch den godsdienst, noch een mythologisch stelsel om dien godsdienst uit te leggen, doch de geschiedenis èn van den ouden godendienst, èn de geschiedenis der wetenschap die zich met dien godsdienst bezig hield.

Sedert de laatste jaren bijzonder, doch ook reeds in de Middeneeuwen, getuige de IJslandsche Edda, hebben vele geleerden en anderen zich bezig gehouden met het verzamelen van *mythologische stof* : hoopen boeken liggen er, vol echte en valsche waar, uit de oude zuiderlandsche schrijvers, uit de handelingen der bekeeringsperiode, uit de schriften der Middeneeuwen, uit de oudere en nieuwere volksoverlevering opgedolven.

't Ware tijd dien overgrooten hoop eens uit te schiften, het kaf uit het graan te ziften, of ten minste, daar dit niet mogelijk is, eens aan te stippen wat zeker echt, wat zeker valsch, wat zeker oud, wat zeker nieuw is. Nu dit doet Hoogleeraar Chantepie, en dat was geene gemakkelijke taak!

Ook reeds sedert eeuwen heeft de menschelijke geest zich bezig gehouden wat het naspeuren van het *ontstaan* en van de *beteekenis* der mythologische stof. Tacitus alreeds merkte bij onze voorouders eene euhemeristische beweging op, dat wil zeggen, een zucht om de

verzinselwezens uit te leggen alsof het menschen, voorvaders geweest waren : Hellusii, Etiones, slag van Alvermannen, doch die in 't hoogere Noorsche nog bestaan; Odin, de god, dien sommige verwarren met den held van Troja, Odusseus. Saxo Grammaticus op zijne beurt vertelt de sagen en legenden als ware geschiedenis in de negen eerste boeken van zijne Historia Danorum, die er slechts zestien begrijpt.

De Edda-schrijvers leven eveneens nog in dezelfde gedachten.

Laten wij hier eerst in 't voorbijgaan opmerken hoe de zuiderlandsche invloed van ouds overwegend geweest is zelf op de heidensche schrijvers : welk gewicht moet dan de zuiderlandsche beschaving, de nieuwe kristene beschaving niet gehad hebben, niet zoozeer op de stervende heidenleer, als wel op de latere schrijvers die ons de mythologische stof bewaarden en soms trachtten uit te leggen?

In deze latere tijden heeft de wetenschap gansch andere wegen ingeslagen... Kwam de Germaansche heidenleer, de gansche godsdienst onzer heidensche voorouders, voort uit fétichisme, uit animisme, uit eene eigenaardige natuurbeschouwing? De wijsbegeerte kon hier weinig of niets beslissen; de vergelijking met de nog hedendaags heidensche stammen evenmin : 't is hier de vraag niet : wat *kan* geweest zijn, doch : wat geweest *is!*

Na vele verschillende stelsels is men eindelijk tot het besluit gekomen : niets kan ons inlichten over den godsdienst onzer voorouders dan de Geschiedenis. — 't Is die geschiedenis, in hare bronnen gekeurd en geoordeeld, die ons de Hoogleeraar tracht te schetsen.

Schrijver volgt de nieuwere methode van geschiedenisstudie en neemt niets aan dat niet in de echte bronnen vervat is, en deze getuigenissen worden historisch gewikt en gewogen, naar herkomst en karakter.

Chantepie is dus een veilige gids : enkel dat wat hij als zeker opgeeft is tot hiertoe zeker, wat hij als twijfelachtig opgeeft, is twijfelachtig.

Dat er zoo weinig met zekerheid bekend is over den heidenschen godsdienst, dat is zijne schuld niet!

Na het doel van zijn werk verklaard te hebben, en een overzicht gegeven te hebben van de geschiedenis der Germaansche mythologie, bestudeert hij deze in hare bronnen :

a) De archeologie of vóórhistorische oudheidskunde. De voorhistorische monumenten hebben nog geene duidelijke taal, er is niets zekers uit te trekken, doch wat vast staat, dat is : de onderlinge betrekking der verschillende beschavingen in dien tijd.

b) De taalkunde, en de aardrijkskunde zooals wij ze kennen uit aloude schrijvers als Pytheas van Massilia, Eratosthenes, enz. Hier worden de wederkeerige invloeden der verschillende volkeren als Germanen, Kelten en Slaven vastgesteld. Deze studie is hoogst noodzakelijk, wil men de gegevens der mythologie ziften, en echte waar van vreemde onderscheiden. Doch, rechtuit gezegd, ook deze studie brengt over 't algemeen nog weinig licht en zekerheid bij.

c) De Romeinsche schrijvers, Cesar als eerste, doch Tacitus als hoofdgetuige. Daarbij opschriften uit den Romeinschen tijd, die ons o. a. Hercules Magusanus, Nehalennia, Mars Tingsus doen kennen.

Dit is zeker eene der overvloedigste bronnen : hier kunnen wij al heel wat leeren! Mocht ik in iets Chantepie's gedachten betwijfelen, dan zou het hierin zijn : in 't overgroot gewicht gelegd op de getuigenis van Tacitus, zoodat hij als onfeilbaar aangenomen wordt, b. v. over de tweelingbroeders Alci, zelfs dan wanneer geene enkele andere getuigenis, geen enkel vermoeden Tacitus' woorden komt bevestigen of waarschijnlijk maken ; zoodat alle andere getuigenis, b. v. die van Cesar over Zon, Vuur en Maan, aanstonds verstooten wordt wanneer ze Tacitus schijnt te wederstreven. Cesar's woorden schijnen mij nochtans voor eene uitlegging vatbaar, vergeleken met andere getuigenissen, bijzonder wanneer men nagaat dat de heidenleer noodzakelijk van stam tot stam moest verschillen, en in den loop van korten tijd somtijds moest veranderen, bijzonder onder den invloed van vreemde beschaving.

d) De middeneeuwsche letterkunde, die ons den bekeeringstijd beschrijft; de heidendsche bestanddeelen in de Oudduitsche literatuur.

Hier wordt, volgens mijne meening, de Merseburger tooverspreuk : Phol en Wodan, enz. met een zin besloten, die wel onjuist zou kunnen zijn : « In elk geval komt hier uit Duitschland, evenals door de Angelsaksische genealogieën uit Engeland, eene bevestiging voor het oorspronkelijk Germaansche karakter van Balder. » De Schandinaafsche invloed op die genealogieën ligt voor de hand : waarom zou in de Merseburger spreuk, de eenigste getuigenis ten voordeele van Balder, ook geen Schandinaafsche ontleening doorstralen? Zien wij dan in de Heldenleer niet gedurig den wederkeerigen invloed dier beide Germaansche gewesten?

e) De Duitsche Heldensagen, die meest opklimmen tot de periode der volksverhuizing. Hierin wordt neven de historische en de dichterlijke bestanddeelen, ook een mythische kern bevonden.

Deze mythische kern is nochtans tot hiertoe nog niet ten volle in zijnen oorsprong en beteekenis bestudeerd. Hier nochtans vindt Dr Chantepie eene aanleuning aan Tacitus' genoemde tweelingbroeders, in de Hartingensage; hij vindt hierin een Dioskurenpaar, d. i. een verzinsel over 't morgenlicht en 't avondrood, of ten minste een verzinsel over den strijd tusschen licht en duisternis.

Hier zou ik wederom, in lateren tijd, bij 't opschrijven, zuiderlandschen invloed aannemen, invloed dien ik reeds genoeg aangetoond heb van af, en volgens Chantepie zelf, van vóór Tacitus' tijd; doch de oorspronkelijke sagenmythe heeft mijns inziens niets uit te staan met een Dioskurenpaar. Zoo de verzinseleer der goden en geesten zulk verzinsel nergens laat vermoeden, en zoo het nochtans in de heldensage vóórkomt (wat mij geenszins bewezen schijnt), dan moet het er door vreemden invloed, of door latere ontwikkeling ingeraakt zijn!

f) De Angelsaksische bronnen, slechts uit de periode der bekeering

en later, waaronder bijzonder Beda en het bekend epos : Beowulf. « Doch ook hier is de oogst dien de heldensage voor de kennis der godenmythe levert uiterst schraal. »

g) Het Noorden in den Vikingentijd. Hier komt bijzonder Saxo grammaticus te berde evenals de Edda, waarvan het latere gedeelte in het 8ste hoofdstuk bestudeerd wordt benevens de poësie der Skalden.

Van de Noorsche mythologie zegt Dr Chantepie terecht « Na Bugge, men kan zeggen na Jesse, kan men de Noorsche (mythologie) niet anders beschouwen dan als een bijzondere, jongere ontwikkeling der Germaansche, onder vreemde invloeden op Noorschen bodem ontstaan ». « Staat het vast dat de Eddapoësie niet ouder is dan de Vikingentijd, dan is het waarschijnlijk, dat de veelvuldige aanraking met de hooger beschaafde christelijke volken, vooral op de Britsche eilanden, daarin zal te bespeuren zijn. »

Verder over de ontwikkeling der mythen door de Skalden : « de Skalden ontwikkelen de mythen alleen poëtisch, niet religieus ». Maar « hoe kunnen wij in het hier medegedeelde (1) de echte mythen van de kunstmatige, dichterlijke ziften? Wij vermeldden reeds dat de mythen sprookjesachtig worden verteld. Maar in de beelden en gestalten der eschatologie en vooral der kosmogonie schuilt zonder twijfel echt materiaal, d. w. z. wat inhoud was van het volksgeloof; maar even zeker heeft het als systeem geen plaats in den heidenschen godsdienst.

Dit geldt ook van den wereldboom : hij heeft zijn oorsprong in de fantazie der Skalden en behoort niet tot het volksgeloof. »

Op dit laatste punt nog eens durf ik 's schrijvers gezegde betwijfelen : de wereld- of wolkenboom is, tot nu toe, in vele gewesten bekend en komt dus eerder uit het oud volksgeloof dan uit het brein der dichters; de kosmogonie integendeel der Gylfaginning schijnt mij slechts voor een zeer klein gedeelte tot het volksgeloof te behooren; men hoort er immers al te zeer de middeneeuwsche wetenschap in klinken. Ten andere, ik citeer onzen Hoogleeraar zelf, « ruim 200 jaren na den overgang (de bekeering) ligt het zeer voor de hand, dat een auteur uit de 13de eeuw over schepping en Eschatologie niet schrijft zonder dat christelijke denkbeelden te voorschijn komen. »

h) Folklore. Onoverzienbare literatuur, van sagen en sproken, zeden en gewoonten. Hierover heeft Chantepie zeer weinig (van bl. 268-282) omdat het tot heden niet doenbaar is hier oud van nieuw, echt van valsch te scheiden.

Mij dunkt dat wij de vertellingskens of sprookjes, die met onbepaalde spelers op onbepaalde plaatsen voorvallen, gerust mogen aan kant schuiven, tot hiertoe ten minste. Vanwaar komen zij? Welk echt of inlandsch materiaal bevatten zij? Dat weet niemand.

Doch de zeden en gewoonten, dikwijls, en bijna altijd de sagen, die

(1) Dit is : in Gylfaginning.

met bepaalde soorten van wezens op bepaalde plaatsen gevestigd zijn, bevatten stof die tot de oudste mythologie zou kunnen teruggebracht worden.

Doch, zoo ooit, dan is hier de voorzichtigheid de moeder van den porseleinwinkel.

i) Eindelijk, Chantepie's laatste hoofdstuk handelt over de moraal, over de zedelijke beteekenis der goden en der mythen. De zeden en de godsdienst hebben hier weinig of niets uitstaans met elkander.

Gij ziet hoe volledig deze Geschiedenis der Germaansche heidenleer is, hoe keurig en nauwgezet tot in de kleinste punten; want deze nauwgezetheid lijdt geenszins onder 't verschil van meeningen dat ik soms heb durven vooruitzetten. Niemand die zich met de studie der heidenleer bezighoudt kan het boek missen, daar het de laatste uitkomsten der wetenschap op dit gebied nauwkeurig aangeeft. Doch niemand beelde zich in, in dit boekdeel, eene volledige kennis der Germaansche mythologie te kunnen opdoen: 't is geen handboek der Germaansche heidenleer! Om een denkbeeld te hebben over de mythologie zelf (niet over de wetenschap of over de geschiedenis van den godsdienst, hier juist behandeld) raadplege men andere werken als: E. Mogk, El. Hugo Meyer, W. Golther, enz.

Ik zie noode in deze Geschiedenis van den Godsdienst der Germanen dat hij sommige getuigenissen (als de aangehaalde van Tacitus), die gansch alleen staan, eene volle zekerheid toekent. Van den anderen kant zou ik liever zien opgeven als stellig of ten minste als aller-, allerwaarschijnlijkst, die punten, die alhoewel zij in de enkele wetenschappen of bronnen slechts als waarschijnlijk (in sommige zelfs enkel als vermoedelijk) vóórkomen, nochtans veelvuldige zulker getuigenissen, en van verschillenden aard, kunnen oproepen. Doch kan in theorie zekerheid en twijfel bepaald worden, in de praktijk zullen de gevoelens noodzakelijk uiteen loopen.

J. LENAERTS

BOEKENNIEUWS.

Kunstlehre in fünf Teilen, von GERHARD GIETMANN, S. J. und JOHANNES SÖRENSEN, S. J. Dritter Teil, Musik-Aesthetik. Freiburg im Breisgau, Herder'sche Verlagshandlung 1900, 310 bl. gr. 8° met eenige platen, mk. 4.40.

In den jaargang 1900, N° 10, bl. 280 van dit tijdschrift, bespraken wij het eerste deel der *Kunstlehre* (*Allgemeine Aesthetik*), eveneens als de *Musik-Aesthetik*, geschreven door G. Gietmann (1).

De schrijver verdeelt zijn werk in negen hoofdstukken, of 429 paragrafen, waarnaar het klaar ingerichte register verwijst.

Het eerste hoofdstuk is getiteld *Allgemeiner Charakter der Musik nach Form und Ausdruck*.

Hierin wordt zoowel de « formalist » Hanslich bestreden als de « idealist » Ambros, van eenzijdige overdrijving beschuldigd; want de muziek heeft zoowel « eine formale als eine ideale Schönheit (bl. 13). »

Verder wordt Schopenhauers gedachte, dat de muziek de onmiddellijke uitdrukking van den w i l is, gelijk Wagner beweerde, zeggende dat zij zelfs « objektive Anschauungen und Handlungen darstellt », als karakteristieke trek, zoowel van de vereerders der programmuziek, als van de Wagnerianen beschouwd.

Wat nu de mindere of meerdere duidelijkheid der uitdrukking door tonen betreft, wordt hier uitvoerig, en zonder schijn van vooroordeel, besproken. Gietmann toont zich hierom *eclecticus*, welke den meesten voorgangers op het gebied der muzikale schoonheidsleer t o t o p z e k e r e h o o g t e gelijk geeft en hen in 't algemeen van overdrijving beschuldigt. Op deze plaats haalt hij Mendelssohn-Bartholdy aan, om aan zijne meening klaarheid te geven.

Nadat de schrijver eerst (bl. 3) de gedachte ontwikkeld heeft dat de toondichter in klanken zegt wat de beeldhouwer in steenvormen, de schilder in kleurrijke beelden, de dichter in kunstrijke rede voordraagt — en dat zij allen niet meer zeggen dan datgene wat in steen, in kleur, in woord of toon k a n uitgedrukt worden (alweder een protest tegen de overdrijving, b. v. der programmuziek!) haalt de schrijver (bl. 13) Mendelssohn's volgende, merkwaardige woorden aan.

(1) Ook het 2e deel : *Poetik und Mimik*, is van den zelfden schrijver. Deel IV (*Materei*, *Bildnerei und Schmückende Kunst*) wordt bewerkt door Sörensen. Deel V zal *Aesthetik der Baukunst* van Gietmann bevatten.

« Men beklaagt zich gewoonlijk, dat de muziek velerlei uitlegging toelaat, dat zij twijfel overlaat, omtrent hetgeen men erbij te denken heeft; terwijl iedereen de taalwoorden wèl verstaat. Mij gebeurt echter juist het omgekeerde; niet alleen lange redevoeringen, maar zelfs enkele woorden schijnen mij zeer dubbelzinnig, zeer onbepaald, zeer onzeker van beteekenis in vergelijking met eene ware (« rechte ») muziek, welke de geheele ziel vervult met duizend betere zaken dan met woorden. Datgene wat mij de muzikale tonen uitspreken, welke ik liefheb, is mij eene gedachte, en dat wel geene onbepaalde gedachte, doch juist ál te bepaald om ze in woorden uit te spreken. In alle pogingen zulke gedachten in woorden te uiten vind ik wel eene zekere juistheid, maar tevens eene wezenlijke ontoereikendheid (gebrekkigheid). Máar woorden kunnen dat nu eenmaal niet beter doen. » Deze uitspraak wordt door den schrijver in latere paragrafen bevestigd. Hij gaat nu voort met de ontwikkeling der natuurlijke stelling, dat de muziek zoowel schoonheid naar den vorm als naar den geest (*formele* en *ideale* schoonheid) te genieten geeft. De schrijver schuwt daarbij geenszins het « edelere zingenot » in rekening te brengen, meer dan anderen dit hebben gedaan, en doet dit in overeenstemming met de begrippen in zijn *Allgemeine Aesthetik* behandeld. In de volgende hoofdstukken worden de eigenaardigheden van *Klang*, *Konsonanz and Dissonanz* ontwikkeld en van dezen laatsten b. v. de esthetische waarde » in 't licht gesteld.

Tonleiter und *Tonarten* geven in 't derde hoofdstuk de toepassing van het voorgestelde. Eene historische toelichting volgt in hoofdstuk 4; bij welke gelegenheid de schrijver de gedachten aanhaalt van Ant. Dechevrens, in tegenstelling van Gevaerts onderzoek over den alouden kerkzang.

Gevaert neemt bij de Grieksch-Romeinsche muziek de Melopoeia, als punt van uitgang; hij vindt de toonaarden die het wereldlijke citerspel in de oudste christelijke eeuwen aanwendde in de hymnen en antiphonen der kerk terug. Tegen deze theorie verheft zich de Fransche geleerde in zijne *Etudes musicales*.

Gietmann trekt daaruit het besluit, dat de mededeelingen der Grieken steeds verschillende uitleggingen zullen toelaten (bl. 118).

Melodie, Harmonie en Rhythmus, in hunne esthetische waarde en beteekenis zijn het onderwerp der twee volgende hoofdstukken, waarbij een blik wordt geslagen op de waarde van den rhythmus in andere kunsten. God zelf is immers de ideale Rhythmus!

Uit deze hooge sferen daalt de schrijver als 't ware af, ter behandeling van vokale en instrumentale muziek zelve, welke met menige bijzonderheid van historische waarde wordt verrijkt.

Het achtste hoofdstuk is getiteld : *Kunstgebilde der Musik*. Daarin handelt de schrijver allereerst over de esthetische waarde, karakter, uitdrukking der melodie in 't algemeen, *Die Tonfolge*, en ontleedt allereerst als voorbeeld het *Ite Missa est in solemnibus*.

Daarop volgt het *Lied mit worten und ohne worte*, het *volkslied*, enz., de polyphone muziek, de kantate, het oratorium, die *Messe*, waarbij eenige, voorloopige wenken voor kerkmuziek worden gegeven (bl. 255). Alle teksten (met uitzondering van die door den priester en de levieten gezongene) kunnen zegt hij, « met alle middelen der toonkunst uitgevoerd worden ».

Doch de schrijver verzuimt niet hier (ten minste tusschen haakjes) bij te voegen : In Unterordnung unter die Liturgie ».

Daar zit de knoop! De kerkzangers zondigen tegen die liturgie alle, alle dagen in Frankrijk, in België, enz.

Daarom is het zeer welkom dat de schrijver reeds in dit hoofdstuk eenige aanwijzingen geeft op welke wijze « das musikalische Talent » den « Spielraum » die het jubee hem laat, gebruiken mag.

In hetzelfde hoofdstuk bespreekt Gietmann *Die Oper* en karakteriseert deze met de woorden : « Das Buchnenstück hat keine höhere Aufgabe, als die inneren Triebfedern der... Handlung ... zum Ausdruck zu bringen, und auch den Zuschauer in das Getriebe der seelischen Empfindungen hereinzuziehen. Unverkennbar schlummert allso im Drama sehr viel echte Lyrik, und diese kann ja muss auch zu Tage treten. »

Vele jonge componisten vergeten dat *überhaupt* de toonkunst vóór alles eene lyrische kunst is, de kunst der directe uitboezeming bij uitnemendheid.

De opera, zoo spreekt ook Ficker in zijne *Aesthetik*, moet niet zoozeer eene handeling voorstellen, maar veeleer die *Gefühle* (de aandoeningen) welke de handeling begeleiden, weergeven. Eene zeer goede les voor de jongeren!

Eindelijk volgt, in het laatste of negende hoofdstuk : *Die Kirchenmusik*. Hierin wordt duidelijk aangetoond welke de dwaling is van hen, die meenen de kunstenaar heeft naar niets anders te vragen dan naar het zoogenaamde kunstschoon der muziek; de stijl en aard, en de waarde der kerkelijke handeling welke door de muziek begeleid wordt komen hierbij minder in aanmerking, wat o. a. ook door Hanslick beweerd wordt.

Het wachtwoord is bij velen : « De kunst wil niet aan banden gelegd zijn ».

Doch wanneer die kunst met een doel beoefend wordt, hetwelk niet onmiddellijk met haar samenhangt, hetzij dat doel hooger of lager ligt dan de kunst zelve, dan moet de kunstenaar toch het gestelde doel in 't oog houden, of hij mist het.

Wil Beethoven geene mis voor de kerk schrijven, wil de jonge, begaafde komponist Diepenbroek dat evenmin, zoo kan men het niet euvel duiden dat zij een werk leveren wat bij de heilige handeling niet past, en wat aan den voortgang daarvan meer in den weg staat, dan dat het die begeleidt, toelicht, verheft.

Men denke zich op katholiek of niet katholiek gebied, het voordragen van de zeven boetpsalmen, of alle psalmen te zamen, terwijl de geestelijke gereed staat te spreken of de Communie uit te reiken, aan enkele of vele personen der gemeente!

De prachtige psalmzang werkt dan storend en zal 't nog meer doen, wanneer de muziek zelve het ernstig karakter der heilige woorden niet draagt; zij zal aldus de vrome stemming der geloovigen niet bevorderen.

Om dit uitvoerig toe te lichten behandelt Gietmann vooreerst de kerktonen en den koraalrhythmus, zelfs de lezing der Neumen, den rhythmus van den Griekschen kerkzang, enz.

Vervolgens wordt dan de praktijk, het gebruik van speeltuigen nevens het orgel, het meerstemmige gezang enz. enz. uitvoerig en historisch besproken.

De slotsom komt hierop neder, dat veel, zeer veel in de kerk zou kunnen toegelaten worden, en toegelaten wordt, maar dat het misbruik zoowel van vokale, als instrumentale muziek aan de ernst der kerkelijkheid in den weg staat. Want de begrippen van kerkelijk en onkerkelijk zijn gedurende de 19e eeuw al meer en meer ineen gesmolten.

Men moge geene tooneelmuziek toelaten! Best! Maar wat is tooneelmuziek? De definitie is veelslachtig, en moeielijk. Ongelukkig ontbreekt ook meestal de goede wil om het beste, het meest aanbevelenswaardige te kiezen. Men zoekt honderd voorwendsels om den wereldzin onder valschen schijn te vleien.

Men behoeft niet lang te zoeken om iets van *Rossini's Barbier* en Mozarts *Don Juan* in de kerk te ontmoeten. Er wordt slechts n plaats van Andante, een beetje Adagio gezongen en de wereldlijke muziek wordt « kerkelijk »(!)

De sonaten voor den salon dienen tot *Agnus Dei*, wanneer een zekere ernst daarin heerscht.

Geen gezaghebbende voert hierbij het woord, om de grens te bepalen.

Verder wordt niet naar « kerkstijl » of « geen kerkstijl » gevraagd.

Immers heeft Haydn het voorbeeld gegeven van vroolijke muziek voor de kerk. En Haydn was een vroom man! Zoo wordt er geredeneerd! En alle voorschriften helpen niet daartegen; de geest van den tijd, de gewoonten, enz. worden alleen geraadpleegd, om te ervaren hoe ver men kan gaan, alvorens de grens van het volstrekt bespottelijke te overschrijden.

Wij zouden ten slotte nog kunnen stilstaan bij hetgeen Gietmann ons van de echt moderne program-muziek mededeelt (zie bl. 223, 361, enz.).

Doch het is niet juist mogelijk hiervan iets anders te zeggen dan dat de schrijver het midden houdt tusschen diegenen welke alle « program-muziek » verwerpen, en hen welke die, op recht moderne wijze — met het schapengeblaat van Strauss, zijne instortende leiendakken, zijn hondengeblaf, zijn in muziek gebrachte pedanterie (*un comble!*) — in bescherming nemen.

Wij hadden wel gewenscht dat de schrijver hierbij voorbeelden hadde gegeven, hoe hij de grens der program-muziek verstaat; want voorwaar, niemand zal ontkennen, dat zelfs elk gezongen lied, tot op zekere hoogte, program-muziek is, dat ook Haydn's retournellen van de *Schepping*, enz, program-muziek zijn, maar veeleer uitdrukking van het gevoel van *Tonmalerei*.

Zoo is het ook met Beethoven's *Pastorale* en de fanfare in de Agnus Dei der D-mis gesteld — lichte aanduiding, voorgevoel opwekkend, — anders niet, maar niet datgene waartoe de geniale Strauss de toonkunst vernedert of wat Goltermann in *Sakuntala* daarvan maakt.

Gietmann eindigt zijn voortreffelijk werk met eene aanprijzing van het volksgezang in de kerk en een *Schwungvolles und kräftiges* lied van Racke op tekst van Drever. Het verdient de warmste erkentelijkheid.

P. ALBERDINGK THIJM.

Verzen door U. E. V. Haarlem, Erven Bohn, 1900.

« Het weten van mijn naam zou niemand voordeel doen, slechts mijn vreugde bederven. Want ik wil niets zijn dan een stem, één van die vele stemmen, die luid of stil uit menschenharten omhoog klinken. » Zoo het voorbericht; daarom teekent de dichteres : *Una ex Vocibus*.

Eene van die vele stemmen?

Zij is meer dan eene uit den hoop, zij voelt niet enkel, maar weet wat ze voelt zoo wel te bepalen en in ongezochten maar keu-

rigen en rijken vorm te gieten. Zoo 't eerste stukje : *'t Was buiten stoffig, warm en druk*, is recht goed. Ook *Liedje :*

Ik heb bij een korenveld gestaan.
Ik heb de handen uitgestrekt
Naar het goud van het golvende graan.
O! dat ik die vreugde grijpen kon
Van het golvende graan in de gouden zon!
Ik heb de handen uitgestrekt
Naar de vreugd van het gouden graan.

Ik heb in het blanke maanlicht gestaan.
Ik hief de verlangende blikken omhoog
Naar den glans van de zilveren maan.
Ik hief het smeekende aangezicht
Naar de stille rust van het manelicht.
O! dat ik den vrede grijpen kon
Van die rustig stralende maan.

Ik hoorde des avonds den nachtegaal slaan.
Ik strekte de dorstige lippen uit
Naar de klanken, die stervend vergaan,
Naar de golvende stroomen van jubelenden klank,
Naar den zoeten weemoedigen liefdezang.
O! dat ik de weelde drinken kon
Der klanken, die stervend vergaan!

Wie dit kan, kan dichten.

Waarom niet heel 't bundeltje alzoo? Waarom nevens die pereltjes toch zooveel proza, waar niets, waar niets insteekt?

E. Vl.

Geschiedenis der katholieke Kerk voor School en Huis, bewerkt door L. J. Tielemans, Hoofd der R. K. School te Veendam. Kerkelijk goedgekeurd. Antwerpen, Nederlandsche Boekhandel, L. H. Smeding, bestuurder. Prijs fr. 1.40.

Te recht schrijft de Heer Tielemans in zijn voorbericht : « De Kerkelijke Geschiedenis is eigenlijk een voortzetting van de Bijbelsche, want evenals deze verhaalt zij ons de leiding der menschheid door God. Een juiste en grondige kennis van de Geschiedenis der Kerk kan er veel toe bijdragen, ons geloof te versterken en de liefde tot den Heiland en zijne Bruid bij ons aan te kweeken. Daardoor wordt de mensch tot een christelijken levenswandel opgekweekt en aangespoord. » — Uit die wijze woorden kan men dus het loffelijk doel van den schrijver opmaken. Niemand die er niet meê instemmen zou. — Hij verdeelt zijne geschiedenis in zes hoofdstukken. Het 1e strekt van de tijden der Apostelen tot Keizer Konstantijn. Kort en klaar wordt het begin der Kerk voorgesteld; enkel, van de vervolgers der Christenen gewagend, zoude ik in het voorbijgaan hebben doen uitkomen, hoe rampzalig zij allen stierven, als wou God toen reeds zichtbaar bewaarheiden, dat hij die van de Kerk eet er ook van sterft. En waar spraak is van de Kerkvaders dier eerste eeuwen, moest er meer worden aangedrongen op hun gezag in den schoot der katholieke Kerk : kortom, hier en daar, b. v. in kwestie der Sacramenten, gave ik eene meer apologetische strekking aan het verhaal met het oog op de menigvuldige opwerpingen en lasterreden, welke men zoo vaak tegen de Kerk en hare leering aanvoert. — Het 2e hoofdstuk verhandelt

de geschiedenis van Konstantijn tot de bekeering der Germanen; en het 3e begint met den H. Bonifacius, en eindigt bij het optreden van St. Gregorius VII. Eeuwen van wanorde en woeling. Wie heeft toen de maatschappij gered? De Kerk. Wie heeft orde gebracht in den chaos der volksverhuizingen? De Kerk. Hoe? De verdiensten der Kerk in dat opzicht hoeven duidelijk te worden aangewezen. — Het 4e hoofdstuk behelst de geschiedenis der Kerk in de middeleeuwen, en het 5e strekt van het begin der Hervorming tot het Concilie van Trente. Een beknopt overzicht van den bloei der Kerk in die dagen. Veel goede dingen staan er in vermeld. Hier en daar echter zou ik er, volledigheidshalve, een' naam, een' datum, een' regel uitleg bijgevoegd hebben. Ik dacht ook al, deze blz. overloopende: De schrijver richt zich tot de Nederlandsche jeugd; ware dan soms een wenk op de kerkelijke geschiedenis des vaderlands, eene herinnering aan dit of geen gelijktijdig feit in onze eigen historie niet voordeelig bijgebracht? Dit schaadt den leerling niet; het zou hem veeleer helpen. In het bespreken der Hervorming doet de schrijver het, en hij doet wel. — Het 6e hoofdstuk handelt over de moderne tijden sedert de kerkvergadering van Trente. Voor België had ik hier geerne melding zien gemaakt van het Stevinisme, dat in den beginne der 19e eeuw ontstond, en hier en daar nog aankwijnt; en voor Duitschland en elders dienden eenige zeer bekende namen opgegeven van mannen, die in den strijd voor of tegen de Kerk vooruittraden. Sprekende over Leo XIII, mocht de schrijver ook de encycliek « Rerum Novarum » noemen, en ja zelfs een woord ontleding er van mededeelen: dit zou gelegenheid hebben verschaft, om een alinea te schrijven over het socialisme, dat wel inderdaad de groote ketterij, althans de groote kwestie van den tijd is, en dit nog meer worden zal. — Kortom, de Heer Tielemans heeft een goed boek opgesteld, in duidelijken trant geschreven. Hij is bezadigd en nauwkeurig, waar hij oordeel velt. Zou ik hem soms wat vollediger in zijn verhaal begeeren, dit belet niet, dat ik zijn werk uit ganscher herte aanbeveel. Onze katholieke middelbare scholen zullen er een uitmuntend handboek in aantreffen. Kan. J. MUYLDERMANS.

Das deutsche Volkstum. — Unter Mitarbeit von Dr. Hans Helmolt, Prof. Dr. Alfred Kirchhoff, Prof. Dr. H. A. Köstlin, Landrichter Dr. Adolf Lobe, Prof. Eugen Mogk, Prof. Dr. Karl Sell, Prof. Dr. Henry Thode, Prof. Dr. Oskar Weise, Prof. Dr. Jakob Wychgramm, herausgegeben von Dr. Hans Meyer. Leipzig und Wien, Bibliographisches Institut, 1899. (15 M.).

Ziehier een prachtwerk, zooals er ons maar weinige tot nog toe onder oogen zijn gekomen, en zooals maar zelden op salontafels te prijken liggen. Boven de meeste der salonboeken munt het daarenboven uit door zijn veelal belangrijken inhoud. « Das deutsche Volk reicht weit über die politischen Grenzen Deutschlands hinaus. Im Süden gehören die Deutsch-Osterreicher und Deutsch-Schweizer, im Westen die Luxemburger, Vlamen und Holländer dazu ». Met deze woorden begint het eerste hoofdstuk; en dit hoofdstuk handelt over het begrip zelf dat besloten ligt in den titel van het werk. — Eene bondige opgave van den afgewisselden inhoud moge volstaan ter aanbeveling. Tot inleiding dient het opstel van den verzamelaar, Dr. Hans Meyer, over het begrip van « Deutsches Volkstum »; Dr. A. Kirchhoff handelt daarna uitvoerig over de streken en stammen van Duitschland, — Dr. Hans Helmolt over den Duitscher en het Duitsche Volk in de Geschiedenis, — Prof. O. Weise over de Duitsche taal, — Dr. E. Mogk over de Duitsche zeden en gebruiken, alsmede over het heidensch geloof der Ouddnitsche stammen; — Dr. K. Sell handelt

over « das Deutsche Christentum », — Dr. Ad. Lobe over het Duitsche recht, — Prof. Dr. H. Thode over de Duitsche beeldende kunst, — Prof. Dr. H. A. Köstlin over de Duitsche Toonkunst, — Prof. Dr. J. Wychgram eindelijk over de Duitsche letterkunde. — Eene kaart en een aantal prachtig uitgevoerde prenten, meestal in kleurdruk, versieren het werk. Voegen wij er echter bij, om alle misverstand te voorkomen, dat zelfs een lijvig boek van 670 bladzijden, als dit, blootstond aan het gevaar van oppervlakkigheid; waar toestanden uit Vlaanderen ter sprake komen (bl. 118 en volg.) heeft men een treffend staaltje hoe zulks dan ook niet is vermeden geworden. Daarbij spreekt het vanzelf dat algemeene beschouwingen zooals in dit werk doorgaans voorkomen steeds met voorzichtigheid dienen opgenomen te worden, en dat de persoonlijkheid van den schrijver, zijn godsdienst, zijne staatkundige overtuiging, en wat dies meer, eene zeer groote rol spelen. — Het valt niet te ontkennen ten andere dat naast goede, soms zeer goede, het hier besprokene werk ook minder geslaagde bijdragen bevat, en dat meer dan eens de oppervlakkige behandeling of de onduidelijkheid der beschouwingen den lezer niet kunnen bevredigen. M.

Hoffmanns Werke, herausgegeben von Dr. Viktor Schweizer. Kritisch durchgesehene und erläuterte Ausgabe. Leipzig und Wien, Bibliographisches Institut. 3 Dln (6 M.).

In 1776 te Königsberg in Oost-Pruisen geboren, in 1822 te Berlijn overleden, neemt Hoffmann, met zijn toomelooze phantasie, zijn vreemdsoortigen humor, zijne schitterende verbeelding eene gansch bijzondere plaats in onder de Duitsche schrijvers. De keuze uit zijne geschriften, welke de drie deelen van Dr. Schweizer's uitgave behelst, is bijzonder geschikt om den eigenaardigen schrijver te leeren kennen. Zij is opgeluisterd met het portret van den dichter in kopersnede, en met een facsimile van zijn geschrift, en de zorgvuldig bewerkte levensbeschrijving beslaat niet minder dan 52 kleingedrukte bladzijden. Uit de werken van Hoffmann brengt deze uitgave vervolgens eene rijke keus : der Goldne Topf, Nussknacker und Mausekönig, twee « Märchen » met eene inleiding van den uitgever; de vijf kunstnovellen Ritter Gluck, Don Juan, Die Fermate, Rat Krespel, Der Artushof, insgelijks met eene inleiding; voorts, telkens met inleiding, de reeks verhalen Doge und Dogaresse, das Majorat, Meister Martin der Küfner und seine Gesellen, das Fräulein von Scuderi, die Bergwerke zu Falun, Spielerglück, en des Vetters Eckfenster. Het derde deel is geheel gewijd aan den roman Die Elixire des Teufels. — Druk en band, niettegenstaande den matigen prijs, doen deze uitgave bijna voorkomen als een prachtwerk.

T. V.

Praelectiones in Geographiam Biblicam et Antiquitates hebraïcas in gratiam auditorum suorum conscripsit C. Van Ongeval, S. T. B., S. Script. in Sem. Gand, Prof. — Gent, Siffer, 1900, 140 blz. met landkaarten en platen, 2 fr.

Pas waren van denzelfden Professor van de pers gekomen een *Commentarius in Evangelium secundum Mattheum* en een ***in Ecclesiasten***, of hij liet deze lessen over Bijbelsche aardrijks- en oudheidkunde verschijnen. Na eene inleiding over Schriftuurstudie, wordt de aard van Palestina's gewesten en hun omvang aangeduid; vervolgens komen aan de beurt de huiselijke en andere gebruiken, het beheer van het volk, de bidplaatsen, de gewijde zaken en personen. Klaar en met orde wordt in weinige woorden door den schrijver veel opgehelderd. Zijn werk is bondig. Hij heeft uitgelezen schrijvers geraadpleegd. Die lessen maken

een uitmuntend handboek uit voor studenten : immers het lag buiten 's schrijvers inzicht over betwiste zaken breedvoerig en wetenschappelijk te handelen ; zoo raakt hij maar, o. a. aan de vraag wier lijken men verbrandde, hoe men de lijken in den sindou wikkelde, welke de natuur der melaatschheid was.

Waar bij gebrek aan tijd geene les over Bijbelsche oudheden in het onderwijs der H. Schriftuur gegeven wordt, zal dit boek met veel nut ter hand genomen worden, om het belang der verhandeling zelve, alsook om de begrippen, door gelegenheidsonderwijs over sommige punten opge daan, te volledigen.

Dr C. C.

De Libertate in societate civili ad norman Encycl. Leonis PP. XIII « Libertas » dissertatio auctore AUG. KNOCH. Lovanii J. Van Linthout.

Dit boek, vóór vijf jaren geschreven, heeft, waarschijnlijk uit gebrek aan voldoende aanbeveling, niet de belangstelling gewekt, welke het in hooge mate verdient. Jammer ware het echter indien deze vrucht van langdurige en ernstige studie in Lethe's stroom aan de vergetelheid werd prijsgegeven, te meer omdat het behandelde onderwerp niet veroudert, maar steeds meer op den voorgrond treedt.

Immers wie zal het blijvend nut betwisten van een werk, dat de Encycliek *Libertas* tot grondslag heeft, waarvan de verschijning niemand ontijdig, nutteloos, op de behoeften der maatschappij niet toepasselijk zal noemen.

Daarbij komt dat, wie zich ernstig met politieke en maatschappelijke vragen wil bezig houden, de belangrijke leer van den Paus volkomen dient te kennen en te begrijpen, niet alleen om op de hoogte der besproken vragen te komen, maar ook om zich van gevaarlijke dwalingen te vrijwaren.

Wie spreekt in onze dagen niet van vrijheid, van gewetens- en godsdienstvrijheid, van economische en staatkundige vrijheid? maar hoe velen zijn er, die ten gevolge van wetenschappelijke overweging met kennis van zaken spreken, en hunne overtuiging niet uit couranten en vlugschriften, maar uit een nauwkeurig onderzoek geput hebben. De dagelijksche ondervinding antwoordt dat de groote meerderheid zich door den stroom laat medesleepen, en zonder nadenken noch onderzoek de hoofdleiders der partijen napraat.

Wijzen wij nog op het gevaar dat het dubbelzinnige woord *vrijheid* verbergt, wanneer men iedere bepaling en juiste omschrijving verzuimt ten einde de eenvoudigen te verschalken, en hun voor de moderne vrijheden eerbied en ontzag in te boezemen.

Redenen genoeg om de aandacht der lezers op bovenstaande verhandeling te vestigen, die volgens den titel een doorloopend commentaar geeft op de Enc. *Libertas*.

Ziehier de verkorte inhoudstafel : I. De physieke en zedelijke vrijheid. II. De oorsprong der burgerlijke maatschappij. III. De vrijheid van het burgerlijk gezag *a*) onder de natuurwet; *b*) onder de goddelijke positieve wet; *c*) het burgerlijk en het kerkelijk gezag; *d*) het burgerlijk gezag en het doel der maatschappij. IV. De vrijheid der onderdanen *a*) gewetens- en godsdienstvrijheid; *b*) persvrijheid; *c*) leervrijheid; *d*) staatkundige vrijheid en liberalisme; *e*) nationale vrijheid.

Uit deze opgave blijkt welke uitstekende diensten het boek kan bewijzen bij het onderzoek van de verschillende soms betwiste vragen, die in onze dagen de gemoederen in gisting brengen, en ook katholieken tot noodlottige dwalingen voeren.

Tot voorbeeld kiezen wij het algemeen overzicht der moderne vrijheden (bl. 333). Ziehier het oordeel van den schrijver.

Ten onrechte wordt door de aanhangers van het liberalisme beweerd dat de natuurwet de moderne vrijheden vordert. Daar zij veeleer schadelijk en noodlottig dan voordeelig zijn voor de maatschappij, strijdt het met de rede dezelve als een voor zich zelf te wenschen goed te beschouwen en aan te prijzen; zij dienen enkel om een grooter kwaad te voorkomen. Met andere woorden : zij kunnen voor zich zelve niet gewenscht, maar wegens den onvolmaakten toestand der samenleving slechts toegelaten en geduld worden. Daarom is het valsch dat alle pogingen om ze te verwijderen vruchteloos en gevaarlijk zijn.

Ieder deel dezer stelling wordt nauwkeurig omschreven, onderzocht, aan de beginselen getoetst, afdoende bewezen en met de woorden der Encycliek gestaafd.

Vooral het belangrijke onderscheid tusschen het *dulden* of *toelaten* en het *goedkeuren* of het wezen der politieke verdraagzaamheid wordt volgens de leer van Leo XIII in het helderste licht geplaatst.

Wij spreken niet van de dogmatische verdraagzaamheid, door de Kerk streng veroordeeld; want zij kan geene enkele waarheid der openbaring prijs geven zonder haren plicht te verzaken, hare eenheid en goddelijke instelling op te offeren en zich als onfeilbare bewaarster van den haar toevertrouwden schat te verloochenen.

Maar de vraag betreft de toepassing der christelijke beginselen op het bestuur der maatschappij, men onderzoekt namelijk of de Kerk, door treurige omstandigheden uit het verlies der geloofseenheid ontsproten, kan dulden of toelaten, dat eene regeering van het een of het ander land de moderne vrijheden, die zij in beginsel als dwalingen veroordeelt, door hare wetten invoert en bekrachtigt.

Van deze staatkundige verdraagzaamheid gewagend, zegt Leo XIII:

« Zonder het minste recht toe te kennen aan iets wat valsch en onrechtvaardig is, weigert de Kerk niet dat de Staat iets toelaat wat met de waarheid en rechtvaardigheid strijdt om een grooter kwaad te vermijden of een grooter goed te verkrijgen en te behouden. »

« Indien de menschelijke wet wegens het algemeen welzijn en alleen wegens deze oorzaak een kwaad kan en moet toelaten, kan zij nooit hetzelve goedkeuren en om zich zelf willen; want het kwaad dat den mensch van het goede berooft strijdt met het algemeen goed dat de wetgever, zooveel hij vermag, moet willen en beschermen. »

Wij hebben deze woorden aangehaald om aan te toonen hoe onvoorzichtig en verkeerd men handelt wanneer men de moderne vrijheden als kostbare overwinningen van den tijdgeest toejuicht, als weldaden die onze dankbare hulde verdienen.

Wie zoo spreekt verwisselt uit onkunde of willens en wetens de vergunning van het kwaad met de goedkeuring, en komt in duidelijke tegenspraak met de leer van den Paus.

« Want hoe meer kwaad in een land moet toegelaten worden, des te verder is het land van de volmaaktheid verwijderd, te meer omdat de voorzichtigheid gebiedt dat de toelatiug beperkt worde door de grenzen welke de oorzaak — het algemeen best — vordert. » (bl. 379).

Niet alleen de inhoud van het boek, ook de wijze van behandeling verdient alle aanbeveling en voldoet aan de eischen van een wetenschappelijk onderzoek.

Steeds weet de schrijver door geschikte onderscheidingen de hoofdvraag in het noodige licht te plaatsen en op haar de aandacht van

den lezer te vestigen. Juiste bepalingen dienen om de begrippen op te helderen en de bewijzen der stellingen in te leiden.

Deze stellingen zooveel als noodig toegelicht, worden met bondige argumenten uit de wijsbegeerte en de theologie betoogd en doorgaans met de woorden der Encycliek bevestigd.

Om de duidelijkheid van zijn betoog te bevorderen tracht de schrijver steeds het innerlijke verband der leeringen op te sporen en aan te wijzen. Te dien einde voegt hij bij de systematische verklaring der waarheid een overzicht der tegenoverstaande dwalingen, om zoodoende den oorsprong en de ontwikkeling der verschillende stelsels in den loop der tijden onder de oogen van den lezer te plaatsen.

Door deze methode wordt de overtuigingskracht der verhandeling versterkt, wijl zij door positieve bewijzen de waarheid betoogt, en tevens door het wederleggen der dwaling de bewijsvoering bevestigt.

Wij erkennen hier eenmaal te meer de voordeelen der scholastische methode bij het behandelen van een wetenschappelijk onderwerp. Geene noodelooze omwegen noch langdradige beschrijvingen, geen begripsverwarring noch dubbelzinnigheid, de waarheid wordt helder voorgesteld, door sluitredenen bewezen, tegen bedenkingen gehandhaafd en de overtuiging van den lezer bevestigd.

Even als Leo XIII zijne wijze lessen op het gezag van den H. Thomas grondt, heeft de schrijver in zijne verklaring de beginselen van den H. Thomas gevolgd, en op deze wijze den besten waarborg gegeven voor de rechtzinnige degelijkheid van zijne leer. Een veiligeren gids kon hij trouwens niet kiezen. De H. Thomas heeft de vraagstukken van zedelijken aard die met het bijzonder en openbare leven in verband staan met een diepgaanden wetenschappelijken blik gepeild, met klaarheid onderzocht, tot de eerste beginselen teruggebracht en op de hechtste grondslagen gevestigd.

De woorden door Mgr. den bisschop van Luik aan de geestelijken van zijn bisdom geschreven over de Encycliek *Rerum novarum* zijn ook toepasselijk op de Encycliek *Libertas* :

« Gij moet ze lezen en herlezen, ze studeeren, overwegen en op zulke wijze in den geest prenten, dat gij bij het denken, het spreken, het schrijven over deze vragen, bij het ondernemen van een werk ten voordeele van den werkenden stand, steeds hare lessen voor oogen houdt. »

Eene algemeene bemerking ten slotte. Wij, Katholieken, verzuimen al te dikwijls onze boeken en werken aan de markt te brengen; wij huiveren offers aan te bieden aan de machtige koningin, *Reclame* genoemd, welke ongelukkig ook op letterkundig en wetenschappelijk gebied der scepter zwaait. Het spreekwoord zegt wel is waar, goede wijn behoeft geen krans, feitelijk echter blijven vele degelijke werken onbekend, ongelezen, van alle vrucht verstoken. Niets is noodlottiger voor een ontluikend talent dan op onhandige wijze doorgehaald, of uit bekrompen jaloerschheid en onverschilligheid doodgezwegen te worden.

Kritiek, grondige kritiek is hoogst noodzakelijk, maar om vruchten te dragen, moet zij niet alleen afbreken en hekelen, maar ook opbouwen, verbeteren, aanmoedigen.

Spiegelen wij ons aan het voorbeeld van de overzijde, waar alles, ook het kleinste, mits het den liberalen stempel draagt, als voortreffelijk en uitmuntend wordt opgehemeld en verheerlijkt, wat echter uit eene andere bron komt, en het « goede fabrieksmerk » mist, zonder onderzoek verworpen en onbarmhartig tot de vergetelheid wordt gedoemd.

Dr. A. Dupont,
rustend hoogleeraar.

Roermond.

Deutsch-Belgien. — Organ des Deutschen Vereins zùr Hebùng ùnd Pflege der Mùttersprache im deutschredenden Belgien, im Auftrage des Vereins herausgegeben von GOTTFRIED KURTH. I (1899) — II (1900). — Arel, Alphons Willems. — Brussel, Belgische Boekhandel, Treurenbergstr. — Prijs, 1 mark.

Weinige Dietschers weten of bedenken dat er, langs den Zuid-Oosterkant onzer grensmark over de vijftig duizend duitschsprekende Belgen leven, ja, dat Arel of Aarlen, de hoofdstad onzer Luxemburgsche gouw, eene Duitsche stad is.

Deze Duitsche Belgen bleven, spijts het indringen van het Fransch dat, sedert 1830, onverpoosd hun taaleigen bedreigt en ook wel beschadigt, voor het meeste deel toch, en voornamelijk in de dorpen, getrouw aan hunne moederspraak en echt Duitsch van zeden.

Sedert 1893 bestaat er daar een Bond die, in zake Duitsche taal, daaromtrent hetzelfste vóorheeft als het Davidsfonds bij ons.

De bijzonderste stichter en de hoofdman van den Bond is hoogleeraar Kurth; leden eraf zijn een klein honderd van de bekwaamste mannen onder de Duitsche Belgen : hoogleeraars, priesters, wetgeleerden, geneesheeren, onderwijzers, enz. die tot nog toe, en dat is spijtig, meer geworven werden in de streek rond Aarlen als in het ander deel van Duitsch-Belgien, te weten in Aubel, Montzen en omstreken.

't Is dan ook waar dat het land van Aubel nog al verre afgelegen is van den Aarler kreits; daarbij is het zeker dat de taal aldaar over 't algemeen meer overhelt naar ons Dietsch. Zoo ik 't wel vóórheb wordt er te Aubel zelf nog altijd, of wordt er opnieuw gepreekt in 't Vlaamsch. Twee der heeren geestelijken van Aubel, de zeer Eerw. Heer Deken en de Heer capelaan Leyssen zijn volbloede Limburgers, en ik herinner mij nog heel wel dat ik te Gemmenich eens in 't Vlaamsch gesproken heb tot de brave lieden van dat dorp en dat ze mij heel goed verstonden.

Tot den jare 1899 bleef het *Deutsche Verein* tevreden met zijn streven bekend te maken aan de lieden van aldaar, met voordrachten te houden over Duitsche taal, Duitsch wezen en leven, met Duitsche avond- tooneel- en liederenfeesten in te richten; het trad nochtans op in 1898 — het jaar der eeuwfeesten van den Boerenkrijg — om eene jaarmis te stichten in de kerk van Aarlen voor deken J. N. SCHLIMM, een martelaar uit den sans-culottentijd, en deed ook eene kloeke poging, toen de Vlaamsche wet gestemd werd, om de gelijkheidswet ook voor het Duitsch deel van Belgenland te bekomen.

In 1899 waagde M. Kurth het, in naam des *Vereins* een boeksken uit te geven onder boven vermelde hoofding, en dat hij, in 1900, van een tweede liet volgen. Wij Dietschers, die zoo lang streden en nog strijden voor ons taalrecht, en mogen niet onverschillig blijven voor het edel pogen onzer Duitsche landgenooten om hun eigen taal en volksaard te behouden van den ondergang.

Dit pogen is zoo rechtveerdig als het onze; 't en heeft geen andere reden als die wij doen gelden wanneer wij eigen taal, eigen wezen, eigen leven verdedigen tegen 't zij welken vreemden invloed.

Bovendien, al is het getal bladzijden dezer bundelkens klein (116 blz. 8° elk) zoo moet ik ze nochtans, om hun innerlijk gehalte, ten warmste prijzen en alle verstandige Dietschers aanbevelen.

Wanneer mannen gelijk G. KURTH, de wereldberoemde geschiedeniskundige en schrijver, gelijk H. BISCHOFF, de zoo bekwame leeraar van Germaansche letterkunde aan de Luiksche Hoogeschool, optreden als voor-

naamste medewerkers van een bundel, dan mogen wij ons aan wat schoons en merkweerdigs verwachten.

En inderdaad! ik heb niet alleen een groot en diep genoegen gesmaakt bij het lezen der verschillige bijdragen die de Heeren Kurth en Bischoff voor deze bundelkens geleverd hebben, maar hunne geschriften ook zeer oorbaar en danig leerrijk bevonden.

Van G. Kurth vind ik, in *Deutsch-Belgien I*, buiten het voorwoord, een lezensweerdige studie over Duitsch Belgenland, die hij voordroeg in 't beroemde *Görres-Verein*, te Bamberg, en ook een geleerd woord over de vraag of *Arel* ofwel *Arlon* de rechte naam van Luxemburgs hoofdstad is.

In *Deutsch-Belgien II* geeft M. Kurth een opstel over den oorsprong en de geschiedenis van Aarlen, zijn geliefd geboortestadje. Deze bijdrage is voor mij meer weerd als vele « monographies » die gansche boekdeelen beslaan. Zij zit zoo vol geleerdheid, innig warme liefde voor den geboortegrond en voor den heiligen Godsdienst en zij is ook zoo pittig opgesteld, zoo boeiend-schoon geschreven, zoo rijkelijk doorzaaid met diepgrondige gedachten of luimige en fijne invallen, dat zij, door elken lezer die schoone zaken weet te smaken, met veel vreugde zal gelezen en nog gelezen worden. Aan al die wil leeren hoe men iets moois en iets degelijks maakt als men eene plaatselijke geschiedenis wil opstellen, zij deze « *Geschichte der Areler Kirche* » van den Meester aangeprezen als een puikstukske dat niet gemakkelijk zal geevenaard worden. Mannen als KURTH weten ook de kleine zaken op grootsche wijze te doen, en uit de gebeurtenissen van een verloren stadje de hooge lessen der geschiedenis te trekken.

Och! met welke liefde is dit opstel geschreven geweest!

Hoogleeraar BISCHOFF, hij, is, als diep overtuigd Germaan, meer omvattend in zijne liefde voor al wat Duitsch is. Hij heeft de uitgebreidste stukken geleverd voor de twee bundels. In *Deutsch-Belgien, I*, vind ik van hem eene leerrijke rede over de Duitsche taal zelve : de uitgebreidheid van haar gebied, hare geschiedenis, hare verdeelingen in land- of gouwspraken, en — eene allerliefste studie over het Duitsche Volkslied.

Er is in deze studie veel te leeren voor al wie belang stelt in dezen moedertak van den Germaanschen kunstboom. De schrijver bepaalt zeer nauwkeurig de kenmerken van het echte, oorspronkelijke volkslied; *objectiviteit*, aanschouwelijke en grillige wijze van voorstellen, innig natuurgevoelen, eenvoudigheid en ongekunsteldheid der uitdrukking, onbekendheid van den vinder en meêwerking van het volk in het scheppen van woorden en zang. Hij geeft ook de hoofdsoorten van Volksliederen aan, ze verdeelende in geschiedeniskundige, minne-, drink- en ambachtsliederen en in Godsdienstige liederen. Van elk slag haalt hij eenige uitstekende voorbeelden aan en hij licht ze toe door allerhanden uitleg, fijne ontledingen en vergelijkingen. Zijne studie is alleraangenaamst om te lezen, mooi geschreven en heel leerrijk. M. Bischoff weet altijd de dorheid te vermijden, hij schrijft als echte kunstenaar over zaken die hij eerst goed bestudeerd heeft en die hij grondig kent. Zijne studie over « *Die Deutsche Spruchdichtung* » in het bundeltje van 1900 komt mij nog merkweerdiger vóór dan de vorige. Ze behandelt een minder bekende en min uitgebreide stof dan de eerste, maar is daarom rechts meer behagelijk, en ze geeft een omtrent volledig gedacht over de rijmspreuken der Duitschers. Hoogleeraar Bischoff heeft ongetwijfeld aan dit werk veel zorg en tijd besteed en hij is er in gelukt aan zijne landgenooten eenen heerlijken mei van frissche bloemekens te bieden, bloemekens van alle kleuren en geuren. Zijne *Deutsche Spruchdichtung* is een kostbaar stuk. 't Heeft mij bij 't lezen getroffen hoe menige rijmspreuk van Duitschland ook hier bij ons voorkomt,

somtijds wel in den zelfsten vorm, den eigensten maat- en rijmslag. 'k Gaver veel voor, wilde iemand onder ons, Dietschers, aan ons volk den zelfden dienst bewijzen dien M. Bischoff aan zijn Duitsche landgenooten bewees, en ook eens in een bundelke verzamelen al de oude kernachtige opschriften van huis en huisraad, schouwmantel, bedstêe, wieg en graf; al de rijmkens op de verschillige ambachten, op uithangborden en winkelramen, op wapen- en speeltuigen enz. Onze *folkloristen* hebben al veel rijmkens van dien aard boekvast gezet in hunne tijdschriften; A. Joos heeft een grooten dienst bewezen aan zijn volk met een deel eraf in boeken te verzamelen. Maar deze pogingen bleven bij ons te zeer beperkt, zij en dienden nog maar voor enkele liefhebbers. 't Ware een uitstekende middel om ons *Volk* tot eigen bewustzijn terug te brengen, wilde men hem zijne eigene dichtschatten eens opdisschen in kleine maar pittige bundelkens, die niets en zouden geven als 't beste en 't fijnste, gelijk H. Bischoff deed voor de Duitsche rijmspreuken. De studie van den Luikschen hoogleeraar zal hem, die dit wil ondernemen, allernuttigst zijn en tot een gemakkelijk padje strekken om tot zijn doelwit te geraken.

Voor allen die genoegen scheppen in bondige maar verredragende spreuken, in luimige, gezonde invallen van dien dichter der dichters die *Volk* heet, in natuurlijke, frissche, ongekunstelde poëzij, wezen de twee studies van H. Bischoff ter warmste aanbevolen! Zij zullen hun eenige uren van fijn kunstgenieten bezorgen. De bundelkens bevatten ook de verslagen der werkzaamheden van 't « *Deutsche Verein* » sedert zijne stichting. De heer *H. Jongers*, vrederechter te Aarlen, is er de bekwame opsteller van. Moge het « *Deutsche Verein* » nu groeien en bloeien! Men kan nergens te veel doen om aan elk deel van ons Vaderland zijn eigen leven, zijne oorspronkelijkheid te behouden of terug te geven. Daar zit de kracht en ook de schoonheid in die wij ons klein maar zoo geliefd Vaderlandeke moeten wenschen.

AUG. CUPPENS.

Rijmdichten (tweede Reeks) en **Ark van Noë** door D. VAN HAUTE.

Dat de Heer Van Haute dichter is, weten we al uit hetgeen hij vroeger heeft geleverd; en wisten we 't niet, zijn laatste bundel « Rijmdichten en Ark van Noë » zou het ons boodschappen.

In de Rijmdichten heeft vooral de natuurminnende priester het woord; ofschoon daarom de verteller niet tot zwijgen is gebracht.

De H. Van Haute heeft hier en daar iets schuchters in zijn poëzie; 't is bij hem soms een zweven in den minder goeden zin: hij zweeft weleens omdat hij niet altijd stevig staan kan. Dit gebrek ligt meer in de uitdrukking dan in de gedachte: men wordt wel gewaar dat de dichter het anders en veel beter voelt dan de schrijver het zeggen kan.

Bl. 13. Daar vat zijn oor een klang
Zijn ziel die komt in *zwang*.

Is dit van iemand, zoo hartelijk met het schoone vertrouwd, geen echte kwajongenstreek? En ware ik dichter, 'k zou liever bersten dan te schrijven:

Bl. 1. Zijn godlijk lijf
Zijn wonden *vijf*
Verkonden 't heerlijk zegepralen.

De taal van den H. Van Haute is niet zeer rijk: 't zou hem een reden te meer moeten zijn om den voorraad, dien hij heeft, keurig te verwerken:

Bl. 3. *Aardzee* b. v. is een vloek.

Dat is de keerzijde van de medalie; en we zijn blij, te mogen overgaan tot lof.

In de vertellingen zijn recht fraaie dingen. De middeleeuwsche naïeve toon is zoo lief. In dien aard zouden we thans vanwege de jongeren meer moeten hooren. Onder de godsdienstige natuurgedichten is me 't « Kruis in 't Woud » wel het beste. In den « Jaarkring » heeft « Blauwmaand » mijn voorkeur. Daar is kadans in de strofen. Men wordt wel gewaar, moest ook de titel ontsnappen, dat men van bloei en leven leest. De Mont kan zijn amphibrachen niet beter doen huppelen.

H. Van Haute is overigens nog een van die dichters « door Gods genade; » met gansch eigenaardigen greep weet hij de poetische stof uit het leven te vatten; blijkbaar laat hij maar enkele van die liedjes hooren, die gedurig in zijn binnenste klinken; hij dicht niet enkel op het papier, lijk zoovelen thans; hij dicht met het hart en voor het hart. Diepe zielevrede ligt in die verzen ; waarheid en warmte van gevoel golft er door.

« Vingt vers suffisent pour rendre un poète immortel » heeft Chateaubriand eens gezeid. Ik zou er vier zulke weten in dit boek, indien een voorhoofd « schouwen » kon. 't Is een strophe uit den « Toren » bl. 14.

Uw voorhoofd, edel en verheven,
Draagt stil der eeuwen avondgloed
En schouwt der toekomst eindloos leven
Met steenen stuurheid in 't gemoet.

Bij die reeks gedichten heeft de H. Van Haute een tooneelspel in proza gevoegd : « De Ark van Noë. » In proza ja — maar ook hier verloochend hij stellig zijn dichtergave niet. Frissche beelden liggen voor 't rapen. Evenals in Hendrickx « Laatste Dag der eerste Wereld » worden hier de gebeurtenissen ten tooneele gebracht, die onmiddellijk den zondvloed voorafgaan. Van Haute's verdichting op den Bijbeltekst is oorspronkelijker en stouter nog dan die van den talentvollen Antwerpenaar; zijn fantasie smukt nog bonter personen en toestanden. Vruchteloos zoekt men in 't gedicht van de jaren '40 naar een schepping als die van den Middenboom : waarachtig, in hersenen, die zulke dingen tooveren, woont iets meer dan talent. Van Haute, veeleer dan zich zelven stronkelsteenen te leggen, als Hendrickx met zijn Paradijsengelen, heeft het koninklijk hof van Sideropolis en dien verrassenden Tanatos opgeroepen. Scherper tegenstelling dan de Chams der beide stukken is onmogelijk. De oudere is een echte dœmon van woeste stugheid, wijl het hart van den jongeren door wankelmoedigheid in tweeën is gekliefd; het verschil valt stellig niet uit ten nadeele van den H. Van Haute : Op zijn Cham ware een diepe psychologische studie te maken ; 't is een schitterend exemplaar van St.-Paulus' dubbelmensch.

Zooveel goeds en meer nog. En toch is het stuk geen echt tooneelspel te noemen. 't Is niet fraai van den kunstenaar, een voor een zijn keursteentjes te doen vonkelen vóór onze oogen, en dan zijn armen te vouwen, en aan een wervelwind over te laten, een mozaïek ervan te improviseeren.

Te veel handeling — le défaut d'une qualité — heeft een aanslag op het drama gepleegd. Had de H. V. H. zijn ontwerp episch bewerkt, hij zou stellig puik werk hebben geleverd. Maar voor de eischen van een tooneelspel is met handeling — en handeling altijd maar aan — niet alles gezeid. De handeling moet — hoe zal ik het zeggen? — ze moet zich organisch ontwikkelen; 't een moet voortvloeien uit het ander. Verwikkeling teweegbrengen en toch niets voorstellen of 't moet een gevolg zijn van een oorzaak, daareven gelegd : dat is 't geheim van den dramatischen kunstenaar. Kort, door de handeling zelve, moet men karakters scheppen eerst en vooral. En dat heeft de H. V. H. niet gedaan : Hij had het kunnen doen nochtans : zijn Cham zegt het ons. Denken en voelen der

zielen, 't wordt alles overrompeld en gesmoord door 't geweld van de toevallen. Daaruit volgt ook noodlottig dat de Ubermenschen doorgaans uit hun Bijbelsche hoogte gerukt zijn en 19 eeuwsche zenuw-mannekes worden.

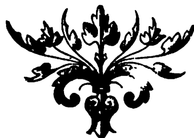
Valt nu 't woord « tooneelspel » van het titelblad weg te schrappen, daarin is geenszins de hooge waarde betrokken, die deze bladzijden van elders halen; en als we bedenken wat al draken, in zake van tooneel, thans de vier elementen verpesten, dan hebben we reden om luide te juichen bij 't verschijnen van stukken als deze. J. P.

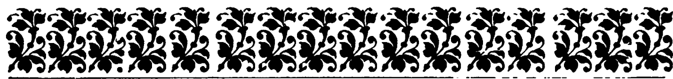
Het Tooneel in de kerk. (Oorsprong van 't nieuwere Drama) en, **Oorsprong der Nederlandsche Schilderkunst.**

De heer A. Vermeylen, die met eene merkwaardige verhandeling over het leven en de werken van Jonker Jan Van der Noot (een zoo typisch figuur uit onze letterkunde, gedurende de tweede helft der zestiende eeuw) aan de Brusselsche Hoogeschool den graad van Speciaal-Doctor der Faculteit van Wysbegeerte en Letteren verwierf, gaf dezer dagen den korten inhoud in druk van deze twee verschillende University-extension-leergangen te Brussel.

In eerstgenoemden leergang worden als hoofdpunten behandeld : dat het nieuwere drama uit den godsdienst gesproten is, — dat het kerkdrama vanzelf is ontstaan, buiten allen invloed der Oudheid, — de liturgische kiem van het kerkdrama, — voorts : het Latijnsche kerkdrama. (Paaschfeest, kerstmis cyclus), de ontwikkeling van het kerkdrama tot Volksdrama der Gemeente, en de ontwikkeling van het kerkelijk Tooneel tot wereldlijk gemeene-tooneel. Kortom, zooals ingewijden uit dezen korten inhoud van een korten inhoud zullen merken, een haast onoverzienbaar onderwerp waarvan met prijzenswaardige duidelijkheid niettemin een zeer belangrijk overzicht wordt aangeboden. (Prijs : fr. 0,75.)

De tweede leergang is ingedeeld in drij hoofdstukken : I Wat is de vroegere schilderkunst? (Algemeen overzicht, — kenmerken dier schilderkunst zooals zij zich bij Broederlam en de Van Eycken voordoet); II Wat heeft het ontstaan en den groei dier kunst mogelijk gemaakt? III Wat heeft de algemeene vormen dier kunst bepaald? — Deze korte inhoud is echter veel beknopter dan de vorige.

OVERZICHT VAN TIJDSCHRIFTEN.

De Vlaamsche Kunstbode. Februari 1901.

Soldatenbegravenis. Nuchter schetske van Ern. Haeck, de aanspraak van den korporaal is niet natuurlijk. — Flauwe verzen van Isidoor Albert. — Slot van Fr. Van de Weghe's *Geschiedenis der Nederlandsche Taalkunde in Vlaanderen.* Er wordt gehandeld over de taalcongressen, over het Woordenboek, over de Idiotocons en over de meest gebruikte schoolboeken over spraakkunst. Over dit alles echter vernemen wij niets nieuws. — Van G. Segers, begin eener lezenweerde monografie van wijlen *Piet Genard,* archivaris der stad Antwerpen en lid der Kon. Vl. Academie. « Wat zijne persoonlijkheid betrof, was Génard veel te nederig. Hij kende verdiensten toe aan de grootste nulliteiten. Al te dikwijls zweeg hij, wanneer anderen met zaken praalden, die zij hem verschuldigd waren. Ja, hij boog gelaten het hoofd, wanneer praalhansen, die zonder hem hoegenaamd niets zouden geweest zijn, hem openlijk miskenden. Als Antwerpenaar daarentegen was hij trotsch en fier. Hij was diep overtuigd, dat geene enkele stad van Europa met Antwerpen kan vergeleken worden. Met haren roem was geene andere te vergelijken. Al wat de Antwerpenaars deden, moest gedaan, al wat zij bestreden, moest bestreden worden. Op onweerstaanbaar zoete wijze glimlachte hij, wanneer zijne vrienden hem wilden dietsch maken dat de Antwerpenaars, in dit of dat bijkomend punt, konden ongelijk hebben. Génard was vroom en godvruchtig, gelijk ik dit slechts in mijne Kempische geboortestreek heb gezien. Doch zoover ging zijne Antwerpschgezindheid, dat hij luide, openlijk de warmste hulde bracht, zelfs aan hen, die zijne heiligste gevoelens bestreden, van het oogenblik, dat zij voor de grootheid en den roem van Antwerpen bezorgd waren. Dit gevoel behoorde den archivaris geheel en al. Het verklaart de houding, die hij in verschillende aangelegenheden aannam. »

Germania. Februari 1901.

Een Immortellenkrans voor Engelands Generaals, door Dr Haller von Ziegesar bijeengegaard uit brieven, meest van Engelsche officieren, waaruit de onmenschelijke wreedheid der Engelschen in den Zuid-Afrikaanschen oorlog blijkt. — In dit nummer nog aan te merken het artikel *Eine Zweite Canossa fahrt,* waarin de redactie doet inzien hoe weinig aangenaam het den Duitschers geweest is te vernemen dat Keizer Wilhelm de zwarte adelaarsorde aan lord Roberts verleend had.

Voorts ook drie tafels de verwantschap aanduidende *a*) van Vlamingen en Nederlanders, *b*) van de onderscheidene volkerengroepen die tot de Indo-Germaansche familie behooren en *c*) van onze taal met de Indo-Germaansche talen.

Tijdschrift van het Willemsfonds. Februari en Maart 1901.

De Diligence, eene schets van Joh. Filips, niets bijzonders. — Van F. C. Zonnevijlle *Een droom en zijne uitlegging*, kip-kap met calvinistische saus, over de Boeren, vrij onsamenhangend, flauwtjes geschreven. — Helena ten Brink vertaalt *De Woudnimf*, een sprookje van Paul Heyse. — Het Maartnummer is uitsluitend gewijd aan de Verslagen der afdeelingen.

Vlaamsche Zanten. Februari 1901.

In dit nummer bijzonder op te merken : de *Volksgebedekens*, het *lied van Liederik De Buck, eersten forestier van Vlaanderen en van Idonia, prinses van Frankrijk*, en *Weervoorspellingen*, medegedeeld door vrouw Weyn.

Het Katholiek Onderwijs. Maart 1901.

Te lezen 't vervolg der studie over *De opvoeding bij de wilde volkeren*, en *Over de rechterlijke inrichting bij de Franken.*

De Taalkwestie in Vlaanderen. Januari-Februari 1901.

Dit blad werd ons ter bespreking toegezonden. Het maakt propagande voor de « Vlaamsche Maatschappij ter verspreiding der Fransche Taal » anders gezeid voor de *Vulgarisateurs* van Gent. Dat men ijvere om de Fransche taal aan het Vlaamsche volk aan te leeren, dat kunnen we verstaan, maar zijn daartoe scheldwoorden vereischt zoo als : verstompte geesten, konkelfoeskapelletje, pijpekoppen der Franschhatende partij enz.? Dat zal nu wel geen hoogen dunk geven van de Fransche beschaving!

Bulletijn der Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde te Gent. 1900 nr 8. 1901 nr 1.

Belangrijke studie van V. Fris : *Les Flamands à la bataille de Courtrai.* Er wordt gehandeld over : het getal der Vlamingen (ongeveer 25,000 man, het Fransche leger was tweemaal zoo sterk); de hoofdmannen en de bijzonderste kampers van 't Vlaamsche leger en de vlaggen der Vlamingen.

In nr 1 van 1901 drie artikels waarop wij hier de aandacht vestigen : A. Roersch *Correspondance inédite du chartreux gantois Laevinus Ammonius*, belangrijke bijdrage tot de geschiedenis van het humanisme in België; V. vander Haegen *La Communauté des sœurs fileuses à Gand*, van eene congregatie van jonge dochters, de *Spinsterigghen*, ingericht te Gent in 1678 door Joanna Scheerens van Laerne : « om met godvruchtichydt, deucht ende eere elcanderen met een christelijke liefde ende charitate by te staen, ende den soberen cost in het ghemeene te winnen met spinnen van gaeren dienstich tot het weven van lyne laeckenen »; voorts eenige inlichtingen over den gentschen schilder *Anselm van Hulle* door F. van den Bemden.

De Vlaamsche school, 11 en 12, bevat eene studie over de merkwaardigheden van Zoutleeuw, met een groot getal afbeeldingen; de kerk, het bekende tabernakel, een der vele gebeeldhouwde altaren enz. met tekst van St. L. Prenau, verder het liefelijk dramatisch tafereeltje van Rafael Verhulst, Gedichten en boekbeoordeelingen.

Volkskunde (5e-6e aflevering). — *Sporen van Indo-germaansch ritueel in Germaansche lijkplechtigheden* (Dr J. H. Gallée) o. a. de

lijkwaak, het lijkmaal, het voedsel-meegeven, allerhande gebruiken om het heengaan der ziel te vergemakkelijken of haar terugkeer te verhinderen, bepaalde wijzen om het lijk naar het graf te brengen of in het graf te leggen, enz. — *De Ontucht in het oude Gent*, vervolg (A. van Werveke) : bijzonderheden over de lichte vrouwen en hun woonplaatsen te Gent (XVIe eeuw). — *De Vogel op den palmpaasch* (Dr Jos. Schrijnen) « m. i., zegt de schrijver is de *haan*, en niet de zwaan, the right bird in the right place. Men lette slechts op het karakter van den palmpaasch en oordeele. » — *Nederlandsche sprookjes en vertelsels*, medegedeeld door G. J. Boekenoogen. 1. Van keuteldoemke. 2. Van 'n vent, dei nait al te schrander haette. 3. Van Jan en Grait, zijn vertelsels uit de prov. Groningen. — *Spreekwoorden en zegswijzen over de vrouwen, de liefde en het huwelijk* (A. De Cock). *Volksliedjes :* een nieuwe zangwijze van Hoe rijmt men dat te zaam? (A. De Cock.)

La Fédération artistique. 17. Wijdt een artikel aan Verdi. Verder, ter gelegenheid van de 3e van Beethoven in het conservatorium, vraagt zij waarom de heer Guidé zoo gebibberd heeft op zijn oboe.

Maar, vriend van Rijn, gij weet toch wel, dat ook in de muzikale voordracht mode bestaat! Als alle dames van het conservatorium bibberen, moet eindelijk de oboe wel meê bibberen. « Dat staat chique », zal Mme Cornelis zeggen!

Bibber er maar op toe! Nooit te veel! De tenor Van den Bussche heeft door het bibberen reeds zijne stem verloren en de bariton Van der Goten is op den zelfden goeden weg.

— 18. 6 Bevat *L'esprit dans l'œuvre d'art* van Edgar Baes, wijst op de hooge verplichtingen des kunstenaars tegenover de voorrechten, die hem door de Voorzienigheid zijn geschonken en het onderscheid tusschen hetgeen het dier door instinkt en de mensch met zijnen geest heeft te doen.

Durendal. Février 1901.

Van Eugène Demolder zal eerlang een werk verschijnen :

Le Cœur des Pauvres, reeks vertellingen voor kinderen, die ook door groote menschen met smaak zullen gelezen worden, indien ze alle zijn zooals *La fin du Père Lasacoche*, hier medegedeeld. — Van Arn. Goffin naar aanleiding van twee nieuw verschenen werken eenige bladzijden over: *Le Perugin* en *Sandro Botticelli*. « Quels que soient les reproches que l'on peut faire au Pérugin, à propos de la négligence, de la sécheresse, de la reproduction presque mécanique de ses œuvres dernières, il n'en reste pas moins qu'il a créé le type de beauté qui résume et magnifie, en traits inoubliables, l'âme ombrienne. Il semble que le long cri de dévotion effrénée et brûlante du moyen âge retentisse dans son œuvre, et qu'il ait pris, chez-lui, un accent d'autant plus indicible que les esprits étaient plus troublés. Et l'artiste lui-même, mordu par le doute, en proie à l'indécision, après la mort inique du Juste, Savonarole, peut-être, s'efforçait-il de restaurer la foi en lui-même en traçant ces images pieuses, et, dans l'anxiété de la fièvre, leur conférait-il l'étonnante splendeur de tristesse, de crépuscule et de songe dont elles sont revêtues? » — E. H. P. Verhelst beoordeelt als volgt *Sanctus Petrus*, het oratorio van pater Hartmann « Je voudrais dire du bien de l'œuvre du R. P. Hartmann, mais, en conscience, je ne le puis... je cherche en vain une inspiration personnelle, un peu de modernisme, un peu de souffle artistique. »

Noord en Zuid, 1 en 2 bevatten, behalve een aantal artikelen over nieuwere taalkunde, een overzicht van velerlei tijdschriften over onderwijs, opvoeding enz. onder andere een artikel over † Max Müller (1823-1900), en van Taco De Beer eene *Inleiding voor Taal en zeden onzer vaderen, toegelicht door eenige oude kluchtspelen*, door J. E. ter Gouw. De schrijver zegt hierin dat het 17e eeuwsche publiek wel minder keurig maar niet onzedelijker was dan het 20ste-eeuwsche. Hij beroept zich op de Vries, die b. v. *Warenaar* in zijn geheel aan een gemengd publiek voordroeg. De schrijver zal beginnen met *Eten en Drinken*.

Caecilia. 3-3. Van Zuylen van Nyevelt schrijft eene vrij lange studie over program-muziek, onder den titel *Het oude en het nieuwe geloof*. Hij neemt de program-muziek in bescherming, maar keurt het misbruik af wat daarvan door Richard Strauss (honden-geblaf, schapen-geblaat, dakleien-gerammel, enz. enz.) wordt gemaakt. Als type stelt hij de *sinfonie pathétique* van wijlen Tschaikowski; doch deze heeft (gelijk de schrijver wel weet) verzuimd een program bij zijn werk te schrijven.

Justus van Maurik heeft te Antwerpen de jagers naar program-muziek eens op zeer geestige wijze bespot.

Van Zuylen heeft program-muziek niet genoeg gekenschetst om te zeggen : hij heeft geheel ongelijk.

De Nederlandsche Spectator. 2. Het boekje (met opgewarmde kost) van de *Goethe-Gesellschaft* te Weimar, wordt besproken, en voor de 10 millioenste maal de « grootmeester » der Duitsche letterkunde gehuldigd : « Göthe und kein Ende. » D. C. Nyhoff bespreekt O'Connell, naar aanleiding zijner levensgeschiedenis van Dunlop. 3. Levensschets van den bekenden geschiedschrijver Ch. M. Dozy, door P. J. Bloks. 4. Een grondig artikel van Salverda De Grave over Brunetière en Bouvries' pogingen tot verbetering der Fransche syntaxis. 5. Het oud-Nederlandsche lied, door J. W. Enschedé, geeft een volledig en kritisch overzicht van al hetgeen in de laatste jaren op dit gebied is gewerkt, vooral met de erkenning der verdienste van Flor. van Duyse. 7. bevat een artikel van Nouhuys over van Deyssel's laatsten bundel. De schrijver verwijt vooral aan v. D. zijne argumentlooze kritiek, waarbij hij veeleer ontboezemingen geeft, met velerlei schimpscheuten doormengd dan objectieve beoordeeling. Toch maakt v. D. vorderingen, b. v. in de kritiek over Ghetto.

De Gids. Maart 1901.

De bijzonderste stuk van dit nummer is wel de schets van Styn Streuvels : *Langs de wegen*. Waarom dit opschrift weten we niet. Jan, die lange jaren als peerdeknecht op eene hoeve gediend heeft, vertrekt bij 't vernemen dat zijn vader op sterven ligt.

Hij moet thuis zijn als vader het land niet meer kan begaan. Toen Jan thuis komt is vader dood en begraven, en de andere kinderen hebben meegedaan al wat in huis was. Jan vindt het zoo verlaten, zoo alleen, en trouwt met eene gebuurvrouw. — Dood eenvoudig dus het onderwerp, maar fijn afgewerkt zooals Streuvels dat kan. Het leven op de hoeve en bijzonder de peerden zijn wel geteekend. De menschen die ons hier voorgesteld worden leven een waar menschenleven, wat in Streuvels schetsen niet altijd 't geval is. De pessimistische toon, het ongelukkig slot dat we elders maar al te

regelmatig weervinden, is hier door een frissche blijheid vervangen. — Vervolg van G. C. Byvanck's belangrijke studie: *Inleiding tot Shakespeare's Hamlet*. — Voorts verzen van Carel Scharten en artikelen ter gelegenheid van jongst verschenen boeken: zoo *Sprekende Steenen* van R. P. J. Tutein Nolthenius, *Hugo de Vries' Mutatie-theorie* door prof. A. W. Hubrecht en *Een Nieuw poeëm van Tristan en Yseut*, waarin prof. Van Hamel *Le Roman de Tristan et Yseut*, traduit et restauré par Joseph Bédier bespreekt.

De Hollandsche Revue. Februari 1901.

Karakterschets: *Mr. J. G. Gleichman*, sedert 1891 voorzitter der tweede Kamer in Holland. Over zijn karakter vernemen wij niet veel. Meer over zijne politieke loopbaan. « Nòch als ambtenaar aan het Departement van Financiën of bij de Nederlandsche Bank, nòch als Minister, nòch als Kamerlid is de heer Gleichman een primus inter pares geweest; voor al *die* funkties zijn méérderen te vinden. Maar er is een ambt aan te wijzen, waarin zijn meerdere of zelf zijn gelijke vóór hem échter niet is aan te wijzen, terwijl ook nà hem moeilijk iemand te vinden zal wezen, die hem zal overtreffen. In dàt ambt is hij in werkelijkheid de primus inter pares geworden.

Wij bedoelen zijn Voorzitterschap der Tweede-Kamer. » Als boek van de Maand: *Scheiding van Kerk en Staat* door Otto Schrieke, predikant te Enschedé. — *Getrouwd*, het nieuwe boek van G. Van Hulzen wordt ook tamelijk uitvoerig besproken. » Van Hulzen heeft een bescheiden talent, dat nog een zeer zorgvuldige en voorzichtige kultivatie noodig heeft, maar waarmee hij op gelukkige momenten toch al een verdienstelijk kunsteffekt kan bereiken. Maar het is óók een talent, dat zich niet leent tot « tours de force », tot grootdoenerijen, tot zwaar werk; zijn talent wijst er hem op aan, zich langs lijnen van bescheidenheid te bewegen. Daarmee rekening houdend en zijn kunnen niet overschattend, zal hij dan ook in de toekomst met zijn onmiskenbare psychologische gave, bepaald nog goed en degelijk, zij 't dan ook niet supérieur, werk kunnen leveren, dat evenals *Getrouwd* de hoogte zal kunnen bereiken van niet kwade boeken in middelsoort kunst. »

De Katholieke Gids. Maart 1901.

Slot van A. op de Laaks geschiedkundig romantisch verhaal: *Paus Leo IX*. — Simon Boers wijdt eenige geestdriftige bladzijden aan *Werkers* van wijlen S. G. Van der Vygh. « Het geheel is een boek van kracht, van groot kunnen... dit boekje bevat de levenstragædie van een jongen man die in zich groeien voelt zijn geniale gaven van schrijver, op wien de emotie's komen aanstroomen, die zingen hoort mysterieuse stemmen, die nader schijnen te komen duidelijker en duidelijker, een jongen man die zich kunstenaar *weet*. Die emoties zijn emoties van smart, van somberheid. Hij ziet wat al ellende er is in die vreemde, onbegrijpelijke wereld, ziet 't als weinigen. De visioenen en stemmen doen hem krimpen van ontroering... Dan zal hij gaan schrijven « den Roman van den Arbeid » en hiervoor waren waarschijnlijk deze schetsen de opzet. — En toen is hij gestorven, jong weggerukt midden uit 't werk, dat hij zoo life had. » — Eerste deel van een lezenswaardc bijdrage van E. H. A. Merkes *Wat was het Buskruitverraad* naar aanleiding van John Gerards studie *What was the Gudpower Plot*. — Zenaïde Fleuriot's werk *Mijn laatste boek*, in 't Nederlandsch vertaald, werd door de

katholieke bladen gunstig onthaald. A. J. Oostdam komt op tegen dit onthaal : « Van letterkundig standpunt bezien is er maar één verheugende passage in 't boek : de titel met dat aangenaam klinkende middelste woord! »

Van onzen Tijd. Februari 1901.

Nakomertjes, vervolg van Marie de Negri's schets, goed geteekend. — Van Th. Molkenboer eenige woorden over wijlen *Arnold Böcklin*, « Nederland is buitendien ook niet het land waar zoo'n man met een talent als het zijne zou gewaardeerd worden. Voor ons land, het land van de kunst van vuile binnenhuizen en het « *abstuffen* » der kleuren tot de meest groezelige gamma's van grijs-bruin en bruin-grijs, zou hij te weinig schilder en te veel idealist geweest zijn, zou men zijn dikwijls mooie gedachten om de soms minder picturale schoonheid hebben uitgelachen. Zijn helle kleurenpracht zou men niet genoten, zijn teekening, ofschoon ook niet eens altijd correct, te academisch genoemd hebben en zijn onderwerpen te gezwollen, te aanstellerig, te theatraal.

Maar voor wie zich boven zulke kleingeestige kleinelands opvattingjes plaatst en zijn werk in verscheidene nummers, tot een kleurtentoonstelling bij elkaar heeft gezien, dien moge het duidelijk zijn dat met Arnold Böcklin, in 1827 te Bazel geboren, Zuid-Europa een van zijne grootste geniën ontviel. » — Te lezen E. H. Binnewiertz knappe literaire kroniek : bespreking van Anna Savornin Lohmans boek *Smarten* : « De schrijfster heeft zich zelve gestraft door dit boek te schrijven. Nu moet haar leed grooter zijn dan dat van welke harer martelaressen. Want zij wilde niet enkel iets bewijzen, zij schreef niet alleen voor haar doel, maar tevens wilde zij kunst geven, schoonheid maken. Predikant zijn, maar bovenal toch dichter, zóó had zij zich voorgesteld... Dit boek kon niets anders dan banaal zijn. Want de smarten, hier gedocumenteerd, zijn altemaal smarten die niet aandoen het innigste wezen der ziel. Deze droefheden rimpelen wel het oppervlak, maar beroeren niet de diepte. Wie nu deze zuiderkoelte tot een storm wil laten groeien, moet macht hebben over de elementen, moet meester zijn over lucht en zee.

Dat is b. v. Coenen, maar Anna de Sovornin Lohman niet. » — In ditzelfde nummer verzen van C. R. De Klerk, Maria Viola, Albertine Smulders en Arn. Lauters.

De Arbeid, 3e jaarg. afl. 5.

Dirk, eene schets door Ina Bakker, en *Van God en het Geluk*, een sprookje door Ed. Verburgh, alle twee niets buitengewoons. — Meer zou er te zeggen vallen over Lod. Baekelmans *Kerstvertelling* : van een janmaat die den kerstnacht aan wal doorbrengt, de kroegskes der haven afloopt en, zat gedronken, in een dezer, bij veile deernen, schielijk sterft. Waarom zoo'n ding kerstvertelling geheeten? Waarom met 'n zekere voorliefde die gemeene détails beschreven? — Verzen van Ary Delen. — J. Tersteeg bespreekt van Hulzen's roman *Getrouwd*. « Resumeerende, moet « getrouwd », de onbelangrijke behandeling van een onbelangrijk geval, een mislukking genoemd worden ».

Jong Holland, halfmaandelijksch tijdschrift voor kunst en literatuur. 1 Jan. 1901.

Dit Xe nummer van den 1en jaargang is het eerste dat wij te lezen

kregen. Zijn de andere nummers als dit, zoo zal noch de kunst, noch de letterkunde veel aan dit nieuw tijdschrift winnen. Om te beginnen vier bladzijden over Johannes Bosboom, niets nieuws, maar niet slecht gezeid. — In proza ook nog begin eener bijdrage over : *Moderne muziek* van A. D. K. van Nieuwenhuyze. — Voorts verzen, meest jonge.

Vragen van den Dag, Maart 1901.

Van J. W. v. d. Linden : *Proeve eener schets van de hoofdstroomingen van het godsdienstig leven in de 19e eeuw*, men zou er kunnen bijvoegen bijzonder in Nederland en Duitschland. « Zoo is 't gekomen dat de 19e eeuw, in haar aanvang gekenmerkt door dogmatische onverschilligheid en die in haar midden scheen gestuurd te zullen worden in vrijzinnigen geest, geeindigd is in een triomf der reactie en eene herleving van het confessionolisme in de volkskerk.

Ongetwijfeld mag gewezen worden op den Nederlandschen Protestantenbond, op den Protestanten-Verein in Duitschland, op de Unitariers in Engeland, als op niet onbelangrijke vrijzinnige bewegingen; er behoeft voorts niet verzwegen te worden dat de resultaten van het geschiedkundig onderzoek naar den ouderdom en de afkomst der bijbelboeken voor verreweg het grootste deel zijn aangenomen door de gezaghebbenden onder de orthodoxen, maar dit neemt niet weg dat het tegenwoordig geslacht zich verknocht toont aan het bijbelsch en kerkelijk christendom. Ook in het buitenland beweegt zich de godsdienstig-kerkelijke stroom meest in die richting.... In elk geval is sedert de bekende April-beweging in ons Vaderland, toen in het jaar 1853 de bisschops-zetels hier zijn hersteld, het zoogenaamde liberaal-catholicisme verdwenen. Onder den invloed van het Jezuïtisme is eene ultramontaansche richting in priester- en leekenwereld doorgedrongen; de kerkelijke, de politieke, de burgerlijke afscheiding tusschen Protestanten en R. Katholieken volkomen geworden; de Roomsche beweging tegen de openbare school onvermoeid en de naam van Dr. Schaepman dikwijls in vereeniging met dien van Dr. A. Kuiper, gevreesd en geëerd. » De lezer zal hieruit opmaken in welken zin het artikel geschreven is; uit katholiek standpunt zou er nog al een en ander op aan te merken vallen. — In dit zelfde nummer nog drie lezenswaarde bijdragen : *Steenkolen en exploitatie der steenkolenvelden in Limburg*, door Dr H. Blink, die het wetsontwerp toejuicht tot exploitatie van steenkolenmijnen in Limburg van staatswege, ingediend bij Koninklijke Boodschap van den 24en Januari l. l.; een pleidooi van W. A. W. Moll ten voordeele der *Neutrale School* en *De geschiedenis van de Zuid-Afrikaansche diamantvelden.*

Chronica over Staatkunde en Letteren, van Dr SCHAEPMAN. 15 Februari 1901.

Over het boekje *Die Centrumsfraction an der Jahrhundertwende*. Berlin, Verlag der Germania, schrijft Dr Schaepman : « Men kan uit dit kostelijke boekje veel leeren. Het toont ons vooral drie dingen :

1. In de uitspraak over beginselen kan alleen het streng noodzakelijke en het onveranderlijk vaststaande worden opgenomen.

2. De verklaring over hetgeen een partijvertegenwoordiging denkt te doen of te laten — een zoogenaamd program van actie — gaat uit van de vertegenwoordiging, wordt aan de kiezers medegedeeld en laat aan de onontbeerlijke vrijheid van handeling, naar gelang der omstandigheden, hare rechtmatige ruimte.

3. Bij het vaststellen van een program moet niet worden gestreefd naar éenheid, die voert tot éenvormigheid, maar naar de oprechte een-

dracht, die alleen tot eenheid voeren kan.» — Voorts verzen Vondel in den mond gelegd op een voorstelling van het huwelijksgeluk in het Huis van Oranje, ter gelegenheid van het huwelijk van H. M. de Koningin.

Neerlandia, Februari 1901.
Weinig aan te stippen in dit nummer. Dit van de redactie voor Prins Hendrik der Nederlanden: « De bruiloft werd gevierd met blijde praal. Thans troont naast onze Koningin een Hoogheid, Prins der Nederlanden. Maar de algemeene hartelijkheid gold in de eerste plaats Haar, niet Hem, die uit duisterheid plotseling werd geplaatst in 't helle licht... Zij is het ernstig opgevoede kind eener verstandige moeder, die sinds Haar komst in Nederland éen is geworden met Haar nieuwe volk. Zal ook Prins Hendrik daarmée éen zijn? Dan zal Hij zich moeten vervormen tot Nederlander; de Koningin-Moeder wees Hem den weg om als vreemdeling een vertrouwen te verwerven, zonder welk zijn verblijf hier te lande een misverstand zal zijn.
Want de Nederlander is ijverzuchtig op land en stam, en wantrouwen, lang zijn erfdeel, moge zijn geluwd, verdwenen is het niet. Nog altijd ziet zijn oog de dingen die 't geloof in eerlijke staatkunde hebben verstikt. Daarom zal 's Prinsen halve toewijding onverschilligheid, zijn onvoorwaardelijke toenadering erkentelijke genegenheid baren... Het Nederlandsche volk wacht af met groot vertrouwen. »

Ons Tijdschrift, Januari 1901.
Dit Afrikaansche-Familieblad is wat verachterd. 't Was reeds Maart toen ons 't Januari-nummer toekwam. De inhoud is daarom niet beter verzorgd. Het beste van deze aflevering is wel het tooneeltje: *Wie is de Baas*, tusschen Henri Donker en zijne jonge vrouw Annie, die in huis, ook haar woord wil te zeggen hebben.

Studiën, jaarg. 33, bl. 56, afl. 2.
In *Waarheid en bedrog* bespreekt Is. Vogels de ideeën van jonkvr. Anna de Savornin Lohman. « Twijfelzucht ter eene, ontevredenheid over God en de menschen ter andere zijde voeren in hare werken beurtelings het woord. De meeste zijn sterk gekleurde tendenz-schriften. Van den roman hebben ze — over 't algemeen genomen — slechts den uiterlijken vorm.... De auteur schijnt slechts deze wijze van voorstelling te hebben gekozen, ten einde gemakkelijker tot luisteren te stemmen, krachtiger in de ziel te grijpen. Hoofddoel was hare levens- en wereldbeschouwing te ontwikkelen, lucht te geven aan haar ontstemd gemoed, vooral, dunkt me, wilde zij haar agnosticisme luide, met nadruk doen spreken.... De hoofdgedachten, door Mej. Lohman in hare romans neergelegd, kenmerken zich daarom ook niet door nieuwheid of oorspronkelijkheid. Vele hedendaagsche ongeloovigen huldigen dezelfde wereldbeschouwing, slaken in dicht en ondicht ongeveer dezelfde klachten. » — Een lezenswaardige studie over den *Jan Joest van Kalkar*, den schilder der altaarvleugelen van Kalkar door P. Albers. — *Zwart licht* door L. Th. de Groot, voor liefhebbers van photographie. — Voorts eene uitvoerige bespreking van Dr Schaepman's betoog: *Het burgerlijk huwelijk der roomsch-katholieken in Nederland*, en een brief van wijlen Prof. Matthijs de Vries aan P. Becker over den tekst der Imitatio Christi: *O teporis et negligentiæ status nostri*, een der sterkste bewijzen voor den Nederduitschen oorsprong der Imitatio. De schrijver zal in 't Dietsch gedacht hebben, de uitroeping eischtte er een genitif, van daar *teporis* dat men anders niet uitleggen kan.

Nederlandsch archief voor kerkgeschiedenis, 2, bevat aloude Nederlandsche proza-verhalen over de geboorte van Jezus, door C. De Vooys. De schrijver bespreekt eerst het Bonaventura-Ludolphiaansche Leven, vroeger door Molle behandeld. Een ander Leven in proza bevindt zich te Brugge, van 1487. Een ander verhaal komt voor in een Brusselsch Nr der 16e eeuw. Door 't zoeken naar paralellen wint dit artikel in belangrijkheid.

Anzeiger des germanischen Nationalmuseums. 4. Dit werk verschijnt nu in afgeronde afleveringen. De voor ons liggende bevat, behalve het vervolg der geschiedenis van het museüm, aankoopen, geschenken, enz. eene voorstelling naar de nieuw aangeworven schilderij van LUCAS VAN LEIDEN : *Moses, water doende springen uit de rots.* Daaraan is toegevoegd het portret van den meester, door hem zelven geschilderd, en tekst van Franz Dülberg.

Ook vinden wij hier een St. Joris-beeld uit de eerste helft der 15e eeuw, medegedeeld door Richard Grundmann.

Das litterarische Echo. 15 Febr. 1901.

Litteraturvergleichung (Louis P. Betz). I. Kort historisch overzicht van de wetenschap der vergelijkende letterkunde. II. De letterkunde van een volk moet beschouwd worden in 't licht der wereldliteratuur. Een betrouwbaar oordeel over de eigen letterkunde kan maar geveld worden nadat men een blik heeft geslagen op de algemeene. — Wat de vergel. letterk. zooal doen moet : bestudeeren 't ontstaan en omzwerven der sagenstof, der sprookjes, mythen enz.; den invloed nagaan der oude letterk. op de moderne; navorschen de geschiedenis der behandelde stof, hoe sommige typen en motieven van een volk overgaan naar een ander; de wederkeerige inwerking gadeslaan van de eene moderne letterk. op de andere; een synthetisch overzicht geven van de tijdperken in de litteratuur, van de letterkundige stroomingen, van de nationale letterkunden in hun samenhang met die der wereld. — *Aus dem Engeren : Oldenberg-Bremen* (Franziskus Hähnel). Heinrich Bulthaupt (geb. te Bremen, 26 Oct. 1849) is vooral bekend door zijn tooneelstukken (o. a. Timon von Athen) ofschoon hij ook naam heeft als romanschrijver, lyricus en criticus. — Otto Gildemeister (geb. 13 Maart 1823) gaf voortreffelijke vertalingen van Byron en Shakespeare. — Andere vermeldenswaardige letterkundigen uit Oldenburg-Bremen zijn : Bernhardine Schulze-Smidt (romans- en reisherinneringen), Emil Roland (novellen en gedichten), Oskar Mysing (romans). *Aus der Werkstätte der Shakspere-Gesellschaft* (Dr Alois Brandl). Iets over de reden waarom en over de wijze waarop de Engelsche meester door genoemd genootschap bestudeerd wordt. — *Per Hallström* (Ernst Brausewetter) is een Zweed (geb. 1866 te Stockholm) die voornamelijk romans en novellen schrijft, uitblinkend door schilderachtige aanschouwelijkheid, gloeiende kleurenpracht, diepe en veelzijdige menschenkennis. *Der Falke*, een novelle van Hallström.

— Maart 1901.

Wildenbruch als Dramatiker (S. Lublinski). Wildenbrucht slaagt best in het dramatiseeren van een episode uit de geschiedenis; zijn meerderheid ligt in het tegenover elkaar stellen van volksmenigten, in een gezond realisme, in een kloeke, juiste zielsontleding. Zijn beste stukken « General Feldoberst », « Gewitternacht » en 't 2e deel van « Heinrich und Heinrichs Geslecht » zijn wel geen treurspelen zooals Schiller, Hebbel en Ludwig er schiepen, maar toch goede nationale

theaterstukken, naar « Jong-duitsche » opvatting. — *Bismarcks Briefe* (Frieda Freün von Bülow). Hier wordt de aandacht gevestigd op een bundel van 506 brieven door Bismarck aan zijn bruid en gemalin geschreven. *Neue religiöse schriften.* Walter Wolff bespreekt een viertal onlangs verschenen boeken van godsdienst-wetenschappelijken aard. *Wilhelm Hertz*, Harry Mayne bespreekt de verzamelde dichtwerken van Hertz, wier beste gave is de onberispelijkheid van den vorm. — *Dranmor*, eigenlijk Ferdinand Schmid, een Zwitser, geeft in zijn « Gesammelte Dichtungen » blijken van een verdienstelijk dichterstalent.

Zeitschrift für christliche kunst. 11. Het hoofdartikel bevat eene beschrijving van de reliekenschrijn der heilige Regina te Osnabrück, uit de dertiende eeuw, met afbeeldingen. Alle lezers der *Dietsche Warande* hebben reeds voor eenige jaren door von Bezold nader leeren kennen, hoezeer de Saksische kerkelijke kunst met de Belgische samenhangt. Daarom is elke bijdrage tot nader kennis dier kunst voor België van belang.

Stimmen aus Maria Laach. LX, 1. brengt een belangrijk artikel van H. Pesch, *Die Pflicht im Wirtschaftsleben* en over *Die Renaissance des Alterthums* in China, van J. Dahlmann. Die Renaissance dagteekent van het jaar 124. Aan rijkdom en omvang der letterkundige voortbrengselen is geen land bij China te vergelijken.

Annales archéologiques. XIV, 3 en 4. bevatten eene belangrijke studie van De Pielle de la Nieppe over de krijgskleeding en de wapenen van de 12e, 13e en 14e eeuw, naar zegels en grafsteenen bewerkt; voorwaar geene gemakkelijke taak, doch door de authenticiteit der uitkomst des te verdienstelijker.

Revue des deux Mondes. 1 Febr. 1901.

Sœur Jeanne de la Croix, 1^{e} partie (Mme Mathilde Serao). — Een novelle die ons op dramatische wijze de uitdrijving verhaalt van Napolitaansche kloosterzusters. Een dier nonnen neemt haar intrek bij haar getrouwde zuster; ze werkt daar als dienstmeid en geeft liefdadig het weinige geld weg dat ze nog bezit. Met die diensten is die getrouwde zuster niet tevreden. Daar ze in schulden steekt, speculeert ze op de restitutie (van staatswege) van 't kapitaal dat Joanna bij haar intree in 't klooster heeft moeten storten. Doch de staat restitueert niet en geeft slechts een klein pensioen. Zuster Joanna wordt onmeedoogend op straat gezet. — Deze novelle heeft voor Frankrijk het belang der hoogste actualiteit. — *Le Prologue du dix-huit Fructidor. II. Le général Pichegru à l'armée du Rhin* (Em. Daudet). Hier wordt bewezen dat men Pichegru ten onrechte van verraad heeft beschuldigd. Toen hij den 20 Sept. Mannheim binnenmocht en den 29 Oct. die stad moest verlaten was zijn gedrag onberispelijk. Of hij even vlekkeloos is in zijn volgende krijgsverrichtingen, zal later onderzocht worden. — *La religion de Nietzsche* (M. Alfred Fouillée) « Nietzsche en est resté au naturalisme païen, sans même arriver à comprendre ni le sens du christianisme, ni le sens de l'idéalisme contemporain. Les élans sublimes de son lyrisme ne réussissent pas à voiler les contradictions et les impuissances de sa pensée philosophique. » — *Voyage au Japon. V. L'imagination* (M. André Bellesort). De verbeelding der Japaneezen is onpersoonlijk, d. i. al de Japaneezen kijken met dezelfde oogen, krijgen van natuur en menschheid dezelfde indrukken;

hun visioenen hangen eng samen met de werkelijkheid; en toch is die strenge nauwkeurigheid gehuld in een bevallig droomenwaas. De kunstwerken van dit volk dragen alle den stempel van deze verbeelding. Deze verbeelding wordt bij hen niėt genoeg beheerscht door 't verstand, niet genoeg veredeld door 't gevoel. — *Le mécanisme de la vie moderne. La publicité* (M. le Vicomte George d'Avenel.) Belangwekkend artikel *La Pléiade française. Joachim du Bellay* (1525-1560) (M. Ferd. Brunetière.) Schets van het leven en de werken van dezen dichter. — *Au seuil d'un siècle. Cosmopolitisme et nationalisme* (Vicomte E. M. de Voguë.) In medio virtus, zegt de schrijver. — *Revue scientifique. L'éclairage par le gaz* (A. Dastre). — *Chronique de la quinzaine, histoire politique* (Francis Charmes.)

— 15 Febr. 1901.

Sœur Jeanne de la Croix (Mme Math. Serao) 2e en laatste deel. — *Impressions de France. — I. Le Centre-Arnay-le-duc. — II. Les Cathédrales. — III. L'aître saint-Maclou.* (Gabriel Hanotaux). Wie eenige teugen echte fransche lucht wil inademen, leze deze frissche beschrijvingen. — *L'Encyclopédie* (Ern. Faguet). Een artikel geschreven naar aanleiding van een werk van M. Ducros over de Encyclopedistes, E. Faguet besluit : « On peut donc parler de la faillite philosophiques, politique et morale de l'Encyclopédie. Elle a beaucoup moins pensé qu'elle ne l'a cru. Mais elle a réuni les connaissances humaines dans un tableau assez vaste, assez clair et très bien ajusté à la commune mesure des intelligences. Elle a été pénétrée d'un esprit d'humanité et de bienveillance pour les meurtris et pour les faibles, qui fait oublier bien des intolérances et des étroitesses. Elle a éveillé, non sans vigueur, l'attention des mauvais esprits, mais aussi des esprits justes, sur des abus criants et des iniquités détestables ». — *Le Conseil international des femmes*, 1e partie (Th. Bentzon). Merkwaardige bespreking van een lijvig verslag over een in 1894 gehouden Vrouwencongres. Dit verslag toont ons de vrouw in de nijverheid, in de opvoeding, in de staatkunde en in het maatschappelijk leven. — *Le Prologue du 18 Fructidor III. Pichegru et les émissaires de Condé.* (E. Daudet). Pichegru heeft nooit zijn land willen verraden, nooit zich zelf willen onteeren. Maar « il a fourni lui-même des armes à la calomnie par une imprudence coupable, laquelle laisse planer une ombre sur sa conduite et oblige l'historien de ces heures obscures et troublées à s'entourer, pour le justifier, de toute la lumière de documents irréfutables et d'évoquer, dans un cadre de vérité, le souvenir de ses actes de soldat abominablement dénaturés par ses calomniateurs. » — *Avant le Soir*, schoon gedicht van Gabriel Vicaire. — *Un conflit de Races, Américains et Philippins* (André Lebon). — *Le Drame espagnol et notre théâtre classique.* (R. Doumic).

Le Correspondant. 10 Febr. 1901.

Vingt-cinq ans d'enseignement supérieur libre (A. de Lapparent.) Schrijver viert de « zilveren bruiloft » van het Instituut catholique en geeft ons in 't kort de geschiedenis van dit gesticht (1876-1901). — *Le Centenaire du Concordat* (François Carry). Levens- en karakterschets gewijd aan de nagedachtenis van Kardinaal Consalvi, die juist 100 jaar geleden, met den geweldigen, sluwen Bonaparte over het Concordaat onderhandelen moest. In die netelige zaak vooral blonken zijn gaven uit: zijn kalme onverschrokkenheid, zijn onverbreekbare getrouwheid aan den H. Stoel, zijn voorzichtigheid, zijn diplomatisch

vernuft. — *Le duc de Broglie, historien de l'Eglise.* Paul Allard zegt van 't werk « l'Eglise et l'Empire romain au IVe siècle » (1856-1859). « 't Ware moeilijk een schooner apologie van Christendom en Kerk te vinden dan deze; hier geen pleidooi van één vooringenomen schrijver die de feiten plooit naar de eischen zijner thesis, maar een pleidooi zich losmakend van de feiten, van feiten door een vrijen geest verhaald en door een verlichte rede beoordeeld. » — *Le duc de Broglie dans la retraite.* Gelaten, stil, zedig, godvruchtig, liefdadig en werkzaam, zoo was de hertog, zegt Pierre Morane, toen hij zich uit het openbaar leven had teruggetrokken. — *Le P. Gratry et le Cardinal Perraud.* (H. de Lacombe.) P. Gratry « de Malebranche der XIXe eeuw, een Malebranche minder sarcastisch maar menschelijker » werd uit een onverdiende vergetelheid gered door een werk van Kardinaal Perraud. (Le P. Gratry, sa vie et ses œuvres.) Deze priester bekleedt op wijsgeerig gebied een voorname plaats én door het oorspronkelijke en scheppende der gedachte, én door den glans van het talent én door den invloed op zijn tijdgenooten, geloovige en ongeloovige. — *Le Roman Nuptial,* slot van een roman van Léon Barracond. — *Lettres inédites de Théodore Jouffroy,* uitgegeven door A. Lair. — *Une amie de Mme de Chateaubriand* avec des lettres inédites. (Edmond Biré.) Er is spraak van Sophie-Josèphe de Witte geb. 6 Dec. 1792, die in 1819 Mme Bayart wordt en van haar betrekkingen met Mme de Chateaubriand. — *Une carrière de politicien et de policier. Fouché, d'après une récente publication* (L. de Lanzac de Laborie.) Fouché speelde een groote rol eerst als politicus in de omwenteling, daarna als policieman onder Napoleon. « Voor hem was alles ondergeschikt aan zijn heersch- en baatzucht; » « hij was bovendien een schurk ». — *Renaissance dramatique en Angleterre. (M. Stephen Phillips)* (Augustin Leger.) Tegenwoordig hebben in Engeland de treurspelen « Paolo et Francesca » en « Herodes » van St. Phillips een uitbundigen bijval. — *Verdi, l'homme et l'œuvre* (Michel Brenet.) Schets van het leven en de werken van den grooten Italiaanschen toonkundige die onlangs gestorven is (1813-1901).

— Het nummer van 25 Februari 1901 is van begin tot einde lezensweerd. Eerst een interessant artikel van den geschiedschrijver van Ryssel, P. de la Gorce, over la France après Sadowa.

Een tweede allermerkwaardigst artikel van Etienne Lamy over de vrouwenkwestie : *La femme et les penseurs.* Schrijver duidt aan wat de Kerk voor de vrouw heeft gedaan, *alleen* heeft gedaan en hoe de vrouwen, van hunnen kant, de trouwe bondgenooten waren van den christelijken invloed. Onder de *denkers* mag Etienne Lamy zeker plaats nemen, want zijne artikels over die moeilijke kwestie zijn diep doordacht en afdoende uiteengezet.

L'Impératrice Augusta van M. André leert ons het nieuw verschenen boek *Kaiserin Augusta* van von Hermann von Petersdorff, kennen, en daarbij de zoo innemende, hoogst begaafde en ontwikkelde figuur eener edele en vrome vrouw.

Eindelijk *Problèmes historiques* von P. Pierling bewijst dat Keizer Alexander I van Rusland op het punt stond den Katholieken Godsdienst te erkennen en in te voeren, toen hij door den dood verrast wierd.

The Nineteenth Century and After, No. 288, February 1901 (pp. 197-376). Zouden de uitgevers het vraagstuk van den naam des tijdschrifts niet eens opnieuw en beter oplossen? Het bijvoegen van *and After* is omtrent het armoedigste wat zij konden doen. Nog

liever hadde ik gezien : *The present Century, formerly : The Nineteenth Century*, het laatste eerst in groote letters, binnen eenige jaren kleiner, waarna het eindelijk, desbelust, kon wegvallen.

Opmerkelijk is het, dat er in het Februari-nummer, onder de 16 verschenen artikels, geen enkel van eene vrouw is : zulks gebeurt in dit groote Engelsche tijdschrift zelden, want — arm Vlaanderland! — het heeft meer medewerksters dan *onze* tijdschriften lezeressen. Laat mij in 't voorbijgaan drukken op dit punt van het allergrootste belang, gevolg van een slecht onderwijs; een groote wensch is, dat de vrouwen met ons in gemeenschap der gedachten zouden treden, met ons Vlaamsche maandwerken lezen in plaats van feuilletons; in de tijdschriften zou mede gezorgd moeten, dat zij niet voor mannen alleen belangrijk zijn.

Engeland is in den rouw. De slag waarvan ieder wist, dat hij vroeger of later vallen moest, maar dien allen uit hunnen geest hielden als iets waar niet mocht aan gedacht worden, is nedergekomen gruwzaam schielijk, en het nieuwe jaar, de nieuwe eeuw, somber en nederdrukkend in vele opzichten, heeft ter bekroning der smarten den dood der Koningin medegebracht. De hardnekkigheid om het denkbeeld harer dood en der gevolgen ervan verre weg te houden, was toe te schrijven aan de diepte des eerbieds en der verkleefdheid jegens haar, den eerbied en de liefde die iemand gelooven doen, dat het dierbaarste lid van zijn gezin hem niet kan ontnomen worden. Nu is het eene bedwelming over gansch het Britsche rijk. *The Nineteenth Century* beschrijft die gevoelens in een artikel, eene ode gelijk (pp. 199-205).

De vorst van Baroda, *Maharajah Sayagi Rao Gaekwar* beschrijft (215-225) hoe hij in Indië zijnen dag overbrengt. Zijn paleis te Baroda heeft 5.000.000 fr. gekost; het klimaat is er heet; in den zomer moet hij weg, des te meer daar hij aan zenuwziekte (neurasthenia) lijdt. 's Morgends gebed door de Brahmins, ontbijt met brood en melk, een rijtoertje, dan studeeren : wijsbegeerte van Griekenland en Indië, geschiedenis van Engeland, Indië, Griekenland en Rome; hij houdt van Gibbon; hij leest Bryce's *Democracy*, Tocqueville, Stuart Mill, Fawcett; hij is van Herbert Spencer's gedacht over opvoeding, doch leest zijne wijsgeerige werken niet. Middagmaal met zijne kinderen en officieren te 11 ure; de vrouwen eten afzonderlijk. Geen rundvleesch in Indië, natuurlijk. Daarna rust, of nog dikwijlder staatszaken; hij laat het bestuur aan geene hofmeiers over. Te 4 ure bezoekt hij zijne vrouw; de vrouwen zijn opgesloten en gesluierd. Een rijtoertje met zijn gevolg. Hij heeft op jacht twee drie tijgers en een leeuw geschoten; leeuwen worden zeldzaam. Zijne opvoeding is Engelsch geweest; zijne zonen worden in Engeland opgeleid. Zijne reizen in Europa hebben hem goed gedaan : niets gelijk dat voor de verstandsontwikkeling. Hij is fier op zijne vrouw : zij moest geopereerd worden, wilde geen chloroform nemen, « stapte met vasten tred tot de plaats des lijdens, en onderging met een glimlach op het gelaat de voorbereidende behandelingen. » Zij leest veel, Engelsche en Indische bladen, heeft kennis in Europa gemaakt met ontwikkelde dames. « Wij zijn beiden zoo overtuigd van het nut der opvoeding, dat wij besloten hebben, onze eenige dochter bijna zoo hoog op te brengen als onze zonen. Wij achten dat eene welopgevoede dame in huis beter bekwaam is, licht en waar geluk te verspreiden.... » Dat komt rechtstreeks uit Indië, ons tot voorbeeld.

ARTHUR B. MARKHAM, M. P. (pp. 226-239) zou willen dat de thans bestaande goudmijnen van Transvaal, na den oorlog minder belast

werden en in staat gesteld met minder onkosten te werken. Loonsvermindering, lastenvermindering, spoorwegkostenvermindeiing; onwillekeurig denkt men bij 't lezen, dat de man aandeelen moet hebben. *John Macdonell* (367-376) integendeel wil hooger loon voor de negers. Te knippen uit de twee artikels : Enkel zwarten doen het eigenlijk werk in de mijnen. De blanken doen het vloeken en zweepen. Nooit zal een blanke hetzelfde werk doen als een neger, met hem op denzelfden voet willen gesteld worden. Het is zeer moeilijk voor wie niet in een tweerassig land heeft geleefd, te beseffen wat de kracht is van het woord « rassengevoel ». Het geloof der 18e eeuw, dat alle menschen gelijk zijn, vervalt. Velen zijn van het tegendeel overtuigd. De blanken moeten over de andere rassen heerschen en ze als minderen behandelen.

Rechter ROBERT ANDERSON (268-284) : « Ons uitzinnig stelsel in het misdaden straffen. » Wij betreuren met recht de barbaarschheid waarmede vergane geslachten hunne misdadigers behandelden. De verzorgde gekheid van onze hedendaagsche stelsels zal de verbazing der toekomst gaande maken. Barbaarsch was de oude gewoonte, maar doeltreffend ook. In die ruwe dagen bekwam de boosdoener geene « plaats tot berouw » maar evenmin gelegenheid om nieuwe schelmstukken te plegen. De dieven van beroep, die hunnen stiel gekozen hebben als sportsmen, moeten in bewaring gehouden worden voor goed. Wanneer, na herhaalde vermaningen, een man blijkt zedelijk melaatsch te zijn, een boosdoener in aard en gewoonte, dan is hem vrijstellen even bot en slecht als een pokkenlijder tusschen de menschen te laten komen.

GEORGES MOORE (285-295). « Eene pleitrede voor de ziel van het Iersche volk. » Merkwaardig artikel over de Iersche taalbeweging, belangrijk vooral voor ons Vlaamschgezinden.

Latijn is duizend jaar lang de taal van gansch Europa geweest. Van al die boeken blijft ons geen enkel als letterkundig gewrocht. Dante begon als Latijnsch dichter, en bracht niets voort van belang. Milton schreef in 't Latijn ; Horatius en Catullus zouden beleefd geglimlacht hebben. Milton en Rossetti schreven met beter gevolg in het Italiaansch, en Swinburne in het Fransch. — Het Engelsch moet in 't kort ophouden letterkundig te zijn, overgelaten aan bankiers en romanschrijvers. Letterkunde heeft steeds gebloeid in maagdelijke talen. In het midden der laatste eeuw dreigde het Fransch de taal van Rusland te worden, en ware 't aangenomen geweest door Russische schrijvers als hun letterkundig middel, meent gij dat Tolstoï en Tourgueneff met dezelfde innerlijke kracht zouden leven in het Fransch als in het Russisch? Boheemsch wordt tegenwoordig overal geschreven en gesproken in Bohemen, waar de taal over veertig jaar te niet scheen. « De Vlaamsche taal, die vijf-en-twintig jaar geleden zelden te Brussel op straat gehoord werd, is er nu veel drukker te vernemen, en het is niet onwaarschijnlijk dat het toekomende geslacht der Belgische schrijvers in het Vlaamsch zal schrijven. » « In der waarheid mag het gezegd worden, dat over geheel Europa de wensch uitkomt om de kleine talen te behouden, alsof de Natuur het gevaar der eentonigheid gevoelde welk een groot rijk medebrengt, en alsof zij op hare eigen geheimzinnige wijze het kwaad te keer ging. » In Ierland is men over vijf jaar begonnen, en reeds bestaan 150 vertakkingen van het taalverbond, het vooroordeel is weggesmolten, het is eene eer, Iersch te kennen; men wil de taal in het noorden, in het westen, in het zuiden, in het oosten, en de vraag, of de Iersche kinderen hunne taal mogen leeren in de scholen die zij betalen, is voor het eerst besproken gewees

in den laatsten zittijd van het laatste Parlement. Doch — kijk, dat is alles gelijk bij ons! — er is tegenstand van de Engelschen geweest: daar achtte men, dat het Engelsch geschikt is om elk gedacht van 't menschelijk brein wedertegeven, en met eene letterkundige grootheid als Shakespeare en Milton.... enz. De Iersche afgevaardigden spraken zonder kennis of overtuiging.... zij zijn bezig geweest met onderlinge twisten, en zijn eindelijk vergeten dat, na godsdienst en zelfbestuur, de grootste wensch der Iersche natie was, hare eigen ziel te bezitten. Slechts in de vijf laatste jaren is Ierland ertoe gekomen, duidelijk in te zien dat het redden zijner ziel onafscheidbaar is van het redden zijner taal. — Het vraagstuk komt eerlang opnieuw te berde. De *Times* beweert dat Iersch sedert 200 jaar geene letterkundige taal meer is. Moore antwoordt met eenige gedichten voor den dag te halen, binnen de tien laatste jaren geschreven, die met al het Engelsch van dezen tijd durven vergeleken worden. Het publiek is wellicht niet talrijker dan dat van Homerus. Menschelijk redeneerend gelooft men, dat onder honderd miljoen die dezelfde taal spreken, lichter een groot dichter zal opdagen dan bij weinige duizenden, met eene onbekende, mispre-zen taal, tusschen rotsen en barre kusten. Maar de logiek der Natuur is anders dan de onze, en zij schijnt de groote natiën dagbladschrijvers, de kleine, dichters te hebben toegezegd. Zoo heeft zij ook in het Noorweegsch gesproken.

Douglas Hyde is de Iersche dichter onzer dagen. Georges Moore geeft eene vertaling: zwak beeld van het oorspronkelijke, voorwaar. Nu ga ik deze vertaling nogmaals vertalen in proza: dan blijft er niets dan de gedachten. Van de zes gedichten zal ik er twee geven. Het volgende spreekt van de eenzaamheid, die het grootste onheil is voor de Ieren: hun spreekwoord zegt: liever twisten dan alleen zijn.

O als er ware, in deze wereld,
een lief plaatsken,
dat het mijne ware, mijn voor immer,
en mijn eigen alleen,
ik zou groote vreugde hebben, genoeglijkheid,
al hadde ik daarbuiten,
geen plaats ter aarde waar ik kon zeggen:
dat is de mijne.

Het is leed voor den mensch, te weten,
en het is pijnlijk,
dat er geen plaats ter wereld is
waar men om hem geeft of hem bemint;
dat er in de wereld voor hem
geen hart of hand is
om hem op zijn weg te helpen
tot het streven naar 't hiernamaals.

Het is hard en het is bitter,
en het is een zeere smart,
het is wee en het is jammer,
alleen te zijn;
't is eender waar gij staart:
het kan niemand schelen;
het kan op 't einde, waar gij zijt,
u zelf niet meer schelen.

Dan komt de smart van den geest, gebonden door het vleesch; — de zang der baren op de kust in de zware eenzaamheid; — het beminnend hart in de avondstilte; — en dit stormige :

De zware wolken dreigen,
en stooten bijna het dak van ons huis,
de zware donder antwoordt
op elken schicht van het gele licht.
Ik, alleen in mijne kamer,
die nauw is, en warm en klein is, gezeten,
kijk naar den woedenden hemel
en luister naar den wind.

Ik was blijde, levenslustig
op den jongen morgenstond van gisteren,
maar toen de avond kwam
was ik als een dood man,
Ik heb geen denkbeeld van hoop meer
dan voor een bed van klei
dood is mij 't zelfde als leven
Van nu aan, na 't woord dat ik gisteren hoorde.

Laat de donder grollen, de bliksem springen,
nederschietend van den berg —
ik zal spier noch lid verroeren,
al valt hij op mij en verplettert;
laat de donder kraken, de regen kletteren
tot de aarde verdoken, verdronken is :
blijdschap, geluk zijn mij ontvloden,
dood of leven is mij gelijk, van gisteren.

Douglas Hyde heeft ook in 't Engelsch geschreven, maar gelijk Dante-Milton in 't Latijn.

Groote rijken als China, Babylonië, Perzië, Rome, zijn onvruchtbaar in kunst en letteren. Wij kunnen aan eene nieuwe barbaarschheid slechts ontsnappen door het behouden der kleine talen. Er is iets onuitsprekelijk grievends in de vernietiging eener taal. De verbrijzeling van eene enkele afzonderlijke ziel is een beweenlijk schouwspel, maar de verdelging van de ziel eens volks is eene daad van iconoclasm erger dan het kapotschieten des Parthenons of het verbranden van Persepolis. Laat de ziel leven, en de ziel zal meer letterkunde scheppen, verwoest de ziel en er is eene macht van strevingen en godheid minder op aarde... Vernietig de taal, gij vernietigt de ziel des volks. « Ik spreek ten beste voor die geheimnisvolle sfeer van legenden en overleveringen waaruit Ierland ontstaan is en die honderd jaar krachtdadige verengelsching niet hebben doen vergaan. Met hem de overleveringen van zijn ras, zijne zangen en legenden te ontnemen, geeft gij hem niet wat het beste in Engeland is — Shakespeare, Shelley en Keats — maar de rioolpers van Londen.

HERBERT PAUL (296-306) verklaart dat hij de in de vorige aflevering door den Bisschop Hedley gegeven uitlegging over aflaten der Katholieke Kerk niet begrijpt; hij meent dat zelfs niemand dit begrijpen kan, « it is one of those things which no fellow can understand ».

Ik heb het artikel gelezen en meende het nochtans te verstaan. — Merken wij hier de getuigenis op van eenen Protestant : « Ik ben stellig niet van degenen — als er zulken bestaan — die gelooven dat katholieke priesters aflaten verkoopen en het geld in hun zak steken. De Roomsch-Katholieke kerk is geene bedriegers-samenzwering. Alle Protestanten, of nagenoeg alle, eerbiedigen en bewonderen haar om hare prachtige instelling, hare ontzagwekkende geschiedenis, om haar zendelingswerk, opgeluisterd door zoovele heldhaftige marteldooden en edele levens. »

Prof. HUTCHINSON MACAULAY POSNETT (306-320) ontleedt *Pi-pa-ki*, of *San-pou-tsong*, (de historie der lier, of driemaal gebroken plichten) het Chineesche meesterstuk van het drama — dat door de levendige voorstelling van tegenstrijdige plichten, liefde tusschen bloedverwanten en getrouwe onderwerping aan den Staat, aan Sofokles' *Antigone* doet denken — geschreven door Kao-tong-kia, en opgevoerd in 1404. Hier is de inhoud :

Tchao-ou-niang, eene mooie jonge vrouw, en Tsai-yong, een begaafd bachelor in de letteren, zijn pas een maand in hun dorp getrouwd, toen al de geleerden tot een wedstrijd geroepen worden door den keizer. Tsai-yong gaat zijns ondanks, wordt als doctor bekroond en keizerlijk raadsheer benoemd. Doch hij wordt gedwongen een nieuw huwelijk aan te gaan met Nieou-chi. Zijn dorp lijdt intusschen hongersnood, zijne ouders, lang geholpen door Tchao, sterven van ellende. De jonge vrouw vervult de plichten des afwezigen zoons. Zij snijdt haar haar af en verkoopt het, en draagt in haren schoot de aarde om het graf op te hoogen. Dan, met eene lier ter hand, gekleed als kloosterlinge, reist zij, haar eten vragend, naar de verafgelegen hoofdstad, ontmoet de nieuwe vrouw haars echtgenoots; Nieou, in bewondering voor hare wilskracht en deugd, doet haar in de boekerij Tsai-yong ontmoeten, en hier verneemt de jonge geleerde van zijne driemaal gebroken plichten, jegens vader, moeder, vrouw; hij werpt zijne eereteekens weg en vertrekt met Tchao naar het dorp.

Tot stichting van onze provinciesteden, waar in den regel de roerendste drama's door de toeschouwers overlachen worden — ik denk hier aan *Thienen* (den Waaiberg niet natuurlijk den Casino) — is het noodig, volgens een bericht van dien tijd te zeggen, hoe de boeren van China over vijfhonderd jaar dit stuk bijwoonden.

« Waar eene jaarmarkt is, zelfs in de kleinste dorpjes, zoo eene groep tooneelspelers *Pi-pa-ki* opvoert, begrijpt iedereen hen zonder moeite — ach hoe verre van ons Vlaamsch publiek! — En wanneer zij komen aan de tooneelen van den hongersnood, van Tsai-yong die deernis bij den keizer afsmeekt, van Tchao-ou-niang die haar haar verkoopt om eene doodkist te koopen, kan men niet tusschen *al* de toehoorders — landeigenaars, moeders uit het omliggende, jonge herders, houthakkers, eerbiedwaardige grijsaards — een enkelen vinden of zijne kaken gloeien van smart; niets te hooren dan zuchten en snikken zoolang het stuk duurt. » Straks vonden wij voorbeelden in Indië, nu bij de Chineezen!

De theorie *l'art pour l'art* vindt bij de Chineezen van over 5 eeuwen niet meer genade dan bij Tolstoï. Het doel van 't ernstig drama is altijd door de Chineezen aanzien geworden als zedelijk, en zeer edel heeten zij het « de voorstelling der schoonste lessen uit de geschiedenis aan de onwetenden die niet kunnen lezen. » « Wat vindt gij in stukken zonder zedelijke strekking? » vroeg de Chineesche criticus over vijfhonderd jaar in de voorrede van *Pi-pa-ki*. « Gekke samenpraat, tooneel op tooneel waar men het gebabbel der straat kan hooren, het plat

gesprek der steegjes, de ruwe onkieschheid der liefde-intrigues. En de uitkomst? Dat 's menschen leven verward en misleid wordt, zijn hart den stroom zijner driften volgt, en hij eindelijk ten verderve gaat. »

Prof. J.-A. FLEMING (348-363) « staatshinderpalen tegen electrischen vooruitgang. » Engelsche uitvinders zijn er niet veel. De reden? Het monopolium der telegrafen sedert 1870, het onderdrukken der telefoon-maatschappij in 1877. (Hier wederaleens de veroordeeling van de Staatsbemoeiing: zoowel als Frankrijk met zijn spoorwegen, verliest Engeland met zijn telegrafen.) *Inconsistency, ineptitude, and want of prevision!*

Nieuw artikel over de Bronnen van den Islam (364-366) door Rev. W. St. CLAIR-TISDALL waarin de mahometaansche tegenspreker van verleden maand teruggeslagen wordt, als hebbende een ander boek gelezen dan dat waar spraak van is, en hebbende uit dat boek valsche aanhalingen getrokken, « he deliberately misquotes » (hij verzuimt o. a., 't woordje « *niet* » mede af te schrijven).

A. W.

Daily Mail. — Onder den zeker voor velen verrassenden titel van « The decline of English birth-rate » met den bijtitel van « some menacing figures » stond in de *Daily Mail* van 7 Januari jl. een artikel van J. HOLT SCHOOLING, waaruit het volgende denkelijk niet zonder belangstelling zal gelezen worden. Immers reeds sedert jaren wist men dat de geboortestand der bevolking van Frankrijk niet bloeiend was, maar tevens meende dat men dat het overal elders juist op tegenovergestelde wijze toeging. Nu echter komt eene stem uit het vaderland van Malthus onze gedachten dienaangaande eenigszins wijzigen.

Vooreerst voert de schrijver ons het volgende tafeltje voor oogen:

I. *Jaarlijksch middengetal der geboorten op 1000 levende personen.*

Gedurende het vijfjaarlijksch tijdvak.	Vereenigd Koninkrijk.	Engeland en Wallis.	Schotland.	Ierland.
1874-1878	34.3	35.9	36.3	26.1
1879-1883	32.6	34.0	33.6	24.4
1884-1888	31.2	32.5	32.5	23.3
1889-1893	29.8	30.8	30.9	22.7
1894-1899	29.1	29.8	30.6	23.3

Als men voor het tijdstip 1874-78 de jaarlijksche geboortekracht verbeeldt door 100, dan is zij voor 1894-98 nog slechts 85, 't zij 15 °/₀ minder.

Van 1894 tot 1898 waren er in het Vereenigd Koningrijk ongeveer 5,750,000 geboorten, met de geboortekracht van 1874-78 zouden er 6,760,000 geweest zijn, dus een verlies van meer dan 1 millioen kinderen gedurende deze vijf leste jaren alleen. Met andere woorden: op elken dag der vijf jaren 1894-1898 werden er van 500 tot 600 kinderen minder geboren dan er zouden geboren geworden zijn ware de geboortekracht even sterk gebleven als in 1874-1878.

En welke is elders de toestand? Dit wordt thans door den statisticus in het volgende tafeltje, dat een vergelijkend overzicht met betrekking tot vijf groote mogendheden geeft, verduidelijkt.

Jaarlijksch middengetal der geboorten op 1000 levende personen.

Gedurende het vijfjaarlijksch tijdvak.	Oostenrijk.	Duitschland.	Italië.	Vereenigd Koninkrijk.	Frankrijk.
1874-1878	39.4	40.1	37,0	34.3	25.8
1879-1883	38.4	37.5	36.8	32.6	24.8
1884-1888	38.1	36.9	38.2	31.2	23,9
1889-1893	37.1	36.3	36.9	29.8	22.5
1894-1898	37.3	36.1	34.9	29.1	22.3
1874-1898	38.1	37.4	36.8	31.4	23.9

Vergelijkt men nu die landen met elkander, zoo springt het in 't oog dat de toestand in Frankrijk en in Engeland ongunstiger is dan elders. In Frankrijk is de geboorteverhouding nagenoeg dezelfde zooals die in het eerste tafeltje voor Ierland is vermeld : een gelijk gevolg dat aan verschillende oorzaken is toe te schrijven. Ook de volgende tafel is weerd dat men ze inzie :

Vergelijking der geboortekracht van 12 Europeesche landen gedurende de tijdvakken 1874-1878 en 1894-1898.

Landen.	De jaarlijksche geboortekracht gedurende 1874-1878 wordt verbeeld door 100.	Naar evenredigheid, is derhalve de geboortekracht gedurende 1894-1898 slechts van	Ten 100, is het jaarlijksch verlies aan geboortekracht gedurende 1894-1898, vergeleken met 1874-1878, van
Vereenigd Koninkrijk	100	85	15
Frankrijk	100	86	14
Zweden	100	88	12
Nederland	100	89	11
België	100	89	11
Zwitserland	100	90	10
Duitschland	100	90	10
Hongarië	100	91	9
Italië	100	94	6
Oostenrijk	100	95	5
Denemarken	100	95	5
Noorwegen	100	96	4

Die cijfers moeten de Engelschen doen denken : daaruit blijkt immers dat het verlies van voortbrengingskracht, sedert 1874-78 grooter is geweest voor het Vereenigd Koninkrijk dan voor eene andere groote mogendheid. Dat verschijnsel is des te bedenkelijker daar het niet tot een paar jaar, maar tot een vrij lang tijdvak betrekking heeft.

Omroeper.

Wat de Duitsche schouwburgen niet willen opvoeren. — De « Schriftsteller und Journalistenkalender » heeft aan al de Duitsche schouwburgen de vraag gesteld : « welke stukken wijst gė a priori af? » Een eerste groep theaters antwoordt : « geene »; een tweede : « slechte »; een derde : « zulke die een talrijk personeel vorderen »; een vierde : « zulke die zeden en godsdienst aantasten ». Andere verwerpen « te geile stukken en moderne onfatsoenlijkheid », of « politieke, dubbelzinnige waar, zoogenaamde zedenbeelden » of « pikante stukken » of « antigodsdienstige » of « realistische en sociale » of « onbetamelijke » of « revolver-kluchten ». Het theater te Sondershausen weigert « de stukken van Sudermann, Hauptmann (behalve *Die versunkene Glocke*) enz. »

❦

Van Deyssels Sneeuw. « Ultra impressionisme sensitivisme » In den vijfden bundel, *Verzamelde* (deels herdrukte) *opstellen* lezen wij « Hoog in het open de wit licht dag bij verstijfde vlagen van oplicht en heenlicht strak stuipend aangewaaid, gestolten wit-wind ingekimd van de zwart-witte verten, star waterwezen kleurdenkend onder fronslucht, knapperstippelende zwartwaasjes wriemelend van vasten schuinschijn, in de stille witte allichtend onaanvoelbare glazerigheid wervelwasemend; den grond in tot ligging verstorven vaart vaal-aanlichtend in zijn voortplatting vlak vlak daar daar verder tot de verte korter, smaller, minder en duister in zich zelf zijnd al om de opstanden, de zucht en zien van zijn en op van de neering tot in-aan den hooge binnen de doos van ruimten als on-kleur rook en in breed-richting als tot vaststaan versteven regen tegen de wolkenzoldering aan, verstrekkend tot net-of-onstof, een blik van open-wijd door dun en met-zwaar tot klaar onbezond mát klaar meer dan siddering. »

Men noemt dit een « VISIE ». (*Amsterdammer*, n° 1229). De heer F. E. verklaart dit te zijn : « Een supreme effort » van den wil. De heer F. E. schijnt geen *supreme effort* gedaan te hebben om zuiver Nederlandsch te schrijven.

❦

Vuile boeken. — De *Ned. Spectator* noemt op bl. 19 de verhalen van Tovote, gelijk zij door Wilms en C° te Amsterdam worden uitgegeven, (te recht) « wormstekige vruchten rijkelijk begoten met belegen champagne » Bravo! Mijnheer Wilms, ga maar zoo voort; vuile boeken zijn *money*.

❦

Kritiek. — In de *Wiener Rundschau* klaagt Camille Mauclair putten in de aarde over den toestand der letterkundige kritiek. Hij neemt Frankrijk tot voorbeeld. Daar hebben de « Temps » et de « Débats » alleen een bestendigen criticus aangesteld. In het « Journal » bespreekt Armand Silvestre 20 boekdeelen in 200 regels, 20 van die 200 die verschijnen. In het « Echo de Paris » bestaat geen kritiek en in den « Figaro » enkel de korte notas van Philippe Gille. En niet beter staat het in de groote tijdschriften. De boekenkritiek van de « Revue des deux mondes » de « Quinzaine, » de « Revue de Paris, » de « Revue Bleue, » de « Grande Revue, » is beperkt bij de bibliographie op den omslag. Slechts de « Nouvelle Revue, » de Revue des Revues, » « Mercure de France » en de « Revue Blanche » nemen in elk nummer een ietwat uitvoerige letterkundige kritiek op.

❦

Koningin Victoria en de letterkunde. — De overleden koningin gaf den voorkeur aan romans en gedichten, evenals een alledaagsche engelsche lady. Ze las de romans van Jane Austen, Charlotte Brontë, Charles Dickens en Edna Lyall. Van de nog levende romanschrijvers bewonderde ze meest Mary Corelli en Edna Lyall. Tennyson's poëzij was voor haar een groote verkwikking en de dichter zelf een geliefde, persoonlijke vriend. « Na den Bijbel is « In Memoriam » mijn troost, » zei ze hem na den dood van den prins-gemaal. Zij zelf heeft eens een stap op lettergebied gewaagd; haar « Dagboekbladen uit het Schotsch hoogland » beleefden in Engeland elf uitgaven en werden in 't Duitsch vertaald.

❦

Japansche Romans. — De oudste Japansche roman ontstond omtrent de XI° eeuw. Tegenwoordig is de Japansche verhaalliteratuur in een overgangstijdperk. Buitenlandsche, inzonderheid Duitsche, Engelsche, zelfs Russissche voorbeelden (Turgenjew, Tolstoi) hebben op de toongevende romanschrijvers uit het land van den Mikado grooten indruk gemaakt; dientengevolge is het eigen nationaal bestanddeel bijkans geheel weggevaagd. Eigenaardig is het dat de Japansche vertellers die het verre westen zoo oplettend en ijverig doorvorscht hebben, de Fransche letterkunde geheel achteloos zijn voorbijgegaan.

❦

Algemeen duitsch taalverbond. — Dit verbond, dat thans meer dan 15000 leden telt, heeft voor doel « den echten geest en het eigen wezen van de Duitsche taal te behouden; liefde voor de moedertaal te wekken en lust om ze te bestudeeren; den zin voor haar zuiverheid en schoonheid te verlevendigen; haar te doen zuiveren van alle vreemde bestanddeelen en aldus het zelfsbewustzijn in het Duitsch volk te versterken. » Bij de taalzuivering geldt de regel: « Geen vreemd woord daar waar een *goed* Duitsch woord bestaat. » — men ziet dat de Duitschers ook met den bezem werken zoowel als wij.

❦

Hebreeuwsche letterkunde. — Het Hebreeuwsch een doode taal! Er komen jaarlijks honderden Hebreeuwsche boeken ter wereld; er bloeien Hebreeuwsche taalgenootschappen in verscheidene steden van Europa; Hebreeuwsche tijdschriften en nieuwsbladen worden gedrukt te Weenen, te Warschau, te Odessa, te Krakau, te Londen, te Chicago, te Jerusalem. En die Hebreeuwsche letterkunde heeft weinig gemeens met Abraham, Isaac of Jacob; ze is gansch modern. Maeterlinck vermoedt waarschijnlijk niet, dat hij geestverwante medestrijders heeft in Rusland en Polen, en meer dan een Essai zou ook door Georg Brandes gaarn gelezen worden. Om Nietzsche kijft men in 't Hebreeuwsch even fel als in 't Duitsch, en een Richard Dehmel ontbreekt ook in de Hebreeuwsche letterkunde niet; de meeningen zijn even zeer verdeeld over hem als over het Duitsch voorbeeld.

❦

Franz Courtens. — Een waar feest voor de oogen is de tentoonstelling van Franz Courtens' werken, thans in Antwerpen geopend. Men slooft zich soms uren af in eene expositie; hoofd en beenen worden om strijd vermoeid, en niet half het genot valt den toeschouwer te beurt, dat hij hier met een dertigtal stukken — alle meesterlijk, alle even frisch en malsch — smaakt. Franz Courtens is ongetwijfeld de eerste landschapschilder onzer dagen. Reeds over eenige jaren had ons eene tentoonstelling zijner werken, in Antwerpen, verrast door de kracht,

de waarheid, de afwisseling der tafereelen. Thans heeft hij eene onbetwistbare meesterschap bereikt. — Een achttal groote doeken, vol licht, vol kleur, vol blij leven of innemende poëzie — « Nakende herfst » onder andere, en in 't kleiner « De beukendreef », « de Winter nadert » — het innigste gevoel voor 't natuurschoon van ons grauw, stil Noorden — « In de heide », « Overtrokken lucht » een zeegezicht met grauw-groene, witgetopte baren — eene breede voorstelling, de frischste kleuren, de ongezochtste eenvoudigheid bij het flinkste zwaaien met den borstel, plaatsen dezen schilder op den eersten rang onder zijne kunstbroeders. Deze is echt Vlaamsche kunst, onbewimpeld en vrij, malsch en kleurig, maar ook bedeeld met het fijnste natuurgevoel. Moge den weg, door Franz Courtens ingeslagen, door velen gevolgd worden, zoo niet met zijne meesterschap, dan toch ten minste met zijne breedheid van opvatting en getrouwheid van voorstelling! M. E. B.

❦

H. Sienkiewicz. — Hoe de schrijver van *Quo Vadis* werkt : Sienkiewicz's genie is gewoonlijk vol kalmte. Langen tijd koestert hij in zijn brein het plan voor een nieuw werk; hij wikt en weegt het, en wendt het naar alle zijden. Wanneer hij het voldoende heeft doorgrond, werpt hij er de groote lijnen van op een vel papier. Voor de samenstelling van zijn werk wordt zijn tijd in weken, niet in dagen, verdeeld. Opgesloten in zijne schrijfkamer, zondert hij zich volkomen af, leeft met de wezens, die in zijne boeken treilen en zeilen, blaast hun zijn levensadem in, lacht en weent met hen. Hij schrijft vlug en schrijft nooit over. Hij werkt van 8 tot 1 uur. Soms schrijft hij nog eenige bladzijden in den namiddag, maar nooit des avonds.

❦

Stijn Streuvels door Kloos in *De Nieuwe Gids* geprezen : « Men moet wel voorzichtig zijn met absoluut prijzende literaire uitspraken, waar toch, meen ik, op grond van zijn breed- en diep-, zijn zuiver en innigmenschelijke beteekenis, de besliste verzekering te mogen geven, dat Stijn Streuvels als artist, onsterflijk zal zijn. »

Over Stijn Streuvels krijgen wij binnen kort eene uitvoerige studie van E. H. A. Cuppens.

❦

Kufferath. — De *Guide musical* nr 6, wijdt uit over de nieuwe opera *Louise* van Charpentier op eene wijze die duidelijk bewijst dat de bestuurder der *Monnaie*, waar het *als tekst* zeer onbeduidende kunstwerk tegenwoordig vertoond wordt, dezelfde persoon is als de criticus, of liever de loftrompetter.

❦

Kon. Vlaamsche Academie. — *Zitting van 20 Februari.* — Kanunnik Daems doet eene bibliographische mededeeling over het boek « Gheel in beeld en schrift », door Kanunnik Janssens. — De begrooting voor 1901 wordt goedgekeurd. — Een voorstel van den heer Coopman tot wijziging der wetten wordt in aanmerking genomen. — De heer Bols deelt eene verzameling brieven mede uit het begin dezer eeuw en betrek hebbende met de Vlaamsche Beweging. — M. Teirlinck leest eene studie over « Kriekeputte », een plaatsnaam uit *Reynaert De Vos*. — De bestuurder doet een merkwaardig verslag over de laatste afleveringen van het Woordenboek der Nederlandsche Taal. Deze drie voordrachten zullen verschijnen in de *Verslagen*.

Voor de wedstrijden van 1901 zijn ingekomen : 4 antwoorden over de *Germaansche Goden- en Heldenleer*, 6 over de *Kinderspelen*, éène over de beschrijving van de *Visscherssloep* en éene over het *Ambacht van den loodgieter en zinkbewerker*.

Koninklijke Academie. Vergadering van Februari. — Professor van Leeuwen toont aan dat het « paard van Troje » niets anders was dan een schip, een « balkenpaard; » Vondel zegt in Gysbrecht : « Zeepaard ».

Davidsfonds. — *Zitting van het Hoofdbestuur, op 21 Februari.* — Door den heer Veltkamp, penningmeester, wordt verslag gegeven over den toestand der kas. Uit hoofde der groote kosten, voortvloeiende uit de viering van het 25-jarig jubelfeest der vereeniging, zullen er dit jaar besparingen te doen zijn.

Het voorloopig program voor het feest wordt vastgesteld : plechtige dankmis, algemeene vergadering, letterkundige zitting, banket. — Daags nadien huldebetooging aan wijlen hoogleeraar Willems, met aanbieding, namens de Hoogeschool van Leuven, van zijn borstbeeld, aldaar te plaatsen.

Het jubelfeest is gevierd in 35 afdeelingen (enkele andere zonden nog hun verslag daarover niet in).

Een werk over de herdenking van den Boerenkrijg, in 1798, met vele platen versierd, zal worden uitgegeven, alsmede een geïllustreerd werk over bouwkunde door den heer Alf. van Houcke.

Het Hoofdbestuur zal door den algemeenen Secretaris vertegenwoordigd zijn bij de huldebetooging aan Krüger, te Utrecht, op 4 Maart eerstkomende. Een adres van sympathie aan Krüger en zijn heldhaftig volk zal hem worden aangeboden.

Verder werden eenige quaestiën besproken van louter huishoudelijken aard. Voortaan zullen geene hulpgelden aan schrijvers of uitgevers meer gegeven worden voor boeken, niet door het Davidsfonds uitgegeven.

Twee nieuwe afdeelingen (te Loon en te Verviers) zijn gesticht.

— *Zondag 10 Februari*, voordracht te Dendermonde, door G. Lefevre; onderwerp : Handel in Vlaanderen in de XIIIe en XIVe eeuwen.

— *Maandag 4 Maart*, te Zele, concert met voordracht door E. H. A. Van Hecke : Een jaar als aalmoezenier bij het leger in Transvaal.

— Aan de inschrijvers wordt thans uitgedeeld : *Jaarboek* voor 1901 en *Mengelingen VI*, bevattende Albrecht Rodenbach, De Tien geboden van den Vlaming, Eenige dagen in de Luiksche en Luxemburgsche Ardennen. Het Werk, Zelfopoffering, Kanunnik Martens (met portret), Gustaaf Bols (met portret).

— De afdeeling Brussel heeft een verslag uitgegeven van hare werkzaamheden van hare stichting tot heden.

† **Peter Benoit.** Wij hebben, in den jaargang 1892 van dit tijdschrift, eene schets gegeven der werken, der verdiensten van den afgestorven meester, die verleden Vrijdag, den 8sten Maart, zoo bitter aan de toonkunst is ontvallen.

Hoe weinig dachten wij toen, bij 't aanschouwen van zijn portret, dat

hij ons na z [illegible] aren zou worden ontrukt; hij was toch eerst aan den herfst des l[illegible] gelijk zoo vele andere groote meesters, op zijnen ouderdo[illegible] dige diensten aan de toonkunst kunnen bewijzen.

Vlaamsch België (waarom kunnen wij niet zeggen « geheel België »? Men weet het : nog staan de twee talen niet op gelijken voet; nog vraagt men in 't walenland : « C'était donc un homme de mérite! » In het vrijere Zwitserland zou zulk eene vraag niet voorkomen; omdat aldaar de eene taal de andere niet zoekt te overheerschen) — Vlaamsch België dan is geschokt door het groote verlies van den stichter des Vlaamschen Conservatoriums, van den hoogst begaafden toonzetter, wiens werken ook in 't buitenland niet onbekend en zelfs gemeenzamer zijn, dan in vele provinciën van zijn eigen vaderland, gelijk het trouwens met Conscience eveneens het geval was.

Vlaamsch België moge en zal de diensten nooit vergeten welke Benoit door zijn onafgebroken werken en streven daaraan heeft bewezen! Hij heeft door het componeeren op Vlaamschen tekst tevens een grooter offer gebracht dan velen vermoeden, maar een offer dat steeds door alle diegenen zal worden gewaardeerd waaraan de Nederlandsche taal lief is en die Benoit's eigen woorden hebben leeren verstaan toen hij zeide dat de gezongen zoowel als de gesproken taal de onmiddellijke uitdrukking moet zijn van den natuurlijken aanleg eens volks of van dat gedeelte der natie wat men wil beschaven en veredelen.

God zegene Peter Benoit in de eeuwigheid!

† **Paul De Vigne,** Gentsche beeldhouwer, schepper van het gedenkteeken ter eere van Breidel en De Coninck, te Brugge, het standbeeld de Haerne te Kortrijk, het beeld Van Houtte te Gentbrugge, het monument Anspach te Brussel. De musea van Gent, Antwerpen en Brussel bezitten ook belangrijke gewrochten van zijne hand, als *Heliothrope*, *Domenica*, *Psyché*, *Onsterfelijkheid* en *Poverelle*. Melden wij ook *Vlaanderen*, een allegorisch standbeeld te Laken en de bronzen groep *Beloonde Kunst* aan den gevel van 't Paleis van Schoone Kunsten. Hij was de zoon van De Vigne-Quio, den beeldhouwer van *Van Artevelde* op de Vrijdagmarkt te Gent, geroemd onder de vier bijzonderste standbeelden van Europa. De kunstschilder-oudheidkundige Felix De Vigne was zijn oom.

† **Priester De Blariel,** medewerker aan *La Vérité Française*, vriend en strijdgenoot van Veuilllot, Mgr de Ségur, dom Guéranger, Mgr Freppel, J. Chesnelong, enz. Hij was 83 jaar oud. — **Willem van Zuylen,** de prins der Nederlandsche tooneelspelers. — **Elisha Gray,** uitvinder van den telephoon; de geleerde was eerst smidsgast geweest in den Ohiostaat, dan schrijnwerker en scheepstimmerman. — **Campo Amor,** Spaansche dichter. — **Armand Sylvestre,** Fransch Rabelaiaansche en pornographische romanschrijver, doch bekeerd op zijn sterfbed. Hij was 63 jaar oud. — **Paul Ryckmans,** voorzitter van het Davidsfonds, afdeeling Mechelen. — **Mgr Dabert,** bisschop van Périgueux, schrijver van zeer gewaardeerde godsdienstige werken. — **Felix Gras,** te Avignon, *capoulié* van het félibrige en schrijver van een gewaardeerd boek in het Provençaalsch, *Les Rouges du Midi.*

